

T.C.
BAŞBAKANLIK
GÜNEYDOĞU ANADOLU PROJESİ
BÖLGE KALKINMA İDARESİ BAŞKANLIĞI

GAP BÖLGESİ
BARAJ GÖL AYNASINDA KALACAK
YÖRELERDE
İSTİHDAM
VE
YENİDEN YERLEŞTİRME
SORUNLARI ARAŞTIRMASI

SOSYOLOJİ DERNEĞİ
Ankara
Haziran 1994

T.C.
BAŞBAKANLIK
GÜNEYDOĞU ANADOLU PROJESİ
BÖLGE KALKINMA İDARESİ BAŞKANLIĞI

GAP BÖLGESİ
BARAJ GÖL AYNASINDA
KALACAK YÜRELERDE
İSTİHDAM VE
YENİDEN YERLEŞTİRME SORUNLARI
ARAŞTIRMASI

T.C. BAŞBAKANLIK GAP BÖLGE KALKINMA İDARESİ BAŞKANLIĞI DOKUAMANTASYON MERKEZİ	
YER NO	16-B
DEMİRBAŞ NO	-4922

T. C.
BAŞBAKANLIK
GAP
BÖLGE KALKINMA İDARESİ BAŞKANLIĞI
DOKUAMANTASYON MERKEZİ
No : 3476

SOSYOLOJİ DERNEĞİ
Ankara, Haziran 1994

T. C.
BAŞBAKANLIK
G A P

BÖLGE KALKINMA İDARESİ BAŞKANLIĞI
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

No :

İÇİNDEKİLER

I.	AMAÇ VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	1
A.	ARAŞTIRMANIN GEREKÇESİ	3
B.	UYGULAMALARA VE YAPILAN ARAŞTIRMALARIN BULGULARINA GÖRE YENİDEN YERLEŞİMİN BAZI GENEL SORUNLARI	6
C.	ARAŞTIRMANIN AMACI	28
II.	BÖLGE'YE GENEL BAKIŞ	43
A.	ÇEVRESEL YAPI	43
B.	EKONOMİK YAPI	47
C.	TOPLUMSAL VE KÜLTÜREL YAPI	56
III.	YÖNTEM	62
A.	ARAŞTIRMANIN ANA KİTLESİ	62
B.	BİRİNCİ AŞAMA: İSKAN EDİLEN VE/YA KAMULAŞTIRMA BEDELİNİ ALANLAR	78
C.	İKİNCİ AŞAMA: GÖL AYNASINDA KALACAK OLANLAR	86
D.	VERİLERİN İŞLENMESİ /DEĞERLENDİRİLMESİ	92
IV.	BULGULAR VE DEĞERLENDİRME	97
A.	GÖL AYNASINDA KALAN/ETKİLENEN KÖY VE HANELERE İLİŞKİN BULGULAR.....	97
1.	Köyler	97
2.	Hanehalkları.....	113
a.	Sosyo-demografik Bulgular	116
b.	Sosyo-ekonomik Bulgular.....	153
i.	Kırsal Alan.....	154
ii.	Kentsel Alan.....	178

B. GÖL AYNASINDA KALACAK KÖY VE HANELERE İLİŞKİN BULGULAR.....	192
1. Köyler	192
2. Hanehalkları.....	207
a. Sosyo-demografik Bulgular.....	207
b. Sosyo-ekonomik Bulgular.....	217
c. Kamulaştırma ve Yer Değiştirme ile İlgili Beklentiler.....	253
V. HUKUKSAL ÇERÇEVE.....	277
A. KAMULAŞTIRMANIN HUKUKİ ÇERÇEVESİ VE UYGULAMA.....	277
1. Kamulaştırma Mevzuatı.....	277
2. GAP Bölgesi'nde Kamulaştırma Uygulamaları ve Sorunlar..	284
B. İSKANIN HUKUKİ ÇERÇEVESİ VE UYGULAMA.....	298
1. İskan Mevzuatı.....	298
2. Uygulamada İskan ve Sorunlar.....	303
VI. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	315
A. TOPLUMSAL SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ.....	315
B. EKONOMİK SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ.....	324
C. YERLEŞİMLERİ BARAJ GÖL AYNASI ALTINDA KALACAK NÜFUSUN İSKANI VE İSTİHDAMINA YÖNELİK EYLEM PLANI ÖNERİSİ.....	341
KAYNAKÇA	358
EK 1: KAYNAKLARIN ETKİN KULLANIMINA YÖNELİK ÖNERİLER A. BÖLGE'NİN İSTİHDAM DURUMU VE EKONOMİK YAPISI B. YATIRIMLARI DESİKLEME-TEŞVİK POLİTİKALARI VE BARAJ YAPIMINDAN ETKİLENECEK HANELER İÇİN YATIRIM ALANLARI	
EK 2: KÖY GENEL BİLGİ	
EK 3: KIRSAL İSKAN	
EK 4: KENTSEL İSKAN	
EK 5: KAMULAŞTIRMA BEDELİNİN TÖMÜNÜ ALARAK KÖYE YERLEŞENLER HANEHALKI	
EK 6: KAMULAŞTIRMA BEDELİNİN TÖMÜNÜ ALARAK KENTE YERLEŞENLER HANEHALKI	
EK 7: GÖL AYNASINDA KALACAK YÖRELER KÖY GENEL BİLGİ	
EK 8: GÖL AYNASINDA KALACAK YÖRELER HANEHALKI	

ÇİZELGELER

T. C.
BAŞBAKANLIK
GAP
BÜYÜK KALDIRIMA İDARESİ BAŞKANLIĞI
DOKÜMANTASYON MERKEZİ
No: _____

ÇİZELGE 1: YERLEŞME/ARAZİ TAMAMEN/KISMEN BARAJ GÖL AYNASINDA KALDIĞINDAN <u>İSKAN EDİLEN</u> HANELERİN İSKAN EDİLDİKLERİ YERLEŞMELERE GÖRE DAĞILIMI.....	66
ÇİZELGE 2: YERLEŞME/ARAZİ TAMAMEN/KISMEN BARAJ GÖL AYNASINDA KALDIĞINDAN <u>İSKAN EDİLMİYİ BEKLEYEN</u> HANELER.....	67
ÇİZELGE 3: GAP ÇERÇEVESİNDE YAPILAN/ YAPILACAK OLAN BARAJLARIN GÖL AYNALARINDA KALAN/KALACAK YERLEŞMELER.....	69
ÇİZELGE 4: KAMULAŞTIRMA BEDELİNİ ALARAK KIRSAL/KENTSEL ALANA YERLEŞEN HANEHALKLARI....	80
ÇİZELGE 5: KAMULAŞTIRMA BEDELİNİ ALARAK KIRSAL/KENTSEL ALANA YERLEŞEN HANEHALKLARI ÖRNEKLEM PLANI.....	82
ÇİZELGE 6: GAP ÇERÇEVESİNDE YAPILMAKTA/YAPILACAK OLAN BARAJLARIN GÖL AYNALARINDA KALACAK YERLEŞMELERDEKİ HANEHALKI ÖRNEKLEM PLANI.....	88
ÇİZELGE 7: İÇMESUYU TEMİNİ	100
ÇİZELGE 8: TEMEL HİZMETLER.....	101
ÇİZELGE 9: KÖYLERDEKİ İŞYERLERİ VE GEREK SINIM DUYULANLAR.....	102
ÇİZELGE 10: KÖYDEKİ ZANAATKAR VE USTALAR.....	104
ÇİZELGE 11: KÖYÜN TEMEL GEÇİM KAYNAĞI.....	105
ÇİZELGE 12: HANE BÜYÜKLÜĞÜ.....	116
ÇİZELGE 13: HANEDE YAŞAYAN KİŞİ SAYISI.....	118
ÇİZELGE 14: HANELERDEKİ 18+ YAŞ NÜFUS VE DAĞILIMI.....	119
ÇİZELGE 15: HANEDE YAŞAYAN 18+ YAŞ NÜFUS.....	119
ÇİZELGE 16: AİLEDEKİ ÇOCUK SAYISI DAĞILIMI.....	120
ÇİZELGE 17: AİLEDEKİ -7 / 7+ YAŞTAKİ ÇOCUK SAYISI.....	121

ÇİZELGE 18: AİLEDEKİ -7/7+ YAŞ ÇOCUKLARIN DAĞILIMI.....	122
ÇİZELGE 19: ÇOCUK SAYISINA İLİŞKİN GÖRÜŞLER	123
ÇİZELGE 20: HANEHALKININ EĞİTİM DURUMU.....	124
ÇİZELGE 21: YENİDEN YERLEŞME BİÇİMİNE GÖRE BİREYLERİN EĞİTİM DURUMU.....	125
ÇİZELGE 22: EVDEKİ ODA SAYISI.....	126
ÇİZELGE 23: EVDEKİ ODA SAYISI.....	126
ÇİZELGE 24: EV SAHİPLİĞİ VE EDİNME BİÇİMİ.....	128
ÇİZELGE 25: EVDEN MEMNUN OLMA / OLMAMA DURUMU.....	129
ÇİZELGE 26: EVDEN MEMNUN <u>OLMAMA</u> NEDENLERİ.....	130
ÇİZELGE 27: HASTALANILDIĞINDA GİDİLEN YER.....	132
ÇİZELGE 28: YERLEŞME DIŞINDA ÇALIŞMA DURUMU.....	132
ÇİZELGE 29: YERLEŞME DIŞINDA ÇALIŞANLARIN YAPTIKLARI İŞLER.....	134
ÇİZELGE 30: HANE DIŞINDA ÜCRETLİ ÇALIŞAN KADIN.....	134
ÇİZELGE 31: KADININ HANE DIŞINDA ÇALIŞMASINA İLİŞKİN GÖRÜŞLER.....	135
ÇİZELGE 32: ADLİYE'YE İNTİKAL ETMİŞ DAVA.....	136
ÇİZELGE 33: SORUN OLDUĞUNDA DANIŞILAN KİŞİ(LER).....	136
ÇİZELGE 34: YERLEŞİLEN YERDEKİ DİĞER HANELERLE İLİŞKİLER.....	137
ÇİZELGE 35: YENİ YERLEŞİLEN YERDEKİ OLANAKLAR.....	138
ÇİZELGE 36: YENİ YERLEŞİLEN YERDE KARŞILAŞILAN SORUNLAR.....	139
ÇİZELGE 37: NAKİL SIRASINDA KARŞILAŞILAN SORUNLAR.....	140
ÇİZELGE 38: KENTE YERLEŞME NEDENLERİ.....	141
ÇİZELGE 39: KENTE YERLEŞME SIRASINDA GÖRÜLEN DESTEK.....	141
ÇİZELGE 40: KÖYE YERLEŞME NEDENLERİ.....	142
ÇİZELGE 41: YERLEŞİLEN KÖYÜ SEÇME NEDENLERİ.....	142

ÇİZELGE 42:	KÖYE YERLEŞME SIRASINDA GÖRÜLEN DESTEK.....	143
ÇİZELGE 43:	YERLEŞİLEN YERDEN MEMNUN OLMA/OLMAMA.....	143
ÇİZELGE 44:	YERLEŞİLEN YERDEN MEMNUN OLMA NEDENLERİ.....	144
ÇİZELGE 45:	YERLEŞİLEN YERDEN MEMNUN OLMAMA NEDENLERİ....	145
ÇİZELGE 46:	İŞ OLANAĞI SAĞLANIRSA, ESKİ BÖLGEYE DÖNMEK İSTEME/İSTEMEME.....	146
ÇİZELGE 47:	ESKİ BÖLGEYE DÖNME İSTEME/İSTEMEME NEDENLERİ.	147
ÇİZELGE 48:	KAMULAŞTIRMA BEDELİNİN KULLANIM BİÇİMİ.....	148
ÇİZELGE 49:	KAMULAŞTIRMA BEDELİ ALACAKLARA TAVSİYELER....	148
ÇİZELGE 50:	KAMULAŞTIRMA BEDELİNE İLİŞKİN GÖRÜŞLER.....	149
ÇİZELGE 51:	-ŞİMDİKİ AKILLARI OLSA- KAMULAŞTIRMA BEDELİNİ ALMAYI/ALMAMAYI TERCİH NEDENLERİ....	150
ÇİZELGE 52:	KAMULAŞTIRMA BEDELİNİN ALINMASININ BİTTİĞİ/BİTECEĞİ YIL.....	151
ÇİZELGE 53:	-ŞİMDİKİ AKLLARI OLSA- KAMULAŞTIRMA BEDEİ İLE YAPILMAK İSTENEN.....	152
ÇİZELGE 54:	GAP KONUSUNDAKİ GÖRÜŞLER.....	152
ÇİZELGE 55:	GAP KONUSUNDA YAPILMASI GEREKENLER.....	153
ÇİZELGE 56:	KIRSAL İSKANA TABİ TUTULANLARA VERİLEN TOPRAK MİKTARI.....	158
ÇİZELGE 57:	İŞLENEN TOPRAK BÜYÜKLÜĞÜ.....	159
ÇİZELGE 58:	ÇİFTÇİLERİN ARAZİ VARLIĞI.....	160
ÇİZELGE 59:	ARAZİ MÜLKİYETİ.....	160
ÇİZELGE 60:	YETİŞTİRİLEN TEMEL ÜRÜNLER.....	162
ÇİZELGE 61:	PAZARA SATILAN BELLİ BAŞLI ÜRÜNLER.....	163
ÇİZELGE 62:	SATIŞ DURUMU.....	165
ÇİZELGE 63:	HAYVAN VARLIĞI.....	166
ÇİZELGE 64:	TOPRAĞI İŞLEME BİÇİMİ.....	168
ÇİZELGE 65:	HASAT YAPIM BİÇİMİ.....	169

ÇİZELGE 66:	BİTKİSEL ÜRETİMDE MODERN GİRDİ KULLANIMI.....	170
ÇİZELGE 67:	HAYVANCILIKTA DONANIM VE SİNAİ GİRDİ KULLANIMI.....	172
ÇİZELGE 68:	TAHİL VERİMİ (kg/dekar).....	173
ÇİZELGE 69:	SÖT VERİMİ (kg/yıl).....	175
ÇİZELGE 70:	TARIMA DEVLET DESTEĞİNDEN YARARLANMA.....	176
ÇİZELGE 71:	AİLENİN GEÇİMİNİ SAĞLAMA BİÇİMİ.....	181
ÇİZELGE 72:	SERBEST ÇALIŞANLARIN ORTAKLIK DURUMU.....	183
ÇİZELGE 73:	ORTAK SAYISI	183
ÇİZELGE 74:	ORTAĞI ÖNCE DEN TANIMA/TANIMAMA	183
ÇİZELGE 75:	İŞ KURARKEN YARARLANILAN FİNANSMAN KAYNAKLARI.....	184
ÇİZELGE 76:	İŞÇİ ÇALIŞTIRMA.....	185
ÇİZELGE 77:	GEÇİCİ VE SÜREKLİ ÇALIŞMA.....	187
ÇİZELGE 78:	AİLEDE ÇALIŞAN DİĞER KİŞİLER.....	189
ÇİZELGE 79:	YERLEŞMENİN BULUNDUĞU İL DIŞINDA ÇALIŞMAYA GİDENLER.....	190
ÇİZELGE 80:	DİYARBAKIR TOPLANTISINA KATILAN MUHTARLARIN GELDİKLERİ KÖYLER.....	192
ÇİZELGE 81:	GÖL AYNASINDA KALACAK ÖRNEKLEME GİREN KÖYLER.....	193
ÇİZELGE 82:	TEMEL HİZMET KURUMLARI.....	195
ÇİZELGE 83:	KÖYLERDE BULUNAN VE GEREK SINIM DUYULAN İŞYERLERİ.....	196
ÇİZELGE 84:	AÇILAN KURSLAR.....	197
ÇİZELGE 85:	AÇILMASI İSTENEN KURSLAR.....	197
ÇİZELGE 86:	ÜRETİLEN VE PAZARA SUNULAN ÜRÜNLER.....	201
ÇİZELGE 87:	YER DEĞİŞTİRMEDE BEKLENEN SORUNLAR.....	205
ÇİZELGE 88:	HANEDE YAŞAYAN KİŞİ SAYISI.....	209

ÇİZELGE 89: HANELERDEKİ 18+ YAŞ NÜFUS VE DAĞILIMI.....	209
ÇİZELGE 90: AİLEDEKİ ÇOCUK SAYISI VE DAĞILIMI.....	210
ÇİZELGE 91: AİLEDEKİ -7/7+ YAŞTAKİ ÇOCUK SAYISI.....	211
ÇİZELGE 92: AİLEDEKİ -7/7+ YAŞTAKİ ÇOCUK SAYISI.....	212
ÇİZELGE 93: ÇOCUK SAYISININ YETERLİLİĞİNE İLİŞKİN GÖRÜŞLER.....	212
ÇİZELGE 94: HANEHALKININ EĞİTİM DURUMU.....	214
ÇİZELGE 95: EVDEKİ ODA SAYISI.....	214
ÇİZELGE 96: TELEVİZYON SAHİPLİĞİ.....	215
ÇİZELGE 97: HASTALANILDIĞINDA GİDİLEN YER.....	215
ÇİZELGE 98: KADININ HANE DIŞINDA ÇALIŞMASINA İLİŞKİN GÖRÜŞLER.....	216
ÇİZELGE 99: SORUN OLDUĞUNDA DANIŞILAN KİŞİ(LER).....	216
ÇİZELGE 100: AİLENİN GEÇİM BİÇİMİ.....	218
ÇİZELGE 101: TOPRAK SAHİPLİĞİ.....	220
ÇİZELGE 102: TOPRAĞIN DURUMU.....	221
ÇİZELGE 103: YETİŞTİRİLECEK ÜRÜNLERE İLİŞKİN KARARI BELİRLEYEN ÖGELER.....	223
ÇİZELGE 104: YETİŞTİRİLEN ÜRÜNLER.....	224
ÇİZELGE 105: PAZARA SUNULAN BELLİ BAŞLI ÜRÜNLER.....	226
ÇİZELGE 106: TARIMSAL ÜRÜNLERİN PAZARLAMA KANALLARI.....	228
ÇİZELGE 107: HAYVAN VARLIĞI.....	229
ÇİZELGE 108: YERLEŞME DIŞINA ÇALIŞMAYA GİDİŞ NEDENLERİ...	232
ÇİZELGE 109: YERLEŞME DIŞINA GİTMİYİ ÖNLEYECEK ÇÖZÜM ÖNERİLERİ.....	232
ÇİZELGE 110: TOPRAĞI İŞLEME BİÇİMİ (VE BÜYÜKLÜĞÜ).....	234
ÇİZELGE 111: TRAKTÖR SAĞLAMA BİÇİMİ.....	235
ÇİZELGE 112: HASAT YAPIM TEKNİĞİ.....	236

ÇİZELGE 113:	BİTKİSEL ÜRETİMDE MODERN GİRDİ KULLANIMI....	238
ÇİZELGE 114:	BÜYÜKBAŞ HAYVAN CİNSLERİ.....	240
ÇİZELGE 115:	FABRİKA YEMİ KULLANIMI.....	242
ÇİZELGE 116:	YEM KULLANIMI.....	242
ÇİZELGE 117:	YEM TEMİN KANALLARI.....	243
ÇİZELGE 118:	TARIMDA DEVLET DESTEĞİ.....	244
ÇİZELGE 119:	İL VE İLÇE TARIM ÖRGÜTÜNDEN YARARI ANILAN KONULAR.....	245
ÇİZELGE 120:	BİTKİSEL ÜRETİMDE VERİMLİLİK.....	249
ÇİZELGE 121:	SÜT VERİMİ.....	250
ÇİZELGE 122:	YERLEŞİM YERİNDEN AYRILMAYA İLİŞKİN GÖRÜŞLER.....	254
ÇİZELGE 123:	YER DEĞİŞTİRME İLE İLGİLİ OLARAK SORUNLARLA KARŞILAŞMA.....	255
ÇİZELGE 124:	YER DEĞİŞTİRME SONUCU KARŞILAŞILMASI BEKLENEN SORUNLAR.....	256
ÇİZELGE 125:	DAHA ÖNCE İSKAN EDİLEN / KAMULAŞTIRMA BEDELİ ALANLAR İLE TEMAS.....	257
ÇİZELGE 126:	SAĞLANAN YARARLARA İLİŞKİN BİLGİLENME.....	257
ÇİZELGE 127:	İSKAN VE/YA KAMULAŞTIRMA SONUCU KARŞILAŞILAN SORUNLARA/ SAĞLANAN YARARLARA İLİŞKİN BİLGİLER.....	258
ÇİZELGE 128:	YERLEŞME GÖL AYNASINDA KALDIĞINDA İSKAN EDİLME / KAMULAŞTIRMA BEDELİ ALMA İSTEKLERİ.....	259
ÇİZELGE 129:	YERLEŞİM YERİ GÖL AYNASINDA KALDIĞINDA YERLEŞİLMEK İSTENEN YER.....	260
ÇİZELGE 130:	YERLEŞİLMEK İSTENİLEN YER.....	262
ÇİZELGE 131:	TOPLUCA İSKAN EDİLMEME İLİŞKİN GÖRÜŞLER.....	263
ÇİZELGE 132:	KAMULAŞTIRMA BEDELİNİ TOPLUCA ALMAYA İLİŞKİN GÖRÜŞLER.....	264
ÇİZELGE 133:	KAMULAŞTIRMA BEDELİNİ "TOPLUCA" ALMAK İSTİMEME NEDENLERİ.....	264

ÇİZELGE 134:	KAMULAŞTIRMA BEDELİNİ "TOPLUCA" ALMAYI YEĞLEYENLERİN YAPMAYI DÜŞÜNDÜKLERİ İŞLER.....	265
ÇİZELGE 135:	KAMULAŞTIRMA BEDELİ İLE YAPILMASI DÜŞÜNÖLEN İŞLER.....	266
ÇİZELGE 136:	YENİ YERLEŞİLECEK YERDE DEVLETTEN DESTEK BEKLENEN ALANLAR.....	268
ÇİZELGE 137:	"KÖY KURULU" OLUŞTURULMASINA İLİŞKİN GÖRÜŞLER.....	269
ÇİZELGE 138:	"KÖY KURULU" NDA BULUNMASI İSTENİLEN KİŞİLER.....	269
ÇİZELGE 139:	GAP KONUSUNDAKİ GÖRÜŞLER.....	270
ÇİZELGE 140:	GAP'IN YARATACAĞI EKONOMİK FAALİYETLERDEN YARARLANILMAK İSTENENLER.....	272
ÇİZELGE 141:	GELECEKTEN BEKLENENLER.....	273
ÇİZELGE 142:	GAP İLE İLGİLİ OLARAK YAPILMASI İSTENENLER..	275
ÇİZELGE 143:	GELİR DURUMUNDA İYİLEŞME.....	331
ÇİZELGE 144:	ÇALIŞMA YAŞINDA OLUP DA İŞ BULAMAYANLAR.....	338

T. C.
BAŞBAKANLIK
C A P
ETİGE KALDIRMA İZİNİ BEĞENİŞİ
DOKÜMANI
No : _____

I. AMAÇ VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Kalkınma programları arasında ölçek, boyut ve hedefleri itibariyle dünyadaki en büyük atılımlardan biri olan *Güneydoğu Anadolu Projesi* (GAP) Fırat ve Dicle nehirlerinin aşağı kesimlerinde, batıda Adıyaman ve Gaziantep'ten başlayarak, doğuya doğru Şanlıurfa, Mardin, Diyarbakır, Siirt, Batman ve Şırnak illerini kapsayan yaklaşık 75.000 km²'lik bir alana sahiptir. Bölge'de, 1990 Nüfus Sayımı sonuçlarına göre Türkiye nüfusunun yüzde 9'unu oluşturan 5.158.013 kişi yaşamakta, 74'ü kentsel, 3773'ü kırsal nitelikte olmak üzere toplam 3847 yerleşim birimi bulunmaktadır.

GAP, yedisi Fırat havzasında, altısı Dicle havzasında olmak üzere gerçekleştirilecek onüç alt proje paketi çerçevesinde, ondokuzu çift amaçlı (sulama-enerji) olmak üzere 22 baraj, 19 hidroelektrik santrali ve bunlara bağlı sulama tesislerinin yapımını öngörmekte, su ve toprak gibi doğal kaynakların optimum değerlendirilmesine öncelik tanımaktadır. *GAP Master Planı*'nda temel ilgi odakları, "sanayileşme", "ileri teknoloji kullanımı" ve "büyük ölçekli fiziksel yatırımlar"dır. GAP Master Planı'ndaki bu teknik önceliklere karşın, GAP, bugün, 1936 yılından bu yana kendi evrimi içerisinde, eğitim, sağlık, ulaştırma-iletişim, kentleşme gibi altyapı yatırım ve/ya hizmetleri ve sanayi, tarım ve hizmetler gibi ekonominin temel kesimlerindeki

olası gelişmeleri kapsayan, sosyo-ekonomik boyutları da içeren bir "bölgesel kalkınma programı"na dönüşmüştür. Zira, doğal kaynak potansiyelinin, toprak ve su kaynaklarının ileri teknolojiye dayalı bir yaklaşımla, sanayileşme hedefi doğrultusunda harekete geçirilmesi, bölgenin bitki deseninde, işletme büyüklüklerinde, üretim teknolojileri ve örgütlerinde, yöredeki halkın beklentilerinde, tüketim normları ve yaşam tarzlarında, kaçınılmaz olarak, köklü değişmeler meydana getirecektir.

Arzulanan bu olumlu gelişmeler yanında, uygulama süreçlerinde bazı istenmedik durumlar ve sorunlarla da karşılaşılabilecektir. Örneğin, üzerine baraj ve yol gibi fiziksel yatırımların yapılacağı tarım alanları yitirilecek, bazı köy ve kasabalar baraj suları altında kalırken, uzun süreden beri bu topraklar üzerinde yaşayan haneler yerlerini - yurtlarını terketmek zorunda kalacaklardır. İnsanların gönülsüz olarak yerlerini terketmelerinin yarattığı ya da yaratacağı bu türden toplumsal ve ekonomik sorunlara, ayrıca doğal çevrede de farklı boyutlarda yeni sorunlar eklenecektir.

GAP'tan, yapımı biten/süren barajlardan 1993 yılına kadar etkilenen ve proje aşamasındaki barajlardan etkilenecek köy ve nüfus sayısı, toplam 336 yerleşim birimi ve 181.210 kişidir.

Yapımı biten 3 barajdan	114 köy	48.525 kişi
Yapımı süren 4 barajdan	186 köy	108.974 kişi
Proje aşamasındaki barajlardan	36 köy	23.721 kişi
TOPLAM	336 köy	181.210 kişi

Devlet Su İşleri (DSİ), Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü ve Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) verilerine göre, halen

yapımı devam eden *Atatürk, Kıralkızı, Diçle, Batman* ile *Ilisu* gibi proje aşamasında olup önümüzdeki yıllarda yapımına başlanacak barajlardan etkilenecek olan 222 köy, yaklaşık 19.000 hane ve 132.695 kişi vardır. Yapımı öngörülen barajlardan zorunlu olarak etkilenecek bu hanelerin sahip oldukları taşınmazlarını *kamulaştırmak*, nüfusu başka yörelere *iskân etmek* ve kendilerine farklı bir ortamda yeni *istihdam* olanakları yaratmak GAP Bölge Kalkınma Programı'nın yerine getirmekle yükümlü olduğu temel görevler arasındadır. Yeniden yerleştirme ile ilgili bu işlemlerin toplumsal ve ekonomik maliyeti, hem etkilenen halk, hem de ülke açısından oldukça yüksektir. Ancak kalkınma uğruna katlanılan bu maliyet, bu tip projelerin ödemek zorunda oldukları bir bedeldir.

Bu araştırmada temel sorun, bu "*bedel*"in olabildiğince düşük tutulması, kalkınmanın ana kaynaklarından olan sermaye ve insangücünün etkin bir biçimde kullanılması için uygun yol ve yöntemlerin bulunmasıdır.

A. ARAŞTIRMANIN GEREKÇESİ

Taşınmaz sahipliği, baraj yapımından etkilenen hanelerin etkilenme düzeyini belirleyen temel öğeler arasında yer almaktadır. Baraj göl aynasında kalacak yöreler dahil GAP Bölgesi'nde, topraksız hanelerin oranı yüzde 40 düzeyindedir. Çiftçi ailelerin yüzde 7'si toprakların yüzde 51'ine sahiptir.⁽¹⁾ Sınırlı toprak ve hayvan varlığına

(1) GÖRBOZ, Mahir (Hazırlayan). Türkiye Tarımı 1993. Yapı, Gelişim, Sorunlar, Çözümler. TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası, Şubat 1993. s.101.

sahip küçük aile işletmelerinin toplamdaki oranı çok yüksektir. Deneyimler, kalkınma sürecinden, öncelikle, en çok bu kesimin etkileneceğini göstermektedir. Ayrıca GAP'ın Bölge'nin her köşesine sulu tarım olanaklarını götürmesi ne mümkündür, ne de istenilen bir durumdur. Sonuçta, sanayide olanakların genişlemesine ve kentsel hizmetlerin gelişmesine koşturarak kırsal alandan göçler kaçınılmaz biçimde artacaktır.

Bu göç sürecinde, üretim becerisi genellikle toprak ve hayvancılığa dayanan, geleneksel kültür kalıplarının etkisinde, ailevi ve yöresel bağlarla birbirine bağlı köylüler ya da, başka bir deyişle, küçük çiftçiler, kentsel alanlardaki sanayi ve hizmet sektörlerinde daha iyi bir yaşam ve geçim olanağı arayacaklardır.

Bu gelişim sürecinde, temel sorun, Bölge'de mevcut insan kaynaklarını ve projeden etkilenecek hedef grupları tüm yönleriyle tanımak, eğilimlerini saptamak ve böylece süreci olabildiğince planlı biçimde yönlendirebilmektir. Bir başka anlatımla, ana sorun, söz konusu köylü nüfusun ve küçük çiftçilerin karşı karşıya buldukları dışlanma (marijinalleşme) riskini en aza indirmektir. Bunun için de, başta bilimsel yollarla derlenmiş verilere, sağlıklı bilgilere gereksinim olacaktır.

GAP Bölgesi'nde, genel olarak sanayi sınırlı, kapasite yetersiz, kullanılan teknoloji oldukça geridir. Hizmet sektöründe de nitelik düşük, kapasite yetersizdir. Tarım sektöründe araştırma ve çiftçiye yönelik yayım hizmetleri son derece az, modern girdi ve teknoloji kullanımı yeterli düzeyde değildir.

Bu tablonun değişmesi için gerekli kaynakların sağlanması ve bunların rasyonel kullanımı konusunda ciddi engeller vardır.

Kamulaştırma amacına yönelik tahsisler bu bakımdan bir fırsat sayılabilir. Bir başka ifadeyle, baraj göl alanında kalan yörelerdeki nüfusa ödenecek kamulaştırma bedelleri, akıllıca kullanılması ve yönlendirilmesi zorunlu olan yeni bir *finansman kaynağı* olarak değerlendirilmek durumundadır.

Türkiye'de kamulaştırma ve iskân konularında getirilen yasaların, özellikle dünyadaki pek çok emsaline göre, kamulaştırma ve yeniden iskâna tâbi tutulan insanların haklarını gözeten ve kolaylıklar sunan nitelikte olduğu söylenebilir.(2)

Ancak bu araştırma raporunun ilgili bölümünde de açıklandığı gibi, uygulamadan kaynaklanan bazı aksaklıkların varlığını yadsımak da olanaksızdır. Gerek bu araştırmanın alan çalışmalarında saptanan durumlar, gerek geçmişte Keban, Karakaya ve Atatürk barajları örneklerinde yaşananlar, kamulaştırma ve yeniden iskân alanında önemli hatalar yapıldığını, ödenen kamulaştırma bedellerinin üretim dışı alanlarda, savurganca kullanıldığını göstermektedir.

Bu araştırmanın gerekçesi, geçmişte yaşanan olayların, yapılan yanlışlıkların tekrarlanmaması için, bunlardan en çok zarar gören -ve görme durumunda olan- insanların düşünce ve önerilerini dikkate alan bir değerlendirme yaparak, geleceğe yönelik uygulanabilir öneriler geliştirme gereksinmesine dayanmaktadır.

(2) DOĞANAY, Filiz, "Ulusal Planlama içinde Yeniden Yerleşim Politikaları" Yerleri Baraj Altında Kalanların Yeniden Yerleştirilmeleri Semineri, DSİ ve Dünya Bankası, 1-5 Kasım 1993, Fethiye.

**B. UYGULAMALARA VE YAPILAN
ARAŞTIRMALARIN BULGULARINA GÖRE
YENİDEN YERLEŞİMİN BAZI GENEL SORUNLARI**

Yeniden iskân politikalarının oluşturulmasında, dünya genelinde ve Türkiye özelinde yaşanmış deneyimleri bilmek, bu deneyimlerden çıkan genel sonuçları değerlendirmek gelecek için önemlidir. Bir başka deyişle, tutarlı ve uygulanabilir bir planlamada, "genelde geçerli" bu sonuçların dikkate alınması kuşkusuz bazı pratik yararlar sağlayacaktır.

Tarihin en eski barajları tarımsal sulama amacıyla gerçekleştirilmişlerdir. Suyu denetim altına alma, tarımsal üretimi sürekli kılmak için sulama yapma tüm medeniyetlerin en önemli kaygılarından biri olmuştur. M.Ö.5000 yıllarında Ürdün ve Mısır'da inşa edilen barajlar dünyanın en eski barajlarıdır. Türkiye'de ise ilk önemli sulama barajlarının M.Ö.1000 yıllarında yapıldığı tahmin edilmektedir.⁽³⁾

Baraj yapımından kaynaklanan ve yerleşimleri su altına kalan hanelerin yeni yörelere iskân edilme süreçlerinde karşılaştıkları durumlar, yaşadıkları sosyo-ekonomik ve kültürel nitelikli sorunlar, dünyanın birçok ülkesinde araştırma konusu yapılmıştır.

(3) GOUBET, Andre. "Les Barrages: Histoire-Roles et Risques". PCM. s.15. Şubat 1985.

	Baraj Adı					
	NORRIS	PA MONG	ASMAN	KAINJI	ÜÇ VADI	KEBAN
Kıta	Amerika	Asya	Afrika	Afrika	Asya	Ortadoğu
Ölke	A.B.D.	Tayland	Mısır	Nijerya	Çin	Türkiye
Bölge	Tennessee Vadisi	Ölkenin Kuzey Doğusu	Kahire -Nubya	Batı Bussa	Yangzi Irmağı	Doğu Anadolu (Fırat Nehri)
Yapım Yılları	1933-1940	1972-	1950-1960	1964-1980	1950-1980	1965-1973
Etkilenen Nüfus (kişi)	25.000	200.000-400.000	50.000	44.000	1.400.000	30.000

Çin'de Yangze Irmağı üzerindeki kurulan Üç Vadi Barajı (4) 1940'larda planlanmış, 1950 başlarında da inşa edilmeye başlanmıştır. 1980'lere kadar uzanan yapım sürecinde, özellikle çevreci akımların büyük bir eleştiri odağı olan Baraj, Dünya Bankası'nın finanse ettiği ve çevresel etkileri dolayısı ile çevrecilerin "öldürücü Beşli"si (Fatal Five) arasında sayılan bir projedir.

Barajın ve insani maliyetlerinin, büyüklüğü ve konumu gereğince oldukça yüksek olacağı beklenen bu projede 13 bin MW elektrik üretimi planlanmıştır. Yaklaşık 300 Km² alanda etkisi görülecek olan Üç Vadi Barajı, projeye karşı olan grupların verdiği rakamlara göre 3 milyon, resmi kaynaklara göre ise 1 milyon 400 bin insanın göçüne neden olacaktır. Bu büyüklükte bir nüfus hareketi çok az projede söz konusu olmaktadır.

(4) FEARNSIDE, Philip M., "China's Three Gorges Dam: "Fatal" Project or Step Toward Modernization?" World Development, Vol.16, N.5, pp. 615-630, 1988.

Barajın yapımı ile ilgili olarak çevresel tepkiler hem nüfus hareketi, hem de doğaya ilişkin tehlikelerle ilgilidir. Örneğin, Baraj yapıldığında Mersin ve Yunus balıkları ile Siberya turnaları tehdit altında kalacaklardır. Tarım ve hayvancılık, özellikle de balıkçılığın büyük sorunlarla karşılaşacağı, denizde 640 km boyunca bir aşınmanın söz konusu olacağı yine önemli çevresel tehditler arasında sayılmıştır. Büyük baraj öncesinde yapılması planlanan küçük barajların, bu değişimlerde bir deneyim sağlayacağı ve çevresel etkilerin daha dengeli olarak ortaya çıkacağı düşüncesi ise, büyük elektrik üretimi ve bununla birlikte iletişim kolaylıkları düşüncesi ile uygulamaya konulmamıştır.

Üç Vadi Barajı'nın bazı etkileri kendini göstermekle birlikte, hâlâ tamamlanamayan yönlerinden ötürü potansiyel etki alanları da mevcuttur. Yapılan araştırmalarda, özellikle çok yüksek olarak beklenen nüfus göçünün yaratacağı etkiler şöyle sıralanmaktadır: Göç edeceklerin 330 bininin çiftçi, geri kalanın ise "kentli" olması planlanmıştır. Kentli olanların yeniden yerleştirilmelerinde çok önemli sorunlar beklenmemektedir. Zaten bunların yüzde 30 kadarı daha önce izinsiz olarak köyden kente göç ettiklerinden, devlet de bunlara karşı kendisini sorumlu saymamaktadır. Ancak çiftçi olanların göçünde, verimli toprakların kalmaması ve alternatif istihdam alanlarının da yaratılamaması nedeniyle önemli sorunlar beklenmektedir. Çiftçilerden bir kısmının fabrika işçisi olması, çoğunun ise havzanın yakınındaki tepelere taşınması söz konusudur. Bu tepelerin ek nüfusu geçindiremeyeceği tahmin edilmektedir. Çiftçilerin, azınlıkların yaşadığı sınır bölgelerine yerleştirilmesi düşüncesi ise, azınlık kültürlerini yok etmesi tehlikesini içinde barındırmaktadır. Bölgenin bir başka özelliği, Çinliler için bir şiir ve kültür merkezi

olmasıdır. Bu, hem turizm gelirleri, hem de kültürel ve duygusal yönleri ile önemli bir unsurdur.

Üç Vadi Barajı'nın temel amacı Çin'de yaşam standardını yükseltmektir. Enerji üretiminin artışı ile birlikte, enerji tüketimindeki verimlilik ve ayrıca nüfus artış oranının da kontrolü gerekmektedir. Ancak bu kadar büyük bir baraj yerine çok sayıda küçük baraj yapılmış olsaydı, çevresel ve toplumsal etkilerinin de daha az olacağı düşünülmektedir. Tercih bu yönde kullanılabilirdi. Bunun için çevresel etki değerlendirmesinin ciddiyetle dikkate alınması gerekmektedir.

Potansiyel değişikliklerin değerlendirilmesinde çevresel etkilere ilişkin çalışmaların sonuçlanması esastır. Çin, barajın yüksek maliyetini (stratejik zarar görme ve önemli kültürel, sembolik değerlerin kaybı dahil) ödemeye hazır olsa da, daha çalışmanın sonuçları alınmadan inşaata başlanmış olması, sonuçların oldukça tartışmalı olacağıının göstergesidir.

Çevre analizlerinin sonuçlarını beklemeden büyük projelerin uygulanmasına karar verme, Çin'e özgü bir durum değildir; dünyanın birçok yerinde böyledir. Çokuluslu kalkınma bankaları, özellikle Dünya Bankası, bu tür projelerin uygulanmasını hızlandırmışlardır.

Mısır'da inşa edilen Aswan Barajı⁽⁵⁾, dünyada yapılan en büyük ve çevresel etkileri en geniş barajlardan birisi olmuştur. 1950'lerde yapımına başlanan ve 1960 ortalarında tamamlanan baraj, çöl ortasında yer alan büyük havzasının

(5) GEISER, Peter. "Cairo's Nubian Families". International Journal of Sociology of the Family. 1981. Vol.11. Part:2. pp. 285-312.

getirdiği coğrafi ve iklimsel değişikliklerle birlikte önemli toplumsal dönüşümlere de yol açmıştır. Nil Nehri'nden akan su, baraj yapımından sonra yüzde 90 azalmıştır. Bu durum, nehir çevresindeki bütün yerleşim alanlarını etkilemiştir. Daha önceleri ilkel de olsa tarım ile geçimlerini kazanan insanların, Aswan Barajı sonrasında yaptıkları en önemli şeylerin başında Çinli uzmanlarca geliştirilen balıkçılık gelmektedir. Geçim türündeki bu değişiklik başlı başına bir ilişki farklılaşmasına yol açmıştır.

Baraj, Mısır'da "Eski Nubya" adı verilen alanda yapılmıştır. Yeniden yerleştirmeye konu olan insanlar da burada yaşamaktaydılar. Geleneksel olarak "çekirdek aile" yapısının egemen olduğu Nubyalı ailelerin yeniden yerleştirme konusunda verdikleri ilk tepki, yeni mekânlarında dört farklı tür aile örgütlenmesi halinde yerleşmeleri olmuştur.

1. "Filial Aile": (evlada ait) ailedeki genç bekâr bir erkeğin yönetimindeki aile.
2. "Fraksiyonel Aile": karısı kırdaki olan evli erkek tarafından yönetilen aile.
3. "Konjugal Aile": karısı kendisi ile birlikte kentte olan erkek tarafından yönetilen aile.
4. "Konsanguinal Aile": akrabalarla birlikte olan aile, karısından herhangi bir biçimde ayrılmış dul bir erkek tarafından yönetilen aileler.

Bu aile örgütlenmelerinin, yerleştirme sürecinin her aşamasında belirgin bir "Nubyalılık" toplumu, kültürü ve dayanışması sergiledikleri gözlemlenmiştir. Bu durum, yeniden yerleştirmenin getirdiği kültürel ve toplumsal olumsuzlukların azalmasında etkili olmuştur. Kırsal yaşamdan koparılan Nubyalı aileler, kentli görünülerinin yanı sıra,

geleneksel dayanışma örüntülerine sahip çıkmış, kendi aralarında -beklenen kentli davranışlarının daha ötesinde- yakın toplumsal ilişkileri korumuşlardır.

Aswan Barajı'nda gözlenen, yeniden yerleştirilen Nubyalı'ların mesleki etkinlikleri ve yaşam biçimlerinin yerleşim örüntülerine göre değiştiğidir. Geleneksel tutumların ve dayanışmanın korunduğu ise, yerleşim birimleri tercihlerine bakıldığında daha net ortaya çıkmaktadır. Yeniden yerleşime tâbi tutulan kırsal kökenli insanların yerleşim tercihleri "kandaşlık" bileşimine göre değişmiştir. Yeni gelenler Kahire'nin değişik semtlerine yerleştirilmiştir. Ancak yerleşilen evler, kandaşlık yapısının yanı sıra aile yöneticisinin sınıfı, meslekleri, gelirleri ve statüsü ile ailenin nüfusuna göre de değişmekteydi. Yerleşilen ev türü ve niteliği, Nubyalıların ikânetsel cemaat tercihlerini de yansıtmaktaydı. Bir başka anlatımla, kentsel yerleşim örüntüleri mekânsal ve kültürel olarak nereden geldiği ile çok yakından ilişkiliydi.

Aswan Barajı dolayısı ile kente aktarılan topluluğun geleneksel dayanışma biçimi pek az değişmiştir. Bu topluluğun (Nubyalıların) toplumsal, organizasyonunun toplumsal, psikolojik ve kültürel alanları parçalanmaya uğramamış, toplumsal organizasyonun maddi yanları değişse de, eski değerler ve gelenekler bu yeni organizasyona damgasını vurmuştur.

Kuzeydoğu Tayland'da inşa edilen Pa Mong Barajı,⁽⁶⁾ Asya'nın en büyük barajlarının başında gelmektedir. Baraj dolayısı ile yerleri değişecek insan sayısı 200 bin ile 400 bin kişi arasındadır. Yeniden yerleştirme ile ilgili tipik sorunların

(6) HAFNER, James A. "Urban Resettlement and Migration in Northeast Thailand: The Specter of Urban Involution". The Journal of Developing Areas, Vol.14, July 1980, pp. 483-500.

yaşandığı Pa Mong Barajı'nda, iskâna tâbi tutulacak olanların üçte birinin kente, üçte ikisinin ise kırsal alanda yerleşmeyi tercih etmesi beklenmektedir. Zaten kırsal alana yerleştirilmesi düşünülen nüfusun sadece yüzde 25 kadarı devlet tarafından yerleştirilmiş, geri kalanlar kaderlerine terk edilmiştir. Tayland'da, Endonezya, Malezya ya da Filipinler örneklerinde yaşanan türde bir yeniden iskân deneyimi yaşanmamıştır. Bu ülkelerde yeniden iskân deneyimleri üzerinde yapılan araştırmalarda iki önemli sonuca ulaşılmıştır. Birincisi, kırsal yerleşim alternatifleri sunulduğunda ve yerinden olanların sayısı çok fazla olmadığında, kırsal nüfus yeniden kırsal kesimde yerleşmeyi tercih etmektedir. İkincisi ise, kırsal programlar teşvik edilmediğinde, paralarıyla kentte yerleşimi seçenler çoğunlukta olmaktadır. Tayland deneyimi de bunu doğrulamaktadır. McGee'nin (1971) "Kent içbükülmesi" (Urban Involution) adını verdiği ve kentsel büyüme, imalat sanayiinde paralel bir büyümeye yol açmadığı zaman, kentsel nüfusun hizmet sektörüne yönelmesinden kaynaklanan patlama ve bunun devamı olarak, hizmet sektöründe artan oranda düşük ücretli işgücü ve marjinal verimlilik düzeylerini kentin emebilmesi durumu, Asya'daki bu örnekte de kendini ortaya koymaktadır. Bölgesel kent merkezlerine akan nüfus, kent içbükülmesini hızlandırmaktadır. Bu, aynı zamanda, son dönemlerdeki Asya ile Batı toplumları arasında "farklılık"a yönelik teorileri de güçlendirmektedir.

Yine 1975'de yapılan, bir araştırmada üç ayrı grubun iskân tercihleri incelendiğinde, yerinden edilen kent sakinlerinin yüzde 90'ının, köy sakinlerinin ise yüzde 40'ının kente yerleşmeyi tercih ettikleri saptanmıştır. Buradan hareketle yeni kent ortamında, Pa Mong deneyiminin de, hem kırsal, hem kentseî kökenliler için başarısızlıkla sonuçlanacağı tahmin edilmektedir. Kente yerleşenlerin yüzde 45'i hizmet

sektöründe iş bulmuştur. Daha da ilginç olanı, bu sektörde iş bulmada, yeniden yerleştirilenlerin, göçle gelenlere oranla daha başarısız oluşlarıdır. Göç edenler, "enformel sektör" kanalıyla da olsa, yeniden yerleştirilenlere göre kentsel istihdam koşullarına daha iyi uyum sağlamışlardır. Yeniden yerleştirilenler, satış, ulaşım, haberleşme gibi "sınıflandırılmamış" hizmet sektörü kategorilerinde iş bulmuşlardır. Geçici işlere yönelme her iki kesimde de yoğun olarak görülmüştür. Öte yandan, her iki grupta da işsizlik oranı bölge ortalamalarının üzerinde. Buradan hareketle, bölgesel gelişme planlarının da her zaman başarılı olamayacağı söylenebilir. Orta büyüklükteki kent merkezlerinin potansiyellerini geliştirmeye çalışmak yerine, daha küçük kırsal yöreler ile büyük kent merkezlerinin mekânsal bağlantılarını geliştirmek suretiyle daha fazla entegrasyon için uğraşmak gereklidir. Sorun, bölgesel gelişme kavramına ilişkin olan denge ile değil, bütünleşme ile ilgilidir. Ayrıca kırsal tarım sektörünün dönüşümüne de büyük önem verilmeli, verimlilik artırılmalıdır. İstihdam konusunda da yeniden yerleştirileceklere öncelik tanınmalıdır.

ABD'nde, Tennessee Vadisi'nde gerçekleştirilen Norris Barajı,⁽⁷⁾ büyüklüğü, çevresel ve özellikle insani etkileri ve üzerinde yapılan çok yönlü çalışmalarla, "yeniden yerleştirme" bakımından geniş yankıları olan bir projedir. 1933-40 yılları arasında inşa edilen bu baraj, Tennessee Vadisi'ndeki etkileri ile sürekli gündemde kalmıştır.

Bu proje, hidroelektrik enerji gücü, sel kontrolü ve nehir taşımacılığının geliştirilmesi için bir yol olmaktan öte,

(7) McDONALD, Michael J. and MULDOMY John. TVA and Dispossessed: The Resettlement of Population in the Norris Dam Area. University of Tennessee Press. 1982.

kırsal yaşantının toplumsal ve ekonomik planlamayla modernizasyonunu amaçlamaktaydı. TVA (Tennessee Valley Authority) kısaltması ile bilinen proje dolayısıyla tarlalarını ve evlerini tamamen kaybeden insanlar üzerinde çok sayıda çalışma yapılmıştır.

Proje kapsamında 3500 dolayında aile yer değiştirmek zorunda kalmıştır. Norris Havzası'nda yaşayanların çoğunluğu geçimlik çiftçilerdi. Toprakları erozyona uğramış ve tükenmişti. Aşırı nüfus sorunu yaşanıyordu. Proje'de büyük oranda setler, su yolları vb teknik konulara ağırlık verilmiş, yerli halkın ekonomik, toplumsal ve kültürel geleceği hemen hemen hiç dikkate alınmamıştır. Hatta öyle ki, TVA'ya rağmen Norris Baraj bölgesi hâlâ en düşük yaşam standardına sahip bölgedir. Mülksüzleşenler, aynı bölgede ve bütünüyle kendi hallerinde bırakılmışlardır. Bir yandan, baraj dolayısı ile fiyatlar yükselmiş ve yerli halk için buradan yer satınalmak zorlaşmış, öte yandan da, almak zorunda kaldıkları verimsiz topraklar yaşam standartlarını daha da geriletmiştir. ABD Başkanlarından Roosevelt, burada yaşayanları "Unutulmuş Amerikalılar" olarak nitelendirmiştir.

TVA Projesi'yle insanların modern koşullarda yaşamalarına olanak verecek "model" bir kent kurmak hedeflenmişti. Ancak evlerinden uzaklaştırılan Norris Havzası sakinlerinin, tarımsal açıdan verimsiz topraklar üzerine ve aşırı kalabalık bir biçimde yerleştirilmeleri TVA Projesi'nin planlandığı hedefi gerçekleştirmesini engellemiştir. Bu başarısızlıkta, tutarlı bir planın yokluğu ile zamanla değişen bakış açıları önemli rol oynamıştır. Başka bir anlatımla, yeniden iskânın başarısızlığında, TVA içindeki

"tarımcı" ekolün kontrolü ele alması ile yeniden iskân programının bir yana atılması temel etmen olmuştur. Bu, aynı zamanda, bir "modernleşme iflası"dır. İnsanlara sunulan modernleşme temel dayanaklarından ve kaynaklarından yoksun olunca büyük bir iflâsla karşılaşılımıştır. Yeniden iskân politikası yoksul ve kiracı çiftçilere ulaşamamıştır. Hükümet destekli kooperatifler yetersiz kalmış, TVA sadece küçük bir azınlık için kısa vadeli yararlar sağlamıştır. 1930'ların sonlarında kentte yaşayanların çoğunu baraj inşaatında çalışanlar oluşturuyordu. Yerel desteğin alındığı tek alan, yani tabanla işbirliği içinde gerçekleştirilen tek konu eski mezarlıkların nakli olmuştur. Başlangıçta modern bir kent olarak tasarlanan Norris sonunda bir "kenar mahalle"ye dönüşmüştür.

TVA örneği ışığında, yazarlara göre, yeniden iskânın yol açtığı olumsuz sonuçların nasıl en aza indirilebileceğini kestirmek zordur. Modernizasyon istemek tek başına asla yeterli değildir. Çevresel değerler, çevresel etmenler dikkate alınmadan, insanlar sadece edilgen bir anlayışla ele alındığında, sonuç çok büyük bir olasılıkla hayal kırıklığı olmaktadır. Bölge insanları modernizasyonu kendi anlayışlarına uygun bir biçimde gerçekleştirmek istemektedirler. Oysa Proje'yi tanıtan Krueger'e göre, öykünün trajedisi basit: Modernizasyon onlara empoze ediliyor. Fazla seçenekleri yok. Ya modernleşiyor ya da boğuluyorlar.

Yeniden yerleştirme konusu ele alındığında ise, uygulanan politikalarda mülksüzleşenlerin de söz sahibi olmaları vazgeçilemeyecek bir öğedir. Sonuç olarak, TVA toplumsal planlama alanındaki başarısızlıkları sergileyen bir uygulama olmuştur.

Nijerva'da Bussa yöresinde 1964'de başlanan Kainji

Barajı, (8) Nijer Irmağı üzerinde hidroelektrik enerji üretimi için kurulmuştur. Afrika'nın bu büyük barajı dolayısı ile 14.312 dönüm toprak kaybı meydana gelmiştir. Dünyada dışsal etkileri en büyük olan barajlardan birisi olan Kainji Barajı, bölgesindeki 203 köy ve iki kasabayı doğrudan etkilemiş, bu nedenle önemli bir yeniden yerleştirme uygulamasına sahne olmuştur. Örneğin, önemli ticaret yollarının geçtiği Bussa kasabası bütünüyle baraj suları altında kalmıştır. Kainji Baraj bölgesinde toplam 44.000 kişi yeniden iskâna tâbi tutulmuştur.

Yeniden iskân yapılırken birtakım ölçütler esas alınmıştır. Bunlar, gelecekteki göle yakınlık, toprak koşulları, diğer köylere yakınlık, komşu kasabalarla bağlantı, daha iyi bir düzen kurma, sağlık koşulları, siyasal etmenler ve insanların istekleri olarak tesbit edilmişti. Ancak bu etmenlerin çok azı yeniden yerleştirmede etkili olabilmştir. Özellikle siyasal etmenler ile nüfusun yeni idari sınırlara transferine ya da farklı etnik grupların birleşmesine izin vermeyen diğer bazı etmenler belirli sınırlamalara yol açmıştır. Birkaç köyün yeniden iskânında önceleri "para tazminatı" ödenirken, bu politikanın bazı fiziksel ve insani sorunlar yaratması nedeniyle "konut tazminatı" uygulamasına geçilmiştir.

Bussa deneyimi, yeniden yerleştirmede psikolojik etmenlerin önemini de ortaya koyan ilginç bir deneyim olmuştur. Örneğin, yeni yerleşim alanı olarak planlanan Yeni Bussa'nın daha da gelişmiş olmasını, yakındaki bir başka kasaba ile gereksiz bir rekabete yol açabileceği düşüncesi engellemiştir. Her seferinde yeni köyler eskilerinin yanına kurulmuştur; yeni kasaba, eski yerleşimden 60 km., Baraj

(8) RALPH. Mills-Tettey. "New Bussa: The Township and Resettlement Housing". TWPR. 1986. Vol.8 (1). pp. 31-49.

bölgesinden de 16 km. uzaktadır. Yeniden iskâna tâbi tutulanlarla (17.000 kişi), barajda çalışanlardan (3.000 kişi) oluşan topluluk arasındaki nüfus farkı, yani toplam 20 binin üzerindeki nüfusun sadece 3 bininin yerli halktan olması, insanların "kendi topraklarında yabancı" haline geldiği duygusuna yol açmıştır. Bu durum, eskiler için, büyüyen yeni bir kasabada, pek çok farklı kabilenin arasında, kendi kültürlerini korumaya çalışmanın çelişkisini de ortaya koymuştur.

Sonuç itibariyle, kültürel farklılaşma kasabanın iç örgütlenmesini de etkilemiştir. Kasabada üç farklı kurum söz sahibi olmuştur: Baraj yetkilileri, yerel hükümet yetkilileri ve yerli otoriteler. Öte yandan, kasabanın iskânında da birtakım sorunlar yaşanmıştır. Önceden kasabada dört farklı yerleşim bölgesi bulunmaktaydı. Eski kasabadan gelenler için yapılan yeniden iskân merkezi, sözleşmeli personelin bulunduğu geçici kamp, gündelikçilerin yaşadığı geçici barınaklar ve üst düzey personelin yaşadığı kamp. Üç yıl içinde, yeniden iskân merkezinin nüfusunda yüzde 44 artış oldu. Buranın cazibesi çok yüksek, ancak kapasite çok sınırlıydı. Yapılabilen tek şey, yapıları iç bölmelerle değiştirmek olmuştur. Ancak nüfus yoğunluğunun, yeniden iskân bölgesinde umulanın çok üstüne çıkması, doğal olarak sıkıntılar meydana getirmiştir.

Kainji Barajı, genel olarak bakıldığında yeniden iskân konusunda benzerlerine göre başarılı sayılabilir. Ancak şu çok açık bir gerçektir ki, eski yerleşim yeri ile yenisi arasında büyük bir "ruh" farkı bulunmaktadır. İnsanların yaşam biçimleri ve etkinlikleri değişmiştir. Çiftçiler, devlet memuru, teknisyen ve hizmet sektöründe çalışan insanlar olmuşlardır.

Bu araştırmada, Doğu Anadolu Bölgesi'nde Elazığ, Tunceli, Malatya ve Erzincan illerine bağlı 212 yerleşim yerinin kısmen ya da tamamen su altında kaldığı Keban Barajı⁽⁹⁾ bölgesindeki göç olayı ve yeniden yerleşme sorunları incelenmektedir.

Fırat Nehri'nin en dar boğazlarından birinde 1965'li yıllarda yapımına başlanan, 1973 yılında üretime geöen Keban Baraj bölgesinden 7.264 aile yaklaşık 30 bin nüfus etkilenmiştir.

Türkiye'nin geri kalmış bölgelerine yapılan büyük altyapı yatırımlarının ve ileri teknolojik uygulamaların sosyo-ekonomik değişim sürecini nasıl etkilediğini araştırmak bu öalışmanın ana hedefini oluşturmaktadır. Bir başka deyişle, araştırma, bölgede varolan ekonomik, toplumsal ve siyasal yapının ve de kurumların, toplum bünyesinde ani ve zorunlu değişiklikler geröekleştirildiğinde sosyo-ekonomik değişme sürecini nasıl ve ne ölçüde etkileyeceğini ortaya koymak amacıyla yapılmıştır.

Öte yandan, Keban Barajı'nın kısa vadede doğurduğu pratik sorunlarla ilgili olarak, devletin iskân politikası ele alınmış, iskâna ilişkin resmi kurumların yaptıkları öalışmalar ayrıntılı olarak sergilenmiş ve bu verilerden giderek uygulanan iskân programlaması da değerlendirilmiştir.

Araştırmanın uzun vadeli hedefi, bundan böyle yapılacak altyapı yatırımlarının doğuracağı benzer sorunlara ışık tutmaktır.

(9) SİLİER, Oya. Keban Köylerinde Sosyo-Ekonomik Yapı ve Yeniden Yerleşme Sorunları. Orta Doğu Teknik Üniversitesi. Ankara. 1976.

Bu amaçla, bölgede durum saptaması yapmak üzere, "tarımsal yapı ve değişim", "sosyal ilişkiler" ve "Keban Barajı'nın yapımına ilişkin tutumları" ortaya çıkarmak için gerçekleştirilen araştırmada, üç ayrı tip anket kullanılmış ve 98 yerleşimde toplam 1098 kişiye ulaşılmıştır.

Araştırma sonuçları iki başlık altında toplanabilir. Birincisi, Devletin bu konudaki tavrı, ikincisi ise araştırma sonuçları çerçevesinden yapılan öneriler.

1. Devletin bu konudaki tavrı üç ayrı noktada özetlenebilir.

* Yoksul köylüye Hazine topraklarının borçlandırma yoluyla verilmesi ve toprak yetmediği takdirde kamulaştırmaya gidilmesi, mevzuat çerçevesinde öngörüldüğü halde, uygulamada, çevrede devlete ait toprakların yetersiz olduğu tespit edildikten sonra, kamulaştırmaya hiç başvurulmayarak toprak satınalma yoluyla kırsal iskân yapılmış, bu durumda da tarımsal iskân için kullanılabilen toprakların sınırlı olduğu kanaatine varılmıştır.

* İş sorunu konusunda, yeni istihdam alanlarının yaratılması yoluna gidilmeyerek, işsizlik sorununun kamu kuruluşlarının kadroları ve yurt dışına işçi yollama yoluyla çözülmesine çalışılmıştır.

* Konut sorununun çözümünde, borçlandırarak konut sağlama yoluna gidilmiştir.

2. Araştırma sonuçları çerçevesinde, Baraj yatırımının hem bölge kalkınmasına, hem de enerji üretiminin yanında Türkiye sanayiinin gelişmesine katkıda bulunabilmesi ve göç edenlerin toplumsal ve ekonomik bakımdan yıkıma uğramamaları için yapılması gerekenler de kısaca şöyle özetlenebilir.

- * Baraj için yapılan yatırım planlamasıyla birlikte bu bölgeden koparılacak insangücünün istihdamının planlanması,
- * söz konusu yatırım ve bunun doğurduğu iç göçün boyutları gözönünde tutularak, Baraj inşaatıyla birlikte Bölgede, devlet tarafından, ek-istihdam yaratacak yatırımlara girişilmesi,
- * devletin, köylüleri borçlandırarak konut ya da tarımsal iskân için harcayacağı paranın ve ödenecek kamulaştırma bedellerinin, -köylülerin rızası da alınarak- doğrudan bölgede ya da bölge dışında devletin öncülüğünde açılacak fabrikalara yatırılması,
- * köylülerin yeniden yerleştirilecekleri yerlerdeki sosyo-ekonomik yapının, Keban Bölgesi'ndeki yapıdan önemli ölçüde farklı, özellikle de geri olmamasına dikkat edilmesi,
- * iskâna ve kamulaştırmaya ilişkin işlemlerin zaman ve maddi kaynak israfını asgariye indirecek bir biçimde planlanması.

Ölkeye, yerel koşullara ve müdahalede benimsenen yaklaşımlara göre değişmekle birlikte, yeniden yerleşime tâbi tutulan insanların genellenebilir ortak özellikleri ve sorunları şunlardır: (10)

(1). Yeniden Yerleşimde Gönülsüzlük Ve Zorunluluk

İnsanlar, genellikle yaşam koşulları ne olursa olsun, doğup büyüdükleri yöreye ve yerleşimlere karşı duygusal bir bağlılık içindedirler. Bu duygu özellikle yetişkinlerde ve yaşlılarda daha kalıcı ve güçlüdür. Karakaya Barajı'ndan

(10) Türkiye, özellikle de GAP ile ilgili çalışmalar için bkz. kaynakça.

etkilendiklerinden Malatya'dan Aydın ve Konya'nın kırsal alanlarına iskân edilmiş hanelerle yapılan görüşmelerde bu duygusal bağlılığın ne derece güçlü olduğu görülmüş, aradan altı, yedi yıl geçmiş olmasına karşın "memleket"e her yıl ziyarete gidildiği, bazı yiyeceklerin hâlâ "Malatya'dan" gönderildiği gözlemlenmiştir.

Bu genel tutum ve kültürel bağlılık yanında, iskân planlamasında yapılan hatalar da insanların ilk yerleşim yerlerine olan bağlarını ayrıca güçlendirmekte, müdahale yanlışlıklarından kaynaklanan bu durum yeni yerleşimlere uyum sağlamada ciddi sosyo-psikolojik engeller oluşturmaktadır.

(2). Gelir Kaynaklarında Azalma/

Mevcut Üretim Sistemlerinde Dağılım Ve Çözümler

Baraj yapımından doğrudan etkilenen nüfusun ekonomisi, genellikle, tarım ve hayvancılığa dayalıdır. Bu temelde halkın toplumsal becerileri ve üretim pratikleri yılların birikimi sonucu oluşmuş ve yapısal bir nitelik kazanmıştır. Bu yapıyı, yeniden iskâna tâbi tutulan insanlar için bir başka mekânda aynen korumak ve yeniden üretmek mümkün değildir.

Buna karşın, yeniden iskâna tâbi tutulacak olan kırsal ve kentsel halkın geleneksel yapısında varolan özellikleri ve temel unsurları dikkate alarak davranmak, sorunların asgaride tutulmasında pratik yarar sağlayacaktır. Yeniden yerleşim sürecinde öncelikli kritik nokta, ailelerin "geçim kaynakları" ile doğrudan ilgilidir.

Örneğin, bu araştırmada, iskâna tâbi tutulan 193 haneye "yerleşilen yerden memnun olup-olmadıkları" sorulduğunda yüzde 63'ünden "hayır" yanıtı alınmış, nedeni sorulduğunda

da, yaklaşık aynı oranda (% 59) "geçim sıkıntısı ve altyapı noksanlığı" gösterilmiştir. Bu hanelerden eski yerleşimlerine dönmek isteyenlerin oranı yüzde 67, nedeni de eski yerlerinde "yaşam şartlarının daha iyi olması"dır.

Üretim sistemleri bozulan, üretim ve gelir kaynakları (toprak, hayvan, bahçe vb) kaybolan insanların temel sorunu, eskiden sahip oldukları benzer sistem ve kaynaklara, bir başka mekânda yeniden sahip olmaktır. Bu nedenle de, yeni mekânlar, iskânı söz konusu halkın üretim yetenekleri ve zaman içinde kazanılmış becerileri dikkate alınarak belirlenmelidir. Araştırma bulgularından anlaşıldığına göre, geçmişte iskâna tâbi tutulmuş ve kamulaştırma bedelini alarak kendi isteğiyle yerleşmiş toplam hanelerin yüzde 67.5'i yerlerinden memnun değildir. Bu durum, mekân seçimi yapılırken "üretim yetenekleri" ve "kazanılmış beceriler" gibi iki temel ölçütün dikkate alınmamış, kendi isteğiyle istedikleri yere yerleşen hanelerin de yeni ekonomik ve toplumsal koşullara uyum sağlayamamış olmasıyla açıklanabilir.

Benzer yaklaşım kentsel yerleşim için de geçerlidir. Endonezya, Malezya ve Filipin örneklerinde yaşanan iskân ve göç olaylarının incelenmesinden iki önemli sonuca ulaşılmıştır: Birincisi, kırsal yerleşim alternatifleri sunulduğunda, yerinden olanların sayısının sınırlı olması halinde, "kırsal nüfus yeniden kırsal kesimde yerleşmeyi tercih etmektedir". İkincisi ise, kırsal yerleştirme programları teşvik edilmediğinde, halk çoğunlukla kamulaştırma bedellerini alarak kente yerleşmeyi yeğlemektedir.⁽¹¹⁾ Kırsal nüfusun mekânsal tercihleri, genel olarak, kırsal alanlara yöneliktir. Bunda "kazanılmış

(11) HAFNER, A. James, "Urban Resettlement and Migration in Northeast Thailand: The Specter of Urban Involition". The Journal of Developing Areas, Vol.14, July 1980, pp.483-500

beceriler"inin ve "üretim yetenekleri"nin rolü büyüktür. Ancak kırsal alana yerleşmenin temel gereklerinin yerine getirilmesi, eski yapılardaki ana unsurların karşılanması zorunludur.

Bu yapılmadığı takdirde, kentsel yerleşimlere yönelen halk, "sınıflandırılmış hizmet sektörü" kategorilerinden çok, pek az nitelik gerektiren, "sınıflandırılmamış hizmet sektörü" kategorilerinde ve geçici işlerde yoğunlaşmaktadır. Bu durumda, sorunları "geçim kaynakları" ve "istihdam olanakları" açısından önceden değerlendirmek gerekmektedir. Orta büyüklükteki kent merkezlerinin potansiyellerini geliştirmek yerine, daha küçük kırsal yöreler ile büyük kent merkezlerinin mekânsal bağlantılarını geliştirerek bunların entegrasyonu üzerinde yoğunlaşmak gereklidir. Sorun, *bölgesel kalkınma* kavramına ilişkin olan *denge* ile değil *entegrasyon* ile ilgilidir. (12)

(3). Topluluk Yapısında Çözümler

Özellikle kırsal yerleşimlerde, zaman içerisinde oluşmuş, örf ve adet temeline dayalı toplumsal ilişkiler yeniden iskân sürecinde zayıflamakta, akrabalık ilişkileri önemini yitirmekte ve topluluk yapıları çözülmektedir. Bunun "modernleşme", "bireysel girişimcilik" ve "toplumsal kontrol" kavramları açısından kalkınmaya daha elverişli bir ortam oluşturduğu söylenebilir. Ancak mevcut yapıdaki çözümler, özellikle geçiş dönemlerinde, ailede ve toplum içinde ciddi toplumsal bunalımlar yaratmakta, bireylerin ve ailelerin kendilerini "yalnız", "dayanaksız" vb değişik bir

(12) HAFNER, A. James. "Urban Resettlement and Migration in Northeast Thailand: The Specter of Urban Involution". The Journal of Developing Areas, Vol.14, July 1980, pp.483-500

güvensizlik psikolojisi içerisinde hissetmelerine yol açmaktadır.

Dünyanın diğer ülkelerinde de saptanan bu durum, Türkiye'de de geçerlidir; ister köye iskân edilmiş olsun, ister kamulaştırma bedelini alarak kente yerleşmiş olsun, tüm hanelerde, geleneksel topluluk yapılarının kaybedilmiş olmasından ötürü benzer sıkıntıların yaşandığı görülmektedir.

(4). Otorite Ve Karşılıklı Yardım Potansiyelinde Azalma

GAP Bölgesi kırsal alanında geçimlik ekonomi özellikleri henüz geniş bir kesim için geçerlidir. Topraksız hanelerin oranı oldukça yüksek olup bu kategoride yer alanlar yarıcılık, tarım işçiliği, mevsimlik işçilik ve kentlerde marjinal işlerde çalışmak suretiyle geçimlerini sağlamaktadırlar. Bölge'nin kırsal kesiminde, toprak üzerinde mülkiyet dağılımı ve küçük işletmelerin sayısı gibi etmenlerin yanı sıra, -önemi giderek azalmakla birlikte- geleneksel kurumların (aşiret, şeyhlik, ağalık vb) da etkisiyle, topluluk içinde *güç/otorite yapısı* geleneksel bir nitelik taşımaktadır. Bu yapıda, insanlar / haneler arası karşılıklı yardımlaşma ve dayanışma, yılların oluşturduğu bir denge içerisinde geleneksel usüllere göre işlemektedir.

Bu türden otorite yapıları ve karşılıklı yardımlaşma mekanizmaları yeniden iskân olayı ile zayıflamakta, yeni yerleşim alanlarında yeni bir *toplumsal tabakalaşma* sistemi oluşmaktadır. Örneğin, kırsal iskâna tâbi olanlar arasında, topraksız hanelere toprak dağıtılmakta, yeni yerleşimlerde, farklı yörelerden, farklı mezhep ve etnik kökenli insanlar bir arada yaşamaktadırlar. Bu durum, beraberinde çeşitli toplumsal ve kültürel sorunlar getirmekte, üretim ve üretim

dışı kültürel ilişkilerde köklü değişiklikler yaratmaktadır. Gerek yerleşilen yörenin "yerli" halkı ile, gerek aynı yerleşimin (köy) haneleri arasında uyumsuzluk, yardımlaşma ve dayanışma güçlüğü doğmaktadır. (13)

Yörenin "yerli" halkı ile "muhacir"ler arasında zaman zaman birbirini dışlama, hâttâ önceden ilgili yöre köylerince işlenen "kamu arazilerin"nin yeni gelenlere dağıtılması sonucu, "yeniler" ile "eskiler" arasında bir *çatışma* söz konusu olmaktadır. Bu konuda, Konya ve Aydın'ın kırsal alanına yerleştirilen köylerin çevre köylerle olan sürtüşmeleri örnek gösterilebilir.

(5). Kültürel Kimlikte Değişme

Yeniden iskânın özellikle uzak yörelere, Bölge dışına yapıldığı durumlarda, *toplumsal entegrasyonun*, kent-kır ve bölgeler arası ekonomik ve kültürel gelişmişlik farklarının henüz ortadan kalkmadığı ülkelerde, yeniden yerleştirme, yerleşime tâbi tutulan nüfus açısından birtakım *kimlik sorunları* yaratmaktadır. Bu sonucun bir ölçüde kaçınılmazlığı kabul edilebilir. Ancak yeniden iskân politikalarının "*yakın yörelere yerleştirme*" ve "*yerinde kalkınma*" ilkeleri gözetilerek geliştirilmesinde yarar bulunmaktadır.

Bu araştırmada sorulan, "GAP hakkında ne düşünüyorsunuz" ve "Bölge içinde bir başka yöreye mi, yoksa Bölge dışında bir yöreye mi yerleşmeyi tercih edersiniz" gibi sorulara alınan yanıtlar da, "GAP'ın külfetini çekenlere nimetlerinden de yararlanma hakkının tanınması"nın (örneğin baraj sulama ve elektrik enerjisi gelirlerinden pay) ve yeniden iskânın

(13) GÖKÇE, Birsen. Bir iç iskân Uygulaması Olarak Dönerdere Köyü ve Toplumsal Sorunları. Samsun, 1935. çoğaltma.

"Bölge içinde yakın yörelere yapılması"nın tercih edildiğini göstermektedir.

Yeniden yerleşim programlarında karşılaşılan ve yukarıda özetlenmeye çalışılan *genel sorunlar*, GAP Bölgesi özelinde, bu raporun çeşitli bölümlerinde de ele alınacaktır. Yeniden iskân politika ve stratejileri açısından ana problem, baraj yapımından etkilenen/etkilenecek nüfusun uygulamalardan en çok yarar sağlamaları için en uygun yol ve yöntemlerin bulunmasıdır. Rapor'un "*eylem planı*" ile ilgili son bölümünde, özetlenen bu genel sorunlar ile GAP özelindeki araştırma bulguları dikkate alınacaktır.

GAP Bölgesi'nde yapılan uygulamalarda karşılaşılan bazı sorunlara, örnek vermek ve sorunlara yaklaşım mantığı bakımından, şimdiden kısaca değinmekte yarar görülmektedir.

* Arazi ve mülkleri Karakaya ve Atatürk barajlarından dolayı kamulaştırılan kişiler, alışık oldukları ortamdaki fiziksel ve kültürel bakımdan *uzak bölgelere yerleşmek* istek ve eğiliminde değildirler. Resmi olarak yeniden iskân başvurusunda bulunanların toplam etkilenen nüfus içindeki payı çok düşüktür. Örneğin, Karakaya Projesi'nde bu oran sadece yüzde 7 ile sınırlı kalmıştır.

* Halkın "fiziksel ve kültürel ortamdaki uzaklaşmama eğilimi"nde "*kamulaştırmada takdir edilen bedelin yetersizliği*" de rol oynamaktadır. GAP Bölge Kalkınma İdaresi tarafından hazırlanan bir ön raporda şu ifadeler yer almaktadır: "Karakaya'da baraj yapımından etkilenen alanda 40 köy, 3.500 aile ve 20.000 nüfus bulunmaktadır. Arazi sahibi 3.000 hane, yani toplam hanelerin neredeyse tamamına yakını, takdir edilen kamulaştırma bedellerini yetersiz bularak mahkemeye başvurmuştur. Başlangıçta 1.086 hane yeniden yerleştirme istediği halde, bu sayı sonradan 239 haneye düşmüştür". (14)

(14) AÇIKALIN, Oya. "Yeniden Yerleştirme ve İstihdam Eğilimleri". GAP Bölge Kalkınma İdaresi, 1990. yayınlanmamış hizmetçi rapor.

* Sorunu, sosyolojik boyutlarıyla ele alan bir Dünya Bankası raporunda, yeniden iskâna karşı isteksizliğin dört temel nedeni vurgulanmaktadır.(15)

- (i). Taşınma öncesi iş ve işlemler zaman alıcı ve pahalıdır.
- (ii). Halk, büyük ölçüde, çevreye uyum endişesi dahil, kendi yörelerinden ayrılarak uzaklara yerleşmekte isteksizdir.
- (iii). Yeniden iskânın hanelere olan gerçek maliyeti, arazi, konut ve nakit olarak kendilerine sağlanan ve 20 yılda geri ödenecek olan bedel ya da değerden daha yüksektir.
- (iv). Arazileri kısmen göl aynasında kalan ailelerin çok uzak yörelere yerleştirilmeleri, kamulaştırmanın dışında ve çiftçinin mülkiyetinde bırakılan tarım arazilerinin işlenmesini güçleştirmekte, hâttâ olanaksız kılmaktadır.

Bu araştırmanın alan gözlemleri, mülâkat ve köy muhtar toplantılarında da yukarıdaki sorunlar dile getirilmiştir. Şöyle ki, arazileri kısmen su altında kalan ve Bölge dışında uzak yörelere iskân edilen aileler, *köyde kalan topraklarını* işleyememekte, böylece işletme büyüklüğünde zaman içinde ulaşılmış hassas denge bozulmakta, bu durum özellikle küçük aile işletmelerinin geçim kaynaklarını daraltmaktadır.

Yeniden iskân konusunda ortaya çıkan "genel" ve "özel" sorunlardan bir başkası da, plan ve programların geliştirilmesinde, etkilenen hedef gruplara yeterince söz ve görüş bildirme hakkının verilmemesidir. Plan ve programların

(15) BURTCHEER, David. Report On a Visit To Turkey to Review Resettlement in Relation to Four Hydropower Projects. World Bank. 1986.

"katılımcı" bir yaklaşımla geliştirilip - uygulanmaması zamanla ciddi sorunlar yaratmaktadır. Bu konudaki hatalar sadece Türkiye'de değil, geçmişte dünyanın diğer ülkelerinde de yapılmıştır. Örneğin en eski deneyimlerden birisi, Amerika'da Tennessee Vadisi'nde 1933-1940 yılları arasında yapımı gerçekleştirilen Norris Barajı'nda yaşanmıştır. Yeniden yerleştirme konusunda çok yankıları olan bu projede 3.500 aile yer değiştirmek zorunda kalmış; teknik yatırımlara ağırlık verilen bu çalışmalarda "yerli halkın ekonomik, toplumsal ve kültürel geleceği hiç dikkate alınmamıştır". Bizzat Başkan Roosevelt, yerlerinden edilen insanlar için, sonradan "Unutulmuş Amerikalılar" deyimini kullanmıştır.(16)

Büyük barajların yapımından en çok etkilenenler ve çevresel olumsuzluklara ilaveten "en pahalı bedeli ödeyenler her zaman yer değiştirmek zorunda bırakılan halk" olmaktadır.(17)

Bu sorunları en aza indirmenin yolu, yer değiştirecek olan halkı tanımak ve programlara aktif katılımını sağlamak geçmektedir. Geçmiş ve bugünkü uygulamalardan çıkan sonuçların özeti budur.

C. ARAŞTIRMANIN AMACI

Temel amaç, önce geçmişte, yerleşimleri baraj göl aynasında kalmış hanelerin kamulaştırma, iskân ve yer değiştirme süreçlerinde karşılaştıkları sorunları

(16) Mc DONALD L. Michael and MULDOWN John. TVA and Dispossessed: The Resettlement of Population in the Norris Dam Area. University of Tennessee Press, 1982

(17) GOLDSMITH Edward and McCULLY Patrick. "De la Construction des Barrages". Entwicklung /Development. No.41/1993. DDA, Bern, s.21.

belirlemek, yeni yörelerdeki durumlarını karşılaştırmalı bir biçimde tanımlamaktır. Daha sonra da, gelecekte, aynı nedenle yer değiştirmek zorunda kalacak olan hanelerin, geçmiş deneyimler ışığında oluşturulacak plan ve programa göre, mülklerinin kamulaştırılmasını, bedellerinin ödenmesini ya da iskân edilmelerini, bu iş için tahsis edilecek kaynakların rasyonel kullanımını ve bunları mümkün olan en kısa sürede gerçekleştirmenin yol ve yöntemlerini belirlemek ve karar kademelerine bir öneri sunmaktır.

Bu nihai amaca ulaşabilmek için,

- * Baraj yapımından kısmen ve/ya tamamen etkilenecek toplam nüfusun ne kadar olduğu ve bu nüfusun temel toplumsal, kültürel ve ekonomik özellikleri,
- * geçmiş uygulamaları dikkate alarak, yeniden yerleştirme sürecinde ortaya çıkan/çıkacak temel gereksinimler ve halkın beklentileri,
- * yeniden yerleştirmenin, Bölge içinde uygun yörelere, kamulaştırma bedellerinin de istihdam yaratıcı alanlara, tarım, sanayi ve hizmet sektörleri yatırımlarına yönlendirilmesinin uygulanabilirliği

tartışılacaktır.

Kamulaştırma, yeniden yerleştirme ve istihdam konusunda yapılan bu araştırmanın bulguları, sadece yukarıda değinilen konularla sınırlı kalmayacak, GAP bölge kalkınma programlarında yer alacak diğer projelere de sağlıklı girdi sağlayacaktır.

1. Temel Kavramlar Ve Kavramsal Çerçeve

Sosyolojik bir olay olarak, söz konusu projenin uygulandığı alandaki baraj göl aynasında kalan yerleşim birimlerinin "geçmiş-bugün-gelecek" bağlamında incelenmesi, bu çerçevede geleceğe yönelik birtakım bilimsel çıkarımlarla birlikte,

alternatif önerilerin getirilmesi, konunun "toplumsal yapı" bağlamında ele alınmasını zorunlu kılmaktadır.

Toplumsal yapı, bir kavram olarak, "yapıyı oluşturan kurumlarla bunların karşılıklı ilişkilerinden doğan toplumsal değerlerin etkiledikleri bir bütün" olarak tanımlanabilir.⁽¹⁸⁾ Başka bir anlatımla, toplumu oluşturan başlıca ögeleri, bunların toplum bütünü içindeki yerlerini ve aralarındaki ilişkileri ve böylece işleyişlerindeki düzenlilikleri ifade eden kavramdır.⁽¹⁹⁾

Çok bileşenli bir kavram olan ve belli başlı kurucu ögelere dayanan "toplumsal yapı"nın kurucu ögelerinden birisi -ve araştırmanın amacı açısından görece önem taşıyanı- "demografik öge"dir. "Demografik öge"nin önemi, sadece araştırmanın kapsamında yer alan alandaki nüfusun belli bir bölgedeki sayısal nitelikleri ile ilgili olmayıp, söz konusu nüfusun yeniden yerleştirilmesinden bu bölgedeki diğer toplumsal grup ve bireylerle kuracağı ilişkilere kadar geniş bir etkilenme alanını kapsamasından kaynaklanmaktadır.

Öte yandan, göç, kişilerin hayatlarının gelecekteki kısmının tamamını ya da bir parçasını geçirmek üzere, tamamen ya da geçici bir süre için bir yerleşme biriminden (kent, köy gibi) diğerine, "yerleşmek" üzere yaptıkları coğrafi yer değiştirme olayıdır. Ancak "yeniden iskân", sosyolojik bakımdan, salt coğrafi anlamda bir mekân değiştirme değil, yer değiştiren hanelerin/insanların kültürel ortamlarını, toplumsal statülerini ve rollerini de değiştiren bir sonuç yaratmakta olup, bu durum dikey hareketliliği de

(18) YASA, İbrahim, Türkiye'nin Toplumsal Yapısı, TODAİE, Ankara, 1973, s.2.

(19) OZANKAYA, Üzer, Toplumbilime Giriş, SBF Yayın No:403, Ankara, 1977, s.108.

etkilemektedir. Konumuz açısından üzerinde durulacak olan ise, kısaca, "nüfusun yer değiştirmesi" olarak tanımlanabilen "yatay hareketlilik"tir.

Yatay hareketlilik, işsizlik, eğitim, sağlık gibi toplumsal zorunluluklardan kaynaklandığı gibi, ekonomik politikaların uygulanması çerçevesinde bazı projelerin gerçekleştirilmesi için başvuru olan yönetsel ya da yargısal kararlardan da kaynaklanabilir. Büyük sanayi kompleksleri ya da baraj gibi tesislerin yapımından kaynaklanan yatay nüfus hareketliliği daha çok bu ikinci tür kararlardan dolayı gündeme gelmektedir. Bu çerçevede, herhangi bir bölgedeki insanların, zorunlu olarak yatay bir hareketlilik içine girmeleri, yani bir bölgeden diğerine "göç" etmeleri, toplumsal değişimi de beraberinde getiren bir süreci ifade etmektedir. Bu süreçte, belli bir grup insanın, daha önce yaşadıkları bölgeden coğrafik, kültürel, toplumsal vb açılardan az ya da çok farklı olan bir başka bölgeye yerleştirilmelerini içeren bir "yeniden iskân" ya da "yeniden yerleştirme" süreci yaşamakta ve göç edenler farklı toplumsal ilişkilere de girmek durumunda kalmaktadır.

Kuşku yok ki, bu durum, özünde, yörede yaşayan bireyler ya da gruplar açısından olumsuz bir uygulamadır. Zira, belirli bir kültürel ilişki ağı ve egemen üretim biçimi ile yaşamlarını sürdüren insanların, "kendi istekleri dışında" hareket etmeleri gerekmektedir.

Bu noktada, araştırma konusu olan "yeniden iskân"a tâbi olanlar açısından üzerinde durulması gereken "kamulaştırma" kavramıdır. Kamulaştırma, "kamu yararının gerektirdiği hallerde, özel kişilerin mülkiyetindeki taşınmaz malların, bedeli peşin verilerek, bir kamu hizmetine özgülenmek üzere, sahibinin rızası hilafına, mülkiyetin zorla elinden

alınması"dır.(20) Bu çerçevede tanımlanan kamulaştırmanın, hem ekonomik, hem de toplumsal yönleriyle büyük önem taşıdığı açıktır. Kamulaştırmanın beraberinde getirdiği yatay nüfus hareketliliği, yepyeni sorunları da gündeme getirir. Bu hareketlilik en başta da toplumsal değişimi anlatan modernleşme sürecinde kendini göstermektedir. Başka bir anlatım ile, modernleşme ile kamulaştırmadan kaynaklanan demografik hareketlilik arasında doğrusal bir ilişki bulunmaktadır.

Deutsch, modernleşmenin sosyo-demografik boyutunu belirlemek için, "toplumsal hareketlenme, eski toplumsal, ekonomik ve psikolojik bağlantıların büyük çoğunluğunun zayıfladığı ve bozulduğu, insanların yeni sosyalizasyon ve davranış kalıplarına uygun hale geldiği bir süreçtir"(21)

Büyük boyutlu bir göç olgusunun en belirgin etkisi "birincil ilişkiler"i parçalamasıdır. Birincil ilişkilerin egemen olduğu bir topluluktan büyük bir kente göçen birey, insanlar arasındaki ilişkilerin rasyonel ve salt kişisel çıkarlara bağlı olarak oluştuğu ve işlevsel belirginliğin, teknik bir deyişle, "ikincil ilişkiler"in egemen olduğu değişik bir topluma girmektedir. Bu tür durumlarda, göç edilen yerler de genellikle sanayiın görece gelişmiş olduğu, rasyonel ve ikincil ilişkilerin egemen olduğu büyük kentler olmaktadır. Oysa, kamulaştırma gibi nedenlerle göç edenler genellikle sosyo-ekonomik açıdan türdeş ya da benzer bir başka yörede yeniden yerleştirme istemektedirler.

Genel anlamda yeniden yerleştirme, bir ailenin, toplumsal, ekonomik, kültürel vb her türlü gereksinimlerini

(20) PİRLER, Orhan. "Köylerde Kamulaştırma İşleri". Amme İdaresi Dergisi. C .XXI. Sayı 4. Aralık 1988. s.48

(21) DEUTSCH, Karl W.. Nationalism and Its Alternatives. New York. 1969. Aktaran: Emre Kongar. Toplumsal Değişim. 1972. s.196.

karşılayacak, konut edinmelerini olanaklı kılacak, yaşamlarını sürdürüp geliştirecek maddi gelir elde etmelerine yönelik bir planın uygulanmaya konulma sürecidir.

Yeniden iskân politikasının önemli bir yönü de "istihdam"dır. İstihdamın genel anlamı çalışma ve çalıştırmadır. "Tam istihdam" denince, bir ülkede cari ücret düzeyinde çalışmak isteyen herkesin yeteneklerini değerlendirebilecekleri bir iş bulmaları ve böylece üretim sürecinde yer almaları kastedilir.

Genel olarak tarımsal alandan ve büyük ölçüde verimsiz işletmelerden gelen kitlelerin yeniden tarım sektöründe istihdam edilmelerinin sıkıntıları bir yana, bunların farklı sektörlerle dağılmasında da önemli toplumsal ve ekonomik sorunlar gündeme gelmektedir. Zaten yapısal sorunlar içindeki tarım sektöründen sanayi ve/ya hizmet sektörüne aktarılmayı bekleyen bu kitleler için yeni istihdam alanları yaratmak bir zorunluluk olarak karşımıza çıkmaktadır. İstihdam, toplumsal ve ekonomik sorunların en önde gelenlerinden birisidir. Bu anlamda, özellikle kamulaştırma nedeniyle mülkiyet haklarından doğan birtakım ekonomik kaynakların kullanılmasında da potansiyel sıkıntılar bulunmaktadır. Kamulaştırma bedellerinin plansız biçimde dağıtımı, hem bu kaynakların çarçur edilmesine, hem de büyük ekonomik kayıplara yol açmaktadır. Dolayısı ile kapsamlı bir istihdam politikasının, "yeniden iskân"ın temel öğelerinden biri olduğu unutulmamalıdır.

Görüldüğü gibi, modernleşme, kalkınma, göç, iskân ve istihdam olguları önemli bir demografik ve toplumsal nitelik taşımakta ve bu süreci yaşayan insanlarda oluşturduğu etkiler konunun bilimsel bir yaklaşımla incelenerek çözümlenmesini zorunlu kılmaktadır.

Kuşkusuz her toplum kendi koşulları çerçevesinde incelenmekte, saptanan benzer özellikler ise genel kuralları belirlemeye olanak sağlamaktadır.

Genellikle toplumdaki "bütünleşme" ve "denge" konularına öncelik veren yapısal-fonksiyonel yaklaşımla (22), iç göçler, kentleşme, toplumsal hareketlilik ve davranış bozuklukları gibi konular üzerinde uygulamalı çalışmalar yapılmaktadır. Bu yaklaşımla toplumdaki alt sistemler incelenirken, birey ve bireylerarası ilişkilere de inilebilmektedir.(23) Birey belli bir toplumsal rol içinde ve toplumun üyesi olarak ele alınıp incelenir. Toplumların işlevlerini yerine getirmesi ise, üyelerinin davranışlarını etkileyen statü ve statünün gereği olan rollerle yakından ilgilidir. Birey, statü ve rolleriyle uyduğu oranda toplumsal görevlerini daha etkin bir biçimde gerçekleştirir.

2. "Geçmiş", "Bugün" Ve "Geleceğe" Dönük Değerlendirme

Sosyal bilimlerde "bilimsel bilgi"ye ulaşmanın yolu, çeşitli ölçütlerle ve çalışmanın niteliğine göre belirlenmektedir. Bu araştırmada, "amaç" ölçütünden hareketle zaman perspektifini ve toplumsal koşullardaki değişimleri gözönünde bulunduran bir yol izlenmiştir. Bilindiği üzere, bilimsel bilgi üretmenin amacı, mümkün olan koşullarda genellemelere ve yasalara ulaşmaktır. Bilginin konusunu oluşturan olay ve nesnelere "gözlenebilir", "nesnel" ve "tekrar edilebilir" özelliklerinin yanında kuramlara ya da

(22) MERTON. Robert K., Social Theory and Social Structure. Glencoe Ill: The Freepress. 1964. s.25-87.

(23) MERTON. Ralph. The Study of Man. New York. Applecentry Crofts. 1936. s.113-115.

yasalara ulaşma amacı da bulunuyorsa, o zaman bilimsel bilgidен söz edilebilir.(24) Bu amacı gerçekleştirmede, bilim birbirini izleyen üç aşamalı bir yol izlemektedir:

- (1). Tanımlama ve kavrama (Description)
- (2). Açıklama (Explication)
- (3). Çıkarsamalarda bulunma (Prediction)

Hiç kuşku yok ki, toplum, toplumsal yapı, toplumsal ilişkiler vb ile ilgili bir çalışmada, çalışmanın ana ögesinin insan ve/ya insan grupları olması, dolayısı ile bilimsel bilgiye gözlem ışığında ulaşmanın ve bilimi amaçsal kılmanın yolu da böyle bir yaklaşımı zorunlu kılmaktadır.

Toplumsal yapının en önemli öğelerinden birisi nüfus ve nüfus hareketleridir. Nüfusun yerleştiği coğrafya, iklim, ekonomik faaliyet ve ürün tipi ve ürünün dağıtım biçimi toplumsal ilişkilerde önemli rol oynar. Ailelerin kendi olanaklarıyla, oturmak için yaptıkları "ev" in bile kendi iç ilişkilerindeki otorite, bağlılık, kadın-erkek ya da yaşa dayalı işbölümü ve benzeri pekçok konuda belirleyici olduğu ve kültürel yapılarını yansıttığı söylenebilir. Aynı şekilde, köydeki yerel elitin yerleştiği yerler, genellikle köye fiziksel ve psikolojik olarak hâkim olacak bir konumda bulunur. Öte yandan, istihdam konusunda da farklılaşmanın getireceği toplumsal, ekonomik ve sosyo-psikolojik etkilerden söz etmek olasıdır. Bütün bu yönleri ile bakıldığında, nüfus hareketliliğinin toplumsal yapı ile ilişkisi daha da önem kazanmaktadır. Bu anlamda "yeniden yerleştirme" bu nüfus hareketine çok daha farklı bir boyut

(24) GÜKÇE, Birsen. Toplumsal Bilimlerde Araştırma. Savaş Yayınları. 2.Basım. Ankara 1992. s.3.65.

eklemektedir. O da, bunun insanların kendi istekleri dışında gerçekleşiyor olmasıdır. Dolayısı ile "yeniden yerleştirme"nin toplumsal yapıya etkisi çok yönlü ve geniş kapsamlı olmaktadır. Yeniden yerleşilen alanın farklı iklim özellikleri bile tek başına aile içi ya da ailelerarası ilişkileri etkileyebilir. Öte yandan, ürün türünün değişmesi, sadece erkeklerin yapabileceği bir ürün türünden kadın-erkek ortak çalışmaya elverişli bir ürün türüne geçilmesi, ya da yaşanan mekânların, kültürel özellikler ihmal edilerek fiziksel-mühendislik şartlarına göre tasarımılanan yerler olması, yaygın olarak karşılaşılan sorunlardan sadece birkaçı için verilebilecek örneklerdir. Köyün ortasında, herkesi kontrol eden ve köye hakim bir yerde ve ayrıca odaları, mutfağı, banyosu "kültürel" bir öze düzenlenmiş bir evden sıradan bir apartman dairesine geçiş insan yaşamında kapsamlı değişikliklere yol açabilmektedir.

Bu görüş doğrultusunda, araştırma konusu olan "baraj göl aynasında kalmış ve kalacak nüfus"la ilgili güvenilir ve geçerli bilgilere ulaşmak için yukarıda belirtilen sistematik çerçevesinde üç aşamalı bir yol izlenmiştir.

1.aşama: Bilimsel bilginin konusunu oluşturan öğeleri gözleme dayalı olarak kavramak ve tanımlamak: Baraj göl aynasında yer alan yerleşik nüfus hakkında bilgilerin çeşitli tekniklerle ortaya çıkarılmasına çalışılarak, özellikle tarihsel perspektifle, yerleşim bölgesinin ve bu bölgedeki toplumsal ilişkilerin yapısı irdelenmektedir.

2.aşama: Olgular arasında nedensellik ilişkisi kurmak, gözlem ve görüşme yoluyla bu ilişkileri sınıdıktan sonra açıklamak: Alandan elde edilen verileri, doğruluk derecelerini çeşitli kaynaklar aracılığı ile sınamak ve

olgular arasında neden-sonuç ilişkilerini ortaya çıkarmak da ikinci aşamayı oluşturmaktadır.

3.aşama: Çeşitli derecelerde ortaya çıkan ilişkilerden genellemelere ulaşmak ve bunları pratiğe indirgemek, böylece uygulanabilir çıkarımlarda bulunmak ya da çıkarsamalara ulaşmak da araştırmanın üçüncü aşamasıdır. Bilimsel bilgiye ulaşmanın somut gerçekliğinin en çok belirlendiği aşama bu aşamadır. Örneğin, yeni iskân politikası belirlenirken, yerinden edilecek nüfusa en az zarar verici nitelikte olması, yaşamlarındaki değişimin yarar sağlaması için gerekli mekanizmaların oluşturulması, daha somut bir anlatım ile, "eylem planı"nın bu bakış açısından oluşturulması da üçüncü aşamada gerçekleştirilmektedir.

Araştırma böylece dinamik bir nitelik taşıyacak, geçmişteki örneklerin, uygulamaların sakıncaları ortaya çıkarıldığında, geleceğe dönük projeksiyonlar yapmak mümkün olacaktır. Bilimsel bilgi üretmenin, yani bilimin amacının, kuramlara, mümkün olan koşullarda yasalara ulaşmak olduğu yukarıda vurgulanmıştır. Bu amaç doğrultusunda, yukarıda sözü edilen birbirine bağlı üç aşamalı sistematik, toplumsal olana en uygun olmanın yanında bilimsel yöntemin de gereğidir.

"GAP Bölgesi Baraj Göl Aynasında Kalacak Yörelerde İstihdam ve Yeniden Yerleştirme Sorunları" başlıklı araştırma projesi önerisinin "amaç" bölümünde de bu yaklaşımın uygunluğu ve hedefleri tartışılmaktadır.

Genellikle "yeniden yerleştirme" araştırmalarının, hedefleri arasındaki benzerliklerden yola çıkarak başlıca üç temel konuda odaklaştıkları görülmektedir. (25)

(25) SİLİER, Oya. Keban Köylerinde Sosyo-Ekonomik Yapı ve Yeniden Yerleşim Sorunları. ODTÜ Ankara, 1976. s.11.

- Sosyo-ekonomik durum saptaması,
- yeniden yerleştirme konusunda yöneticiler için güvenilir bilgi ve öneri oluşturulması,
- değişimle birlikte gelen toplumsal sorunların ve uyum sürecinin incelenmesi,

Bu araştırmanın da temel stratejisi, bireylerin ve toplulukların ayırıcı özelliklerini, istek ve gereksinimlerini, özellikle de gönülsüzlüklerini dikkate alarak kendi kendilerine gelişmelerini yönlendirecek, yeniden yerleşmelerine olanak sağlayacak yol ve araçların oluşturulmasında onlara yardımcı olmaktır. Proje'nin hedefi, baraj göl aynasında kalacak nüfusun büyük bir kısmını belirli bir plan dahilinde yeniden yerleştirmek, başka bir deyişle, konut ve iş sahibi yapmak, yeni yaşamlarında karşılaştıkları /karşılaşabilecekleri sorunları en aza indirecek önlemler almak, dağıtılan kamulaştırma bedelinin rasyonel bir biçimde kullanılmasını yönlendirecek mekanizmaları belirlemektir.

Bu çerçevede yapılan ilk iş, baraj yapımından etkilenecek nüfusun sosyo-ekonomik, kültürel ve teknik yönden mevcut durumunun saptanmasıdır. İnsan, doğa ve sermaye gibi, ekonomik yapının temel saçayakları araştırmanın ilk unsurları olmuştur: Yöredeki insangücünün niteliği, ekonomik uğraşları, cinsiyeti, yaşı, eğitim durumu vb.

Temel ekonomik uğraşı olarak tarım kesiminin durumu belirlenecek, yörenin su ve toprak gibi doğal zenginlikleri, toprağın sulu ya da kuru olarak işlendiği, hangi tür ürünlerin üretildiği, ne tür hayvancılık yapıldığı ve tarımsal işlemlerde hangi tekniklerin kullanıldığı araştırılmıştır.

Belli bir yerleşim biriminin sosyo-ekonomik yapısını

belirleyen önemli bir unsur da, çevre ile olan ilişkilerin boyutudur. Bu bağlamda tarımsal üretimin ne ölçüde öz tüketime, ne ölçüde pazara dönük olduğu, bir başka deyişle, yörenin pazar ekonomisine entegrasyon düzeyi, tarımsal üretim dışında hangi tür ekonomik uğraşılarda bulunduğu, yöreden dışarıya (yakın bölgeye, ülkenin büyük kentlerine ya da yurtdışına) işgücü göçü olup olmadığı vb üzerinde durulmuştur.

Toplumların sosyo-ekonomik alanda ulaştıkları örgütlenme oranları, günümüzde gelişmişlik düzeyinin bir göstergesi olarak kullanılmaktadır. Bu amaçla, proje kapsamındaki yörelerde de tarımsal ürünlerin pazarlanmasında, finansman kuruluşlarından kredi sağlamada, traktör, biçer-döver gibi teknik araçların kullanımında birlik ya da kooperatif gibi kurumlardan, içmesuyu, köy yolu gibi köy altyapı tesislerinin gerçekleştirilmesinde ya da hasat yapımında da Anadolu'nun yaygın toplumsal dayanışma yöntemi olan "imece"den yararlanılıp yararlanılmadığı, yararlanılıyorsa hangi düzeylerde yararlanıldığı konularında bilgi toplanmaya çalışılmıştır.

Öte yandan, baraj göl aynasında kalacak yörelerde en önemli üretim aracı olan toprak ve toprak-insan ilişkileri araştırmanın bir başka yönünü oluşturmuş, kiracılık, ortakçılık, tarım işçiliği gibi mülkiyet ve toprakta çalışma biçimleri ve ayrıca küçük, orta ve büyük tarımsal işletme yapıları saptanmaya çalışılmıştır.

Toplumsal yapı ve toplumsal değişim göstergeleri de araştırmanın üzerinde durduğu temel konular arasındadır.

Sonuç itibarıyla, öncelikle, geçmişte, yerleşimleri baraj göl aynasında kalmış hanelerin kamulaştırma, iskân ve yer değiştirme süreçlerinde karşılaştıkları sorunlar

belirlenerek, yeniden yerleştikleri yörelerdeki durumları ortaya koymaya çalışılmıştır. Buradan hareketle, daha önceki kamulaştırma uygulamalarında meydana gelen sorunların belirlenmesine özel önem verilmesi ve ayrıca yeniden iskân politikasının ne gibi esaslara dayandırılması gerektiği üzerinde görüşler oluşturulmuştur. Böylece, örneğin Keban, Karakaya barajları gibi, daha önceki kamulaştırma örneklerinde ödenen kamulaştırma bedellerinin verimli kullanılmamasının nedenleri sergilenerken, kamulaştırma bedellerinin, hem hak sahipleri tarafından en olumlu biçimde nasıl değerlendirilmesi gerektiğine, hem de genel olarak bölgesel ve ülkesel ekonomiyi en rasyonel biçimde nasıl etkileyebileceğine ilişkin ipuçları geçmişteki uygulamalardan çıkarılabilmektedir.

Yeniden iskân politikası sadece Türkiye'ye özgü bir durum değildir. Dünyada çeşitli yerlerde bunun farklı örnekleri yaşanmıştır ve yaşanmaktadır. Örneğin Mısır'da Aswan Barajı ya da ABD'deki TVA Proje'si de yeniden yerleştirmenin gerçekleştiği projelerdir. Bu nedenle, önceki örneklerin bilgi birikiminden de yararlanmak gerekmektedir; yöresel motifler ne yoğunlukta olursa olsun, insanın toplumsallığının evrenselliği ortak bir paydada bulunmaktadır.

Öte yandan, aynı nedenlerle yer değiştirmek zorunda kalacak hanelerin, geçmiş deneyimler ışığında oluşturulacak bir plan ve programa göre, mülklerinin kamulaştırılmasını, bedellerinin ödenmesini ya da iskân edilmelerini, bu iş için tahsis edilecek kaynakların etkin kullanımını ve bunları mümkün olan en kısa sürede gerçekleştirmenin yol ve araçlarını belirleyerek, karar kademelerinin "hareket planı"na esas olacak ilkelere ulaşılmaya çalışılmıştır.

Yeniden yerleştirme, bir anlamda bir kalkınma maliyetidir ve

özde olumsuz bir uygulamadır. Çünkü yöre halkı isteği dışında hareket etmeye zorlanmaktadır. Bunun en az zararlar gerçekleştirilmesini sağlayacak ve yöre halkının beklentilerine cevap verecek yollar aranmalıdır.

Üzerinde önemle durulması gereken bir başka konu da, yine geçmiş deneyimlerin ışığında, istihdam sorununu çözmektir. Zaten yapısal bozuklukların yoğun olarak yaşandığı tarım sektöründe çalışan kimselerin, ikinci yerleşimde çok yüksek oranda hizmet ya da sanayi sektörüne yönelecekleri açıktır. Bu nasıl bir istihdam politikası ile çözülecektir? Ülkenin kaynakları ile optimum uzlaşma nerede sağlanabilecektir? sorularına yanıt aranmalıdır. Özellikle araştırma alanı olan GAP Bölgesi'nde, küçük çiftçilerin önemli ölçüde bir işsizlik şoku yaşanmaları olasıdır.

Yöre halkının ekonomik koşulları ve toplumsal becerileri dikkate alınarak, bu konularla gerekli eğitim, yönlendirme ve örgütlenme çalışmalarının planlanması zorunlu görünmektedir.

Öte yandan, kamulaştırma konusundaki yasal düzenlemelerin yeniden gözden geçirilmesinin bir zorunluluk olduğu ortaya çıkmıştır. Yurtdışından Türkiye'ye göç edenleri yerleştirmek amacıyla çıkarılan yasaların, baraj yapımı için yerinden edilenlere uygulanması çok önemli uygulama sorunlarını gündeme getirmektedir. Yer değiştirme nedenleri çok farklı kitlelerin aynı yasa kapsamında mütalaa edilmesinin maliyeti, hem vatandaş, hem de resmi kurumlar için yüksek olmaktadır.

Yerlerini, yurtlarını gönülsüz olarak terk etmek zorunda kalan bu nüfusun, hem hakları korunmalı, hem ülke kaynakları rasyonel kullanılmalı, hem de insanların yeni yaşamlarında mutlu olmaları sağlanmalıdır.

336 yerleşme birimi, 25 bin hane ve ikiyüz bine yakın kişiyi ilgilendiren bu durum, araştırmada iki farklı aşamada ele alınmaktadır. Birinci aşama, yapıları tamamlanan ve kamulaştırmanın yapıldığı baraj göl aynalarında kalan köylerden; ikinci aşama ise, yapılmakta olan barajların göl aynalarında kalacak, henüz kamulaştırma işlemleri başlamayan köylerden oluşmaktadır.

Daha önce sözü edilen bilimsel bilginin evreleri açısından olaya bakıldığında, pratik yararı en yüksek düzeyde olabilecek, yöre halkının ve Bölge'nin en yüksek verimle bu politikadan etkilenmesini sağlayacak uygulamalar için "öngörülerde bulunma" işlevini bu araştırma "geçmiş" ve "geleceğe dönük" değerlendirme prespektifi ile yerine getirmeye çalışmaktadır.

II. BÖLGE'YE GENEL BAKIŞ

Baraj göl aynasında kalacak yörelerde istihdam ve yeniden yerleştirmeye yönelik olan bu araştırma, coğrafi olarak Güneydoğu Anadolu'nun yaklaşık tümünü kapsadığından, söz konusu Bölge'nin çevresel, ekonomik, toplumsal ve kültürel yapısı konusunda verilecek kısa bilgiler (*) araştırmaya makro bir hareket noktası sağlayacaktır.

A. ÇEVRESEL YAPI

Güneydoğu Anadolu Bölgesi, Güneydoğu Toros sıradağlarının oluşturduğu yaygın güneyinden Suriye ve Irak sınırlarına kadar uzanan bir alanı kapsamaktadır. Az engebeli düzlükler Bölge'nin büyük bir bölümünü oluşturmaktadır. Bölge'nin toplam arazi varlığının yaklaşık yarısı tarımsal üretime elverişli durumdadır.

(*) Bu listede yararlanılan kaynaklar:

- GAP Tarımsal Kalkınma Sempozyumu, A.Ü.Ziraat Fakültesi, 1986.
- GAP, Urfa-Harran Sempozyumu, Türkiye Ziraî Donatım Kurumu, 1988.
- GAP Master Plan Çalışması, DPT, 1989.
- GAP'ta Tarıma Dayalı Endüstriler ve Finansmanı Sempozyumu, T.C.Ziraat Bankası, 1989.
- GAP Yöresi Kültürel Gelişim Projesi, T.C.Fırat Üniversitesi, 1992.
- GAP Bölgesinde Toplumsal Değişim Eğilimleri Araştırması, GAP GAP 1992 Durum Raporu, GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı, 1993
- Beş Yıllık Kalkınma Planları, DPT.

Bölge'de kara iklimi hakimdir. Yazlar kurak ve sıcak, kışlar az yağışlı ve soğuktur. Akdeniz ikliminin etkisinde kalan Bölge'de, özellikle hatı kesimlerinde kış soğukluğu iç Anadolu Bölgesi'ne göre oldukça düşüktür. Bölge'nin kuzey-batısında 1200-1300 mm civarında bulunan yıllık yağış miktarı, güneye inildikçe 300 mm'ye kadar düşmektedir. Bölge'de yıllık ortalama nem oranı ise yaklaşık yüzde 50'dir.

Özellikle düşük rakımlı ovalarda bulunan yeraltı suları dışarda tutulursa, Bölge'nin en önemli su kaynakları Fırat ve Dicle nehirleridir. Türkiye topraklarından çıkan bu iki akarsu Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ni adeta kolları arasına almıştır. Bu iki akarsu sayesinde Güneydoğu Anadolu, Türkiye'nin toplam su potansiyelinin yüzde 28'ini, ekonomik olarak sulanabilir toplam alanın da yaklaşık yüzde 20'sini elinde bulundurmaktadır. Ancak Bölge, şu ana kadar bu su potansiyelinin yüzde 2'sini kullanabilmiştir. Oysa, Bölge'nin sınır komşusu Suriye'de bu oran yüzde 22 dolayındadır. (26)

Kara iklimi ve kuru tarıma bağlı olarak stepler, yer yer makiler ve bodur çalı toplulukları Bölge'nin doğal bitki örtüsünü oluşturur. Ormanlar yüksek kesimlerde, daha çok seyrek meşe ağaçlıkları şeklinde görülebilmektedir. Bölge'de ormanların gelişmemesi, sadece iklim koşullarına bağlı değildir. Bölge'deki ağaçlıklar gerek yakacak, tarla açma ve yerleşme amacıyla, gerek inşaat yapı malzemesi olarak bilinçsizce tahrip edilmiştir. Yine Bölge'de yaygın olan geleneksel hayvancılık, ormanların bir başka tahrip nedenini oluşturmaktadır. Mevcut orman varlığının yüzde 75'ine varan bir bölümünün bozuk ve verimsiz olması bu durumun bir göstergesidir.

(26) La Mediterranee inquiete. Datar/Editons de l'Aube. Paris. 1993. s.154

Doğal bitki örtüsünün zayıflığı, ormanların azlığı ve meyilli arazilerin yanlış işlenişi Bölge'de önemli bir rüzgar ve su erozyonu sorununa yol açmaktadır. Meyilli arazilerde ve baraj havzalarında ağaçlandırma, meraların ıslahı ve rüzgar erozyonuna karşı koruyucu orman şeritleri oluşturma, toprak gibi yenilenmesi ve ikâmesi olanaksız olan bir üretim unsurunu korurken, barajların da zaman içerisinde toprakla dolmasını önleyecektir. Sınırlı sulama nedeniyle çok sık rastlanmayan tuzlanma sorununun, buharlaşma oranının çok yüksek olduğu Güneydoğu Anadolu'da, gerekli önlemler alınmazsa, sulamanın yaygınlaştırılması ile çok ciddi boyutlara ulaşacağı düşünülmektedir.

Buna karşılık, şu an, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde toprak, su ve hava kirlenmesinin yol açtığı çok önemli bir doğal tahribattan söz edilemez. Su kaynaklarından havaya kadar doğayı en fazla kirlüten, giderek de doğal dengeyi bozan sınai gelişme ve kentleşme Bölge'de henüz çok geri düzeydedir. Kirlilik oranı yüksek sanayiler çok az ve dağınık, tarımda sınai girdi, özellikle kimyasal madde kullanımı da henüz düşük düzeydedir. Ancak GAP'ın tamamlanıp yaklaşık 1.700.000 hektar alanın sulamaya açılması ile tarımda çok yoğun bir sınai girdi kullanımı devreye girecektir. Eğer, başta kimyasal gübre ve mücadele ilaçları olmak üzere, kirlетici sınai girdilerin kullanımında belli bir eğitim ve kontrol sağlanamaz, şimdiden araştırılıp ortaya çıkarılacak doğayı koruyucu üretim yöntemleri devreye sokulamazsa, sanayi atıkları hem tarım topraklarını, hem akarsularını, hem bitki örtüsünü, hem de insan dahil tüm canlıları onarılması güç bir biçimde tahrip edecektir. Bu bakımdan GAP için, çevre boyutuna sahip ekonomik politikaların oluşturulması büyük önem taşımaktadır.

Nüfusun yarısından çoğu il ve ilçe merkezlerine dağılmış olsa da, Bölge'de çok büyük metropoller oluşmamıştır.

Ancak bu durum Diyarbakır ve Urfa gibi, Bölge'nin büyük nüfuslu kentlerinde gecekondulaşma olgusunun başlamasına, kanalizasyonsuz yerleşim birimlerinin atık suları ile akarsuların yavaş yavaş kirlenmesine ve hava kirliliğine engel olamamıştır. Gerekli önlemler alınmazsa, gecekondulaşmanın zaman içerisinde Bölge'nin tüm kentlerini çevrelemesi ve atık suları ile Bölge'nin temel ekonomik kaynağı olan akarsuların tehlikeli boyutlarda kirlenmesi kaçınılmaz olacaktır. Tüm dünyada, tarımsal modernleşme, sanayileşme ve kentleşme, su kaynaklarının kirlenmesinin üç temel nedeni olarak görülmektedir. Bu üç olgu, Bölge sularında, yok edilmesi giderek güçleşecek fiziksel, fizyolojik, kimyasal, biyolojik ve radyoaktif kirlenmelere yol açacaktır. GAP'ın varoluş nedenleri olan bu üç olgudan vazgeçilemeyeceği gerçeğinden hareketle, su kirlenmesine karşı uygulanabilir önlemlerin pilot çalışmalarla saptanması ve zamanında, geç kalmadan, aşamalı olarak uygulamaya konması, sadece Güneydoğu Anadolu Bölgesi ya da Türkiye için değil, dünya için de toplumsal ve ekonomik bir kazanç olacaktır.

Öte yandan, kırsal alanda bulunan nüfusun önemli bir bölümü de sosyo-ekonomik nedenlerden dolayı köyaltı yerleşim birimleri olan mezra, yayla, oba ve komlarda oturmaktadır. Köy ve köyaltı yerleşim birimlerinin çok dağınık olması, kırsal alana kamu hizmetlerinin gitmesini güçleştirmektedir. Bu da yerleşim planlamasını ve dağınık yerleşim birimlerinin, ekonomik yapıları göz önüne alınarak toplulaştırılmasını zorunlu kılmaktadır.

Kısacası, GAP'ın gerçekleşmesi ile birlikte Bölge'de başlayacak sanayileşme, modern tarım ve kentleşme biçiminde ortaya çıkacak topyekün ekonomik gelişmenin kaçınılmaz olarak yol açacağı doğa tahribatını en az düzeye indirerek yaşanabilir bir çevre oluşturmak için tarihi ve doğal koruma

alanlarının, ağaçlandırma ve orman alanlarının, tarım alanlarının, sanayi alanlarının, kent-yerleşim alanlarının şimdiden tanımlanması ve bu konuda yapılan/yapılacak "alan kullanımı master planları"nın yaşama geçirilmesi için gerekli önlemlerin alınması gerekmektedir.

B. EKONOMİK YAPI

Geniş anlamda ülkelerin, dar anlamda ise bölgelerin ekonomik gelişmelerinin yönünü belirleyen temel unsur, sahip olunan ekonomik kaynaklardır. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin belirleyici ekonomik kaynakları toprak ve sudur. Bölge ekonomisinin bugün büyük ölçüde tarıma dayalı olması, yaygın sulama ile gelecekte de tarım ve tarımsal gelişmenin bir türevi olarak ortaya çıkacak sanayi-hizmetler kesiminin öncülüğüne dayanacağı gerçeğinin yadsınamaz belirtisidir.

Bölge tarımı oldukça geri bir düzeydedir. Bölge aktif nüfusunun yüzde 70'ini istihdam eden tarım kesiminin Bölge toplam katma değerindeki payı sadece yüzde 44'dür. Bölge'de tarımsal yapı ve üretim büyük ölçüde doğal koşullar tarafından belirlenmektedir. Doğal koşulların tarım üzerindeki etkisini azaltan, üreticiye üretimi yönlendirme olanağı sağlayan ve tarımsal verimliliği artıran teknolojiler ancak sulama ile birlikte yoğun ve yaygın bir biçimde Bölge'ye girebilecektir.

Kara ikliminin hakim olduğu Bölge'de kuru tarım yapılmaktadır. Tahıl, kırmızı mercimek, nohut, susam ve tütün gibi tarla bitkileri Bölge'nin en önemli tarım ürünleridir. Alan olarak tarla bitkileri, Bölge toplam tarım alanlarının yüzde 88'ine denk gelen 2,7 milyon hektarı işgal etmektedir. Bu bitkiler içerisinde en önemli ürün grubu

tahıllardır. Bu ürün grubu hem üretim, hem de işgal ettiği alan bakımından tarla bitkilerinin 2/3'sini oluşturmaktadır. Tahıllar içerisinde buğday en önemli üründür ve tahılların 2/3'sini oluşturmaktadır.

Sulu tarım yapılan alanlarda ise, pamuk, pirinç, buğday, ayçiçeği, sebze ve meyve üretimi yapılmaktadır. Antep fıstığı ve üzüm yetiştiriciliği Bölge meyveciliğinin temelini oluşturmaktadır. Bölge'de yetiştirilen antep fıstığı Türkiye toplam üretiminin yüzde 91'ine eşdeğerdir. Tarla bitkilerinden Türkiye toplam üretiminde en fazla ağırlıkları olan ürünler yüzde 99 ile kırmızı mercimek, yüzde 44 ile susam, yüzde 30 ile tütün ve yüzde 20 ile pamuktur. Ancak Bölge ürün deseninin GAP ile birlikte önemli bir değişim göstereceği, ayrıntıya girmeden, söylenebilir. Bu bağlamda, Bölge'de işlenen alanlarda tahılın payının zaman içerisinde yüzde 50'nin altına düşeceği, buna karşılık, şu an yüzde 7'lik paya sahip sınaî bitkiler, meyve ve sebzenin payının yüzde 50'lere yaklaşacağı öngörülmektedir.

Bölge'nin ikinci tarım kolu hayvancılıktır. Bölge'de hayvancılık genellikle ekstansif olarak geleneksel koşullarda yapılmaktadır. Türkiye genelinde olduğu gibi, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde de yerli ırklardan oluşan hayvan varlığı, gerek süt, gerek et üretiminde çok düşük verimliliğe sahiptir. GAP'ın gerçekleşmesi ile Bölge hayvanlarının yüksek verimli cinslerle ıslah edileceği ve yavaş yavaş modern besi hayvancılığına geçileceği tahmin edilmektedir. Sulu tarım koşullarında üretimi mümkün olacak hayvan yemi bitkileri, hayvan yetiştiriciliğinde yapısal dönüşümü gerçekleştirmeye yardımcı olacaktır.

Koyun ve keçi gibi küçükbaş hayvanlar Bölge'deki hayvan varlığının en önemli bölümünü oluşturmaktadır. Bölge'de 6,5

milyonun üzerinde koyun ve 2,6 milyon keçi bulunmaktadır. Büyükbaş hayvan sayısı ise 0,9 milyon civarındadır. Türkiye'deki keçi toplamının yüzde 22'sine sahip olan Bölge'de bu oran, koyun için yüzde 13, büyükbaş hayvanlar için yüzde 7'dir.

Bölge'de tarımsal verimlilik, hayvancılıkta olduğu gibi, bitkisel üretimde de oldukça düşük bir düzeydedir. Örneğin, Türkiye genelinde 2000 kg/ha'a yaklaşan buğday verimliliği Bölge'de 1100 kg/ha'nın altında kalmaktadır. Bölge'de, "istihdam ve yeniden yerleştirme" araştırması çerçevesinde yapılan alan çalışmaları da bu durumu doğrular niteliktedir. Bölge'nin kurak bir iklime sahip olması, buna bağlı olarak kuru tarım yapılması düşük verimin temel unsurlarıdır. Kurak iklim ve geleneksel üretim teknikleri alması ekime geçişi önlemekte, sonuç olarak da işlenen arazilerin her yıl yüzde 25'inin nadasa bırakılması na neden olmaktadır.

Kuru tarım sadece düşük verime yol açmamakta, aynı zamanda, verimi yükselten tohumluk, gübre ve modern araçların kullanımını da sınırlamaktadır. Türkiye tarla topraklarının yüzde 15'ini barındıran Bölge'nin, Türkiye toplam gübre tüketiminden yüzde 9.4'lük bir pay alması, Türkiye genelinde 28 hektar olan traktör başına düşen tarla alanının Bölge'de 87 hektara yükselmesi ve nihayet Türkiye genelinde yüzde 46 olan buğday tohumluğunu karşılama oranının Bölge için yüzde 19'a düşmesi, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde tarımsal girdi kullanımının ne kadar geri düzeyde olduğunu göstermektedir.

Kendisi verim artırıcı bir unsur olan sulama, modern girdilerin daha yoğun kullanımına olanak verirken, aynı zamanda, ürün çeşitlendirmesi ve yılda birkaç kez ürün almayı olanaklı kılması ile de Güneydoğu Anadolu'da tarımsal verimliliği ve üretimi birkaç kat artıracaktır. Kuru ve geleneksel tarımdan sulu ve modern tarıma geçiş sadece

Üretim artışı ile kalmayacak, şimdiye kadar geçim ekonomisinin hakim olduğu tarım kesimini pazarla bütünleştirecektir. Bölge'nin mevcut toprak ve iklim koşullarında yılda iki, üç ürün alınmasına olanak sağlayacak sulama, ürün deseninde ve miktarındaki iyileşmeler sonucu tarımsal üretim değerinde 10-15 katlık bir artışa yol açabilecektir. Üretimdeki çeşitlilik ve artış, Bölge'de çok önemli bir gelir ve refah artışı sağlarken, Türkiye'nin, başta hayvansal ürünler ve bitkisel yağlar olmak üzere hem tarımsal üretim açıklarını azaltacak, hem de ihracat kapasitesini yükseltecektir.

Bölge'de tarımsal üretimi belirleyen temel unsur, pazardan çok, geleneksel ekonomik yapıların doğal bir sonucu olarak, üretici ailelerin kendi gereksinimleridir. Bölge işletmelerinin yüzde 91'inden çoğunun hem bitkisel üretim yapması, hem de hayvancılıkla uğraşması bu geleneksel yapının bir sonucudur. Tarımsal işletmelerin belli bir ürün ya da ürün grubunda uzmanlaşması, üreticilerin pazara entegrasyonları ile mümkün olacaktır. Yapılan alan çalışması, Bölge'de hakim olan ve Türkiye genelinde olduğu gibi, Bölge'de de ekonomik etkinliği engelleyen karma işletmecilik tipinin yaygınlığını tamamen doğrulamaktadır.

Bölge tarımında toprakların dağılımı ve mülkiyet biçimi bakımından da geleneksel bir yapı ortaya çıkmaktadır. Tarım alanlarının önemli bir bölümünün küçük bir kitlenin elinde toplanmasına ve böylece çiftçilerin büyük çoğunluğunun topraksız kalmasına yol açan yarı-feodal işletme birimleri Bölge'nin çok yaygın bir sosyo-ekonomik örgütlenme biçimidir. Toplam işletme sayısının sadece yüzde 0.9'unu oluşturan 50 hektardan büyük işletmeler, Bölge'de toplam işlenen toprağın yüzde 29'unu ellerinde bulundurmaktadır. Buna karşılık toplam işletme sayısının yaklaşık 2/3'sini oluşturan 1-5 hektarlık işletme sahipleri toplam alanın

sadece yüzde 10.5'ini işleyebilmektedirler. Bölge'deki çiftçilerin 2/3'sinden çoğu topraksız hanelerden oluşmaktadır. Bu durum, ortakçılık-yarıcılık ve kiracılık biçimindeki işletmeciliğin yaygın biçimde ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Toprakların çiftçiler arasındaki dağılımında ve işletme büyüklüklerindeki dengesizlik, tarımda ekonomik etkinliği azaltacağı gibi, toplumsal sorunlara da kaynaklık etmektedir. Yaygın topraksızlık, Bölge insanının önemli bir bölümünün GAP'a ilgisiz kalmasına ve sahip çıkılmamasına neden olmaktadır. Oysa bu tür bölgesel kalkınma projelerinde, projenin başarısı, büyük ölçüde, ilgili projenin bölge insanlarınca benimsenip desteklenmesine bağlıdır. GAP çerçevesinde sulamaya geçmeden önce bu sorunun, toprak reformunu içine alan uygulanabilir bir tarım reformu, arazi toplulaştırması ve kırsal örgütlenme ile çözüme kavuşturulması, GAP'ın ekonomik ve toplumsal başarısı için yaşamsal önem taşımaktadır. 1973 yılında, Şanlıurfa ili reform bölgesi olarak seçilip uygulamaya konan Toprak ve Tarım Reformu'nun Bölge'deki dengesiz ve çarpık toprak dağılımında bir iyileştirme gerçekleştirememesinin, üstelik arkasında birtakım yeni sosyo-ekonomik sorunlar bırakmasının nedenleri çok iyi irdelenmeli, bunlardan yeni uygulamalar için gerekli dersler çıkarılmalıdır.

Ekonomik gelişmenin en önemli göstergesi olan sanayileşmeye gelince, Bölge ekonomisinde henüz anlamlı bir ağırlığının olduğu söylenemez. Bölge imalat sanayiinin, gerek imalat işyeri sayısı, gerek yaratılan imalat sanayii katma değeri yönünden Türkiye toplam imalat sanayiinin sadece yüzde 2'sini temsil etmesi bu durumun açık bir göstergesidir. Üstelik mevcut sanayi kuruluşları Bölge'nin sınırlı yörelerinde yoğunlaşmış durumdadır. Örneğin, Bölge nüfusunun yalnızca yüzde 22'sini barındıran Gaziantep, tüm imalat

ve Gaziantep gibi büyük illerinde, son yıllarda önemli bir gecekondulaşma olgusu yaşandığı, bunun da inşaat kesimine, yukarıda verilen durağan tablonun aksine, belli bir canlılık getirdiği söylenebilir.

Bölge toplam katma değerine yüzde 36'lık bir katkı yapan ve Bölge toplam aktif nüfusunun yüzde 21'ini istihdam eden hizmetler kesimi, Güneydoğu Anadolu'da tarımdan sonra ikinci en önemli ekonomik kesimdir. Hizmetler kesiminin en önemli dallarından biri ise ticarettir. Tarımsal ve sınai üretim artışı, gelir düzeyindeki artış ve kentleşmeye paralel olarak gelişme gösteren ticari faaliyetler Bölge'de henüz çok geri bir düzeyde bulunmaktadır.

Bölge aktif nüfusunun yaklaşık yüzde 6'sını istihdam eden ticaret kesiminin gelişmemesi ve Bölge'de kişi başına düşen yıllık gelirin Türkiye ortalamasının yarısı gibi düşük bir düzeyde bulunması, bankacılık ve finansman kesiminin de gelişip yaygınlaşamamasına neden olmaktadır. Ülke nüfusunun yüzde 9'undan çoğunu barındıran Bölge'nin, Türkiye toplam banka mevduatına yalnızca yüzde 1.5'lik bir katkıda bulunması ve aynı oranda toplam banka kredilerinden yararlanması, ekonomik gelişmemişliğin çok açık bir göstergesidir. Östelik bu faaliyetin büyük bir bölümü, Bölge'nin görece gelişebilmiş tek ili olan Gaziantep'te yoğunlaşmıştır. Örneğin, Bölge'nin toplam ticaret katma değerinin üçte ikisi, bankacılık katma değerinin de üçte birinden çoğu Gaziantep'te gerçekleştirilmektedir. Ticaret ve bankacılığın Bölge toplam katma değerine katkısı ise yüzde 14 dolayındadır.

Ulaştırma ve taşımacılık, haberleşme, turizm, belediye hizmetleri, eğitim ve sağlık gibi öteki hizmet kesimleri de, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde, Türkiye geneline göre, daha geri bir düzeyde bulunmaktadır. Bu alt kesimler içerisinde

en ileri gelişmişlik düzeyinde olan, karayolları başta olmak üzere, ulaştırma kesimidir. Bölge'nin toplam karayolu ağı, Türkiye toplamının yüzde 9'una denk gelmektedir. Son on yıl içerisinde havayolu ulaşımı ve haberleşme kesimlerinde ülke genelinde gerçekleştirilen atılımlara karşın, söz konusu Bölge ulaşım ve iletişim alanında henüz istenen düzeye çıkarılamamıştır. Örneğin, Türkiye genelinde yüz kişiye 12'nin üzerinde telefon düşerken, Bölge'de bu sayı 6'nın altında kalmaktadır. Benzer bölgesel dengesizlikler, sağlık, eğitim, belediye hizmetleri için de geçerlidir. Örneğin, Türkiye genelinde 4,4 olan on bin kişiye düşen uzman hekim sayısı Bölge'de 1,7'ye düşmektedir.

Türkiye'nin ekonomik gelişmesinde ve ödemeler dengesinin sağlanmasında giderek artan bir öneme sahip olan turizm kesimi de, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde pek gelişmemiştir. Oysa Bölge çok zengin doğal güzelliklere, halk sanatlarına ve tarihi kalıntılara sahiptir. Nemrut Dağı Abideleri, Diyarbakır Surları, Hasankeyf, Şanlıurfa, Halil-ür-Rahman Külliyesi, Balıklı Göl, Harran Harabeleri, Gaziantep Belkıs Harabeleri, Bölge'nin dünyaca tanınan tarihi zenginlikleridir. Bu kaynakları değerlendirip turizme açacak ulaşım, konaklama ve kurumsal örgütlenme gibi turizmin fiziksel altyapısı ise henüz çok geri bir düzeyde bulunmaktadır. Örneğin, Türkiye'deki toplam turizm işletme belgeli otellerin yalnızca yüzde 1.8'i Bölge'de yer almaktadır. Yine Türkiye'ye gelen yabancı turistlerin yalnızca yüzde 1.6'sı Bölge'yi ziyaret etmektedir. Bölge'de son yıllarda yaşanan siyasi istikrarsızlığın da Bölge turizminin gelişmesine olumsuz etkileri olduğunu belirtmek gerekir.

Özetlemek gerekirse, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde ekonomik yapı, henüz geleneksel teknik ve örgütlenmenin ağır bastığı bir tarım ile cılız bir sanayi ve gelişip yaygınlaşmamış

hizmet kesimlerinden oluşmaktadır. Bölge'nin ekonomik gelişmişlik düzeyi Türkiye ortalamasının çok gerisindedir. Bölge'de kişi başına düşen yıllık ortalama GSMH'nın Türkiye ortalamasının yüzde 47'sine eşdeğer bir düzeyde olması, bu durumun yalın göstergesidir. GAP'ın devreye girmesi ile, sahip olduğu doğal, insan ve sermaye kaynaklarını daha iyi koşullarda değerlendirme olanağına kavuşacak olan Güneydoğu Anadolu Bölgesi, tarımsal gelişmenin itici güç ve kaynağında sanayiini belli bir aşamaya getirebilecek, ticaretten turizme hizmetler kesimini de geliştirip yaygınlaştırabilecektir.

Her üç kesimde aşama aşama sağlanacak gelişmeler Bölge'de gelir düzeyini artırırken, şu an çok yaygın olan işsizlik sorununu da aşamalı olarak çözüme kavuşturacaktır.

C. TOPLUMSAL VE KÜLTÜREL YAPI

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde geleneksel toplumsal ve kültürel yapı henüz ağırlığını korumaktadır. Bu da, büyük ölçüde, Bölge ekonomisinin gelenekçi üretim biçimi ve gelişmemiş teknolojik yapısından kaynaklanmaktadır.

Bölge ekonomisi, yukarıda da belirtildiği gibi, daha çok tarıma dayalıdır. Bu çerçevede Bölge nüfusunun yüzde 70'i çiftçilik ve hayvancılıkla geçimini sağlamaktadır. Tarımda kısmen kimyasal gübre ve makine gibi modern girdilere başvurulsa da, teknolojik yapı değişimi toplumsal yapıda dönüşüm yarıtacak düzeyde değildir.

Tarımda yarı-feodal yapı, hayvancılıkta göçebelik Bölge'nin belirgin sosyo-ekonomik örgütlenme biçimleridir. Kökleri

yüzyıllara dayanan bu örgütlenmenin doğal sonucu olarak da, ağalık, şeyhlik ve aşiret reisliği gibi geleneksel kurumlar varlıklarını korumaktadır. Göçer topluluklarda olsun, yerleşik topluluklarda olsun, ekonomik uğraşılarda temel amaç aile-aşiret öz gereksinimlerinin giderilmesidir; pazara açılma, ülke ekonomisi ile bütünleşme, ekonomik kararlarda rasyonel davranma oldukça sınırlıdır. Değişimin en ilkel yöntemlerinden olan takas sistemi bugün kırsal kesimde hâlâ yaygın olarak kullanılmaktadır.

Yarı kapalı bir ekonomiye sahip Bölge, dünya ve Türkiye'deki ekonomik ve teknolojik gelişmelere duyarız kaldığı gibi, toplumsal değişimlerin de dışında kalmıştır. Ekonomik ve teknolojik yapılarda gelişim ve değişimin zayıflığı, toplumda toplumsal farklılaşmalar ve tabakalar yaratacak gelişmiş bir uzmanlaşma ve iş bölümünün oluşmasını önlemiştir. Kişilerin ekonomik ve toplumsal yaşama katkıları geleneksel aile ve kırsal-göçer toplum düzeyinde belirlenmektedir.

Tamamen kan bağına dayalı geleneksel aile, akraba, aşiret ve köy yapısı, bireysel davranışların önüne set çekmekte ve kişileri ait oldukları aile ve aşiret gibi toplumsal gruplarla özdeşleştirmektedir. Kısacası, kişilerin davranışları, toplumsal ilişkileri "birey" düzeyinde değil, ait olunan "topluluk" düzeyinde olmaktadır. "Özgün" bireysel davranışlar ve siyasi katılım çok sınırlıdır. Bu alanda davranış biçimini ve yönünü belirleyen aile, aşiret ya da köy reisi-ağasıdır. Seçimlerde oyların, köy ya da aşiretlerde blok olarak bir partiye yönelmesi, yukarıdaki ortak davranma anlayışının somut bir sonucudur.

Kısacası, Bölge'nin kırsal alanlarının büyük bölümünde, yarı kapalı ekonomi sistemi, içe dönük toplumsal bir yapı ve kültür oluşturmuştur. Durağan ekonomik yapı, geleneksel

ilişki, kültür ve toplumsal kurumların dış değişimlere karşı korunarak günümüze kadar gelmesine yol açmıştır. Kırsal toplumsal ve kültürel yapı, kendi içerisinde özgün davranış biçimlerini, değer yargılarını, inançlarını ve denetim mekanizmalarını oluşturmuştur. Geleneksel sosyo-kültürel yapıların muhafazasında, toplumun içinden gelen özkoruma mekanizmaları kadar, bu yapıların devamında çıkarları olan, aynı zamanda bu toplulukların dış dünya ile ilişkilerini yürüten şeyh, ağa ve aşiret reisinin de önemli payı vardır. Bölge'nin, ağalık ve aşiret kurumlarının dışında kalmış kırsal alanları, dış dünyadan etkilenmeye ve sosyo-ekonomik değişime daha yatkın bir yapı göstermektedirler. Ulaşım ve iletişim olanaklarının da gelişmesi sonucu kent yaşam biçimi ile etkileşmeye giren bu kesimde geleneksel kırsal yapı yavaş yavaş çözülmeye başlamıştır.

Geleneksel toplumsal yapılardan çağdaş toplumsal yapılara geçiş, ekonomik ve toplumsal yapılardaki değişimin insan davranışlarına yansımaları ile somutlaşmaktadır; değişim ve çağdaşlaşma insanın kendisinde billurlaşmaktadır.

Yukarıda sözü edilen toplumsal kurumlar ve ekonomik olanaklardan sonra, Bölge insanının çağdaşlaşma olanaklarını yansıtmada en önemli gösterge olan eğitim durumuna bakmak gerekir. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde eğitim, Türkiye'nin de gerisinde, çok düşük bir düzeyde bulunmaktadır. Örneğin, Türkiye genelinde yüzde 20 dolayında olan okur-yazar olmayanların yedi yaş üstü nüfusa oranı, Bölge'de yüzde 40'ın üzerine yükselmektedir. Bu farklılaşma, ilkokuldan liselere ve yüksek okullara doğru yükseldikçe büyümektedir. Örneğin, Türkiye genelinde yüzde 12 olan yükseköğrenim oranı Bölge'de yüzde 3'lere düşmektedir. Böyle büyük bir eğitim düzeyi farklılaşmasının altında Bölge'nin ekonomik gelişmemişliği, altyapının yetersiz oluşu, kırsal yerleşim yerlerinin dağınıklığı, Üniversitelerin Bölge dışında

yoğunlaşması, üniversitelere giriş sisteminin taşra lisesi kökenlilere fazla şans tanımaması gibi birçok neden bulunmaktadır. Son yıllarda Bölge illerinde açılan üniversiteler ve yüksekokullar eğitim sorununun çözümüne bir ölçüde katkı sağlayacaktır. GAP'ın gerçekleşmesi ile Bölge'nin kazanacağı ekonomik ivme ise toplumsal değişim ve çağdaşlaşmayı hızlandıracaktır.

Çağdaşlığın yadsınamaz bir göstergesi olan toplumsal örgütlenme, Türkiye genelinde olduğu gibi, hattâ ondan da geri, düşük bir düzeydedir. Kentleşmenin ve kentliliğin henüz çok yeni bir olgu olduğu Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde, kent yaşamının toplumsal bir sonucu olarak kendini gösteren kent kültüründen, Diyarbakır ve Gaziantep gibi birkaç kent merkezi dışında söz etmek olanaksızdır. Çağdaş kentlerin ayrılmaz bir parçası sayılan sinema, tiyatro, müzik, edebiyat, eğlence etkinliklerine Bölge'de ya hiç rastlanılmamakta ya da birkaç büyük ilde dışarıdan gelen mevsimlik etkinlikler olarak görülmektedir.

Bölge'de çağdaş kent ve kentliliğin oluşmasını engelleyen temel unsur ekonomik gelişmemişliktir. Batı Avrupa'da kentler daha çok sınıai gelişmenin, kentin kendi ekonomik dinamiğinin bir sonucu olarak ortaya çıkarken, Bölge'deki kentleşme, hızlı nüfus artışı ve tarımsal göçün bir ürünüdür. Yani kentleşme kendi iç dinamiğinden değil, kırsal alanlardan akan nüfusun zorlaması ile ortaya çıkmıştır. Bu süreç içerisinde, Bölge kent ve kasabalarının geleneksel uğraşısı olan, daha çok el emeğine dayanan esnafılık ve zanaatçılık büyük ölçekli sanayie ve ticari faaliyetlere dönüşemediğinden geleneksel toplum yapısında da çok önemli bir değişme olmamıştır.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde kasaba ve kentlere yerleşen kırsal nüfusun büyük bir bölümü tarımsal uğraşılardan

tamamen kopmamıştır. Göçtükleri köylerdeki topraklarını işlemek, yerleştikleri kasabalarda hayvancılıkla uğraşmak, tarımda mevsimlik işçi olarak çalışmak ya da seyyar satıcılık gibi marjinal işlerle uğraşmak bu toplulukların en önemli ekonomik uğraşı alanlarıdır. Kentlere göç edip hizmet ya da küçük sanayi kesimlerinde çalışanlar da pek nitelikli bir işgücü yapısına sahip değillerdir. Kısacası, Bölge kentlerindeki ekonomik yaşam, uzmanlaşma temeline dayalı bir iş bölümü, iş bölümüne bağlı olarak da belirgin bir toplumsal tabakalaşma yaratamamıştır. Bu durum, Bölge insanının bilgi eksikliği ve ilgisizliği ile birleşince ekonomik ya da toplumsal amaçlı örgütlenme düşük bir düzeyde kalmıştır; kooperatif, sendika ve dernek gibi sivil toplum örgütleri hem sayı, hem üye yönünden Türkiye ortalamasının da çok gerisinde bulunmaktadır. Bölge'de faaliyet gösteren derneklerin yaklaşık tamamının din ve eğitim amaçlı olması ise, Bölge insanının toplumsal gereksinimlerinin düzeyini göstermede önemli bir ölçüttür. Buna karşılık kırsal kesimle ilişkilerini akraba, köy, aşiret ya da toprak bağlamında sürdüren bu topluluklar, kırsal gelenekleri ve kurumları bir ölçüde sürdürmektedirler.

Kentlere göç sonucu ekonomik bağımlılığın ortadan kalkması ya da en azından azalması ile aile ve aşiret bağları zayıflamaya yüz tutmuştur. Böylece kişi, aile üyesi olmanın dışında toplumsal birey olma, özgün davranış gösterme sürecine girmiştir. Geleneksel ilişki ve kurumların etkinliği azalırken, değişime karşı eskiden gösterilen direnç de kısmen kırılmıştır.

Ancak söz konusu kent ya da kasabalar, kırsal alandan gelenlere, kurumsallaşmış ilişkileri, belirgin davranış kalıpları ve toplumsal kent örgütlenmeleri ile oturmuş, güçlü bir yapı sunamadıklarından, uyum süreci uzamakta, değişim sorun ve karmaşa yaratmaktadır. Bölge'de var olan

yaygın işsizlik değişim süreci sorunlarını daha da artırmakta, uç politik davranışlara uygun ortam hazırlamaktadır. Bölge dışına çıkan kırsal topluluklar ise, toplumsal değişim ve uyum sorunlarını kendi içlerine kapanarak aşmaya çalışmaktadırlar.

III. YÖNTEM

A. ARAŞTIRMANIN ANA KİTLESİ

Güneydoğu Anadolu Projesi çerçevesinde yapılmış (Karakaya Barajı ile Hancağız Barajı), yapılmakta olan (Atatürk Barajı, Kayacık Barajı, Dicle Barajı ve Batman Barajı) ve yapımı planlanan (Birecik Barajı, Çamgazi Barajı, Karkamış Barajı, Gömikhan Barajı, Koçali Barajı, Sırımtaş Barajı, Büyükçay Barajı, Kahta Barajı, Çataltepe Barajı, Kemlin Barajı, Silvan Barajı, Kayser Barajı, Garzan Barajı, Ilısu Barajı ve Cizre Barajı) 22 barajdan oluşan GAP barajlar silsilesine, GAP çerçevesinde olmayan, ama proje bölgesinde bulunan dört baraj (Hacıhıdır, Dumlucu, Devegeçidi ve Göksu) da eklendiğinde, toplam 26 barajın göl aynasında kalan/kalacak olan yerleşmelerden ve/ya arazilerden tamamen ve/ya kısmen etkilenen/etkilenecek olan hanehalkları "ana kitle"yi oluşturmaktadır.

Ancak "araştırmanın ana kitlesi" daha sınırlı tutulmuş ve yapılmış üç baraj (Karakaya, Hancağız ve Hacıhıdır) ile yapımı süren önemli dört barajın (Atatürk, Dicle, Karkızı, Batman) tamamen ve/ya kısmen göl aynalarında kalan/kalacak olan yerleşmelerden ve/ya arazilerden etkilenen/etkilenecek olan hanehalkları "araştırmanın ana kitlesi"ni oluşturmuştur (bknz. İş Tanımı, s.6). Sonradan, İş Tanımı'nda olmamakla birlikte, Ilısu Barajı da yukarıda sayılan yedi baraja

eklenerek "araştırmanın ana kitlesi" kesinleştirilmiştir.

Sözü edilen sekiz barajdan üçünün yapımının tamamlanmış olması, dört barajın yapımının sürmesi, bir barajın da yapım öncesi aşamada bulunması sonucu, baraj yapımından "etkilenen" ve "etkilenecek" nüfus ayrımı ortaya çıktığından, "araştırmanın ana kitlesi" içinde "alt ana kitle"ler oluşturulması kaçınılmaz olmuştur.

Şöyle ki, yapımı tamamlanan barajların göl aynasında kalan yerleşme ve/ya arazilerden ötürü kamulaştırma bedelini almayı yeğleyerek "başının çaresine bakan" kesim ile iskâna tâbi tutulmayı yeğleyen hanehalklarının karşılaştıkları sorunlar farklılaştığı gibi, iskân edilmeyi seçenler içinde de kırsal iskâna tâbi tutulmuş olanlar ile kentsel iskâna tâbi tutulmuş olanların sorunları farklılaşmıştır.

Öte yandan, yapımı sürmekte olan barajların su tutmaya başlamasıyla göl aynasında kalan hanehalkları yukarıdaki ana kitleye ve bu ana kitle içindeki alt ana kitlelerden birine girme durumunda kalırlarken, halen göl aynasında kalmamış olan, ama kalmayı bekleyenler de tamamen ayrı ve yeni bir alt ana kitle oluşturmuşlardır.

Hatta, alan çalışması sırasında da gözlemlendiği üzere, Ilısu Barajı'nın yapımının, Hasankeyf'in su altında kalacak olması karşısında oluşan tepkiden ötürü tartışmalı duruma gelmesi de bir başka alt ana kitle oluşturmuştur.

Özetlenecek olursa, kırsal olarak,

	KAMU İAŞTIRMA BEDELİNİN ALANLAR		İSKANA TABİ TUTULANLAR		İSKAN EDİLMEYİ / GÖL AYNASINDA KALMAYI BEKLEYENLER
	Kırsal Alana Gidenler	Kentsel Alana Gidenler	Kırsal İskâna Tabî Olanlar	Kentsel İskâna Tabî Olanlar	
Yapımı Biten Barajlar	Hacıhıdır Hancağız Karakaya	Hacıhıdır Hancağız Karakaya	Hacıhıdır Hancağız Karakaya	Hacıhıdır Hancağız Karakaya	
Yapımı Süren Barajlar	Atatürk Kıralkızı Dicle Batman	Atatürk Kıralkızı Dicle Batman	Atatürk Kıralkızı Dicle Batman	Atatürk Kıralkızı Dicle Batman	Atatürk Kıralkızı Dicle Batman
Yapımı Planlanan Barajlar					İlisu

şeklindeki alt ana kitlelerden oluşan ve zaman içinde geçişlilik taşıyan bir süreç söz konusudur.

Bu nedenle, "araştırmanın ana kitlesi"ni ayrıştırarak, her durumun kendi "ana kitlesi"ni ve her ana kitleye uygun "örneklem planı"nı oluşturmak gerekli görülmüştür.

Sözü edilen gereklilik, her durumun bulunduğu aşamanın saptanmasını zorunlu kıldığından, "ön bilgi toplama" yoluna gidilmiş ve Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü Arazi İskân Daire Başkanlığı ile birlikte yapılan çalışmalar sonucu, önce iskân edilenlerle ilgili durum belirlenmiştir.

* Hacıhıdır Barajı ile Hancağız Barajı'nın göl aynalarında kalan hanehalklarından hiçbiri istekte bulunmadığından iskâna tâbi tutulmadıkları, bu

hanehalklarının kamulaştırma bedellerini almayı yeğledikleri,

- * Karakaya Barajı'nın göl aynasında kalan 252 hanenin kırsal iskâna tâbi tutulduğu, geri kalan hanelerin kamulaştırma bedellerini almayı yeğledikleri (bkz.Çizelge 1),
- * Atatürk Barajı'nın göl aynasında kalan 125 hanenin kırsal, 613 hanenin de kentsel iskâna tâbi tutulduğu, geri kalan hanelerin kamulaştırma bedellerini almayı yeğledikleri (bkz.Çizelge 1),
- * Atatürk Barajı'nın göl aynasında kalacak 397 hane için kırsal, 18 hane için de kentsel iskân çalışması yapıldığı (bkz.Çizelge 2),
- * Kralkızı Barajı'nın göl aynasında kalacak 2 hane için kırsal, 2 hane için de kentsel iskân çalışması yapıldığı (bkz.Çizelge 2),
- * Dicle Barajı'nın göl aynasında kalacak 40 hane için kırsal, 20 hane için de kentsel iskân çalışması yapıldığı (bkz.Çizelge 2),
- * Batman Barajı'nın göl aynasında kalacak 210 hane için kırsal, 32 hane için de kentsel iskân çalışması yapıldığı (bkz.Çizelge 2),
- * Ilısu Barajı için ise, henüz herhangi bir çalışma yapılmadığı

görülmüştür.

ÇİZELGE 1: YERLEŞME/ RAZİ TAMAMEN/KİSMEN BARAJ GÖL
 AYNASINDA KALDIĞINDA İSKAN EDİLEN HANELERİN
 İSKAN EDİLDİKLERİ YERLEŞMELERE GÖRE DAĞILIIMI

(Hane)

Baraj			Kırsal İskân	Kentsel İskân	Toplam
ATATÜRK BARAJI			125	613	738
İli	İlçesi	Köyü			
Adıyaman	Samsat		-	191	191
Adıyaman	Yeni Samsat		-	416	416
Aydın	Söke	Yalıköy	99	-	99
Aydın	Söke	Denizköy	2	-	2
Burdur	Bucak		-	1	1
Çankırı	Çerkeş	Akhasan	2	-	2
Diyarbakır	Merkez		-	1	1
Gaziantep	Merkez		-	3	3
Hatay	Reyhanlı	Tayfır-Sökmen	20	-	20
Konya	Sarayönü	Kayaönen	1	-	1
Ordu	Ünye		-	1	1
Şanlıurfa	Ceylanpınar		1	-	1
KARAKAYA BARAJI			252	-	252
İli	İlçesi	Köyü			
Aydın	Söke	Denizköy	117	-	117
Aydın	Söke	Yalıköy	1	-	1
Konya	Sarayönü	Kayaönen	2	-	2
Konya	Merkez	Yenikent	132	-	132
Toplam			377	613	990

Kaynak: Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü

ÇİZELGE 2: YERLEŞME/ARAZİ TAMAMEN/KISMEN BARAJ GÖL AYNASINDA
KALDIĞINDAN İSKAN EDİLMİYEN BEKLEYEN HANELER

(Hane)

Baraj			Kırsal İskân	Kentsel İskân	Toplam
ATATÖRK BARAJI			397	18	415
İli	İlçesi	Köyü			
Adıyaman	Merkez	Akpınar	-	3	3
Adıyaman	Merkez	Aydınlar	37	9	46
Adıyaman	Merkez	Bağpınar	14	-	14
Adıyaman	Merkez	Bebek	8	-	8
Adıyaman	Merkez	Çaylı	53	-	53
Adıyaman	Merkez	Dışbudak	17	1	18
Adıyaman	Merkez	Gölpınar	4	-	4
Adıyaman	Merkez	Hacıhalil	8	2	10
Adıyaman	Merkez	İncebağ	20	-	20
Adıyaman	Merkez	Karıncık	9	-	9
Adıyaman	Merkez	Kuyucak	14	1	15
Adıyaman	Merkez	Yazlık	18	-	18
Adıyaman	Gerger	Geçitli	1	-	1
Adıyaman	Gerger	Gözpınar	1	1	2
Adıyaman	Gerger	Kesertaş	16	-	16
Adıyaman	Gerger	Kılıçköy	14	1	15
Adıyaman	Kahta	Adak	101	-	101
Adıyaman	Kahta	Bostanlı	17	-	17
Adıyaman	Kahta	Geldibuldu	40	-	40
Adıyaman	Kahta	Güzelçay	5	-	5
BATMAN BARAJI			210	32	242
İli	İlçesi	Köyü			
Batman	Kozluk	Taşlıdere	29	-	29
Batman	Kozluk	Yarıkkaya	16	-	16
Batman	Kozluk	Yeniçağlar	96	12	108
Diyarbakır	Kulp	Yayıkköyü	9	10	19
Diyarbakır	Silvan	Gürpınar	40	-	40
Diyarbakır	Silvan	Kızlar	20	5	25
Diyarbakır	Silvan	Kumgözü	-	5	5

Baraj			Kırsal İskân	Kentsel İskân	Toplam
DICLE BARAJI			40	20	60
İli	İlçesi	Köyü			
Diyarbakır	Dicle	Başköy	8	7	15
Diyarbakır	Dicle	Boğazköy	-	1	1
Diyarbakır	Dicle	Döğer	5	-	5
Diyarbakır	Dicle	Kocaalan	14	12	26
Diyarbakır	Dicle	Tepebaşı	1	-	1
Diyarbakır	Eğil	Sarmaşık	12	-	12
KIRALKIZI BARAJI			2	2	4
İli	İlçesi	Köyü			
Elazığ	Merkez		1	-	1
Diyarbakır	Dicle	Bahriboğaz	1	-	1
Diyarbakır	Dicle	Kurudere	-	2	2
Toplam			649	72	721

Kaynak: Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü

Öte yandan, Devlet Su İşleri (DSİ) Emlâk Daire Başkanlığı ve Kamulaştırma Daire Başkanlığı ile de görüşülerek, yapımı sürmekte ve/ya planlanmakta olan beş barajın göl aynasında kalacak yerleşme ve/ya araziler ve su altında kalma durumlarının (kısmen/tamamen) belirlenmesi yapılmıştır. Bu belirleme sonucu toplam 222 köyün baraj yapımından şu ya da bu ölçüde doğrudan etkilenme durumunda olduğu görülmüştür.

ÇİZELGE 3: GAP ÇERÇEVESİNDE YAPILAN / YAPILACAK OLAN BARAJLARIN GÖL AYHALARINDA KALAN / KALACAK YERLEŞMELER (Çizelge 2'de yer alan yerleşmeler dahil)

Baraj Alanı			Yerleşme				
	İl	İlçe	Adı	Nüfusu			
HANCAĞIZ BARAJI	Gaziantep	Nizip	Bozalıoğlu	67			
			Güzelköy	88			
			Hancağız	184			
			Kale	96			
			Mihrap	219			
			Nahırtepe	96			
		İlçe Toplamı	6 Köy	750			
		İl Toplamı (Gaziantep)	6 Köy	750			
Baraj Toplamı			6 Köy	750			
HACIHİDİR BARAJI	Şanlıurfa	Siverek	Gözenek	376			
			Karakoyun	1379			
			Kavallık	1691			
			İlçe Toplamı	3 Köy	3446		
		İl Toplamı (Şanlıurfa)	3 Köy	3446			
Baraj Toplamı			3 Köy	3446			
KARAKAYA BARAJI	Elazığ	Sivrice	Akseki	164			
			Catakkaya	246			
			Çevrimtaş	291			
			Dikmen	156			
			Doğanbaşı	223			
			Gelindere	171			
			Görgülü	197			
			Ilıncak	173			
			Kayabaşları	261			
			Topaluşağı	327			
			Üçrük	158			
			Yürekaya	161			
					İlçe Toplamı	12 Köy	2528
				Elazığ	Baskil	Akusağı	515
			Aladikme	631			
			Alangören	242			
			Bilaluşağı	769			
			Çiğdemlik	330			
			Gemici	619			
			Habipuşağı	193			
			Hacımehmetli	450			
			Höyük	251			
			İmikuşağı	114			
			Kadıköy	712			
			Kaleköy	163			
			Kumlutarla	272			
			Kuşsarayı	247			
			Pınarlı	339			
			Suyatağı	285			

Çizelge 3: (Devam)

Baraj Alanı	Yerleşme			
	İl	İlçe	Adı	Nüfusu
			Tabanbükü	346
			Topalusağı	476
			Yaylamı	371
		İlçe Toplamı	19 Köy	7325
	Elazığ	Keban	Akçatepe	359
			Bayındır	159
			Gökbakan	452
			Kurgunkaya	123
			Kuşcu	134
			Pınarlar	141
	İlçe Toplamı	7 Köy	1554	
İl Toplamı (Elazığ)			38 Köy	11407
Malatya	Merkez	Adağören	359	
		Alışar	1159	
		Ambarcık	534	
		Ağılıyazı	282	
		Atabay	124	
		Balaban	647	
		Bağlıca	573	
		Boran	343	
		Boyaca	317	
		Colakoğlu	416	
		Dedekargın	317	
		Durucasu	1077	
		Düztarla	532	
		Eğribük	632	
		Fırat	209	
		Gölpınar	748	
		Gülen	199	
		Hacıro	1314	
		İmamoğlu	122	
		Karaağaç	357	
		Kıyıcak	925	
		Korucuk	139	
		Kömüphan	502	
		Kösehöyük	122	
		Kuluşağı	556	
		Kumlu yazı	355	
		Küllümağara	735	
		Mahudo	462	
		Mahmutdursun	274	
		Meydancık	309	
		Pirinçli	205	
		Salkımlı	756	
		Sinanlı	1540	
Sürür	513			
Sütlüce	891			
Şişman	249			
Tecirli	481			
Toygar	902			
Uğrak	412			
Üçdeğirmenler	209			
Yenidamlar	292			
	İlçe Toplamı	41 Köy	21090	

Çizelge 3: (Devam)

Baraj Alanı	Yerleşme			
	İl	İlçe	Adı	Nüfusu
Malatya	Malatya	Arguvan	Bahçeli	541
			Bozburun	632
			Gümüşlü	168
			İçmece	457
			Karababa	299
			Morhamam	276
		İlçe Toplamı	6 Köy	2373
	Malatya	Pütürge	Akça	294
			Akkent	252
			Aktarla	582
Bakımlı			659	
Doğanvol			2536	
Gündeğer			351	
Karahüseyin			301	
Koldere			575	
Konurtay			691	
Mezraköy			231	
Ormalı			252	
Tatlıcak			427	
Tosunlu			296	
Ulutaş	328			
Yalınca	160			
	İlçe Toplamı	15 Köy	7935	
Malatya	Arapgir	Kaynak	157	
		Sinikli	405	
	İlçe Toplamı	2 Köy	562	
Malatya	Akçadağ	Duranlar	261	
		Göktarla	155	
	İlçe Toplamı	2 Köy	416	
İl Toplamı (Malatya)			66 Köy	32376
Diyarbakır	Cüngüş	Üçpınar	546	
	İlçe Toplamı	1 Köy	546	
İl Toplamı (Diyarbakır)			1 Köy	546
Baraj Toplamı			105 Köy	44329
YAPIMI BİTEN BARAJLAR TOPLAMI			114 Köy	48525
KRALKIZI BARAJI	Diyarbakır	Dicle	Alkan	214
			Altay	568
			Bahriboğaz	1039
			Gündoğdu	283
			Kurudere	783
			Yeşilsırt	1374
			Yokuşlu	1019
		İlçe Toplamı	7 Köy	5280
Diyarbakır	Ergani	Cay	628	
		Söğütalan	447	
	İlçe Toplamı	2 Köy	1075	

Çizelge 3: (Devam)

Baraj Alanı			Yerleşme				
	İl	İlçe	Adı	Nüfusu			
	İl Toplamı (Diyarbakır)		9 Köy	6355			
	Elazığ	Haden*	Bozova Düngan Engene Kırsabekir				
		İlçe Toplamı	4 Köy	..			
	İl Toplamı (Elazığ)		4 Köy	..			
Baraj Toplamı			13 Köy	6355			
BATMAN BARAJI	Diyarbakır	Silvan	Acar	1113			
			Altınkum	359			
			Çatakköprü	1809			
			Demirkuyu	1195			
			Gürpınar	998			
			Kaletepe	1230			
Karamese	1704						
Kızlar	976						
Kumgözü	1229						
		İlçe Toplamı	9 Köy	10613			
		Kulp	Yayıkköyü	1148			
		İlçe Toplamı	1 Köy	1148			
İl Toplamı (Diyarbakır)			10 Köy	11781			
	Batman	Kozluk	Taşlıdere	959			
			Yanıkaya	1369			
			Yeniçağlar	1422			
			İl Toplamı (Batman)	3 Köy	3750		
Baraj Toplamı			13 Köy	15511			
DİCLE BARAJI	Diyarbakır	Dicle	Başköy(Salari)	1022			
			Boğazköy	940			
			Döğür	1459			
			Kocaalan	1364			
			Koru	1041			
			Pekmezçiler	762			
			Sergenli	1170			
			Tepebaşı	1017			
			Üzümlü	1996			
					İlçe Toplamı	9 Köy	10771
				Eğil	Balaban	4803	
					Balımlı	725	
					Balımlı	189	
					İlgin	350	
	Kazanlı	1087					
	Sağlam	593					
	Sarmaşık	1066					
		İlçe Toplamı	7 Köy	8813			

Baraj Alanı			Yerleşme	
	il	ilçe	Adı	Nüfusu
	il Toplamı (Diyarbakır)		16 Köy	19584
Baraj Toplamı:			16 Köy	19584
ATATÜRK BARAJI	Şanlı Urfa	Bozova	Ambar	631
			Arıkök	744
			Aşağıçatak	627
			Bahçeli	386
			Bağlıca	530
			Dikili	196
			Dutluca	1347
			Geçitağzı	460
			Gülüşağı	506
			Kasımkuuyu	391
			Kocabey	565
			Küçüktülmen	433
			Tatarhöyük	501
			Tekağaç	313
			Uğra	463
			Yaslıca	2200
			Yığınak	458
	ilçe Toplamı	17 Köy	10751	
Şanlı Urfa	Hilvan	Bahçecik	395	
		Barağaç	755	
		Büğür	419	
		Catak	155	
		Çınarlı	434	
		Faik	528	
		Geçitbaşı	1433	
		Gelenek	705	
		İğdeli	685	
		Karaburç	272	
		Kavallık	841	
		Kovancı	399	
		Kuçak	215	
		Nasrettin	187	
Oymaağaç	183			
Uluyazı	1340			
Yukarıçatak	460			
	ilçe Toplamı	17 Köy	9406	
Şanlıurfa	Siverek	Azıklı	710	
		Bekçeri	839	
		Bürüncek	499	
		Büyükbaba	1105	
		Çaylarbaşı	1530	
		Divan	980	
		Kalemli	194	
		Kavallık	1691	
		Kayaalı	1115	
		Kuşluğöl	1059	
		Narlıkaya	1059	
Taşağılı	1048			
Taşıkara	1109			
	ilçe Toplamı	13 Köy	12938	

Çizelge 3: (Devam)

Baraj Alanı			Yerleşme	
	il	ilçe	Adı	Nüfusu
	Şanlı Urfa	Merkez	Büyükördek	287
		ilçe Toplamı	1 Köy	287
	il Toplamı (Şanlıurfa)		48 Köy	33382
	Adıyaman	Merkez	Akdere	1071
			Akıncılar	1852
			Akpınar	1712
			Aydınlar	275
			Balcılar	..
			Başpınar	1086
			Battalhöyük	641
			Bebek	995
			Bozhöyük	1048
			Boztepe	365
			Büyükkavallık	881
			Çaylı	424
			Çobandede	172
			Dişbudak	814
			Gölpınar	361
			Hacıhalil	1486
			İncebağ	1465
			İpekli	933
			Karıcık	1738
			Kızılcapınar	753
			Kuyucak	719
			Lokman	567
			Oluklu	1147
			Paşamezrası	388
			Sarıharman	1347
			Sütbulak	..
			Ulupınar	1295
			Uzuntepe	914
			Yarımbağ	838
			Yazıca	685
			Yazlık	827
			Yığınak	487
		ilçe Toplamı	32 Köy	27316
		Samsat		2458
			Başarası	538
			Bayırlı	377
			Çiçek	593
			Doğanca	688
			Göltarla	504
			Gölpınar	437
			Kırmacıık	755
			Kovanoluk	164
			Kumluca	377
			Örentaş	896
			Taşkuyu	1182
			Tepeönü	427
		ilçe Toplamı	13 Köy	9396
	Adıyaman	Gergar	Adalı	166
			Geçitli	629
			Gözpınar	599
			Kesertaş	341
			Kılıçköy	950
		ilçe Toplamı	5 Köy	2685

Baraj Alanı			Yerleşme	
	il	ilçe	Adı	Nüfusu
	Adıyaman	Kahta	Açma	482
			Arılı	813
			Belenli	593
			Belören	521
			Beggöze	351
			Beybostan	365
			Bostanlı	1139
			Budaklı	415
			Büyükbağ	952
			Çakırçesme	121
			Çaybaşı	1092
			Cevizpınar	484
			Dağdeviren	513
			Dardağan	560
			Dut	654
			Erikdere	746
			Eskitaş	1273
			Geldibuldu	1916
			Gölgeli	796
			Gönen	499
			Güdülgöze	1015
			Gümüşkaşık	655
			Güzelçay	762
			İkizce	1186
			Konacık	842
			Korulu	634
			Köklüce	274
			Narsırtı	477
			Ortaca	388
			Sarıdana	418
			Seyhbaba	427
			Üçkaya	623
			Yağmurulu	709
			Yayladalı	504
	ilçe Toplamı	34 Köy	23299	
	il Toplamı (Adıyaman)	84 Köy	62696	
	Diyarbakır	Çermik	Adalar	274
			Aramağantaşı	504
			Bayat	493
			Ceylan	202
			Çukurelma	360
			Dilekçınar	869
			Karakaya	241
			Konaklı	399
			Kömürcüler	272
			Pamuklu	438
			Saltepe	260
			Seyhandede	516
				ilçe Toplamı
	il Toplamı (Diyarbakır)	12 Köy	4828	
Baraj Toplamı			144 Köy	67524
YAPINI SÖREN BARAJLAR TOPLAMI			186 Köy	108974

Çizelge 3: (Devam)

Baraj Alanı	Yerleşme			
	il	ilçe	Adı	Nüfusu
ILISU BARAJI	Batman		Asmadere	769
			Bağarı	344
			Çavuşbayırı	94
			Hasankeyf	4395
			İçikveren	216
			Kaşüstü	373
			Kumçay	584
			Sarıkaya	548
		ilçe Toplamı	8 Köy	7327
	Batman	Merkez	Keseköprü	838
Suçeken			322	
	ilçe Toplamı	2 Köy	1160	
Batman	Beşiri	İkiyaka	458	
		ilçe Toplamı	1 Köy	458
Batman	Hasankeyf	İrmakköy	253	
		İncirli	193	
	ilçe Toplamı	2 Köy	446	
il Toplamı (Batman)			13 Köy	9391
Herdin	Midyat(D.Ge)	Çelik(Köy)	963	
		ilçe Toplamı	1 Köy	963
	il Toplamı (Herdin)			1 Köy
Şırnak	Eruh	Kavakgölü	209	
		Koçtepe	577	
		Taşkonak	570	
	ilçe Toplamı	3 Köy	1356	
il Toplamı (Şırnak)			3 Köy	1356
Siirt	Kurtalan	Çaltepe	330	
		Çelikbaşı	1008	
		Yıldurağı	212	
		Yuvalı	113	
		ilçe Toplamı	4 Köy	1663
Siirt	Merkez	Bostancı	89	
		Kıslacı	145	
		Sağlarca	0	
		Yazlıca	218	
		Yerlibahçe	398	
	ilçe Toplamı	5 Köy	850	
il Toplamı (Siirt)			9 Köy	850

Baraj Alanı			Yerleşme	
	İl	İlçe	Adı	Nüfusu
	Diyarbakır	Bismil	Ağılköy	492
			Arıkgöl	504
			Bozçalı	478
			İsali	364
			Köprü	509
			Sarıköy	426
			Sinanköy	2209
			Şahintepe	233
			Tepe	3830
			Yukarı Salat	2116
	İlçe Toplamı	10 Köy	11161	
	İl Toplamı (Diyarbakır)	10 Köy	11161	
Baraj Toplamı			36 Köy	23721
YAPIM ÖNCESİ				
AŞAMADAKİ BARAJLAR TOPLAMI			36 Köy	23721

Kaynak: 'Göl aynasında kalacak yerleşme' bilgisi DSİ' den, nüfus bilgileri ise DiE, 1990 Genel Nüfus Sayımı'ndan alınmıştır. Ancak, yeni iller ve sınır düzenlemeleri nedeniyle DSİ ve DiE bilgilerinde tutarsızlıklar olduğu görüldü. Çizelge 2'deki bilgilere göre gerekli düzeltmeler yapılmıştır. Ayrıca, Nüfus Sayımı'nda yer almayan bazı yerleşmeler de göl aynasında kalmıştır; anılan yerleşmelerin nüfusu (..) şeklinde gösterilmiştir.

* : 1990 Genel Nüfus Sayımı'nda adı geçen köyler bulunmamaktadır.

Yerleşmenin ve/ya arazinin kısmen ve/ya tamamen yapımı biten ve sürmekte olan barajların göl aynasında kalan/kalacak olan yerleşmelerin belirlenmesi sonucu hem "ana kitle", hem de "alt ana kitleler"le ilgili büyüklükler, coğrafi dağılım, nüfus vb değişkenler ortaya çıkmıştır.

Bu aşamada, araştırmanın alan çalışmasının birbirini izleyen -ve tamamlayan- iki aşamada yürütülmesi uygun görülmüştür.

B. BİRİNCİ AŞAMA: İSKAN EDİLEN

VE/YA KAMULAŞTIRMA BEDELİNİ ALANLAR

1. Örnekleme Planı

Birinci aşama olarak, yapımı biten barajların göl aynasında kalan, bu nedenle de iskâna tâbi tutulanlar ve/ya kamulaştırma bedelini almayı yeğleyenler ile görüşülmesi kararlaştırılmıştır. Bu kararın gerisinde yatan mantık, "iskân olan" ve/ya "kamulaştırma bedelini alan" nüfusun karşılaştıkları sorunların saptanmasının ikinci aşamaya, yapımı sürmekte olan barajlardan etkilenecek "alt ana kitle"ye yönelik soru kağıtlarının hazırlanmasına, yaklaşımın belirlenmesine ışık tutacağı olmuştur.

Böylece, öncelikle kırsal ve/ya kentsel iskâna tâbi olanlarla görüşülmesi, bu arada, kamulaştırma bedelini almayı yeğleyenlerin de adreslerinin saptanmasına çalışılması kararlaştırılmış bulunmaktadır.

Göl aynasında kalan hangi yerleşmelerden kaç ailenin nerelerde iskân edildikleri bilindiğinden, kırsal ve/ya kentsel iskâna tâbi olanlarla görüşülmesinde herhangi bir sorunla karşılaşılmayacağı öngörülmüştür.

Bu öngörü doğrultusunda,

- * yapımı biten barajları temsilen Karakaya Barajı'nın göl aynasında kalanlar (=Konya, Yenikent; Aydın, Denizköy),
- * yapımı sürmekte olan barajları temsilen Atatürk Barajı'nın göl aynasında kalanlar (=Aydın, Yalıköy; Hatay, Tayfur Sökmen; Adıyaman, Merkez ve Yeni Samsat; Gaziantep, Merkez),

* sözü edilen iki barajın göl aynasında kalan yerleşmelerden farklı sosyo-ekonomik yapıları olan kırsal ve/ya kentsel alanlarda iskân edilmiş olanlar,

* anlamlı bir sonuç çıkartılabilecek büyüklükte olanlar

ölçütleri kullanılarak,

kırsal iskâna tâbi olanları temsilen*

	iskân edilen (hane)	örneklem (hane)	%
Konya Yenikent	132	50	37,9
Aydın Denizköy	119	30	25,2
Aydın Yalıköy	100	20	20,0
Hitay Tayfur Sökmen	20	10	50,0
Toplam	371	110	29,6

* Dışarıda bırakılanlar: Şanlıurfa, Geyve pınar (1); Çankırı, Çerkeş, Akhasan Köyü (2); Konya, Sarayönü, Kayaönen (3)

kentsel iskâna tâbi olanları temsilen de,*

	iskân edilen (hane)	örneklem (hane)	%
Adıyaman Yeni Samsat. (1)	191	35	18,3
Adıyaman Yeni Samsat. (2)	416	55	13,2
Gaziantep Merkez	3	3	100,0
Toplam	610	93	15,2

(1) Konut verilen

(2) Arsa verilen

* Dışarıda bırakılanlar: Burdur, Bucak (1); Ordu, Ünye (1) ve Diyarbakır, Merkez (1)

olmak üzere, kırsal ve/ya kentsel iskâna tâbi olanlarla ilgili örneklem büyüklüğü yüzde 20 (=203 hanehalkı) olarak belirlenmiştir.

Kamulaştırma bedelini almayı yeğleyen, bir anlamda "başının çaresine bakan" ailelerin adreslerinin belirlenmesinde,

kamulaştırma bedeli ödemeleri nedeniyle DSİ'nin elinde bulunan ve dökümü çizelge 4'te verilen bilgiler elde edilmiş ve örnek seçimine esas alınmıştır.

ÇİZELGE 4: KAMULAŞTIRMA BEDELİNİ ALARAK KIRSAL/KENTSEL ALANA YERLEŞEN HANEHALKLARI

İl	Kırsal Alan			Kentsel Alan	
	İlçe	Köy	Hane Halkı	İlçe	Hane Halkı
Adıyaman	Samsat Kahta Kahta Gergor	Kovanoluk	8	Merkez Yeni Samsat Kahta Gölbaşı	32
		Yığınak	13		8
		Çakırgeçme önevler	17		7
			1		1
87		39		48	
Adana				Merkez Yüreğir Osmaniye Ceylan	16
					10
					5
					4
35		0		35	
Mersin	Tarsus	Civanyayla	1	Merkez Tarsus	10
					8
19			1		18
Sanlıurfa	Ceylanpınar Bozova	Savası	2	Merkez Bozova Siverek Birecik Hilvan Ceylanpınar	89
		Tatarhöyük	3		13
	Tekağaç	20	33		
	Bağlıca	15	1		
	Y.Çatak	5	18		
	Dikili	2	2		
	A.Çatak	1			
	Yığınak	4			
	İğdeli	1			
	Yaslıca	6			
	Arıkök	3			
	Cınarlı	1			
	Hilvan	Uluyazı	6		
		Çaluca	5		
		Kepirhisar	4		
		Faik	2		
	Siverek	Nasrettin	9		
		Narlıkaya	3		
		Divan	1		
		Börüncek	1		
Çaylarbaşı		15			
Kuşlugöl	12				
277		121		156	
Kocaeli				izmit	1
					1
1			0		1

Çizelge 4: (Devam)

İl	Kırsal Alan			Kentsel Alan	
	İlçe	Köy	Hane Halkı	İlçe	Hane Halkı
Antalya				Merkez	1
1			0		1
Manisa				Merkez	1
1			0		1
Tekirdağ				Malkara	1
1			0		1
İstanbul				Merkez	29
29			0		29
Erzincan				Merkez	1
1			0		1
Konya				Merkez	1
1			0		1
Gaziantep	Nizip	Suboyu	2	Merkez	3
				İstahiyeye	1
				Nizip	7
				Akkale	1
14			2		12
Malatya				Merkez	7
7			0		7
Aydın				Söke	2
2			0		2
Ankara				Merkez	17
17			0		17
İzmir				Merkez	1
				Bergama	2
				Torbalı	7
10			0		10
Diyarbakır	Cüngüş	Geçit	4	Merkez	3
	Çermik	Ceylan	3	Cüngüş	3
		Çukurelma	1	Çermik	4
		Saltepe	3		
		Kömürcüler	3		
		Bayat	3		
		Adalar	2		
29			19		10
Toplam:532			182		350

Kaynak: DSİ

Çizelge 4'te verilen liste temel alınarak, alan çalışması yapılacak noktalar;

- * Kır-kent,
- * Batı-Doğu,
- * toplu- bireysel yerleşme,
- * etkilenilen baraj

ölçütlerine göre saptanmıştır. Örneklem büyüklüğü de, belirlenen noktalardaki elde bulunan tüm adresler (=410 hanehalkı) olarak oluşturulmuştur.

ÇİZELGE 5: KAMULAŞTIRMA BEDELİNİ ALARAK KIRSAL/KENTSEL ALANA YERLEŞEN HANEHALKLARI ÖRNEKLEM PLANI

İl	Kırsal Alan			Kentsel Alan	
	İlçe	Köy	Hane Halkı	İlçe	Hane Halkı
Adıyaman	Kahta	Yığınak	13	Merkez	32
		Çakırçeme	17		
62			30		32
Adana				Merkez	16
				Yüreğir	10
26			0		26
Mersin				Merkez	10
				Tarsus	8
18			0		18
Sanlıurfa	Bozova	Tekağaç	20	Merkez	89
		Bağlıca	15	Bozova	13
	Siverek	Çaylarbaşı	15	Siverek	33
		Kuşluçölü	12	Hilvan	18
215			62		153
Gaziantep				Merkez	3
				Nizip	7
10			0		10

İl	Kırsal Alan			Kentsel Alan	
	İlçe	Köy	Hane Halkı	İlçe	Hane Halkı
Malatya				Merkez	7
7			0		7
Ankara				Merkez	17
17			0		17
İzmir				Merkez	1
8			0	Torbali	7
					8
İstanbul				Merkez	29
29			0		29
Diyarbakır	Çermik	Ceylan	4	Merkez	3
		Çukurelma	1	Çermik	4
		Kömürcüler	3		
		Bayat	3		
18			11		7
Toplam: 410			103		307

2. Soru Kağıdının Hazırlanması

"Örnekleme planı", en azından alan çalışmasının birinci aşaması ile ilgili olarak ortaya çıktığında, "örnek kitle"ye uygulanması düşünülen soru kağıtlarının taslakları da hazırlanmış ve hem soru kağıtlarını sınamak, hem alan çalışmasına konu olacak iskâna tâbi tutulanların yerleştirildikleri yerleşmelerle ilgili bilgileri derlemek, hem de yerel yöneticilere alan çalışmasını kolaylaştıracağı düşünülen ön bilgileri vermek amacıyla, kırsal iskâna tâbi olanlar ile ilgili olarak, Konya ili Merkez ilçesi Yenikent, Aydın ili Yenihisar ilçesi Yalıköy ve Denizköy köylerinde; kentsel iskâna tâbi olanlar ile ilgili olarak, Gaziantep ile Adıyaman ili Yeni Samsat ilçesinde; kendi isteğiyle kente yerleşenlerle ilgili olarak da, Adıyaman ve Şanlı Urfa

illerinde gözlem ve alan çalışması yapılmıştır.

Söz konusu gözlem ve alan çalışmasında, kırsal ve/ya kentsel iskâna tâbi olanların göl aynasında kalan yerleşmeleri ile iskân edildikleri yerleşmelerle ilgili temel bilgiler, bu amaçla hazırlanan "Köy Genel Bilgi Anketi" (Bknz.EK:2) kullanılarak derlenmiştir.

Ayrıca "alt ana kitleler" dikkate alınarak bazı soruları farklılaştırılmış dört ayrı soru kağıdı daha hazırlanmıştır: "Kırsal İskân" (Bknz.EK:3), "Kentsel İskân" (Bknz.EK:4), "Kamulaştırma Bedelini Alıp Köye Yerleşenler" (Bknz.EK:5) ve "Kamulaştırma Bedelini Alıp Kente Yerleşenler" (Bknz.EK:6).

Soru kağıtlarının hazırlanmasında, hanehalkı reisi ile görüşülerek, temel olarak, (i) demografik ve sosyo-ekonomik özellikler, (ii) ekonomik faaliyet(ler), (iii) istihdam biçimi, (iv) iskân öncesi ve sonrası karşılaşılan sorunlar / kavuşulan olanaklar, (v) iskân edilme / kamulaştırma bedeli alma seçeneklerine ilişkin görüşler, (vi) yöre dışına gitmeyle ilgili düşünceler vb verilerin elde edilmesi amaçlanmıştır.

Dört soru kağıdında alt ana kitleye göre yapılan farklılaştırmaların yanı sıra "kır/kent" ayrımı gözetilerek, özellikle tarımsal faaliyet üzerinde yoğunlaşan farklılaştırmalar da yapılmıştır.

Ancak yerinde yapılan gözlem ve alan çalışması bulguları sonucu, Yeni Samsat (Adıyaman)'ta tarımsal faaliyetin sürdürüldüğü görüldüğünden ve "kentsel iskâna tâbi olanlar" içinde de Yeni Samsat'ın belirli bir ağırlığı olduğundan, "kentsel iskân"la ilgili soru kağıdında da tarımsal faaliyetlerle ilgili sorulara yer verilmiştir.

3. Alan Çalışması Uygulaması

"Örneklem planı"nın ve soru kağıtlarının oluşturulmasından ve Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı (GAP İdaresi) ile de mutabakat sağlanmasından sonra alan çalışmasına başlanmıştır.

Görüşmeciler önce kırsal iskâna tâbi olanların yerleştirildikleri köylere gitmişler ve 105 hanehalkı reisi ile görüşmeler, hiçbir sorunla karşılaşılmadan, Aralık 1992'nin ikinci yarısı ile Ocak 1993'ün birinci haftası içinde tamamlanmıştır.

Kentsel iskâna tâbi olanların buldukları Yeni Samsat (Adımayan) ile Gaziantep'teki alan çalışması da Şubat 1993'ün son haftası ile Mart 1993'ün ilk yarısı içinde yürütülmüş ve gene hiçbir sorunla karşılaşılmadan, 88 hanehalkı reisi ile görüşülmüştür.

Kırsal ve/ya kentsel iskâna tâbi olanlarla ilgili alan çalışması sürerken, buradan elde edilen izlenimler ve gözlemler dikkate alınarak kamulaştırma bedelini alanlara yönelik olarak hazırlanan iki soru kağıdı (kırsal/kentsel) gözden geçirilmiş ve DSI'den sağlanan adreslerin bulunduğu noktalara gidilerek, elde bulunan adreslerin aranmasına, bulunanlarla anket uygulanmaya başlanmıştır. Ancak, (i) özellikle kentsel alanda, adres değişiklikleri, (ii) aynı adreste birlikte yaşayan değişik aile bireylerinin sadece birine anket uygulanması kararı, (iii) DSI'den sağlanan listelerin, kamulaştırmadan ötürü yer değiştirenlerin yanı sıra, çok daha eski tarihlerde ve iç göç nedeniyle yer değiştirenleri de hak sahibi olmadan ötürü içermesi, (iv) listelerin düzenlenmesinden bu yana, listede yer alan bazı köylerin de kısmen/tamamen su altında kalmış olmaları, anket uygulamasını kısıtlayan etmenler olarak

ortaya çıkmıştır.

Bu kısıtlayıcı etmen, kamulaştırma bedelini alarak "başının çaresine bakanlar"a ulaşma olanağını ortadan kaldırmış ve sonuçta kamulaştırma bedelini alarak kırsal/kentsel alana yerleşen 410 hanehalkı reisi ile görüşülmesi planlandığı halde, ancak, yüzde 55,6'sını oluşturan 228 hanehalkı reisi ile görüşme yapılmıştır.

Böylece, araştırmanın birinci aşamasını oluşturan, yerleşme kısmen/tamamen göl aynasında kaldığından (i) kırsal/kentsel iskâna tâbi tutulanlar ve (ii) kamulaştırma bedelini alarak kırsal/kentsel alana yerleşenler ile yapılması gereken görüşmeler tamamlanarak, toplam 36 noktada 421 hanehalkı reisi ile görüşülmüştür.

C. İKİNCİ AŞAMA:

GÖL AYNASINDA KALACAK OLANLAR

1. Örneklem Planı

Alan çalışmasının ikinci aşamasını, yerleşme/arazi, yapımı süren ve/ya planlanan barajların göl aynasında kalacak hanehalkları oluşturmuştur.

Bu çerçevede, DSİ'nden sağlanan veriler kullanılarak belirlenen yerleşmeler,

- * nüfus,
- * arazinin topografyası (ova-dağ),
- * yerleşmenin/arazinin su altında kalacak büyüklüğü,
- * kamulaştırmanın bulunduğu aşama,

- * iskân talebinde bulunma,
- * etkilenilecek baraj

ölçütleri kullanılarak, alan çalışması uygulanacak noktaların ön seçimi yapılmıştır.

Baraj yapımından kısmen/tamamen etkilenecek toplam yerleşme sayısı, DSI'nin verilerine göre 222'dir. Söz konusu yerleşmelerle ilgili olarak yerinde ilgili yerel yöneticiler (Vali, Kaymakam, Belediye Başkanı, Muhtar vb) ve merkezi yönetimin bölgedeki yetkilileri (DSİ, Köy Hizmetleri, Tarım İl Müdürlüğü vb) ile yapılan görüşmeler ve sağlanan bilgiler/belgeler ile

- * nüfus,
- * hane sayısı,
- * ulaşım,
- * kısmen/tamamen göl aynasında kalma,
- * arazi topografyası,
- * etkilenilecek baraj,
- * tarımsal ürün deseni

de dikkate alınarak, sözü edilen 222 yerleşme tek tek yeniden gözden geçirilmiş ve sonuçta, 45 köy, göl aynasında kalacak nüfusla ilgili alan çalışması kapsamına alınmıştır. Anılan köylerdeki nüfusun yüzde 2'sini oluşturan 1058 hanehalkı reisi görüşmesi yapılması planlanmıştır.

Göl aynasında kalacak 45 köy ve/ya mezrada 1058 hanehalkı reisi ile görüşmeyi öngören örneklem planı (Bknz.Çizelge 6), göl aynasında kalacak köylerin yüzde 20'sini, buradaki hanelerin de yüzde 14'ünü kapsamaktadır.

ÇİZELGE 6: GAP ÇERÇEVESİNDE YAPILMAKTA/YAPILACAK OLAN BARAJLARIN
GÜL AYINLARINDA KALACAK YERLEŞMELERDEKİ HANEHALKI
ÖRNEKLEM PLANI⁽¹⁾

		Yerleşme				
İl	İlçe	Adı	Örneklem (Hane)	Kitle (Hane)	Yüzde	Baraj
Adıyaman	Samsat	Doğanca	26	100	26.0	Atatürk
		Örentaş	34	150	22.7	Atatürk
		Bayırılı	12	42	28.6	Atatürk
		Gülöpinar	14	60	23.3	Atatürk
		Bağarası	32	52**	61.5	Atatürk
		Taşkuyu	40	150	26.7	Atatürk
	Kahta	Ulupınar	29	250	11.6	Atatürk
		Eskitaş	16	140	11.4	Atatürk
		İkizce	24	200	12.0	Atatürk
		Bostanlı	29	120	24.2	Atatürk
		Dardağan	16	65	24.6	Atatürk
	Merkez	Başpınar	28	135	20.7	Atatürk
		Bozhöyük	36	120	30.0	Atatürk
		Karıcık	7	248**	2.8	Atatürk
		Hacıhalil	45	212**	21.2	Atatürk
		Bardakçı	11	20	55.0	Atatürk
		Yazıca	36	126	28.6	Atatürk
		Yazlık	24	118**	20.3	Atatürk
		Bebek	14	142**	9.9	Atatürk
		Battalhöyük	22	60	36.7	Atatürk
Akpınar	60	300	20.0	Atatürk		
Gerger	Gözpınar	1	86**	1.2	Atatürk	
	Gönen	10	100	10.0	Atatürk	
İl Toplamı			566	2996	18.9	
Batman	Hasanköy		48	500	9.6	Ilısu
	Merkez	Suçeken	6	58*	13.8	Ilısu
		Kesmeköprü	10	150	9.2	Ilısu
	Beşiri	Kumçay	8	55	14.5	Ilısu
İşıkvören		8	50	16.0	Ilısu	
İl Toplamı			80	813	9.8	
Diyarbakır	Dicle	Döğer	19	250	7.6	Dicle
		Yeşilsirt	19	205	9.3	Kralkızı

		Yerleşme				
İl	İlçe	Adı	Birliklem (Hane)	Kitle (Hane)	Yüzde	Baraj
	Bismil	Sinanköy	19	258	7.4	Ilısu
		Yukarı Salat	16	350	4.6	Ilısu
		Tepe	40	600	6.7	Ilısu
		Arıkgöl	4	25	16.0	Ilısu
		İl Toplamı		117	1688	6.9
Sanlıurfa	Bozova	Yaslıca	54	520	10.4	Atatürk
		Tatarhöyük	4	20	25.0	Atatürk
		Tekağaç	15	100	15.0	Atatürk
		Bağlıca	16	130*	12.3	Atatürk
		Arıkkök	14	180	7.8	Atatürk
		Dutluca	38	290	13.1	Atatürk
	Siverek	Çaylarbaşı	46	180	25.6	Atatürk
		Kuşlıgöl	18	200*	9.0	Atatürk
		Taşıkara	3	100	3.0	Atatürk
	Hilvan	Uluyazı	47	350	13.4	Atatürk
		Karaburç	18	30	60.0	Atatürk
	İl Toplamı			273	2100	13.0
Toplam			1058	7597	13.9	

(1) Hanehalkı sayısı genellikle göç nedeniyle çok değişken durumdadır. Buradaki rakamlar, tersi belirtilmedikçe, yerinde muhtardan alınmıştır. Ancak * olarak belirtilenler ilgili valilikten alınmış, ** olarak belirtilenler de ortalama hanehalkı büyüklüğüne göre tarafımızdan hesaplanmıştır.

2. Soru Kağıdının Hazırlanması

Birinci aşamadan edinilen bilgi ve deneyim ışığında, çalışmanın son alt ana kitlesini oluşturan göl aynasında kalacak yerleşmelere (Bknz.EK:7) ve hanehalklarına (Bknz.EK:8) yönelik soru kağıdı hazırlanmıştır.

Soru kağıdının hazırlanmasında, birinci aşama ile karşılaştırılabilir veri elde etme amacının yanı sıra, göl

aynasında kalmayı bekleyen nüfusun geleceğe yönelik görüşlerinin, bekleyişlerinin elde edilmesi de amaçlanmıştır.

3. Alan Çalışması Uygulaması

İkinci aşamayla ilgili alan çalışması çerçevesinde, önce, araştırmamanın en duyarlı hedef gruplarını oluşturan "kısmen ya da tamamen baraj göl aynası altında kalacak köyler" in muhtarları ile 26-27 Nisan 1993 tarihlerinde, Diyarbakır'da, il Tarım Müdürlüğü toplantı salonunda biraraya gelinmiştir. Toplantı, "köy düzeyinde genel bilgi toplamak" ve hane düzeyinde yapılacak anket çalışmasına "uygun bir iletişim ortamı hazırlamak" amacıyla yapılmıştır.

Toplantıya, Valilik kanalıyla Diyarbakır il sınırları içinde yer alan ve nüfusu 500'ün üzerinde olan 24 köyün muhtarı çağrılmış, bunlardan 16'sı toplantıya katılmıştır. Batman Barajı'ndan etkilenecek Silvan ilçesinden altı köyün muhtarları, ilçeye bağlı "diğer köylerin çağrılmamış olması" nı gerekçe göstererek toplantıya katılmamışlardır. Sonuç olarak Diyarbakır toplantısında aşağıdaki köyler temsil edilmiştir:

1. Kıralkızı Barajı'ndan etkilenecek Dicle ve Ergani ilçeleri köylerinden;

Yeşilsırt (Bazbent)
Kurudere
Söğütalan
Çayköyü

2. Dicle Barajı'ndan etkilenecek Dicle ve Eğil ilçeleri köylerinden,

Sergenli
Döğer

Baş (Salari)
Sarmaşık

3. Ilısu Barajı'ndan etkilenecek Bismil ilçesi köylerinden,

Aşağısalat
Yukarısalat
Ağılköy
Arıkköy
Sinanköy
Sarıkköy
Tepe
Köprü

Diyarbakır'daki toplantıyı izleyen hafta içinde anketörler alan çalışmasına başlamışlar ve alan çalışması, yöredeki "olağanüstü hal" koşullarının elverdiği ölçüde, iki kez kesintiye uğrayarak, Mayıs - Ağustos 1993 arasında sürdürülmüştür.

Alan çalışması uygulamasında, yöredeki "olağanüstü" koşullar da dikkate alınarak, belirlenen köy ve/ya mezralarda en az 1000 hanehalkı reisi ile görüşülmesi öngörülmüş ve anketörler bu doğrultuda yönlendirilmişlerdir. Ancak bir "yerleşme"de yapılacak görüşme sayısının, hiçbir durumda, yerleşmenin nüfusunun yüzde 5'ini geçmemesine, yüzde 1'inin de altında kalmamasına özen gösterilmesi de vurgulanmıştır.

Uygulamada, sözü edilen "tavan" sınır üç (Şanlıurfa, Hilvan, Karaburç; Adıyaman, Samsat, Bağarası ve Merkez, Yazıca), "taban" sınır da altı (Diyarbakır, Bismil, Yukarı Salat, Sinanköy ve Arıkköy; Şanlıurfa, Bozova, Tatarhöyük, Siverek, Taşıkara; Adıyaman, Merkez, Karıcık) yerleşmede aşılmışsa da, genel eğilim korunduğundan "örneklem planı"nda önemli bir sapma meydana gelmemiştir.

Sonuç olarak, 43 köy (örneklem planında yer alan 45 köy ve/ya mezradan Adıyaman'da, Merkez-Bardakçı ile Gerger-Gözpınar'a gidilememiştir) ve/ya mezrada 1058 hanehalkı

reisi ile görüşülmüştür.

D. VERİLERİN İŞLENMESİ / DEĞERLENDİRİLMESİ

İki aşamadan oluşan alan çalışması uygulaması sonucu,

- * göl aynasında kalan ve kalacak olan 1479 hanehalkı reisi.
- * iskân edilen köylerde 27 muhtar.
- * göl aynasında kalacak köylerde 42 muhtar.
- * 54 kaynak kişi

ile yüzyüze anket uygulaması ve/ya derinlemesine görüşme yapılarak toplam 1602 görüşme gerçekleştirilmiştir.

Gerek göl aynasında kalan, gerek göl aynasında kalacak olan hanehalkı reislerine uygulanan 1479 soru kağıdı, tek tek elden geçirilerek kontrol edilmiş, kodlanmış, bilgisayar ortamına alınmış, çıktı alınarak bir kez daha kontrol edilmiş, sıklık tabloları alınmış ve nihayet belirli sorular arasındaki ilişkileri sergileyecek çapraz tablolar elde edilmiştir.

1. Birinci Kontrol

Hanehalkı reisleri ile yüz yüze görüşülerek anketörlerce doldurulan soru kağıtları tek tek elden geçirilerek, öncelikle anketlerin "doğru yerler"de ve "doğru denekler"le yapılıp yapılmadığı, sonra da her soruya, özellikle de "açık uçlu" sorulara verilen yanıtlar değerlendirilmiştir.

Anketlerin "doğru yerler"de yapılıp yapılmadığına ilişkin değerlendirmede, göl aynasında kalan/kalacak olan yerleşmeler "nokta" olarak anketörlere verildiğinden herhangi bir sorunla karşılaşılmamıştır.

Alan çalışması sırasında farkına varılarak anketörlere gerekli uyarıda bulunulan bir sorun, "anketin yapıldığı kişi"nin niteliği üzerinde ise özellikle durulmuştur.

"Kamulaştırma bedelini alan kişiler" olarak DSİ tarafından verilen listelerin, yaşadığı yerleşme/arazi göl aynasında kaldığı için kırsal ya da kentsel alan göçen kişilerin yanı sıra, kentsel alanda, özellikle de İstanbul ile Ankara'da, GAP'nden kaynaklanan kamulaştırma nedeniyle değil, çok önceki bir tarihte "iç göç" nedeniyle bu kentlere gelen kişileri de içerdiği gözlemlenmiştir. Baraj yapımı sonucu göl aynasında kalan yerleşmede/arazide hak sahibi olan -ki çoğu miras yoluyla "hak sahibi" olmuştur- bu kişilerin DSİ açısından, "kamulaştırma bedeli ödenen ve/ya ödenecek kişiler" arasında yer alması doğal olmakla birlikte, araştırmanın amacı açısından anket yapılacak "doğru kişi"ler olmadıkları kuşkusuzdur.

Bu nedenle, DSİ'den alınan adres listesi çerçevesinde, "kamulaştırma bedelini alarak kırsal/kentsel alana yerleşen"ler kapsamında yapılan, ancak araştırmanın amacı açısından "doğru kişi" olmadıkları anlaşılan, ikisi "kırsal", 95'i de "kentsel" alana yerleşen 97 kişi (İstanbul 29, Ankara 14, Urfa 20, Adana 9, Adıyaman 8, İçel 6, Gaziantep 5, İzmir 5, Malatya 1) ile yapılan anketler iptal edilmiştir.

Öte yandan, verilen yanıtların gözden geçirilmesi sonucu, denekler tarafından yanlış anlaşıldığı görülen iki soru

tümüyle iptal edilmiştir. Anılan sorulardan birincisi, kentsel kesime sorulan "kamulaştırma bedelini topluca almayı tercih eder miydiniz?" (bkz. Kentsel İskân, soru 58; Kamulaştırma Bedelini Alıp Kente Yerleşenler, soru 52) olmuştur.

Soruda yer alan "topluca" deyimi, "köy olarak topluca" anlamında kullanıldığı ve soruların mantık silsilesi de bu anlamı içerdiği halde "def'aten" anlamında algılanmıştır.

Benzer algılama, bu soruyu izleyen (Bknz. sırasıyla, 59 ve 53) soruda da söz konusu olmuş ve sorunun amacı ile deneklerin algılaması, bir önceki soruya bağlı olarak farklılaşmıştır. Deneklerin, "def'aten" alacakları kamulaştırma bedeli ile "bireysel" olarak ne yapacakları üzerinde durdukları görülmüştür.

2. Açık Uçlu Sorulara Verilen

Yanıtların Dökümü Ve Toplulaştırılması

Soru kağıtlarının birinci kontrolü sonunda iptal edilen 97 anket dışında kalan 1382 ankette açık uçlu ve/ya "başka", "diğer" vb sorulara verilen yanıtların dökümünün yanı sıra, "miktar" (örneğin 'hektar', 'kilogram', 'adet' vb) içeren sorulardaki "sayısal değerler" de gözden geçirilmiş ve gerekli toplulaştırmalar yapılmıştır.

3. Bilgisayara Veri Girişi ve İkinci Kontrol

Gerekli kontrol, döküm ve toplulaştırmalar yapıldıktan sonra tüm anketler kodlanarak bilgisayar ortamına alınmıştır.

Gerek kodlama ve veri girişi sırasında bir hata olup olmadığını, gerek "birinci kontrol"da gözden kaçmış tutarsızlık(lar) bulunup bulunmadığını görmek amacıyla "çıktı" alınmış ve "kodlama" ile "veri girişi" kontrolünün yanı sıra, ilişkili sorulara verilen yanıtlar (örneğin, bir soruya "hayır" yanıtını verdikten sonra sorulmaması gereken izleyen birkaç sorunun sorulmuş ve yanıtlanmış olması vb) arasındaki tutarsızlıklar kontrol edilmiştir.

Görülen hata ve tutarsızlıklar düzeltilerek, teknik deyimile, "veriler temizlenmiş"tir. Bu aşamada da, iskân edilmeyi / göl aynasında kalmayı bekleyen hanehalkları ile yapılan altı anket, giderilemeyecek tutarsızlıklar içerdiğinden iptal edilmiştir.

4. Sıklık Tabloları ve Üçüncü Kontrol

İptal edilen toplam 103 anket dışında kalan, birinci aşama alan çalışmasından 324, ikinci aşama alan çalışmasından da 1052, toplam 1376 denek tarafından verilen yanıtların, soru bazında sıklık tabloları alınmıştır.

Sözö edilen sıklık tabloları, özellikle (i) toplulaştırma ve (ii) çapraz tabloda kullanılabilme açısından bir kez daha kontrol edilmiştir.

Örneğın "nüfus", "hayvan varlığı" vb birtakım verilerin toplulaştırılması, kırsal iskâna tâbi herkese toprak verilmiş olması, bütün hanelerde elektrik bulunması, hiçbir hanede elektrikli kırkım makinesi ya da süt sağma makinesi olmaması vb sıklık tablosuna bile gerek olmadan sözel olarak verilebilecek bilgilerin tablolulaştırılmaması anlamlı görölmüştür.

5. Alan Çalışmasının Özet Sonucu

	ANA KİTLE			ÖRNEKLEM PLANI			UYGULAMA SONUCU			DEĞERLENDİRME SONUCU		
	Kırsal	Kentsel	Toplam	Kırsal	Kentsel	Toplam	Kırsal	Kentsel	Toplam	Kırsal	Kentsel	Toplam
HANEHALIK ANKETİ												
Birinci Aşama	550	960	1510	213	400	613	140	281	421	138	186	324
. İskân Edilen	377	613	990	110	93	203	105	88	193	105	88	193
. Kamulaştırma Bedeli Alan	182	350	532	103	307	410	35	193	228	33	98	131
İkinci Aşama	-	-	-	1058	-	1058	1058	-	1058	1052	-	1052
. İskân Edilmeyi/GöI Aynasında Kalmayı Bekleyen	-	-	-	1058	-	1058	1058	-	1058	1052	-	1052
HANEHALIK ANKETİ TOPLAMI				1271	400	1671	1198	281	1479	1190	186	1376
KÖY GENEL BİLGİ(MUHTAR) ANKETİ												
Birinci Aşama	..	..	..	..	..	..	27	-	27	27	-	27
. İskân Edilenler												
. Eski Köy(ler)	..	..	..	..	..	..	23	-	23	23	-	23
. Yeni Köy	6	-	6	4	-	4	4	-	4	4	-	4
İkinci Aşama	224	-	224	45	-	45	42	-	42	42	-	42
. İskân Edilmeyi/GöI Aynasında Kalmayı Bekleyenle	224	-	224	45	-	45	42	-	42	42	-	42
KÖY G. BİLGİ ANKETİ TOPLAMI	..	..	..	..	..	..	69	-	69	69	-	69
KATNAK KİŞİLERLE DİRİTİLEMEKİNE GÖRÜŞME												
. Yerel Yöneticiler	-	-	-	-	-	-	38	-	38	38	-	38
. Diyarbakır Muhtarlar	-	-	-	-	-	-	16	-	16	16	-	16
KATNAK KİŞİLERLE GÖRÜŞME TOPLAMI	-	-	-	-	-	-	54	-	54	54	-	54
T O P L A M							1321	281	1602	1313	186	1499

IV. BULGULAR VE DEĞERLENDİRME

GAP çerçevesinde "yeniden iskân"la ilgili olarak köy bazında toplam dört tür anket uygulanmıştır. İlk grup anket daha önce iskân edilmiş nüfusun bulunduğu dört köyde, ikinci grup anket ise göl aynasında kalacak 46 köyde yapılmıştır. Her iki grup için hem hanehalkı, hem de köy genel bilgi anketleri oluşturulmuştur. Köyler hakkındaki genel bilgilere muhtarlarla yapılan görüşmeler sonucu ulaşılmıştır.

Ayrıca kentsel iskâna tabi olanlar ile kamulaştırma bedelini alıp köye ve de kente yerleşenler olmak üzere üç ayrı anket daha oluşturulmuş ve uygulanmıştır. Böylece veriler toplam yedi anket aracılığıyla toplanmıştır (Bknz. EK: 2-8).

A. GÖL AYNASINDA KALAN/ETKİLENEN KÖY VE HANELERE İLİŞKİN BULGULAR

1. Köyler

Köyleri göl aynasında kalan nüfusun yerleştirildiği dört köyde toplam 26 muhtar ile görüşme yapılmıştır.

Bu köylerden biri, Konya'nın Karatay ilçesine bağlı Yenikent köyü olup 1987 yılında kurulmuştur. Malatya, Adıyaman ve

Elazığ illerinde evleri ve/ya toprakları göl aynasında kalan 11 köyden gelenler buraya yerleştirilmiştir. Bazı haneler Elazığ ve Adıyaman'dan, önce Malatya'ya gitmişler, sonra da Yenikent'e yerleşmişlerdir.

İskân edilenlerin bir kısmı da Aydın'ın Yenihisar ilçesine, Yalıköy ve Denizköy (Yüzbeşler Köyü)'e yerleştirilmişlerdir.

Yalıköy'e yerleştirilenler Şanlıurfa, Diyarbakır ve Adıyaman'ın köylerinden gelmişlerdir. Yalıköy'e Diyarbakır ve Adıyaman'dan göçen üç köyün muhtarları 1989'da, Şanlıurfa'dan göçen üç köyün muhtarları ise 1990 yılında iskân edildiklerini ifade etmişlerdir.

Denizköy'e yerleştirilen beş köy de Malatya'dan gelmiştir. Bunların dördü 1986 yılında, biri ise 1987 yılında Denizköy'e geldiklerini belirtmiştir.

İskân edilenlerin yerleştirildiği diğer köy, Hatay ilinin Reyhanlı ilçesine bağlı Tayfur Sökmen köyüdür. Buraya, 1991 yılında Adıyaman'ın dört ayrı köyünden göç olmuştur.

Geldikleri İl	İskân Edildikleri Yer	Görüşülen Muhtar Sayısı
Malatya Elazığ Adıyaman	YENİKENT	11
Adıyaman Diyarbakır Urfa	YALIKÖY	6
Malatya	DENİZKÖY	5
Adıyaman	TAYFUR SÖKMEN	4
Toplam		26

Yenikent'in (Konya) hane sayısı 132, Yalıköy'ün (Aydın) 100, Denizköy'ün (Aydın) 124, Tayfur Sökmen'in (Hatay) 406'dır. Tayfur Sökmen dışındaki köylerin büyük çoğunluğu daha kalabalık köylerden gelmişlerdir.

Yol Durumu

Yenikent'in yolu stabilize edilmiştir. İskân edilenlerin çoğunluğu asfalt yol bağlantısı, daha azı ise stabilize yolu olan köylerden gelmişlerdir; iki köyün de hamyolu olduğu görülmektedir.

Yalıköy'ün yolu stabilize edilmiştir. Yalıköy'e göç edenler ham ya da stabilize yolu olan köylerden göç etmişlerdir.

Denizköy'ün asfalt yolu bulunmaktadır. İskân edilenler arasında asfalt yolu olan köyden gelen yoktur.

Tayfur Sökmen'in yolu stabilize edilmiştir. İskân edilenlerin geldikleri köylerin yolları da stabilize edilmiştir.

Yenikent'te iskân edilenlerin daha önce oturdukları köyler en yakın kente en çok 20 km uzaklıktadır. Yenikent ise en yakın kente 90 km uzaklıktadır.

Denizköy ve Yalıköy en yakın kente 8-9 km uzaklıktadır. İskân edilenlerin hepsi en yakın kente daha uzak olan yerlerden gelmişlerdir.

Tayfur Sökmen'e iskân edilenler kente yakın olmak bakımından iskânda bir farklılık yaşamamışlardır.

İçmesuyu

Yenikent'te iskân edilenlerin büyük çoğunluğu, daha önce içmesuyu sıkıntıları yokken Yenikent'te olduğunu belirtmiştir.

Yalıköy ve Denizköy'e iskân edilenlerin daha önce ve iskân sonrasında içmesuyu sıkıntıları olmamıştır.

Tayfur Sökmen'e iskân edilenler daha önce içmesuyu sıkıntıları yokken, yazları Tayfur Sökmen'de içmesuyu sıkıntısı olduğunu belirtmişlerdir.

ÇİZELGE 7: İÇMESUYU TEMİNİ

	Yenikent		Denizköy		Yalıköy		Tayfur Sökmen	
	Eski	Yeni	Eski	Yeni	Eski	Yeni	Eski	Yeni
Ev	-	Var	-	Var	-	-	-	Var
Köy çeşmesi	9	Var	3	-	2	Var	3	-
Adi kuyu	-	-	2	Var	2	-	2	-
Nehir	-	-	-	-	1	-	-	-
Sarnıç	-	-	-	-	1	-	1	-
Artezyen	-	Var	-	-	2	-	-	-
Diğer	1	-	-	-	-	-	-	-

Yenikent'e yerleştirilenler iskândan önce suyu yalnızca köy çeşmesinden temin ederlerken, şimdi eve de su gelmektedir.

Yalıköy'de su köy çeşmesinden temin edilirken, daha önce adi kuyu, sarnıç, artezyen, nehir ve köy çeşmesi su temini için kullanılmıştır.

Denizköy'dekiler daha önce adi kuyu ve köy çeşmesinden su

temin ederken, iskân sonrasında evlerinde su bulunmaktadır.

Tayfur Sökmen'e yerleşenler daha önce adi kuyu ve köy çeşmesinden su temin ederken, burada su evlerinde bulunmaktadır.

Temel Hizmetler

Yenikent'e yerleşenler ilkokul, cami, elektrik bulunan köylerden göç etmişlerdir. Yenikent, kahvehane ve köy ortak çamaşırhanesi dışında bütün hizmetlerin ulaştığı bir yerleşim yeri olduğundan, daha önce oturlan yerlerden temel hizmetler bakımından daha gelişkin bir yerleşim yeridir.

Yalıköy'de ilkokul, elektrik, telefon ve kahvehane bulunmaktadır. Buraya iskân edilenler temel hizmetlerin daha yaygın olduğu yerlerden gelmişlerdir. Ancak Yalıköy'ün ilçe merkezine yakınlığı nedeniyle bu hizmetlerin eksikliği yakınma konusu olmamaktadır.

ÇİZELGE 8: TEMEL HİZMETLER

	Yalıköy		Denizköy		Tayfur Sökmen		Yenikent	
	Eski	Yeni	Eski	Yeni	Eski	Yeni	Eski	Yeni
İlkokul	5	var	4	var	4	var	11	var
Ortaokul	-	-	-	-	-	var	2	var
Sağlık Ocağı	3	-	1	-	-	-	7	var
Kooperatif	2	-	1	-	-	-	4	var
Cami	2	var	5	-	3	var	10	var
Köy Okulu	1	var	2	-	-	var	4	var
Okuma Odası	2	var	-	-	-	-	5	var
Elektrik	5	var	5	var	4	var	7	var
Telefon	5	var	2	var	3	var	2	var
Kahvehane	2	var	1	var	2	var	2	-
Umumi Helâ	1	-	1	-	1	var	3	var
Çamaşırhane	-	-	-	-	-	-	2	var

Denizköy'de ilkokul, cami, köy odası, okuma odası, elektrik, telefon, kahvehane bulunmaktadır. İskân edilenler benzer olanakları bulunan köylerden gelmişlerdir.

Tayfur Sökmen'de sağlık ocağı, kooperatif, okul odası ve köy ortak çamaşırhanesi dışında diğer hizmetler bulunmaktadır. Burada da iskân edilenler benzer olanakları olan yerlerden gelmiş olmakla beraber Tayfur Sökmen temel hizmetler bakımından eskiye göre daha iyi bir köy görünümündedir.

İşyerleri

İskân edilen bütün köylerdeki işyerleri, sayı ve çeşitlilik bakımından daha önceki yerlere göre çok daha sınırlıdır. Yenikent, Yalıköy ve Tayfur Sökmen'de sadece bir bakkal, Denizköy'de ise bakkal ve fırın bulunmaktadır. Bu nedenle Yenikent, Yalıköy ve Tayfur Sökmen'de bütün işyerlerine, Denizköy'de de fırın dışında bütün işyerlerine gereksinim vardır.

ÇİZELGE 9: KÖYLERDEKİ İŞYERLERİ VE GEREKSİNİM DUYULANLAR

	Yenikent			Yalıköy			Denizköy			Tayfur Sökmen		
	Eski	Yeni	Gerekli	Eski	Yeni	Gerekli	Eski	Yeni	Gerekli	Eski	Yeni	Gerekli
Un												
Değirmeni	9	-	11	3	-	4	2	-	2	2	-	4
Kasap	4	-	9	-	-	4	-	-	2	-	-	2
Bakkal	9	var	9	5	var	2	3	var	1	4	var	4
Mandıra	4	-	10	1	-	5	-	-	2	-	-	1
Eltezgahı	5	-	11	-	-	4	4	-	2	-	-	4
Fırın	1	-	9	-	-	4	-	var	-	-	-	3
Diğer	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Kurslar

İskân edilen bütün köylerde sadece biçki-dikiş kursu açılmıştır.

Yenikent'te iskân edilenlerden 4'ü daha önce yaşadıkları yerde hiç kurs açılmadığını, 1'i marangozluk, 2'si köy el sanatları kursu, 6'sı okuma, 5'i Kuran kursu, 2'si de biçki-dikiş kursu açıldığını belirtmiştir.

Yenikent'te marangozluk, demircilik, inşaat, gezici köy kadın, ev ekonomisi, köy el sanatları, orman işçi eğitim, okuma ve Kuran kursu açılması istenmektedir.

Yalıköy'de iskân edilenlerin 4'ü eskiden hiç kurs açılmadığını, 1'i okuma, 1'i Kuran, 1'i de biçki-dikiş kursu açıldığını belirtmişlerdir. Yalıköy'de marangozluk, demircilik, inşaat, gezici köy kadın, ev ekonomisi, köy el sanatları, orman işçi eğitim, okuma ve Kuran kurslarına gereksinme duyulduğu belirtilmiştir.

Denizköy'de iskân edilenlerin 1'i okuma, 1'i Kuran, 2'si biçki-dikiş kurslarının daha önce açıldığını belirtirken, istediklerinin ise, marangozluk, demircilik, inşaat, gezici köy kadın, ev ekonomisi, köy el sanatları, okuma ve kuran kursları olduğu görülmüştür.

Tayfur Sökmen'de iskân edilenlerin 1'i daha önce kurs açılmadığını, 2'si Kuran kursu açıldığını belirtmiştir. Tayfur Sökmen'de marangozluk, demircilik, inşaat, gezici köy kadın, ev ekonomisi, köy el sanatları, orman işçi eğitim, okuma ve Kuran kurslarının açılması istenmektedir.

Köylerdeki Zanaatkâr Ve Ustalar

İskan edilen bütün köylerde usta ve zanaatkarların çeşitliliğinde bir azalma olmuştur.

Yenikent'e yerleştirilenler, önceki köylerinde inşaat ustası, demirci, marangoz, motor ve elektrik tamircileri ve nalbant olduğunu belirtirken, bugün için Yenikent'te sadece demirci, marangoz ve elektrikçi bulunmaktadır.

Yalıköy'de inşaat ve demir ustaları, Denizköy'de inşaat ustası, demirci, marangoz ve elektrikçi, Tayfur Sökmen'de inşaat ustası, marangoz, motor tamircisi bulunmaktadır.

ÇİZELGE 10: KÖYDEKİ ZANAATKAR VE USTALAR

	Yenikent		Yalıköy		Yalıköy		Tayfur Sökmen	
	Eski	Yeni	Eski	Yeni	Eski	Yeni	Eski	Yeni
İnşaat Ustası	5	-	4	var	5	var	1	var
Demirci	5	var	3	var	3	var	2	-
Marangoz	7	var	2	-	2	var	3	var
Motor Tamircisi	5	-	2	-	2	-	2	-
Elektrikçi	9	var	2	-	1	var	2	var
Diğer	1	-	-	-	-	-	-	-

Taşıtlar

İskân edilenlerin daha önce oturdukları köylerde otomobil, minibüs ve kamyon bulunmaktayken, Yenikent'te 2 minibüs, Yalıköy'de 2 otomobil, 6 minibüs, Denizköy'de 3 otomobil, 8 minibüs, 3 kamyon bulunmaktadır; Tayfur Sökmen'de ise taşıt sahibi yoktur.

Yenikent'e yerleştirilenlerin daha önce oturdukları yerleşim yerlerinde besicilik, çiftçilik, tarım işçiliği ve ortakçılık yanında tavukçuluk, arıcılık, balıkçılık da yapılırken, bugün Yenikent'te temel geçim kaynağı besicilik, çiftçilik ve işçilik olmuştur. Daha önce yaygın olan ortakçılık artık temel geçim kaynağı değildir. Ayrıca, hayvancılık da yalnızca öz tüketime yönelik olarak yapılmaktadır.

Yalıköy'de besicilik, çiftçilik, işçilik ve ortakçılık daha önceki temel geçim kaynakları arasında sayılırken, burada çiftçilik, işçilik ve ortakçılık temel geçim kaynağı olmuştur.

Denizköy'de temel geçim kaynağı olarak, çiftçilik ve işçilik vardır.

Tayfur Sökmen'de ise besicilik, çiftçilik ve işçilik temel geçim kaynağıdır. Tayfur Sökmen'e gelenler daha önceki temel geçim kaynakları olarak besicilik ve çiftçiliği saymışlardır. Tayfur Sökmen'de eskiden farklı olarak işçileşme olmuştur.

ÇİZELGE 11: KÖYÜN TEMEL GEÇİM KAYNAĞI

	Yenikent		Yalıköy		Denizköy		Tayfur Sökmen	
	Eski	Yeni	Eski	Yeni	Eski	Yeni	Eski	Yeni
Besicilik	11	var	4	var	4	var	3	var
Çiftçilik	12	var	6	-	5	var	4	var
Tavukçuluk	4	-	-	-	1	-	-	-
Arıcılık	3	-	-	-	1	-	-	-
Balıkçılık	5	-	-	-	2	-	-	-
İşçilik	8	var	3	var	4	var	-	var
Ortakçılık	11	-	1	var	5	-	-	-
Diğer	-	-	-	-	1	-	-	-

Arazi Topografyası

Yenikent'e yerleştirilenlerin büyük çoğunluğu ovalık yerlerden gelmişlerdir ve yerleştikleri Yenikent de ovalıktır.

Yalıköy ve Denizköy'e yerleştirilenlerin çoğunluğu ova olmak üzere dağlık arazi ve yayladan gelmektedirler. Yalıköy ve Denizköy ise deniz kenarındadır.

Tayfur Sökmen'e yerleştirilenlerin çoğu dağlık arazi olmak üzere dağlık ve ovalık bölgeden gelmişler; Tayfur Sökmen ise ovalıktır.

Ekime Elverişli Arazinin Kullanımı

Yenikent'e yerleştirilenlerin geldikleri yerde ekime elverişli arazi, sırasıyla, ağaçlık, sulu tarla, kuru tarla, bostan, bağ ve meyvelik şeklinde kullanılırken, Yenikent'te ekime elverişli arazi, sırasıyla, kuru tarla, sulu tarla ve ağaçlık olarak kullanılmaktadır.

Yalıköy'e yerleştirilenlerin geldikleri yerde ekime elverişli arazi, sırasıyla, kuru tarla, sulu tarla, bağ, bostan, ağaçlık ve meyvelik olarak kullanılmıştır. Yalıköy'de esas uğraşı alanı işçiliktir. Yaygın olmayan bir çiftçilik söz konusudur.

Denizköy'e yerleştirilenlerin geldikleri yerde tarıma elverişli arazi, sırasıyla, kuru tarla, sulu tarla, ağaçlık, bostan, meyvelik ve bağ şeklinde kullanılırken, Denizköy'de toprağın çanak olması arazinin işlenmesinde zorlukla karşılaşılmasına neden olmakla beraber, toprak buğday ve arpa gibi tahıl üretiminde kullanılmaktadır.

Toprak Miktarı

Yenikent'te en az 190 dekar, en çok 230 dekar, Yalıköy'de en az 30 dekar, en çok 40 dekar, Denizköy'de en az 40 dekar, en çok 80 dekar ve Tayfur Sökmen'de (Yeşilova) en az 20 dekar, en çok 30 dekar toprak verilmiştir.

Sulama Suyu

Yenikent'e yerleştirilenler, sulama suyuyla ilgili olarak daha önce hiç sorunları olmadığını, ama Yenikent'te yeterli sulama suyu bulamadıklarını belirtmişlerdir.

Denizköy ve Yalıköy'de, sulama suyuyla ilgili olarak eskiye göre daha fazla sorunları olduğu, Tayfur Sökmen'de ise, daha önce sorun yokken şimdi yeteri kadar sulama suyu olmadığı belirtilmiştir.

Bütün köylerde daha önce esas olarak sulama suyunun akarsudan temin edildiği belirtilirken, Yenikent ve Tayfur Sökmen'de sulama suyu artezyen kuyularından sağlanmaktadır. Denizköy ve Yalıköy'de sulama suyu sorunu vardır.

Tarım Makinaları

Bütün köylerde daha önce traktör ve su motoru yaygın olarak bulunmakta iken yeni yerleşilen yerlerde sadece traktör bulunmaktadır.

Modern Tarımsal Alet Sahipliği

Modern tarımsal alet sahipliği yaygın değildir. Sadece

Yalıköy'e yerleştirilenlerin çoğunluğunun daha önce süt sağma ve yağ-peynir yapma aletleri vardır. Modern tarımsal aletler bakımından en çok (yine de az) kullanılan yağ-peynir yapma aletidir. Yerleştirildikleri yerlerde Tayfur Sökmen'deki bir yağ-peynir yapma aleti dışında hiçbir köyde süt sağma, yağ-peynir yapma ve elektrikli kırkma aleti yoktur.

Üretilen Ürünler

Yenikent'te en çok tahıl olmak üzere, sırasıyla kayısı, tütün ve şeker pancarı üretilmektedir. Yalıköy'de en çok tahıl, sonra pamuk, tütün ve sebze; Denizköy'de en çok tahıl sonra sebze ve şeker pancarı, Tayfur Sökmen'de en çok tahıl sonra pamuk üretilmektedir.

Yenikent, Yalıköy ve Denizköy'e yerleştirilenler daha önce tahıl, meyve, sebze, baklagiller, yağlı tohum ve yem bitkilerini yan ürün olarak üretirken, Yenikent'te yan ürün olarak, meyve ve sebze, Yalıköy'de tahıl, Denizköy'de tahıl ve meyve yetiştirilmektedir. Tayfur Sökmen'e yerleştirilenler daha önce tahıl, meyve, sebze, baklagiller ve yem bitkileri üretirken, burada yan ürün olarak sadece pamuk ve sebze üretilmektedir. Ürün deseninde değişme gözlemlenmektedir.

Hayvan Sayısı

Yeniden yerleştirilen yerlerde hayvan sayısında önemli azalmalar olmuştur.

İskan edilenlerin yanlarında hayvan getirme oranı genel olarak düşüktür. Yenikent ve Denizköy'e yerleştirilenler

hayvanlarını da getirmişlerdir. Yenikent'e gelenlerin hemen hepsi geldikten sonra da hayvan satın almışlardır. Diğer köylere yerleştirilenlerin de yaklaşık olarak yarısı geldikten sonra hayvan almışlardır.

Hayvanlar çevre köyler, yaylalar ve bağlı buldukları il merkezlerindeki pazarlardan satın alınmıştır.

Köylerin Ortak Arazisi

Gelinen köylerin çoğunluğunda mera ve yayla ortak arazi iken Tayfur Sökmen, Denizköy, ve Yalıköy'de sadece mera ortak arazidir. Yenikent'te ise ortak arazi yoktur.

Tapu Ve İpotekle İlgili Sorunlar

Yenikent'te ve Yalıköy'de tapu verilmemiş olması ve topraklarının ipotekli oluşu nedeniyle kredi alamamalarından sorunlar olduğu görülmüştür. Denizköy ve Tayfur Sökmen'de bu konuda sorun yoktur.

Komşu Köylerle Anlaşmazlıklar

Denizköy dışındaki bütün köylerde, komşu köylerle aralarında anlaşmazlık bulunduğu ve çevre köylerin yerleştirmeye tepkileri olduğu belirtilmiştir.

Bulunulan Köye Yerleştirilmekten Memnun Olma

Yalıköy ve Denizköy'e yerleştirilenler, genel olarak, yerleştirildikleri yerden memnundurlar. Nedeni ise, iş

alanlarının genişliği, bağımsız olabilmeleri, kan davasından kurtulmalarıdır.

Tayfur Sökmen ve Yenikent'e yerleştirilenler arasında yerleştirildikleri yerden memnun olduklarını söyleyen olmamıştır. Geçim sıkıntısı, temel hizmetlerin olmaması, ulaşım zorluğu ve kente uzaklık, evlerin kötü olması, arazinin verimsizliği, tarımın farklı olması, değirmen olmaması, yerleşik nüfusla çatışma ve kendilerini yalnız hissetme belli başlı yakınma nedenleridir.

Yalıköy ve Denizköy'e yerleştirilenler eski yerlerinde kalmak istemeyeceklerini, yeni yerlerinden memnun olduklarını söylemişlerdir.

Yenikent ve Tayfur Sökmen'de ise deneklerin tümü eski yerlerinde kalmak istediklerini belirtmişlerdir. Eski yerlerinde gelirlerinin daha iyi olduğunu, herkesin birbirini tanıdığını, yeni yerlerinde ise toprağın verimsizliğini buna neden olarak göstermişlerdir.

Yeniden Yerleşme Sırasında Karşılaşılan Sorunlar

Denizköy ve Tayfur Sökmen'de nakil sırasında bir sorunla karşılaşılmadığı belirtilmiştir.

Yalıköy'de sorun olduğunu ve olmadığını belirtenler, yarı yarıyadır. Sorun olduğunu belirtenler, nakil araçlarının yetersiz olduğunu, geldiklerinde yerleşim yerinin hazır olmadığını neden olarak göstermişlerdir.

Yenikent'te sorun olmadığını belirtenler azınlıktadır. Sorunlar ise, nakil taşıtlarının yetersizliği, yerleşim

yerinin hazır olmaması, kışın taşınma nedeniyle yakıt bulunmaması ve ihtiyaç maddelerinin olmaması etrafında toplanmaktadır.

İskân Edildikleri Yerlerdeki Sorunları

Yenikent'te, eğitim ve sağlık hizmetlerinin yetersizliği, geçim sıkıntısı, yol ve yakın kente uzaklık, borçlu olmaları ve kredi alamamaları, mera olmaması, sulama ve su temininde sıkıntı ve kendilerinin "yabancı" görülmesi karşılaştıkları sorunlar olarak ifade edilmiştir.

Yalıköy'de, yol durumu, sulamada güçlük, kredi alamama ve "yabancı" görülme sorun olarak vurgulanmıştır.

Denizköy'deki sorunlar, su temini ve sulama, eğitim ve sağlık hizmetlerinin yetersizliği ve "yabancı" görülmedir.

Tayfur Sökmen'deki sorunlar ise, işsizlik, yol durumu, eğitim ve sağlık hizmetlerindeki yetersizlik ve "yabancı" görülmektedir.

Temel gereksinimlerde köyden köye farklılık görülmele beraber, çevreden aldıkları tepki nedeniyle kendilerini "yabancı görme" hepsinde yaygın bir şekilde hissedilen ciddi bir uyum sorunudur.

Yeni Olanaklar

Deneklere, iskân edildikleri yerde, daha önceki yerlerinde olmayan ne tür olanaklara kavuştukları sorulduğunda, azınlık yeni bir olanağa kavuşmadıklarını belirtmiştir. Yeni

olanaklara kavuştuklarını belirtenler en çok telefon, elektrik, okul gibi temel hizmetleri ve iş olanaklarına ulaştıklarını ve ev-arsa sahibi olduklarını söylemişlerdir.

Kamulaştırma Bedelini Alma

Yenikent dışındâ bütün köylerde kamulaştırma bedellerini almayı tercih etmeyecekleri ifade edilmiştir. Neden olarak da, kamulaştırma bedelinin azlığını ve yeni yerlerinden memnun olduklarını göstermişlerdir.

Yenikent'te ise, bütün denekler, bugün kamulaştırma bedelini almayı tercih etmektedirler. Neden olarak da, aldıkları parayla daha iyi bir yere yerleşebileceklerini göstermişlerdir. Bu parayı alsalardı, geldikleri yörede bir köye yerleşebileceklerini ifade etmişlerdir. Aldıkları parayla iş kuracaklarını söyleyenler arasında ortak ticaret ve ortak yatırım yapmak isteyenler çoğunluktadır.

Yapılması Gereken

"Proje çerçevesinde ne yapılmalıydı?" sorusuna çoğunluk "iskân edilenlere aynı bölgede yer gösterilmeliydi / verilmeliydi" ve "toprak reformu yapılmalıydı" şeklinde yanıt vermiştir.

Deneklerin bir kısmı da "fabrika yapılmalı" ya da "iş olanakları sağlanmalıydı" şeklinde görüşler ileri sürmüşlerdir.

Yenikent, Yalıköy ve Denizköy'de, genel olarak, GAP'ın kendilerine yararı olmasa bile iyi bir proje olduğu düşünülmektedir.

Tayfur Sökmen'e yerleştirilenlerin proje hakkında görüşleri yoktur.

2. Hanehalkları

Baraj yapımı nedeniyle köylerinden, topraklarından ayrılmak zorunda kalan 324 kişiyle görüşülmüş bulunmaktadır (n=324). Bu, göl aynasında kalanları temsil eden "ana kitle"dir. Ancak bu "ana kitle", yukarıda da belirtildiği üzere, etkilenme biçim ve düzeyleri, karşılaştıkları sorunlar farklı olan dört "alt ana-kitle"den oluşmaktadır. Birincisi, kırsal iskâna tâbi olan hanelerdir ve görüşülen hane sayısı n=105'dir. İkincisi, kentsel iskâna tâbi olan hanelerdir ve görüşülen hane sayısı n=88'dir. Üçüncüsü, kamulaştırma bedelini alarak kırsal alana yerleşenlerdir ve görüşülen hane sayısı n=33'dür. Dördüncüsü, kamulaştırma bedelini alarak kentsel alana yerleşenlerdir ve görüşülen hane sayısı n=98'dir.

Bu dört "alt ana kitle" "iskâna tâbi tutulanlar" ve "kamulaştırma bedelini alanlar" diye toplulaştırıldığında, sırasıyla, n=193 ve n=131 olmaktadır. Yerleşilen yere göre ayrıldığında "kırsal alana yerleşenler" n=138 ve "kentsel alana yerleşenler" de n=186 olmaktadır. Bir sonraki toplulaştırma da araştırmanın ana kitlesi olan n=324'ü vermektedir.

Uygulanan soru kağıtlarında, dört kategoriye de aynı sorunun sorulduğu durumlar da, yöneldikleri kategoriye göre hazırlanmış ayrı ve/ya farklı sorular da yer almıştır.

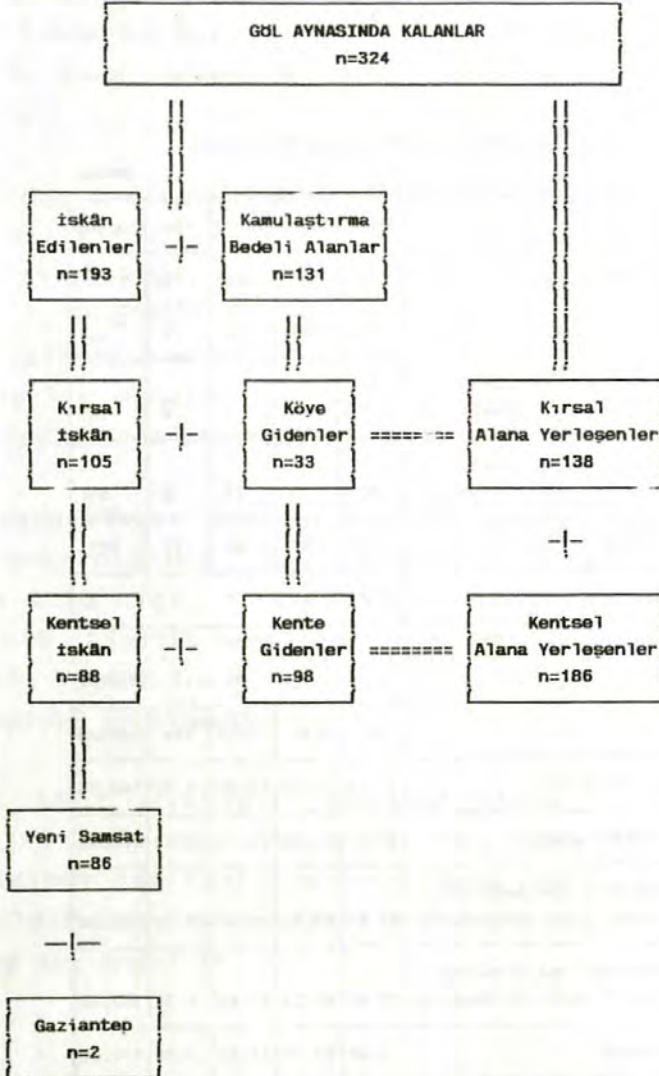
Öte yandan, bir alan çalışmasında, deneklerin sorulan her soruya yanıt vermesini beklemek de gerçekçi değildir. Bazı sorular yanıtı gerçekten bilinmediğinden, bazı sorular çeşitli nedenlerle yanıtlanmak istenmediğinden "yanıtsız" kalma durumundadır. Bu durumda, soru tüm denekler tarafından yanıtlanmışsa, ilgili n sayısına ulaşılmakta, hiç kimse tarafından yanıtlanmamışsa n'den sıfır'a doğru uzaklaşmaktadır.

Ancak, bazı soruların yanıtlanıp yanıtlanmaması da bir önceki soru(lar) ile yakından ilişkili bulunmaktadır. Örnekleme gerekirse, bitkisel üretimde bulunmadığını söyleyen bir deneğin, ne kadar gübre kullandığı, gübreyi nereden sağladığı vb izleyen soruları yanıtlaması beklenemez.

Deneğin önceki sorulara verdiği yanıtlar nedeniyle sorulmaması gereken ya da sorulsa bile yanıt alınamaması doğal olan sorular ile, sorular arasındaki herhangi bir ilişkiye dayanmadan yanıtsız bırakılan sorular arasında bir ayırım gözetmek zorunludur. Yoksa, bile bile "yanıtsız" soru sayısını artırmak ve yanlış yargılara ulaşmak kaçınılmaz olacaktır.

Bu nedenle, her çizelgenin başında, ilgili sorunun kaç deneğe sorulduğu / sorulması gerektiği, yukarıda sıralanan alt ana kitlelerden bağımsız olarak verilmiş bulunmaktadır. Örneğin, ailenin geçimini sağlama biçimi olarak sürekli ya da mevsimlik işçilik yapan 26 denek varsa, yaptıkları işlerin neler oldukları sadece söz konusu 26 deneğe sorulmuş ve ilgili çizelge de n=26 olmuştur.

Ayrıca soru sorulduğu halde yanıt alınamamışsa "yanıtsız" sayısı da çizelgenin altında yer almıştır.

a. Sosyo-Demografik Bulgular

Nüfus

Hane büyüklüğüne dört kategoride de bakılmıştır. Her kategoride kümelenme 6-10 kişilik hanelerde dir.

ÇİZELGE 12: HANE BÜYÜKLÜĞÜ (n=324)

(Hane)

	-5	6-10	11-15	16+	Toplam
Kırsal iskân	18	61	20	6	105
Kentsel iskân	17	55	13	1	86
Kamulaştırma Bedelini Aarak Köye Yerleşenler	7	21	3	2	33
Kamulaştırma Bedelini Aarak Kente Yerleşenler	17	45	27	8	97
Toplam	59	182	63	17	321
Yanıt sız					3

(Yüzde)

	-5	6-10	11-15	16+	Toplam
Kırsal iskân	17.14	58.09	19.05	5.72	100.00
Kentsel iskân	19.77	63.96	15.11	1.16	100.00
Kamulaştırma Bedelini Aarak Köye Yerleşenler	21.21	63.63	9.09	6.06	100.00
Kamulaştırma Bedelini Aarak Kente Yerleşenler	17.52	46.39	27.84	8.25	100.00
Toplam	18.38	56.70	19.63	5.29	100.00

İskân edilenlerde kentsel alanlarda 6-10 kişilik haneleri beş kişiye kadar olan haneler, 11-15 kişilik haneler ve 16 kişiden büyük haneler izlerken, kırsal alanlarda iskân edilenlerde kümelenme gösteren grubu (6-10 kişi) 11-15 kişilik haneler, beş kişiye kadar olan haneler ve 15 kişiden büyük olan haneler izlemektedir. Bununla birlikte, kentsel alanlara iskân edilenlerde hanede 16'dan fazla kişi bulunan sadece bir hane varken, kırsal alanda bu grup hane sayısı daha çoktur.

Kamulaştırma bedelini alarak köye yerleşenlerde kümelenme olan grubu (6-10 kişilik hane) beş kişiye kadar olan haneler, 11-15 kişilik haneler ve 16'dan fazla kişi bulunan haneler izlemektedir. Son kategori olan kamulaştırma bedelini alarak kente yerleşenlerde 6-10 kişilik haneleri, 11-15 kişilik haneler, 5 kişiye kadar olan haneler ve 16 kişiden fazla olan haneler izlemektedir.

Aynı kategorilerin toplamı hanede yaşayan kişi sayısına olarak bakıldığında, beş kişiye kadar olan hanelerde ortalama 4.20 kişi, 6-10 kişilik hanelerde ortalama 8.36 kişi, 11-15 kişilik hanelerde ortalama 13.09 kişi ve 16 ve daha fazla kişi bulunan haneler grubunda ise ortalama 20.17 kişi yaşadığı görülmektedir.

"İskâna tâbi olanlar" kategorisinde kırsal alana yerleştirilenlerde, "kamulaştırma bedelini alanlar" kategorisinde ise kente yerleşenlerde geniş ailenin daha yaygın olduğu ve tüm kategorilerde çok çocuklu ailelerin bulunduğu söylenebilir.

ÇİZELGE 13: HANEDE YAŞAYAN KİŞİ SAYISI (n=324)

(Kişi)

	-5	6-10	11-15	16+	Toplam
Kırsal İskân	89	545	294	120	1048
Kentsel İskân	67	446	161	18	692
Kamulaştırma Bedelini Aılarak Köye Yerleşenler	29	171	37	6	273
Kamulaştırma Bedelini Aılarak Kente Yerleşenler	63	360	333	169	925
Toplam	248	1522	825	343	2938
ORTALAMA HANE BÜYÜKLÜĞÜ	4.20	8.36	13.09	20.17	9.15

(Yüzde)

	-5	6-10	11-15	16+	Toplam
Kırsal İskân	8.49	52.00	28.05	11.45	100.00
Kentsel İskân	9.68	64.45	23.27	2.60	100.00
Kamulaştırma Bedelini Aılarak Köye Yerleşenler	10.62	62.64	13.55	13.19	100.00
Kamulaştırma Bedelini Aılarak Kente Yerleşenler	6.81	38.92	36.00	18.27	100.00
Toplam	8.44	51.80	28.08	11.67	100.00

Hanelerdeki 18+ yaş nüfusun bu kategoriler içinde dağılımına bakıldığında, kırsal iskâna tâbi olanlarda erişkin kadın ve erkek oranının eşit olduğu, diğer kategorilerde ise erkeklerin kadınlardan 3-4 puan daha çok olduğu görülmektedir.

ÇİZELGE 14: HANELERİ EKİ 18+ YAŞ NÜFUS VE DAĞILIMI (n=324)

	(Hane)				(Yüzde)		
	Kadın	Erkek	Toplam	% Dağılım	Kadın	Erkek	Toplam
Kırsal İskâna Tabii Olanlar	259	259	518	36.18	50.00	50.00	100.00
Kentsel İskâna Tabii Olanlar	160	174	334	22.32	47.90	52.10	100.00
Kamulaştırma Bedelini Alarak Köye Yerleşenler	53	57	110	7.68	48.18	51.82	100.00
Kamulaştırma Bedelini Alarak Kente Yerleşenler	225	245	470	32.82	47.87	52.13	100.00
Toplam	697	735	1432	100.00	48.67	51.33	100.00

Erişkinlerin haneye dağılımlarına bakıldığında ise, çekirdek ailenin çoğunlukta bulunduğu, geniş ailenin ise çok daha az olduğu görülmektedir.

ÇİZELGE 15: HANEDE YAŞAYAN 18+ YAŞ NÜFUS (n=324)

Kişi Sayısı	KADIN		ERKEK	
	Hane Sayısı	% Dağılım	Hane Sayısı	% Dağılım
1	139	43.57	132	41.90
2	83	26.02	79	25.08
3	51	15.99	39	12.38
4	18	5.64	35	11.11
5	17	5.33	13	4.13
6	5	1.57	6	1.90
8	3	0.94	5	1.59
9	2	0.63	4	1.27
10	1	0.31	1	0.32
11	-	-	1	0.32
Toplam	319	100.00	315	100.00
Yanıtız	5		9	
Toplam Kadın Nüfus	697			
Toplam Erkek Nüfus			735	

Kırsal alana yerleşen 135 hanenin yüzde 54.07'sinin 5-8 yaş arasında, yüzde 30.37'sinin 1-4 yaş arasında yüzde 10.37'sinin 9-10 yaş arasında ve yüzde 5.19'unun 11 yaş ve üstünde çocukları vardır.

Kentsel alanlara yerleşenlerin yüzde 51.38'inin 5-8 yaş arasında, yüzde 25.97'sinin 1-4 yaş arasında, yüzde 15.57'sinin 9-10 yaş arasında ve yüzde 7.18'inin 11 yaş ve üstünde çocukları vardır.

ÇİZELGE 16: AİLEDEKİ ÇOCUK SAYISI DAĞILIMI (n=324)

	(Hane)					(Yüzde)				
	1-4	5-8	9-10	11+	Toplam	1-4	5-8	9-10	11+	Toplam
Kırsal Alan	41	73	14	7	135	30.37	54.07	10.37	5.19	100.00
Kentsel Alan	47	93	28	13	181	25.97	51.38	15.47	7.18	100.00
Toplam	88	166	42	20	316	27.85	52.53	13.29	6.33	100.00
Yanıtız					8					

Yedi yaşın üstündeki / altındaki çocuk sayısına toplam olarak bakıldığında, hanelerin yüzde 33.33'ünde 2, yüzde 32.67'sinde 1 ve yüzde 22.67'sinde 3'den fazla yedi yaşından küçük çocuk vardır. 4'den fazla sayıda yedi yaşından küçük çocuk bulunan hanelerin oranı ise yüzde 11.34'dür.

Yedi yaşından büyük çocuğu olan hanelere bakıldığında, hanelerin yüzde 17.48'inde 3, yüzde 14.69'unda 4, yüzde 13.29'unda 6, yüzde 11.19'unda 5, yüzde 11.19'unda 8, yüzde 10.49'unda 2, yüzde 10.49'unda 7 tane 7 yaşından büyük çocuk olduğu görülmektedir. 7 yaşından büyük tek çocuk olan

hanelerin oranı yüzde 5.59, 9 ve 9'dan fazla sayıda 7 yaşından büyük çocuk bulunan hanelerin oranı ise yüzde 5.60'dır.

ÇİZELGE 17: AİLEDEKİ -7 / 7+ YAŞAKI ÇOCUK SAYISI (n=324)

Hanedeki Çocuk Sayısı	- 7		+ 7	
	Hane Sayısı	% Dağılım	Hane Sayısı	% Dağılım
1	49	32.67	8	5.59
2	50	33.33	15	10.49
3	34	22.67	25	17.48
4	11	7.33	21	14.69
5	3	2.00	16	11.19
6	1	0.67	19	13.29
7	1	0.67	15	10.49
8	-	-	16	11.19
9	-	-	5	3.50
10	-	-	1	0.70
11	1	0.67	1	0.70
12	-	-	1	0.70
Toplam	150	100.01	143	100.01
Yanıtızsız	174		181	

Yedi yaşından küçük çocukların sayılarının oransal olarak dağılımına bakıldığında, bu çocukların yüzde 88.32'sinin 1-4 çocuklu hanelerde, yüzde 8.38'inin 5-8 çocuklu hanelerde, yüzde 3.30'unun da 11'den fazla çocuğu olan hanelerde bulunduğu görülür.

Yedi yaşından büyük çocukların sayılarının oransal dağılımı ise şöyledir: Yüzde 60.83'ü 5-8 çocuklu hanelerde, yüzde 28.06'sı 1-4 çocuklu hanelerde, yüzde 7.83'ü 9-10 çocuklu hanelerde, yüzde 3.28'i ise 11'den fazla çocuğu bulunan hanelerde yaşamaktadır.

ÇİZELGE 18: AİLEDEKİ -7/7+ YAŞ ÇOCUKLARIN DAĞILIMI

Hanedeki Çocuk Sayısı	- 7		+ 7		Toplam Çocuk Sayısı
	Toplam	%	Toplam	%	
	Çocuk Sayısı	Dağılım	Çocuk Sayısı	Dağılım	
1- 4	295	88.32	197	28.06	492
5- 8	28	8.38	427	60.83	455
9-10	-	-	55	7.83	55
11+	11	3.30	23	3.28	34
Toplam	334	100.00	702	100.00	1036

Kırsal iskâna tâbi olanların yüzde 86.14'ü ailedeki çocuk sayısının yeterli, yüzde 7.92'si az, yüzde 5.94'ü ise fazla olduğunu belirtmiştir.

Kentsel iskâna tâbi olanların yüzde 65.85'i ailedeki çocuk sayısını yeterli görmekte, yüzde 13.42'si az bulmakta yüzde 20.73'ü ise gerekenden fazla bulmaktadır.

Kamulaştırma bedelini alarak köye yerleşenlerin yüzde 78.13'ü çocuklarını yeterli görürken, yüzde 6.25'i az, yüzde 13.62'si ise çok bulmaktadır.

Kamulaştırma bedelini alarak kente yerleşenlerin yüzde 71.13'ü hanedeki çocuk sayısını yeterli görürken, yüzde 19.59'u gerekenden çok, yüzde 9.27'si ise gerekenden az bulmaktadır.

Hanedeki çocuk sayısını yeterli bulma oranı köyde yaşayanlarda kente yerleşenlere göre daha fazladır.

ÇİZELGE 19: ÇOCUK SAYISINA İLİŞKİN GÖRÜŞLER (n=324)

	(Hane)				(Yüzde)			
	Evete	Hayır. Az	Hayır. Çok	Toplam	Evete	Hayır. Az	Hayır. Çok	Toplam
Kırsal İskâna Tâbi Olanlar	87	8	6	101	86.14	7.92	5.94	100.00
Kentsel İskâna Tâbi Olanlar	54	11	17	82	65.85	13.42	20.73	100.00
Kamulaştırma Bedelini Aılarak Köye Yerleşenler	25	2	5	32	78.13	6.25	15.62	100.00
Kamulaştırma Bedelini Aılarak Köyde Yerleşenler	69	9	19	97	71.13	9.27	19.59	100.00
Toplam	235	30	47	312	75.32	9.62	15.06	100.00
Yanıtsız				12				

Eğitim

Hane halkının eğitimine genel olarak bakıldığında, çoğunluğunun ilköğretim mezun olduğu görülmektedir. Bunu okur-yazar olmayanlar, okur-yazarlar, ortaokul mezunları, lise mezunları ve yükseköğretim mezunları izlemektedir. İlköğretim sonrası eğitim alanların oranı çok düşüktür.

ÇİZELGE 26: HANEHALKININ EĞİTİM DURUMU (n=324)

(Hane)

Kişi Sayısı	İlkokul		Ortaokul		Lise		Yüksekokul		Okur-Yazar		Okur-Yazar Değil	
	Hane Sayısı	%	Hane Sayısı	%	Hane Sayısı	%	Hane Sayısı	%	Hane Sayısı	%	Hane Sayısı	%
1	84	27.72	55	67.90	31	59.62	13	76.47	67	35.64	81	30.11
2	70	23.10	17	20.99	13	23.08	2	11.77	48	25.53	58	21.56
3	55	18.15	7	8.64	5	9.62	1	5.83	37	19.68	54	20.07
4	38	12.31	-	-	4	7.68	1	5.88	19	10.11	34	12.64
5	27	8.92	-	-	-	-	-	-	9	4.79	18	6.63
6	8	2.64	-	-	-	-	-	-	3	1.60	11	4.09
7	4	1.32	-	-	-	-	-	-	2	1.06	7	2.60
8	3	2.64	-	-	-	-	-	-	2	1.06	3	1.12
9	5	1.65	-	-	-	-	-	-	-	-	3	1.12
10	1	0.33	-	-	-	-	-	-	1	0.53	-	-
11	1	0.33	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
12	-	-	2	2.47	-	-	-	-	-	-	-	-
13	2	0.65	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Toplam Hane	303	100.00	81	100.0	51	100.00	17	100.00	188	100.00	259	100.00
Toplam Kişi	908		134		88		24		453		751	

Hane halkının eğitim durumuna kategoriler içinde bakıldığında da, kırsal iskâna tâbi olanlar ile kamulaştırma bedelini alarak kente yerleşenlerin genel eğilimi yansıttığı görülmektedir. Kentsel iskâna tâbi olanlarda ise, okur-yazar olmayanların oranı okur-yazar ve okula gitmiş olanlardan daha yüksektir (%31.31). Bunu ilkökul mezunları (%8.57), lise mezunları (%6.06) ve yüksekokul mezunları (%8.57) izlemektedir. Kamulaştırma bedelini alarak köye yerleşenler, diğer kategorilerle karşılaştırıldığında, en eğitimsiz kategoriye oluşturmaktadır. Bu grup okur-yazar olmayanların eğitimlilere oranının en yüksek olduğu gruptur (%12.7). Bu grupta lise ve yüksekokul mezunu yoktur.

ÇİZELGE 21: YENİDEN YERLEŞME BİÇİMİNE GÖRE BİREYLERİN EĞİTİM DURUMU

(Kisi)

	İlkokul	Ortaokul	Lise	Yüksek okul	Okur- Yazar	Okur- Yazar Değil	Toplam
Kırsal İskâna Tâbi Olanlar	326	23	7	5	110	143	614
Kentsel İskâna Tâbi Olanlar	209	58	41	9	148	112	677
Kamulaştırma Bedelini Aarak Köye Yerleşenler	84	3	-	-	49	116	252
Kamulaştırma Bedelini Aarak Kente Yerleşenler	289	50	40	10	146	280	815
Toplam	908	134	88	24	453	751	2358

(Yüzde)

	İlkokul	Ortaokul	Lise	Yüksek okul	Okur- Yazar	Okur- Yazar Değil	Toplam
Kırsal İskâna Tâbi Olanlar	53.09	3.75	1.14	0.81	17.92	3.29	100.00
Kentsel İskâna Tâbi Olanlar	30.87	8.57	6.06	1.33	21.86	31.31	100.00
Kamulaştırma Bedelini Aarak Köye Yerleşenler	33.33	1.19	-	-	19.45	46.03	100.00
Kamulaştırma Bedelini Aarak Kente Yerleşenler	35.46	6.13	1.91	1.23	17.91	34.36	100.00
Toplam	38.51	5.68	3.65	1.02	19.21	31.85	100.00

Konut

Toplam olarak bakıldığında hanelerin çoğunluğu (%69.40) 3-4 odalı evlerde oturmaktadır. 1-2 odalı evlerde oturmak en az yaygın olanıdır (%7.55). Buna çok yakın olmakla birlikte 7'den fazla odalı evlerde oturmak, 1-2 odalı evlerde oturmaktan biraz daha yaygındır (%7.90). 5-6 odalı evlerde

oturanların oranı ise yüzde 15.15'dir.

ÇİZELGE 22: EVDEKİ ODA SAYISI
(n=324)

Oda Sayısı	Hane Sayısı	% Dağılım
1-2	24	7.55
3	107	33.75
4	113	35.65
5-6	48	15.15
7+	25	7.90
Toplam	317	100.00
Yanıtısız	7	

Bu genel duruma kategoriler içinde bakıldığında, kırsal iskâna tâbi olanların 1-2 odalı evlerde oturmadıkları, bir hanenin 3 odalı evde oturduğu, büyük çoğunluğun 4 ve daha fazla odalı evlerde oturduğu görülmektedir.

Kentsel iskâna tâbi olanların çoğunluğu 3 odalı evlerde oturmaktadır. Bunu 4 odalı, 5-6 odalı, 1-2 odalı ve 7 ve daha fazla odalı evde oturma izlemektedir.

ÇİZELGE 23: EVDEKİ ODA SAYISI (n=324)

(Hane)

	Oda Sayısı					Toplam	Yanıtısız
	1-2	3	4	5-6	7+		
Kırsal iskân	-	1	57	29	19	103	2
Kentsel iskân	6	52	18	8	1	85	3
Kamulaştırma Bedelini Aarak Köye Yerleşenler	8	13	5	4	3	33	-
Kamulaştırma Bedelini Aarak Kente Yerleşenler	10	41	33	10	2	96	2
Toplam	24	107	113	48	25	317	7

	Oda Sayısı					Toplam
	1-2	3	4	5-6	7+	
Kırsal İskân	-	0.97	55.34	25.24	18.45	100.00
Kentsel İskân	7.06	61.18	21.17	9.41	1.18	100.00
Kamulaştırma Bedelini Alarak Köye Yerleşenler	24.25	39.39	15.15	12.12	9.09	100.00
Kamulaştırma Bedelini Alarak Kente Yerleşenler	10.42	42.70	34.38	10.42	2.08	100.00
Toplam	7.55	33.75	35.65	15.14	7.89	100.00

Kamulaştırma bedelini alarak köye yerleşenlerin evlerindeki oda sayısına göre dağılımları birbirine yakındır. 3 odalı evde oturmak en yaygın olanıdır. Ancak 1-2 odalı evde oturanlarla arasındaki fark diğerlerine göre daha azdır. Bunu 4 odalı, 5-6 odalı, 7 ve daha fazla odalı evlerde oturma izlemektir.

Kamulaştırma bedelini alarak kente yerleşenlerde de 3 odalı evde oturma en yaygın olanıdır. Bunu 4 odalı evlerde oturma izlemektedir. 1-2 odalı ve 5-6 odalı evlerde oturma oranı aynıdır ve 4 odalı evde oturma oranını izlemektedir. Bu kategoride de en az yaygın olan, 7 ve daha fazla odalı evde oturmamıştır.

İskâna tâbi olanlarda da, kamulaştırma bedelini alanlarda da ev sahipliği oranı yüksektir. Ev sahibi olmayanların oranı her iki grup için aynıdır.

Ev edinme biçimi ise bu iki grup için büyük farklılıklar göstermektedir. İskâna tâbi olanların yarısının evlerini devlet yaptırmıştır. Ancak yüzde 19.12'si de kendisi satın

almıştır. Kamulaştırma bedelini alanların ise çok büyük çoğunluğu evlerini kendileri satın almışlardır (%92.10); evlerini devletin yaptırma oranı çok düşüktür (%3.95). Bu grup için diğer yollardan ev alma oranı da çok düşüktür (%3.95).

Ev sahibi olanların yüzde 53.16'sının evleri ipoteklidir.

ÇİZELGE 24: EV SAHİPLİĞİ VE EDİNME BİÇİMİ (n=186)*

	İskâna Tabi Olanlar		Kamulaştırma Bedeli Alanlar		Toplam	
	Hane Sayısı	% Dağılım	Hane Sayısı	% Dağılım	Hane Sayısı	% Dağılım
Ev Sahibi Değil	19	21.59	21	21.43	40	21.51
Ev Sahibi	69	78.41	77	78.57	146	78.49
• Satın Aldım	13	19.12	70	92.10	83	57.64
• Devlet Yaptırdı	34	50.00	3	3.95	34	23.61
• Diğer	21	30.88	3	3.95	27	18.74
• Yanıtsız	1		1		2	0.01
Toplam	88	100.00	98	100.00	186	100.00

* İlgili soru kırsal alanda sorulmamıştır.

İskâna tâbi olanların, hem kırsal, hem de kentsel alanlarda yarından çoğu evlerinden memnunken, kamulaştırma bedelini alanlarda bu oran kırsal ve kentsel alanlara yerleşenler bakımından farklılık göstermektedir. Kırsal alana yerleşenlerin büyük çoğunluğu (%70.97) evlerinden memnun değilken, kentsel alanlarda yerleşenler iskâna tâbi olanlarla paralellik göstermekte, yarından çoğu evlerinden memnun olduğunu söylemektedir.

ÇİZELGE 25: EVDEN MEMNUN OLMA / OLMAHA DURUMU (n=324)

(Hane)

	İskâna Tâbi Olanlar		Kamulaştırma Bedelli Alanlar		Toplam		Toplam
	Kırsal	Kentsel	Kırsal	Kentsel	Kırsal	Kentsel	
Memnun	56	45	9	49	65	94	159
Memnun değil	47	39	22	44	69	83	152
Toplam	103	84	31	93	134	177	311
Yanıtsız	2	4	2	5	4	9	13

(Yüzde)

	İskâna Tâbi Olanlar		Kamulaştırma Bedelli Alanlar		Toplam	
	Kırsal	Kentsel	Kırsal	Kentsel	Kırsal	Kentsel
Memnun	54.37	53.57	29.03	52.69	48.51	53.11
Memnun değil	45.63	46.53	70.97	47.31	51.49	46.89
Toplam	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00

Evin fiziksel küçüklüğü, her kategori için büyük oranda evden memnun olmama nedenidir. Bu neden, kamulaştırma bedelini alarak kentsel alanlara yerleşenler için en önemli nedendir. Bu grup için çok daha az önemli diğer nedenler ise, evlerin kullanışsızlığı, evin tamamlanmamış olması, kalitesinin düşük oluşu ve tesisata ilişkin sorunlardır.

Kamulaştırma bedelini alarak kırsal alanlara yerleşenlerde ise, evin küçük olmasını, kullanışsızlık, tesisat sorunları, kalite düşüklüğü ve evin tamamlanmamış olması izlemektedir.

İskâna tâbi olanlar arasında kentsel iskâna tâbi olanların

iki büyük sorunu, evin küçüklüğü ve kalitesizliğidir. Evin tamamlanmamış olması ise bir başka memnuniyetsizlik nedenidir.

Kırsal alanda iskâna tâbi olanlar için, evlerin kalitesizliği, ısıtma sorununun olması, tesisata ilişkin sorunlar ve ahırın yetersizliği diğer nedenlerdir.

Böylece bütün kategorilerde, "fiziksel küçüklük", işçilik ve malzemedeki "kalitesizlik" ve "evlerin tamamlanmamış olması" çarpıcı bir oranda memnuniyetsizlik nedenleri olmaktadır.

ÇİZELGE 26: EVDEN MEMNUN OLMAMA NEDENLERİ (n=152)

(Hane)

	İskâna Tâbi Olanlar		Kamulaştırma Bedelli Alanlar		Toplam		Toplam
	Kırsal	Kentsel	Kırsal	Kentsel	Kırsal	Kentsel	
Evin Fiziksel Küçüklüğü	29	19	12	33	41	52	93
Isıtma Sorunu	13	-	-	-	13	-	13
Banyo ve Mutfağın Olmaması/Kullanırsız Oluşu	-	-	7	1	7	1	8
Evlerin Kalitesi	15	16	2	4	17	20	37
Ahırın Yetersiz Olması/Olmaması	3	-	-	-	3	-	3
Su ve/ya Elektrik Tesisatı ile İlgili Sorunlar	4	-	3	1	7	1	8
Evin Tamamlanmamış Olması	-	4	1	3	1	7	8
Diğer	4	1	4	2	8	3	11
Toplam	68	40	29	44	97	84	181

(Yüzde)

	İskâna Tâbi Olanlar		Kamulaştırma Bedeli Alanlar		Toplam	
	Kırsal	Kentsel	Kırsal	Kentsel	Kırsal	Kentsel
Evin Fiziksel Küçüklüğü	42.65	47.50	41.38	75.00	42.27	61.90
Isıtma Sorunu	19.12	-	-	-	13.40	-
Banyo ve Mutfağın Olmaması/Kullanımsız Oluşu	-	-	24.14	2.27	7.22	1.19
Evlerin Kalitesi	22.06	40.00	6.90	9.09	17.53	23.81
Ahırın Yetersiz Olması/Olmaması	4.41	-	-	-	3.09	-
Su ve/ya Elektrik Tesisatı ile ilgili Sorunlar	5.88	-	10.34	2.27	7.22	1.19
Evin Tamamlanmamış Olması	-	10.00	3.45	6.82	0.97	8.33
Diğer	5.88	2.50	13.79	4.55	8.25	3.57
Toplam	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00

Sağlık

"Eski" ve "şimdi" karşılaştırıldığında, hastalanıldığında kendilerinin tedavi etmeleri (%18.38 eski, %4.13 şimdi) ve devlet hastahanesine gitme (%52.80 eski, %47.30 şimdi) oranları düşerken, özel doktora gitme (%17.70 eskiden, %27.62 şimdi) ve il ve/ya ilçeye gitme (%9.63 eskiden, %20.32 şimdi) oranları yükselmiştir. Sağlık konusunda radikal değişiklikler gözlemlenmektedir.

ÇİZELGE 27: HASTALANILDIĞINDA GİDİLEN YER (n=324)

	Eskiden		Şimdi	
	Hane Sayısı	% Dağılım	Hane Sayısı	% Dağılım
Devlet Hastanesi vb	110	52.80	149	47.30
Özel Doktor	57	17.70	87	27.62
Kendileri Tedavi Etmekte	59	18.32	11	4.13
İle. İlçeve Gidiliyor	31	9.63	64	20.32
Diğerleri	5	1.55	2	0.63
Toplam	322	100.00	315	100.00
Yanıtızsız	2		9	

İstihdam

Yerleşme dışında çalışma bakımından iskân edilenler ile kamulaştırma bedeli alanlar farklılık göstermektedir.

ÇİZELGE 28: YERLEŞME DIŞINDA ÇALIŞMA DURLU (n=184)*

Yerleşilen Yer	Çalışılan Yer	Sürekli	Geçici	Toplam
A. İSKANA TABİ OLANLAR				
Konya.Yenikent	Konya	-	14	14
	Kayseri	-	1	1
	İstanbul	2	3	5
	Edirne	1	-	1
	Bursa	-	1	1
	Muğla	-	1	1
	İzmir	1	3	4
	Malatya	2	3	5
TOPLAM		6	26	32
Aydın.Yalıköy	Aydın	16	38	54
	İstanbul	-	3	3
	TOPLAM		16	41
Hatay.Tayfur Sökmen	Gaziantep	-	1	1
	TOPLAM		-	1

Çizelge 28: (devam)

Yerleşilen Yer	Çalışılan Yer	Sürekli	Geçici	Toplam
Yeni Samsat	Sırnak	1	-	1
	Adıyaman	1	1	2
	Diyarbakır	1	-	1
	Adana	-	1	1
	Hersin	-	2	2
	İzmir	-	1	1
TOPLAM		3	5	8
B. KAMULAŞTIRMA BEDELİNİ ALANLAR				
Diyarbakır	İstanbul	-	1	1
	Federal Almanya	-	4	4
TOPLAM		-	5	5
Adıyaman	Adana	-	1	1
	Konya	-	1	1
	Aydın	-	2	2
	Tekirdağ	-	2	2
	Federal Almanya	1	-	1
TOPLAM		1	6	7
İzmir	Federal Almanya	-	1	1
TOPLAM		-	1	1
TOPLAM		26	85	111

* Yerleşme dışında çalışan bireyi olan hançlere sorulmuştur.

Her iki grupta da dışarıda sürekli işi olanların oranı çok düşük olmakla birlikte, iskânı tâbi olanlar arasında dışarıda sürekli işi olanların oranı kamulaştırma bedelini alanlara göre daha yüksektir.

Yerleşme dışında çalışanların çoğunluğu yakın kentlere gitmektedir. Yine de bölge dışı uzak kentlere çalışmak için gitmek görece yaygındır.

Yerleşme dışına gidenlerin çoğunluğu (%36.19) inşaat işçisi olarak çalışmaktadır. Bunu işçilik -bulduğu işi yapan- (%24.76) ve küçük işler, şöförlük ve esnaflık gibi işlerde çalışma (%24.76), ticaret, taşımacılık (%11.43) ve çiftçilik (%2.86) izlemektedir.

Genel olarak yerleşme dışına çalışmaya gidenler ya beceri isteyen işlerde para karşılığı çalışmakta ya da fazla sermaye gerektirmeyen, becerisiz emeğin kullanıldığı ticaretle uğraşmaktadırlar.

ÇİZELGE 29: YERLEŞME DIŞINDA ÇALIŞANLARIN YAPTIKLARI İŞLER (n=184)

	Kişi	%
	Sayısı	Dağılım
İns. İt. İşçisi	38	36.19
İşçi	26	24.76
Söför. Baklavacı. İsporcacı vb Esnaf	26	24.76
Ticaret. Taşıma vb	12	11.43
Çiftçilik	3	2.86
Toplam	105	100.00

* Yerleşme dışında çalışan bireyi olan hanelere sorulmuştur.

Kadınların yaklaşık olarak yüzde 94'ü hane dışında ücretli olarak çalışmamakta ve bu oran kentsel ve kırsal alanlar arasında önemli bir farklılık göstermemektedir. Kırsal alanda ücretli olarak çalışan kadınlar ya köy dışında çalışmakta, ya da gündelikçilik yapmaktadırlar. Kentsel alanlarda ise hane dışında ücretli olarak çalışan kadınların hemen hemen hepsi yarıcılıkta çalışmaktadırlar (Samsat örneği).

ÇİZELGE 30: HANE DIŞINDA ÜCRETLİ ÇALIŞAN KADIN (n=324)

	Kırsal Alan		Kentsel Alan		Toplam	
	Hane	%	Hane	%	Hane	%
	Sayısı	Dağılım	Sayısı	Dağılım	Sayısı	Dağılım
Çalışmıyor	130	94.20	174	93.55	304	93.83
Yarıcılıkta	-	-	11	5.91	11	3.40
Köy Dışında Çalışıyor	6	4.35	-	-	6	1.85
Köyde/Baska Köyde Gündelikçi	1	0.72	-	-	1	0.31
Çalışma Yeri Belirtilmeyen	1	0.72	1	0.54	2	0.62
Toplam	138	100.00	186	100.00	324	100.00

Fiili olarak kadınların çoğunluğunun hane dışında çalışmamasına karşın bütün içinde "kadın çalışmamalıdır" diyenlerin oranı yüzde 56.63'dür. Bu oran kentsele alanlarda yüzde 58.10'a çıkarken, kırsal alanda yüzde 54.62'ye düşmektedir.

ÇİZELGE 31: KADININ HANE DIŞINDA ÇALIŞMASINA İLİŞKİN GÜRÜŞLER (n=324)

	Kırsal Alan		Kentsele Alan		Toplam	
	Hane	%	Hane	%	Hane	%
	Sayısı	Dağılımı	Sayısı	Dağılımı	Sayısı	Dağılımı
Evet, Çalışmalı	59	45.38	75	41.90	134	43.37
Hayır, Çalışmamalı	71	54.62	104	58.10	175	56.63
Toplam	130	100.00	179	100.00	309	100.00
Yanıtız	9		7		15	

Hukuki Uzlaşmazlık

Adliye'ye intikâl etmiş davası olanların davası olmayanlara oranı eskiden 1/2'dir. Diğer bir deyişle, çoğunluğun davası yoktur ve davası olmayan iki kişiye karşılık davası olan bir kişi vardır. Bugün ise yaklaşık olarak davası olmayan üç kişiye karşılık davası olan bir kişi vardır. Mahkemeye intikal etmiş dava oranında bir düşme görülmektedir. Bedel artırımını için açılan dava oranı yükselmiş, tapu davası ya da toprak için kavga üzerine açılan davalar yaklaşık yüzde 2 düşmüştür. "Eski" ve "şimdi" karşılaştırıldığında da en çok düşme görülen dava türü kan davası nedeniyle açılan davalardır.

ÇİZELGE 32: ADLİYE'YE İNTİHAL ETMİŞ DAVA (n=238)*

	Eskiden		Şimdi	
	Hane Sayısı	% Dağılım	Hane Sayısı	% Dağılım
Davası Olanlar	71	32.27	58	26.98
Bedel Artırma	38	17.27	43	20.00
Kan Davası	10	4.55	2	0.93
Tapu Davası veya Toprak Üzerine Kavga	13	5.91	8	3.72
Dava Türünü Belirtmeyenler	1	0.45	2	0.93
Diğer	9	4.09	3	1.40
Davası Olmayanlar	149	67.73	157	73.02
Toplam	220	100.00	215	100.00
Yanıtız	18		23	

* İlgili soru Yeni Samsat'ta sorulmamıştır.

Sorun olduğunda danışılan kişiler bakımından eskiye göre radikal değişiklikler olmuştur, sorunu aile içinde çözme oranı ve muhtar ve/ya köy heyetine danışma oranı azalırken, sorunu kendisinin ya da eş-dost akraba ile birlikte çözme oranı yükselmiştir.

ÇİZELGE 33: SORUN OLDUĞUNDA DANIŞILAN KİŞİ(LER) (n=324)

	Eskiden		Şimdi	
	Hane Sayısı	% Dağılım	Hane Sayısı	% Dağılım
Aile içinde Kendisi	133	41.96	114	35.74
Muhtar ve/ya Köy Heyeti	57	17.98	69	21.63
Akraba, Eş-dost	97	30.60	92	28.84
Diğer	21	6.32	30	9.40
Diğer	9	2.86	14	4.38
Toplam	317	100.00	319	100.00
Yanıtız	7		5	

Yeniden Yerleşme Süreci ve Sorunları

Yerleşilen yerlerde hem kırsal alanda, hem de kentsel alanlarda çoğunlukla diğer hanelerle ilişkilerin iyi olduğu belirtilmiştir (kırsal %95.65, kentsel %89.13). Diğer hanelerle ilişkilerin iyi olmadığını belirtenler çok az olmakla birlikte, bunların büyük çoğunluğunu kentlere yerleştirilmiş olanlar oluşturmaktadır. "Hemşehrilik" ilişkisi de kentsel alanlara yerleştirilenler arasında görülmektedir. Yani kentlerde kendilerine "benzer" olanlarla, olmayanlara göre daha iyi ilişkiler kurulduğu ifade edilmiştir.

ÇİZELGE 34: YERLEŞİLEN YERDEKİ DİĞER HANELERLE İLİŞKİLER
(n=324)

	Kırsal Alan		Kentsel Alan	
	Hane Sayısı	% Dağılım	Hane Sayısı	% Dağılım
iyi	132	95.65	164	89.13
iyi Değil	1	0.72	17	9.24
Akraba ilişkileri	5	3.62	-	-
Yerlilerle iyi Değil Ama Hemşehrilikle iyi	-	-	3	1.63
Toplam	138	100.00	184	100.00
Yanıtsız	-	-	2	-

Genel olarak bakıldığında, yerleştirilenlerin yaklaşık yüzde 20'si yeni yerleşilen yerdeki olanaklar açısından, değişen bir şey olmadığını belirtmiştir. Daha iyi alt yapı olduğu, ev ve/ya toprak sahibi olduğunu ve telefon ve/ya televizyonlarının olduğunu belirtenler aşağı yukarı birbirine yakın orandadır. Bu genel görünüme kır ve kent arasında ayırım yapılarak bakıldığında ise, değişen bir şey

olmadığını belirtenlerin çoğunluğunu kentsel alanlara yerleştirilenlerin oluşturduğu görülür. Buna karşılık ev ve/ya toprak sahibi olduğunu belirtenlerin çoğunluğu ise telefon, televizyonları olduğunu belirtenlerin çoğunluğu kırsal alanlara yerleştirilenlerdir.

"İmkân çok, ama parasızlıktan yararlanamıyoruz" diyenlerin hepsi kentsel alanlara yerleştirilenlerdir. "İş imkânları daha fazla" diyenlerin çoğunluğu ise kırsal alanlara yerleştirilenlerdir.

ÇİZELGE 35: YENİ YERLEŞİLEN YERDEKİ OLANAKLAR (n=324)

	Kırsal Alan		Kentsel Alan		Toplam	
	Hane	%	Hane	%	Hane	%
	Sayısı	Dağılımı	Sayısı	Dağılımı	Sayısı	Dağılımı
Değişen Bir Şey Yok	36	19.89	107	49.31	143	35.93
Daha İyi Bir Altyapı	27	11.92	29	13.36	56	14.07
Ev ve/ya Toprak	39	21.55	14	6.45	53	13.32
Eğitim ve/ya Sağlık	7	3.87	16	7.37	23	5.78
Telefon, Televizyon	19	27.07	14	6.45	63	15.83
İmkân Çok Ama, Parasızlıktan Yararlanamıyoruz	-	-	8	3.69	8	2.01
İş imkânları	14	7.73	8	3.69	22	5.53
Diğer	2	1.10	4	1.84	6	1.51
Eski Yerimizde Daha İyiydik	7	3.87	17	7.83	24	6.03
Toplam	181	100.00	217	100.00	398	100.00

Olanaklar ve yerleştirilenlerin karşılaştırmasında, kırsal ve kentsel alanlardaki bu farklılıklar, hem her iki tür yerleşim yerinin olanaklarındaki farklılıktan, hem de kırsal ve kentsel alanlara ilişkin beklentilerin farklılaşmasından kaynaklanabilir. Diğer bir deyişle, "eski yerimizde daha iyiydik" diyenlerin çoğunluğu kentsel alanlara yerleştirilenlerdir. Bu olgu, hem kentsel alanların heterojenliği ve yerleştirilenlerin yerleştirildikleri

bölgedeki sorunlardan, hem de kentsel alanda "beklenti" ve bunları bulamamaktan kaynaklanıyor olabilir.

Kentsel alanlarda karşılaşılan sorunların en başında geçim sıkıntısı ve işsizlik (%47.00) gelmekte, bunu su ve elektriğin olmaması (%16.67) ile alt yapı yetersizliği (%13.42) izlemektedir.

Kırsal alanlara yerleştirilenler bakımından en fazla su, elektrik yokluğu sorun olarak görülmekte (%20.53), bunu geçim sıkıntısı ve işsizlik (%18.25) ile alt yapı yetersizliği (%15.59) izlemektedir. Arazi azlığı ve verimsizliği, kırsal alanlara yerleştirilenlerin belirttiği bir sorundur (kırsal %12.55, kentsel %1.25). Eğitim ve sağlık hizmetlerinin eksikliği yine kırsal alanda sorun olarak daha fazla belirtilmiştir (kırsal %13.69, kentsel %2.50).

Uyum sıkıntısı çektiklerini belirtenlerin büyük çoğunluğu da kırsal alanlara yerleştirilenlerdir (%10.65 kırsal, %3.75 kentsel).

ÇİZELGE 36: YENİ YERLEŞİLEN YERDE KARŞILAŞILAN SORUNLAR (n=324)

	Kırsal Alan		Kentsel Alan		Toplam	
	Hane Sayısı	% Dağılım	Hane Sayısı	% Dağılım	Hane Sayısı	% Dağılım
Geçim Sıkıntısı ve işsizlik	48	18.25	113	47.08	161	32.01
Alt Yapı Yetersizliği	41	15.59	37	15.42	78	15.51
Su, Elektrik Yok	54	20.53	40	16.67	94	18.69
Arazinin Azlığı, Verimsizliği	33	12.55	3	1.25	36	7.16
Ev Sorunu	13	4.94	15	6.25	28	5.57
Uyum Sıkıntısı	28	10.65	9	3.75	37	7.36
Eğitim, Sağlık	36	13.69	6	2.50	42	8.35
Diğer	7	2.66	8	3.33	15	2.98
Sorun Yok	3	1.14	9	3.75	12	2.39
Toplam	263	100.00	240	100.00	503	100.00

Sonuç olarak geçim sıkıntısı ve işsizlik, su ve elektrik ile alt yapı yetersizliği en çok sorun hissedilen alanlardır.

Deneklerin yaklaşık olarak 1/3'ü yerleştirilme sırasında sorun olmadığını belirtmişlerdir. Sorunla karşılaştığını belirtenler ise, sorunları, barınma sorunu (%23.26), nakliye sorunu (%17.61) ve maddi sorunlar (%8.30) olarak sıralamışlardır.

Nakil sırasında karşılaşılan sorunlar bakımından iskâna tâbi tutulanlarla kamulaştırma bedelini alanlar arasında önemli farklar vardır. Sorun olmadığını belirtenlerin büyük çoğunluğu iskâna tâbi olanlardır. Aynı şekilde iskâna tâbi olanlar nakliye, barınma ve maddi güçlükler konularında, kamulaştırma bedelini alanlara göre daha az sorunla karşılaşmışlardır. Başka bir anlatımla, kamulaştırma bedelini alanlar iskâna tâbi olanlara göre daha fazla sorun yaşadıklarını belirtmişlerdir.

ÇİZELGE 37: NAKİL SIRASINDA KARŞILAŞILAN SORUNLAR (n=324)

	iskâna Tâbi Olanlar		Kamulaştırma Bedelini Alanlar		Toplam	
	Hane	%	Hane	%	Hane	%
	Sayı	Dağılımı	Sayı	Dağılımı	Sayı	Dağılımı
Sorun Yok	90	62.94	18	11.39	108	35.88
Nakliye Sorunu	16	11.19	37	23.42	53	17.61
Barınma Sorunu	16	11.19	54	34.18	70	23.26
Maddi Sorunlar	6	4.20	19	12.03	25	8.30
Diğer	15	10.49	30	18.99	45	14.85
Toplam	143	100.00	158	100.00	301*	100.00

* Soruya birden çok yanıt verilmiştir. ancak yanıt vermeyen 68 kişi bulunmaktadır.

Kentsel alanlara yerleştirilenlerin neden kente yerleştikleri sorusunu "başka bir yere" gitmek istediklerini belirterek yanıtlayanlar çoğunluktadır (%48.48). Verilen evin o kentte olduğunu söyleyenlerin oranı çok dūřüktür (%2.02). Kenti daha önce tanıdıklarını belirtenlerin oranı da dūřük olmakla birlikte (%14.14), diğerleri arasında (iř imkanı, yakınlık gibi) daha fazla önemsenen bir faktördür.

ÇİZELGE 38: KENTE YERLEŞME NEDENLERİ (n=98)

	Hane Sayısı	% Dağılım
Bu Kenti Önceden Tanıdım. Bu Kentte Akrabalarım Var	14	14.14
Bu Kentte İş İmkânı Var	7	7.07
Bu Kent Köyümüze Yakın	4	4.04
Mecburiyet (Memur....)	4	4.04
Diğer	15	15.15
"Başka Bir Yere Gitmek İstirdim" vb Anlamsız Yanıtlar	54	55.55
Toplam	98	100.00

Kente yerleştirilenler, kente yerleşme sırasında çoğunlukla hiç kimseden destek görmediklerini ifade etmişlerdir (%65.93). Destek görenlerin yüzde 19.23'ü yerel yöneticilerden, yüzde 14.29'u ise hemşehri, akraba ve arkadaşlarından yardım gördüklerini belirtmişlerdir.

ÇİZELGE 39: KENTE YERLEŞME SIRASINDA GÖRÖLEN DESTEK (n=186)

	Hane Sayısı	% Dağılım
Hemşehrilerden. Akrabalardan. Arkadaşlardan	26	14.29
Yerel Yöneticilerden	35	19.23
Hiç Kimseden	120	65.93
Diğer	1	0.55
Toplam	182	100.00
Yanıtsız	4	

Köye yerleşme nedenlerinin başında, maddi, bir başka anlatımla, parasal nedenler önemli olmuştur (%62.86). Maddi nedeni, köyde yaşamak istemek (%17.14), akrabaların olması (%14.29), toprak olması (%5.71) izlemektedir.

ÇİZELGE 40: KÖYE YERLEŞME NEDENLERİ
(n=33)

	Hane	%
	Sayısı	Dağılımı
Maddi Sebepler	22	62.86
Köyde Yaşamak İstemek	6	17.14
Akrabalar	5	14.29
Toprak Olması	2	5.71
Toplam	35	100.00

Köye yerleşenler, yerleşilen köyü seçme nedenleri arasında en yüksek oranda (%44) eski köylerine yakın olmasını göstermişlerdir. Ayrıca, o köyde akrabalarının (%20), topraklarının (%12) olması, başka gidecek yerlerinin olmaması (%12) ve köyün önceden tanınıyor olması (%12) gibi nedenler de sıralanmıştır.

ÇİZELGE 41: YERLEŞİLEN KÖYÜ SEÇME NEDENLERİ
(n=33)

	Hane	%
	Sayısı	Dağılımı
Bu Köyü Önceden Tanıyorum	3	12.00
Bu Köyde Akrabalarım Var	5	20.00
Bu Köyde Toprağım Var	3	12.00
Bu Köy Eski Köyümüze Yakındır	11	44.00
Başka Gidecek Yerimiz Yoktu	3	12.00
Toplam	25	100.00
Yanıtsız	8	

Kente yerleşenlerin tersine, köylere yerleşenler, yerleşme sırasında destek aldıklarını belirtmişlerdir. Destek almadığını belirtenlerin oranının yüzde 28 olmasına karşılık destek alanlar yüzde 72'dir. En çok destek akrabalarından (%56) alınmıştır. Bunu hemşehrilerin (%12) ve köy muhtarlarının desteği (%4) izlemektedir.

ÇİZELGE 42: KÖYE YERLEŞME SIRASINDA GÖRÜLEN DESTEK (n=33)

	Hane	
	Sayısı	% Dağılım
Hemşehrilerden	3	12.00
Köy Muhtarından	1	4.00
Akrabalardan	14	56.00
Hiç Kimseden	7	28.00
Toplam	25	100.00
Yanıtız	8	

Genel olarak bakıldığında, yerleştirilenler yerleştirildikleri yerden memnun gözükmemektedir (%67.41 memnun değil, %32.59 memnun). Hem iskâna tâbi olanlar, hem de kamulaştırma bedelini alanlar arasında memnun olmama oranı, memnun olma oranından yüksek olmakla birlikte, kamulaştırma bedelini alanlar arasında memnun olmama oranı -ki, yüzde 67'si topraksızdır- (%73.98), memnun olma oranından (%26.02) iskâna tâbi olanlara göre -ki, topraksızlar yüzde 42'dir- daha yüksektir.

ÇİZELGE 43: YERLEŞTİLEN YERDEN MEMNUN OLMA / OLMAMA (n=324)

	iskâna Tâbi Olanlar		Kamulaştırma Bedelli Alanlar		Toplam	
	Hane Sayısı	% Dağılım	Hane Sayısı	% Dağılım	Hane Sayısı	% Dağılım
Evet. Memnun	71	36.79	32	26.02	103	32.59
Hayır. Memnun Değil	122	63.21	91	73.98	213	67.41
Toplam	193	100.00	123	100.00	316	100.00
Yanıtız	-		8		8	

İskâna tâbi olanlar arasında yerleştikleri yerden memnun olanların yüzde 25'i iş imkanlarının genişliğinden, yüzde 19.23'ü ev ve tarla oluşundan, yüzde 8.65'i rahat olduklarından, yüzde 8.65'i de eğitim ve/ya sağlık olanaklarının daha çok olması nedeniyle memnun olduklarını belirtmişlerdir.

Kamulaştırma bedelini alanlar ise, kent yaşamının daha iyi olması (%13.51), iş imkanlarının genişliği (%13.51) ve rahat oldukları (%8.11) için yerlerinden memnun olduklarını ifade etmişlerdir.

ÇİZELGE 44: YERLEŞİLEN YERDEN MEMNUN OLMA NEDENLERİ (n=103)

	İskâna Tâbi Olanlar		Kamulaştırma Bedeli Alanlar		Toplam	
	Hane	%	Hane	%	Hane	%
	Sayı	Dağılım	Sayı	Dağılım	Sayı	Dağılım
Rahat Olma	9	8.65	3	8.11	12	8.51
İş İmkanlarının Oluşu	26	25.00	5	13.51	31	21.99
Eğitim ve/ya Sağlık	9	8.65	-	-	9	6.38
Altyapı İyi	7	6.73	-	-	7	4.96
"Mecburen Yerleştik"	11	10.58	6	16.22	17	12.08
Ev ve Tarla Var	20	19.23	-	-	20	14.18
Diğer	22	21.15	18	48.65	40	28.17
Kent Yaşamı Daha İyi	-	-	5	13.51	5	3.55
Toplam	104	100.00	37	100.00	141*	100.00

* Soruya birden çok yanıt verilmiştir.

İskâna tâbi olanlar, memnun olmama nedeni olarak geçim sıkıntısını (%36.73), alt yapı sıkıntısını (%22.57), eğitim ve sağlık sorunlarının karşılanamamış olmasını (%11.50), arazinin iyi ve verimli olmamasını (%8.85), çevreye ve/ya yerli halka uyum sağlayamamayı (0.69), iş imkanlarının

azlığını (%1.77) göstermektedirler.

Kamulaştırma bedelini alanlar arasında geçim sıkıntısı (%48.89), alt yapı sıkıntısı (%14.08), arazinin iyi ve verimli olmayışı (%10.37) memnun olmamanın temel nedenleri olmakta ve iş imkanlarının azlığı (%5.19), çevreye ve yerli halka uyum sağlayamama (%5.19), eğitim ve sağlık sıkıntısı (%1.48) bunların yanında etkili olmaktadır.

ÇİZELGE 45: YERLEŞİLEN YERDEN MEMNUN OLMAMA NEDENLERİ (n=213)

	İskâna Tâbi Olanlar		Kamulaştırma Bedeli Alanlar		Toplam	
	Hane	%	Hane	%	Hane	%
	Sayısı	Dağılım	Sayısı	Dağılım	Sayısı	Dağılım
Geçim Sıkıntısı	83	36.73	66	48.89	149	41.27
Alt Yapı Sıkıntısı	51	22.57	19	14.08	70	19.39
Eğitim ve Sağlık Sıkıntısı	26	11.50	2	1.48	28	7.76
Arazinin İyi ve Verimli Olmayışı	20	8.85	14	10.37	34	9.42
Mecburen Yerleştik	8	3.54	9	6.67	17	4.71
Çevreye ve/ya Yerli Halka Uyum Sağlayamama	14	6.19	7	5.19	21	5.82
İş İmkânlarının Azlığı	1	1.77	7	5.19	11	3.05
Diğer	20	8.85	11	8.15	31	8.59
Toplam	216	100.00	135	100.00	316*	100.00

* Soruya birden çok yanıt verilmiştir.

Genellikle deneklerin yüzde 77.45'i iş olanağı sağlanırsa eski bölgelerine dönmek istemektedir. Kamulaştırma bedelini alanlara ve iskâna tâbi olanlara ayrı ayrı bakıldığında, kamulaştırma bedelini alanların yüzde 88.66'sının ve iskâna tâbi olanların yüzde 67.29'unun iş olanağı sağlanırsa eski bölgelerine geri dönmek istediği görülmektedir.

ÇİZELGE 46: İŞ OLANAĞI SAĞLANIRSA.

ESKİ BÖLGEYE DÖNMEK İSTEME/İSTEMEME (n=205)*

	İskâna Tâbi Olanlar		Kamulaştırma Bedelli Alanlar		Toplam	
	Hane	%	Hane	%	Hane	%
	Sayı	Dağılım	Sayı	Dağılım	Sayı	Dağılım
Evet	72	67.29	86	88.66	158	77.45
Hayır	35	32.71	11	11.34	46	22.55
Toplam	107	100.00	97	100.00	204	100.00
Yanıtız					1	

* İlgili soru, Bölge içinde olduğundan Yeni Kamsat (n=86) ile kamulaştırma bedelini alarak Bölge'de yakın bir köye yerleşenlere (n: 13) sorulmamıştır.

Eski Bölgeye Dönme İsteme/İstememe Nedenleri

Eski bölgelerine dönmek isteyenlerin neden lönmek istediklerine bakıldığında yüzde 70.11'inin yaşam koşullarının daha iyi olması nedeniyle dönmek istediği görülmektedir (%31.82 kamulaştırma bedelini alanlar, yüzde 83.08 iskâna tâbi olanlar). Ailelerin parçalanması ve gelinen yerin "memleket" olarak görülmemesi oransal olarak çok önemli bir geri dönmeyi isteme nedeni olmamakla birlikte, kamulaştırma bedelini alanlar bakımından ailelerin parçalanması (%9.09) ve geldikleri yere "memleketleri" olduğu için geri dönme isteği (%9.08), iskâna tâbi olanlara göre daha önemli bir geri dönme isteği nedenidir.

Geri dönmeyi istemeyenler ise, ev ve/ya toprak sahibi olduklarını bu nedenle geri dönmek istemediklerini belirtmişlerdir.

ÇİZELGE 47: ESKİ BÖLGEYE DÖNME İSTEKİ/İSTEMEME NEDENLERİ (n=138)

	İskâna Tabii Olanlar		Kamulaştırma Bedeli Alanlar		Toplam	
	Hane Sayısı	% Dağılım	Hane Sayısı	% Dağılım	Hane Sayısı	% Dağılım
Evet. istiyor	65	91.55	22	95.65	87	92.55
Yaşam Şartları Daha İyiydi	54	83.08	7	31.82	61	70.11
Aileler Parçalandı	1	1.54	2	9.09	3	3.45
Ev ve(ya) Toprak Sahibi Olurduk	2	3.09	3	13.64	5	5.75
Orası Memleketimiz	5	7.69	2	9.08	7	8.05
Diğer	3	4.61	1	4.55	4	4.60
Yanıtız	-	-	7	31.82	7	8.04
Hayır. istemiyor	6	8.45	1	4.35	7	7.45
Toplam	71	100.00	23	100.00	94	100.00
Yanıtız	34		10		44	

Kamulaştırma Bedeli

Kamulaştırma bedelini alanların yüzde 41.67'si aldıkları parayı taşınmaza yatırmışlardır; yüzde 30.56'sı günlük harcamalarda kullandığını, yüzde 12.50'si işyerine yatırdığını, yüzde 9.72'si traktör ya da araba aldığını, yüzde 2.78'i hayvan aldığını, yüzde 2.78'i ise başlık parası ve düşün için harcadığını belirtmiştir.

Diğer bir deyişle, kamulaştırma bedellerinin yüzde 66.67'si yatırım için kullanılırken, yüzde 33.33'ü tüketilmiştir.

ÇİZELGE 48: KAMULAŞTIRMA BEDELİNİN
KULLANIM BİÇİMİ (n=131)

	Hane Sayısı	% Dağılım
Taşınmaza Yatırım	30	41.67
Günlük Harcamalar	22	30.56
İşyerine Yatırım	9	12.50
Hayvan Alımı	2	2.78
Traktör veya Araba Alımı	7	9.72
Başlık Parası ve Düşün	2	2.78
Toplam	72	100.00
Yanıtsız	59	

Kamulaştırma bedelini alacaklara en fazla taşınmaza yatırımları önerilmektedir (%40.76). Bu kendi kamulaştırma bedelini kullanma biçimiyle tutarlıdır (%41.67). Diğer iki seçenek ise kendi kullanma biçimlerinden farklılık göstermektedir. "İş alanında kullansınlar" diyenler yüzde 21.20 iken, kamulaştırma bedelini alanların yüzde 12.50'si işyeri için bu parayı kullanmışlardır. İkinci olarak, kamulaştırma bedelini alanlar, bu bedeli alacaklara devletten para ya da taşınmaz istemelerini önermektedirler. Bu ise kendilerinin yapmadıkları, ama deneyimlerinden ürettikleri bir öneridir.

ÇİZELGE 49: KAMULAŞTIRMA BEDELİ ALACAKLARA TAVSİYELER
(n=131)

	Hane Sayısı	% Dağılım
İş Alanında Kullansınlar	39	21.20
Taşınmaza Yatırım Yapsınlar	75	40.76
Devletten Taşınmaz veya Para İstesinler	23	12.50
Hiçbirşey	14	7.61
Diğer	33	17.93
Toplam	184*	100.00

* Soruya birden çok yanıt verilmiştir.

Büyük çoğunluk (%96.55) kamulaştırma bedelini yeterli bulmamaktadır. Yine çoğunluk (%86.32) kamulaştırma bedellerinin ödeme zamanını da uygun bulmamaktadır. Sonuçta, yüzde 84'e varan bir oranda bedel artırımı davası açılmıştır.

ÇİZELGE 50: KAMULAŞTIRMA BEDELİNE İLİŞKİN GÖRÜŞLER (n=131)

	Yeterliliği		Ödeme Zamanı Uygunluğu		Bedel Artırımı Davası Açıldı mı?	
	Hane Sayısı	% Dağılım	Hane Sayısı	% Dağılım	Hane Sayısı	% Dağılım
	Evet	4	3.45	16	13.09	96
Hayır	112	96.55	101	86.32	18	15.79
Toplam	116	100.00	117	100.00	114	100.00
Yanıtız	15		14		17	

Kamulaştırma bedelini almayıp iskâna tâbi olanlar arasında bugün kamulaştırma bedelini almayı tercih edeceklerini söyleyenlerin yüzde 72.22'si parayı kendilerinin daha iyi işletebileceklerini düşündüklerinden bu parayı almak istemektedirler. Yüzde 16.67'si yerleştirildikleri yerden memnun olmadıklarından, yüzde 11.11'i de "memleket"leriyle yaşamayı istedikleri için kamulaştırma bedelini almayı tercih edeceklerini söylemişlerdir.

Kamulaştırma bedelini almayı tercih etmeyenlerin yüzde 53.75'i zaten evleri olmadığını, bu nedenle de kamulaştırma bedelinin önerilmediğini, yani böyle bir tercihleri olmadığını için tercih etmediklerini, yüzde 10'u parayı az bulduğu için, yüzde 8.75'i mülk sahibi olmayı para almaktan

daha avantajlı bulunduğu için, yüzde 6.25'i ise kamulaştırma bedelini almanın ya da almamanın fark etmediğini (istedikleri yere iskân edildiklerinden), bu nedenle böyle bir tercihleri olmadığını belirtmişlerdir.

ÇİZELGE 51: -ÇİNDİKİ AKILLARI OLSA- KAMULAŞTIRMA
BEDELİNİ ALMAYI/ALMAMAYI TERCİH NEDENLERİ (n=105)

	Hane	%
	Sayısı	Dağılım
Kamulaştırma Bedeli Almayı Tercih Edenler	18	18.37
Parayı Kendimiz Daha İyi İşletebilirdik	13	72.22
Memleketimizde Olmayı Tercih Ederdik	2	11.11
Buranın Böyle Olduğunu Bilsevdik Gelmezdik	3	16.67
Kamulaştırma Bedeli Almayı Tercih Etmeyenler	80	81.63
Ev Sahibi Olmadığı için Kamulaştırma Bedeli Önerilmedi	43	53.75
Az Para Söyledi	8	10.00
Bedel Alsakta Ev Arazi Alacaklık Buraya Taşınacaktık	5	6.25
Mülk Sahibi Olmak Daha Avantajlı	7	8.75
Diğer	17	21.25
Toplam	98	100.00
Yanıtsız	7	

Kamulaştırma Bedelinin Alınmasının Biteceği Yıl

Kamulaştırma bedelleri 1932 yılında verilmeye başlanmış ve on yılın ötesine taşın ödeme planı oluşturulmuştur. Ancak çoğunluk kamulaştırma bedelini kamulaştırmanın yapıldığı yıllarda alabilmiştir. Kamulaştırma bedellerini dört yıldan daha uzun süre sonra alanların oranı ise çok azdır.

ÇİZELGE 52: KAMULAŞTIRMA BEDELİNİN ALINMASININ BİTTİĞİ/BİTİRCİĞİ YIL (n=131)

Kamulaştırma Bedelini Almaya Başlama Yılı	Toplam Hane Sayısı	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1993 sonrası
		1982	2	1				1						
1983	2		1										1	
1984	10			5			3		1		1			
1985	32				21				3			2	6	
1986	16					11	3	1		1				
1987	4						4							
1988	3							1				1	1	
1989	1								1					
1990	6									4		1		1
1991	4										3	1		
1992	25											23	2	
1993	1												1	
Toplam	106													
Yanıtsız	25													

Kamulaştırma Bedeli İle Ne Yaptı?

Kamulaştırma bedelini birysel olarak kullanmak isteyenlerin büyük çoğunluğu (%91.43) ticaret yapmak istemektedir. Yatırım yapabileceklerini belirtenlerin oranı oldukça düşüktür (%8.57). Ortak kullanabileceklerini belirtenlerin ise yüzde 55.55'i yatırımda, yüzde 44.45'i de ticarete kullanacaklarını belirtmişlerdir.

ÇİZELGE 53: -ŞİMDİKİ AKLLARI OLSA- KAMULAŞTIRMA BEDELİ İLE YAPILMAK İSTENEN
(n=131)

DİREYSSEL						ORTAK						Yanıtsız
Yatırım		Ticaret		Toplam		Yatırım		Ticaret		Toplam		
Hane Sayısı	% Dağılımı	Hane Sayısı	% Dağılımı	Hane Sayısı	% Dağılımı	Hane Sayısı	% Dağılımı	Hane Sayısı	% Dağılımı	Hane Sayısı	% Dağılımı	
3	8.57	32	91.43	35	100.00	20	55.55	16	44.45	36	100.00	60

GAP Konusundaki Görüşler

Deneklerin yüzde 42.69'u GAP'ı Türkiye için yararlı görürken, yüzde 25.06'sı GAP'ın kendilerine zarar verdiğini belirtmişlerdir. GAP'ın kendilerini ilgilendirmediklerini ya da bilgileri olmadığını ifade edenler ise yüzde 12.53'tür. GAP'ı Urfa'ya yararlı, ama Adıyaman'a zarar veren bir proje olarak görenlerin oranı ise yüzde 9.05'tir. Yaklaşık olarak deneklerin yarısı GAP'ı -kendilerine olmasa bile- yararlı bir proje olarak görürken, diğer yarısı olumsuz düşünmektedir.

ÇİZELGE 54: GAP KONUSUNDAKİ GÖRÜŞLER (n=324)

	Hane Sayısı	% Dağılımı
Türkiye ve Bölge için Yararlı	184	12.69
Urfa için Yararlı Ama Adıyaman'a zarar verdi	39	9.05
Bize Zarar Verdi. Yerimizden Etti. Topraksız Kaldık	108	25.06
Aralara ve Zenginlere Yaradı	12	2.78
Hayatımızı Zorlaştırdı	13	3.02
İşsizlik Yarattı	11	2.55
Diğer	10	2.32
Bilgisi Olmayanlar/"İlgilendirmiyor" Diyenler	54	12.53
Toplam	431*	100.00

* Soruya birden çok yanıt verilmiştir.

GAP Konusunda Yapılması Gerekenler

GAP konusunda yapılması gerekenler içinde en yüksek oranı (%36.08) toprak reformu isteyenler oluşturmaktadır. Bunu "yeni iş olanakları yaratılsın" (%30.41), "kamulaştırma bedeli topluca ya da zamanında verilsin" (%11.09) ve iskân edilenlerin aynı bölgede yerleştirilmeleri (%6.44) önerileri izlemektedir. Bölge gençlerinin GAP'ta çalıştırılmasının gerekli olduğunu da ileri sürenler (%2.58) vardır.

ÇİZELGE 55: GAP KONUSUNDA YAPILMASI GEREKENLER (n=324)

	Hane	%
	Sayısı	Dağılım
Yeni İş Olanakları Yaratılsın	118	30.41
Oraya Yerleştirilmeliydik	25	6.44
Toprak Reformu Yapılmalı	140	36.08
GAP'ta Bölge Gençleri Çalıştırılmalıydı	10	2.58
Kamulaştırma Bedeli Topluca ve/ya Zamanında Verilmeliydi	27	6.96
Diğer	43	11.09
Bilemiyor	25	6.44
Toplam	388*	100.00

* Soruya birden çok yanıt verilmiştir.

b. Sosyo-ekonomik Bulgular

Baraj yapımı nedeniyle yerlerinden olan nüfusun şu anki sosyo-ekonomik durumu, yeniden yerleşimin niteliğine göre üç ayrı alt başlık altında incelenecektir. Yerlerinden edilen nüfusun ekonomik yapı ve kaynaklarını belirleyen temel unsur, yeniden yerleşmenin biçimi ve mekânıdır. Bu bağlamda, araştırmamızın ilk hedef kitlesi olan yerlerinden olmuş nüfus

başlıca iki grupta toplanacaktır: Kırsal alan ve kentsel alan. Burada aslında, kentsel iskân grubunda bulunan Yeni Samsat'ın, ekonomik uğraşı yönünden kentten çok kırsal alan özelliği gösterdiği ve bu çerçevede inceleneceğini belirtmek yararlı olacaktır. Yeni Samsat'a yerleşenlerin neredeyse tamamı tarımla uğraşmaktadır. Söz konusu iskân çerçevesinde Yeni Samsat'ta yaptırılan konutlara ek olarak ahır inşa edilmesi de, bu kesimin geçiminin kırsal ekonomik yapıya dayalı olacağını, devlet tarafından da daha başlangıçta kabul edildiğinin göstergesi olmaktadır. Ancak, kısmen de olsa kentsel sosyo-ekonomik yönleri bulunan Yeni Samsat, bu özellikleri ile de, yeri geldikçe, kentsel iskân grubunda değerlendirilecektir.

i. Kırsal Alan

2510 Sayılı Yasa ve ek maddelerince Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından yürütülen iskân çalışmaları çerçevesinde Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde baraj yapımından etkilenen hanelerin bir bölümü, "geçimlerini temin edebilecekleri ve borçlanmadan dolayı geri ödemeleri yapabilecekleri kadar gelir sağlamak üzere; konut, işletme binası, tarım arazisi verilerek, işletme için gereksinim duyulan canlı, cansız donatım ve yıllık işletme kredisi ile desteklenerek" isteğe bağlı olarak kırsal alana yerleştirilmişlerdir. Iskân alanının türünden de anlaşılacağı gibi söz konusu haneler tarım kesimi içerisinde faaliyet göstereceklerdir. Karakaya ve Atatürk Barajları yapımından etkilenen ve yukarıdaki yasa çerçevesinde Konya, Yenikent, Aydın, Yalıköy ve Denizköy, Hatay, Tayfur Sökmen köylerine iskân edilen hanelerle ilgili incelemeler bu durumu doğrulamaktadır.

Kırsal iskâna tâbi olanların yanı sıra, Adıyaman ili Yeni Samsat ilçesinde kentsel iskâna tâbi olan haneler ile kamulaştırma bedelini alıp kendi girişimleriyle kırsal alanlara yerleşen hanelerin *temel geçim kaynakları tarımdır.*

Yeni Samsat dışında kalan alanlarda temel tarımsal ürün, buğday ve arpa ağırlıklı olarak tahıldır. Bitkisel üretime ek olarak yapılan hayvancılık, geçim ekonomisinin bir sonucu olarak tamamen öz tüketime yöneliktir. Sadece Tayfur Sölm en ile Yenikent'te iskân edilen hanelerin bir bölümü, çiftçilikle birlikte, pazara dönük besicilik de yapmaktadırlar. Çok sınırlı olarak üretilen meyve-sebze için de bu durum söz konusudur.

Yeni Samsat'ta iskân edilen hanelerin ürettikleri tek önemli tarımsal ürün tütündür. Baraj göl aynası dışında kalan alanlarda toprakları kalmış çok az sayıda aile kendi topraklarında, toprağı olmayan aileler ise yöre köylerinin topraklarında ortakçılık ile tütün üretmektedirler. Yeni Samsat, Güneydoğu Anadolu Bölgesi genelinde çiftçilere öz tüketime yönelik geleneksel hayvan besiciliğı yapma olanağı sağlayan otlak ve meralardan yoksundur. Bu da Yeni Samsat'taki haneleri, hayvancılık gibi önemli bir geçim kaynağından çoğunlukla yoksun bırakmaktadır. Yine Yeni Samsat'ta aile içi tüketime yönelik meyve-sebze üretimi de yoktur.

Küçük toprak parçaları tahsis edilerek kırsal iskâna tâbi tutulan, kendiliğinden kırsal alana yerleşen ve Yeni Samsat'ta iskâna tâbi olan hanelerin ikinci en önemli *gelir kaynağı geçici işçiliktir.* Devletin iskân programı çerçevesinde tahsis ettiği sınırlı arazilerde kuru tarım yapan ya da Yeni Samsat örneğinde olduğu gibi ortakçılık yoluyla tütün üreten

aileler, sadece çiftçilikle kalabalık ailelerini geçindirememektedirler. Çiftçilikten başka mesleki becerileri ve nitelikleri olmayan söz konusu aile bireyleri daha çok geçici tarım ve inşaat işçiliği yapmaktadırlar. Önemli bir bölümü Malatya'dan gelmiş olan Yenikent'teki haneler için bir başka geçim kaynağı ise, baraj suları altında kalmamış kendi arazi ve bahçelerinde yapılan çiftçiliktir. Geldikleri yörelerde toprakları kalmamış ailelerin bir kısmı yazları yine Malatya'da yarıcalık yoluyla çiftçilik yapmakta, bir kısmı ise, güçlü akrabalık ilişkileri sayesinde kışlık meyve ve sebze gereksinimlerini kısmen Malatya'dan sağlayabilmektedirler.

Kırsal alan haneleri ile yapılan anketler, ailenin geçimine katkı sağlamak amacıyla yerleşme dışında çalışan bireylerin daha çok geçici işlerde çalıştıklarını ortaya koymaktadır. Yerleşim dışında çalışan toplam 98 bireyin 73'ü geçici işlerde çalışabilmektedir. Yerleşim dışında iş bulunan iller ise, daha çok yerleşim alanları yakınında yer alan illerdir. İlgili anketlerde yerleşim dışına en fazla işçi gönderen Yalıköy'de toplam 57 işçinin 54'ü, en yakın il olan Aydın'da çalışmaktadır.

Aydın ili kırsal alanlarına iskân edilenlerin bir bölümü, Aydın çevresinde hasat dönemlerinde pamuk işçiliği yapmaktadırlar. Tarım işçiliğinin yanında en yaygın geçici iş sahaları inşaatlardır. Aydın ili kırsal alanlarında iskân edilen aileler "amele" olarak inşaat işi bulmada öteki yerleşim yörelerine göre daha avantajlı durumdadırlar. Denizköy ve Yalıköy'deki haneler, çevrelerinde hızlı bir şekilde gelişen turistik tesisler ile yazlık konutların inşasında kolayca iş bulabilmektedirler.

Turizmin yoğun olduğu bir yöreye yerleştirilen Denizköy sakinleri, turizmin yarattığı hizmet alanlarından da

yararlanarak kendilerine yeni iş olanakları yaratmaktadırlar. Bu nedenlerdir ki, yapılan anketlerde Yalıköy yerleşim dışına 57 işçi gönderirken, komşu köy olan Denizköy hiç işçi göndermemektedir.

Kamulaştırma bedeli alıp kendilerine belli bir sermaye oluşturan aileler taksicilik, minibüscülük, kamyonculuk gibi taşıma-ulaştırma hizmetlerinde ve bakkal-büfe gibi küçük ticari işlerde faaliyet gösterirken, yatırım sermayesi olmayanlar turistik tesis ve konutlarda bahçıvanlık, bekçilik, temizlik işçiliği, lokantalarda bulaşıkçılık-garsonluk, seyyar satıcılık yapmaktadırlar.

Çevrede gelişen turizm sektörünün Denizköy ve Yalıköy hanelerine dolaylı olarak sağladığı bir başka gelir kaynağı *konut kiracılığı*dır. Adı geçen köylerde oturan hanelerin büyük bir bölümü, kendilerine devlet tarafından tahsis edilen iki katlı konutların giriş katını, inşaat, tarım ya da turizmin yarattığı hizmet sektöründe çalışmak için gelen hemşehrilerine kiraya vermektedirler. Geçici işlerde çalışmak için yöreye gelen ailelerin çoğu sürekli olarak bu köylerde kalmakta ve çocuklarını söz konusu köylerin ilkokullarına göndermektedirler. Denizköy'de yer alan 124 iskân konutunun 87'sinde kiracı bulunmaktadır.

Kırsal iskân alanlarından Yenikent ve kentsel iskân alanlarından Yeni Samsat'ta, belli bir sermaye yatırıma gerek duyan ikincil geçim kaynakları çok sınırlıdır. Çiftçilik ve sınırlı geçici işçiliğin dışında birkaç aile bakkallık, berberlik ve minibüscülük gibi küçük esnaflıkla ek bir gelir kaynağı yaratabilmişlerdir. Adı geçen yörelerde çok yaygın bir işsizlik gözlemlenmektedir. İsmi ve ismin zorunlu kıldığı birkaç resmi devlet kurumunun dışında tamamen bir köy görünümünde olan Yeni Samsat, iskân hanelerine, yegane üretim faktörleri olan emeklerini,

ortakçılık yöntemiyle yapılan tütün üretimi dışında değerlendirme olanağı verememektedir. Bu da işsizlik ve geçim sıkıntısı yaratmaktadır.

İskana tâbi tutulan haneler, kendilerine devlet tarafından tahsis edilen topraklar üzerinde çiftçilik yapmaktadırlar. Hane başına tahsis edilen arazi büyüklükleri, arazinin ekonomik değeri ve verimliliğine göre 20 dekar ile 230 dekar arasında değişmektedir. Örneğin, Yenikent'te iskân edilenlere hane başına 50 dekarı sulanabilir olmak üzere toplam 200 dekar dolayında arazi verilirken, Yalıköy ve Denizköy'de bu miktar 40-80 dekar, Tayfur Sökmen'de 20-30 dekar düzeyinde kalmıştır.

ÇİZELGE 56: KIRSAL İSKANA TABİ
TUTULANLARA VERİLEN
TOPRAK MİKTARI*
(n=105)

	Hane	%
	Sayı	Dağılımı
0 - 100 Dekar	58	57.43
151-200 Dekar	21	20.79
201-250 Dekar	22	21.78
Toplam	101	100.00
Yanıtız	4	

* 101-150 dekar diliminde toprak verilen hiç kimse yoktur.

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı gibi, anket sorularını yanıtlayan 101 haneden 58'i, yani yüzde 57'den fazlası, kendilerine 100 dekardan daha küçük bir toprak parçası verildiğini beyan etmişlerdir. Geriye kalan 43 hanenin yaklaşık yarısına 100-200 dekar, öteki yarısına da 200 dekarın üzerinde toprak tahsis edilmiştir.

Kırsal iskâna tâbi olan ailelerle birlikte, Yeni Samsat'a iskân edilenler ve kendiliğinden kırsal alana yerleşenlerin birlikte ele alındığı aşağıdaki tabloda görüleceği gibi hanelerin işlediği toprak parçaları, yüzde 84 oranında 100 dekarın altında bulunmaktadır. Gerçi bu haneler eski köylerinde de, Türkiye genelinde olduğu gibi küçük toprak parçaları üzerinde çiftçilik yapmaktaydılar.

ÇİZELGE 57: İŞLENEN TOPRAK BOYUKLUĞU
(n=224)

	Eskiden		Şimdi	
	Hane Sayısı	% Dağılımı	Hane Sayısı	% Dağılımı
-100 Dekar	95	81.90	87	84.47
101-150 Dekar	9	7.76	2	1.94
151-200 Dekar	5	4.31	4	3.88
201 + Dekar	7	6.03	10	9.71
Toplam	116	100.00	103	100.00
Yanıtız	108		121	

Baraj alanlarında geniş topraklara sahip olanlar, kamulaştırma bedellerini alarak iskân programı dışında kendi seçtikleri yörelere, özellikle kentlere yerleşmeyi yeğlemişlerdir. Öte yandan, kırsal iskâna tâbi olan hanelerin yaklaşık yüzde 30'u daha önce, yani geldikleri köylerde hiç toprağı olmayan ailelerden oluşmaktadır.

Topraksızlar için tarımsal iskân, bir ekonomik güç ve toplumsal statü kaynağı olmuştur. Topraksızlık, eski yerleşim yerlerinde, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin genelinde olduğu gibi çok yaygın bir sosyo-ekonomik olgudur. Anketlere yanıt veren hanelerin yüzde 46'sının, yani 321 hanenin 147'sinin önceden toprağı yoktur. Bu hanelerin önemli bir bölümü kırsal iskân sayesinde toprak sahibi

olurken, kamulaştırma bedellerini almayı yeğleyenler topraksız duruma düşmüştür. Şu an toprağı olmayan 160 hane kentlere yerleşmiş hanelerdir.

ÇİZELGE 58: ÇİFTÇİLERİN ARAZİ VARLIĞI
(n=324)

	Eskiden		Şimdi	
	Hane Sayısı	% Dağılım	Hane Sayısı	% Dağılım
Toprağı olan	174	54.21	149	46.05
Toprağı olmayan	147	45.79	160	51.95
Toplam	321	100.00	308	100.00
Yanıtız	3		16	

Öte yandan, baraj yapımının neden olduğu göç, toprakların kullanım biçiminde de önemli değişimlere yol açmıştır. Aşağıdaki tablodan anlaşılacağı gibi, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yaygın olan ortakçılık, kısmen de kiracılık, eski yerlerinden ayrılma ile birlikte önemli ölçüde azalmıştır: ortakçılık yapanların toplam hanelere oranı yüzde 48'den yüzde 21'e düşmüştür; ortakçılık yapan 33 hane de Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde, Yeni Samsat'ta iskân olan ya da kendiliğinden kırsal alanlara yerleşen hanelerden oluşmaktadır. Bölge dışına iskân olan hanelerde ortakçılık hemen hemen yok gibidir. Kırsal iskan alanlarında ortakçılığın gelişmemesi, tüm hanelerin toprak sahibi yapılmasının doğal bir sonucudur.

ÇİZELGE 59: ARAZİ MÜLKİYETİ (n=224)

	Eskiden					Şimdi				
	-150 Dönüm	150-250 Dönüm	250+ Dönüm	Toplam	% Dağılım	-150 Dönüm	150-250 Dönüm	250+ Dönüm	Toplam	% Dağılım
Kendinin	73	6	6	85	48.85	76	47	1	124	78.00
Ortakçı	81	1	1	83	47.70	32	-	1	33	20.75
Kiracı	5	1	-	6	3.45	-	1	1	2	1.25
Toplam	159	8	7	174	100.00	108	48	3	159	100.00

Sonuç olarak, kırsal iskân alanlarında sahip olunan toprak büyüklüğü, ekonomik birikim gerçekleştirebilecek yapıdan çok çiftçi ailesinin geçimini sağlamaya katkıda bulunacak bir durumdadır. Tahsis edilen toprakların yaklaşık tamamının kuru tarıma yönelik olması bu durumu, geçimlik ekonomi yapısını doğrular niteliktedir.

Tarımsal Ürün Deseni

Sahip olunan toprağın yapısına ve büyüklüğüne, yörenin iklim koşullarına, çiftçilerin teknik bilgi birikimine ve ekonomik uğraşının amacına bağlı olarak oluşan *tarımsal ürün deseni*, araştırmaya konu olan iskân alanlarında tekdüze bir görünüm sergilemektedir. Kurak iklim ve kuru tarıma dayalı olarak, Yalıköy ile Denizköy'ün yaklaşık tamamında, Yenikent'in 3/4'ünde tahıl üretimi yapılmaktadır. Temel tahıl ürünleri buğday ve arpadır. Kuru alanda çok az miktarda yetiştirilen bir başka tarla bitkisi de mercimektir.

Yenikent'te, buğday ve arpaya ek olarak yeraltı suları ile sulanabilen sınırlı arazilerde şeker pancarı gibi sınai bitkiler, ayçiçeği gibi yağlı tohumlar, Tayfur Sökmen'de de, temel tarım ürünleri olan buğday ve arpaya ek olarak sınırlı miktarda pamuk, tütün ve yem bitkileri üretilmektedir. Kırsal iskâna tâbi olan köylerin tümünde çok küçük alanlarda, çoğu zaman konutların bahçelerinde sebze üretimi yapılmaktadır. Kırsal iskân alanları içerisinde en fazla sebze üretimi Tayfur Sökmen'de yapılmaktadır. Yenikent'te sebze üretimine ek olarak konut bahçeleri ve öteki sulanabilir arazilerin bir bölümünde başta kayısı olmak üzere, şeftali, erik ve elma gibi çeşitli meyve üretilmeye başlanmıştır.

ÇİZELGE 10: YETİŞTİRİLEN TEMEL ÜRÜNLER
(n=224)

	Eskiden		Şimdi	
	Hane Sayısı	% Dağılım	Hane Sayısı	% Dağılım
Tahıllar	226	23.27	132	64.08
Endüstriyel Bitkiler	206	21.22	66	32.04
Baklagiller	160	16.48	1	3.88
Yağlı Tohumlar	5	0.51	-	-
Yem Bitkileri	14	1.44	-	-
Meyveler	193	19.88	-	-
Sebzeler	167	17.20	-	-

Yukarıdaki tablo, iskâna tâbi olan hanelerin eskiden ve şimdi ürettikleri temel tarım ürünlerini vermektedir. Göze çarpan nokta, iskânın tarımsal ürün deseninde yol açtığı daralmadır. Eski yerlerinde sulanabilir tarım arazilerine sahip çiftçiler, sınavi bitkilerden meyve-sebzeye kadar çok geniş bir yelpaze içinde üretim yaparken, iskân ile birlikte temel ürün sayısı birden azalarak 2'ye, 3'e inmiştir. Tablonun "şimdi" bölümünde yer alan sınavi bitki üreten 66 hanenin çok küçük bir bölümü kırsal iskâna tâbi hanelerden oluşmaktadır; söz konusu 66 hanenin büyük bir bölümü Yeni Samsat'ta tütün üretimi yapan çiftçilerdir.

Ürün desenini daraltan, üretimde düşük verimliliğe neden olan temel unsur kuru tarımdır. Bulgular, sulanan arazi miktarı bir yana, sulu tarım yapan hane sayısının kırsal iskânla birlikte 2,5 kat azalarak 133'ten 53'e düştüğünü göstermektedir. Kırsal iskân alanlarındaki çiftçiler, sulama kaynaklarını arttırabildikleri ölçüde getirisi yüksek olan sulu tarıma yönelme arzusundadırlar. Çiftçilerin geldikleri yörede önemli ölçüde sulu tarım yapmaları ve bu konuda bilgi birikimine sahip olmaları, onları sulu tarıma iten en önemli unsurdur. Çevrede hemen hemen hiçbir ağaca

rastlanmazken, çoğunlukla Malatya'dan gelenlerin oluşturduğu Yenikent'te önemli miktarda meyve ağacı, özellikle kayısı ağacı bulunması, bu yöndeki istek ve kararlılığın bir göstergesidir. Östelik çiftçiler, bu ağaçlardan çok kaliteli ürün elde etmeye başladıklarını kıvançla belirtmişlerdir.

Pazara Sunulan Temel Ürünler

Kendilerine tahsis edilen mütevazı toprak parçasını, ailesi ile birlikte işleyen ve büyük ölçüde Türkiye tarımsal yapı genelini yansıtan iskân çiftçileri, sosyo-ekonomik örgütlenme yönünden, "kapitalist işletme" tiplerinin bir önceki aşaması olan "köylü tarımı"nın özelliklerini taşımaktadırlar. Bu bağlamda üretimin yönünü ve amacını belirleyen kâr ve pazar güçlerinden çok, ailenin kendi gereksinimleridir. Pazara yönelen ürünler, öz tüketimden geriye kalan ya da öz tüketimin dışında kalan ürünlerdir. Kısacası, kısmen pazara açık geçimlik ekonomi bölgede hakim ekonomik sistemdir.

ÇİZELGE 61: PAZARA SATILAN BELLİ BAŞLI ÜRÜNLER (n=224)

	Eskiden		Şimdi	
	Hane	%	Hane	%
	Sayı	Dağılım	Sayı	Dağılım
Buğday	107	22.25	79	38.92
TÜMÜN	80	16.63	69	33.99
Mercimek	56	11.64	6	2.96
Meyve-Sebze	52	10.81	2	0.99
Şeker Panıırı	50	10.40	-	-
Arpa	18	3.74	13	6.40
Diğer	136	28.27	47	23.14

Kırsal iskân alanlarında çok az miktarda yetiştirilen sebze, meyve ve yem bitkileri tamamen öz tüketime yönelikken, yine çok sınırlı bir alanda yetiştirilen şeker pancarı, pamuk ve ayçiçeği, Yeni Samsat'ta üretilen tütün gibi sınai bitkiler, tamamen pazar için üretilmektedir. Buğday ve arpa gibi tahıl ürünlerinin pazara yönelen bölümünü ise, aile gereksinimlerinden arta kalan net fazla oluşturmaktadır.

"Pazara satılan en önemli üç ürün" sorusunun hanelere yöneltilmesi ile oluşturulan yukarıdaki tablo, tarımsal iskâna tâbi ailelerin pazara, buğday başta olmak üzere en çok tahıl ürünü sattıklarını göstermektedir. Pazara tütün satan 69 hanenin yaklaşık tamamı Yeni Samsat'ta iskân edilen hanelerden, küçük bir bölümü de Tayfur Sökmen, Denizköy ve Yalıköy'deki hanelerden oluşmaktadır. Yeni Samsat'ta bir miktar buğday satan hane de bulunmaktadır. Oysa eski yerlerinde çok daha geniş bir ürün yelpazesine sahip olan bu çiftçiler, pazara buğdaydan meyve-sebzeye ve şeker pancarına kadar çok çeşitli bir ürün grubunu sunabilmekteydiler.

Ürünlerin nihai tüketiciye ulaştırılmasında, yani pazarlanmasında kullanılan kanallarda ise pek bir değişiklik olmamış, tütün, ayçiçeği ve şekerpancarı gibi devlet destekleme alımlarının yapıldığı ürünler dışında kalan ürünler, -ki, bunlara devlet destekleme alımlarının yapıldığı tahıllar da dahildir- aracı tüccara satılmaktadır. Pazara çok sınırlı sayı ve miktarda ürün satıldığından, söz konusu çiftçiler kooperatifler gibi örgütlü bir pazarlama sistemi oluşturma gereğini duymamaktadırlar. Gerçi, söz konusu topluluklarda öteden beri kooperatifçilik gibi sosyo-ekonomik örgüt kurma geleneği de pek gelişmiş değildir.

ÇİZELGE 62: SATIŞ DURUMU
(n=224)

	Eskiden		Şimdi	
	Hane Sayısı	% Dağılım	Hane Sayısı	% Dağılım
Tüketiciye	8	4.85	3	2.10
Tüccara	106	64.24	65	45.45
Kooperatife	3	1.82	-	-
Devlete	16	9.70	63	44.06
Birkaçına Birden	32	19.32	12	8.39
Toplam	165	100.00	143	100.00
Yanıtsız	59		81	

Hayvan Besiciliği

Kırsal iskân alanlarında hayvancılık, geçimlik ekonominin ayrılmaz bir parçası olarak nitelendirilebilir. İt, süt ve yumurta gibi hayvan ürünlerinin yaklaşık tamamı öz tüketime yöneliktir. Gereksinim duyulmasına ve istek olmasına karşın kırsal iskâna tâbi tutulan hanelerin hepsinin hayvanı yoktur. Hayvan satın almak için maddi olanaklar yetersiz olsa da, hayvan varlığını sınırlayan asıl unsur arazi varlığıdır. Örneğin, daha geniş bir araziye sahip Yenikent'te her haneye 2-3 büyükbaş hayvan düşecek şekilde 500 dolayında büyükbaş hayvan varken, bu sayı çok daha küçük arazilere sahip Yalıköy ve Denizköy'de 30-40, Tayfur Sökmen'de 60 dolayında kalmaktadır. Yeni Saasat'ta hane başına düşen hayvan sayısı ise daha da düşük bir düzeyde bulunmaktadır.

Mera ve otlaklıkları olmayan, yem bitkilerine ayıracak kadar geniş arazileri bulunmayan kırsal iskân alanlarında, koyun,

keçi gibi küçükbaş hayvan yetiştirilememektedir. Kentsel iskân olmasına karşın Yeni Samsat'taki aileler bu alanda daha elverişli koşullara sahiptirler. Aşağıdaki tabloda, şimdi küçükbaş hayvan varlığına sahip 33 hanenin yaklaşık tamamı bu kentte bulunmaktadır.

ÇİZELGE 63: HAYVAN VARLIĞI (n=224)

	Eskiden		Şimdi	
	Hane Sayısı	% Dağılım	Hane Sayısı	% Dağılım
Büyükbaş Hayvan	157		83	
1-3 adet	90	57.32	77	92.77
4-10 adet	63	40.13	6	7.23
10+ adet	4	2.55	-	-
Koyun	114		19	
1-10 adet	19	16.67	8	42.11
11-50 adet	72	63.16	11	57.89
50+ adet	23	20.17	-	-
Keçi	71		14	
1-10 adet	37	46.84	12	85.71
11-50 adet	39	49.37	2	14.29
50+ adet	3	3.80	-	-
Kümes Hayvanı	178		121	
1-10 adet	54	30.34	84	69.42
11-50 adet	95	53.37	37	30.58
50+ adet	29	16.29	-	-

Baraj göl aynasında kalan yöreler, fiziki ortam ve olanaklar yönünden hayvan yetiştiriciliğine çok daha uygun olduğu için, ilgili haneler eskiden daha fazla hayvancılık yapmaktaydı. Bu aileler içerisinde asıl uğraşı alanı çiftçilik değil hayvancılık olanlar azımsanamayacak bir sayıdaydı. Oysa şimdi yalnızca Yenikent ve Tayfur Sökmen'de

az sayıda hane, pazara yönelik basıcılık yapabilmektedir. Arazi, mera ve otlak varlığının eksikliğinden ya da yetersizliğinden başka, devlet tarafından, alt katı hayvan bakım ve işletmeciliği için öngörülen konutların söz konusu birimleri, hayvan yetiştiriciliğine elverişli de değildir. Yenikent, Denizköy ve Yalıköy'de olduğu gibi, çiftçiler konut bahçelerine küçük yapılar inşa ederek hayvanlarını barındırmaktadırlar.

Sınırlı sayıda sahip olunan kümes hayvanları varlığı da yine tamamen öz tüketime yöneliktir.

Tarımsal Modernizasyon

Kırsal iskâna tâbi olan haneler tarımsal işlemlerde oldukça *modern yöntemler ve teknikler* kullanmaktadırlar. Yerleşilen çevrenin de etkisiyle, ekiye oranla net bir modernleşme eğilimi kendini göstermektedir. İnsan ve hayvan gücüne dayalı geleneksel üretim tekniklerinden makine gücü ve alat-ekipmana dayalı modern tekniklere yönelme, çiftçilerin geldikleri yörelerde yaşamaya başladıkları bir süreç olmakla birlikte, daha modern bir tarımın yapıldığı bir yöreye geçiş, bu süreci hızlandırmıştır. Ancak ilgili iskân alanlarında tam bir tarımsal modernleşmeden söz etmek güçtür. Devlet tarafından tahsis edilen arazilerin optimüm ölçeğin altında bulunması, çiftçilerin finansman ve teknik bilgi eksikliği, nihayet kuru tarım, modernizasyonunun önündeki belli başlı engellerdir.

Tarımsal modernizasyonun sembolü olan traktör oldukça yaygın bir biçimde kullanılmaktadır. Kırsal iskâna tâbi olan ve anket sorularını yanıtlayan 104 hanenin 101'i, Yeni Samsat ve kendiliğinden kırsal alanlara yerleşen hanelerden 38'i

arazisini traktörle işlemektedir.

ÇİZELGE 64: TOPRAĞI İŞLEME BİÇİMİ (n=224)

	Eskiden		Şimdi	
	Hane Sayısı	% Dağılım	Hane Sayısı	% Dağılım
Traktör	137	91.95	139	97.20
Çift Hayvanı	8	5.37	2	1.40
Traktör ve Çift Hayvanı	4	2.68	2	1.40
Toplam	149	100.00	143	100.00
Yanıtsız	75		171	

Aileler içerisinde çift hayvanı kullanarak toprağını işleyen aile sayısı yalnızca ikidir. Eski yörelerinde traktör kullanan çiftçilerin toplam çiftçilere oranı yüzde 92'ye düşerken, çift hayvanı kullananların oranı yüzde 5'in üzerine yükselmektedir. Yenikent'te 20, Denizköy, Yalıköy ve Tayfur Sökmen'de 15'er adet traktör olduğu tespit edilmiştir. Yeni Samsat dahil olmak üzere, ilgili soruları yanıtlayan 137 hanenin 27'si tek başlarına traktör sahibi, 33'ü de traktör ortağıdır. Geriye kalan 77 hane, kooperatiflerden ya da traktör sahibi kişilerden traktör kiralamak suretiyle topraklarını işlemektedir. Traktör sahibi çiftçiler, geldikleri yörede toprağı olan ve kamulaştırma bedeli alan çiftçilerdir.

Hasat işlemlerinde, eskiye göre makine gücünden yararlanma eğiliminde çok daha belirgin bir gelişme gözlemlenmektedir. Eskiden hasatta biçer-döver kullanan çiftçilerin toplam çiftçilere oranı yüzde 54 iken, yeni yerleşim birimlerinde bu oran yüzde 82'ye yükselmektedir.

ÇİZELGE 65: HASAT YAPIM BIÇIMI
(n=224)

	Eskiden		Şimdi	
	Hane	%	Hane	%
	Sayı	Dağılım	Sayı	Dağılım
Bıçer-döver	78	54.17	113	81.88
Tırpan	50	34.72	4	2.90
Tırpan, orak vb	16	11.11	21	15.22
Toplam	144	100.00	138	100.00
Yanıtız	10		86	

Bıçer-döver kullanımındaki bu hızlı gelişme ve yaygınlık, modernleşme eğilimlerinin ötesinde, yerleşilen bölgelerin çiftçilere sunduğu bir olanaktan yararlanmanın sonucudur. Konya ve Aydın çevresine yerleşen çiftçiler için bu gelişme çok daha netleşmektedir. Söz konusu yerleşim birimlerinde bıçer-döver ile hasat yapan hanelerin toplama oranı yüzde 99'a yükselmektedir. Çiftçilerin sahip oldukları arazi varlıkları gözönüne alınırsa, kiralama dışında bıçer-döverden yararlanmaları düşünülemez. İlerki yıllarda, ekonomik olanakların elverdiği ölçüde, ancak kooperatifleşme yoluyla böyle pahalı bir tarım makinesine sahip olabilirler. İskan alanlarında orak, tırpan ve el gibi geleneksel araç ve insan gücüne dayalı tekniklerle hasat, küçük toprak parçalarının fiziki elverişsizliğinden ve bıçer-döver kirası veremeyecek yoksul hanelerin varlığından kaynaklanmaktadır.

Tarımsal üretimde öteki modern girdilerin kullanımına gelince, bu konudaki bulguları yansıtan aşağıdaki tablo, ilk bakışta modernleşme eğilimlerine ters düşen bazı sonuçlar verse de, söz konusu evrenin fiziki koşullarının yakından tanınması ile bu görünüm ortadan kalkacaktır. Su motoru

kullanımı ile ilgili yanıtlar, kullanımın eskiye göre büyük ölçüde azaldığını göstermektedir. Azalmanın nedeni tamamen doğal koşullardan ileri gelmektedir. Daha önce akarsu havzalarında oturan ve doğal olarak su motorundan yararlanan çiftçiler, suyun bulunmadığı tarım alanlarına yerleşince su motoruna gereksinim duymamışlardır. Kırsal iskâna tâbi olan çiftçilerden yalnızca Yenikent'e yerleşenler, yeraltı sularından yararlanmak için su motoru kullanmaktadırlar; Yenikent'te 16 su motoru olduğu tespit edilmiştir.

ÇİZELGE 66: BİTKİSEL ÜRETİMDE MODERN GİRİDİ KULLANIMI
(n=224)

	Kullanan		Kullanmayan		Toplam		Yanıtsız
	Hane Sayısı	% Dağılımı	Hane Sayısı	% Dağılımı	Hane Sayısı	% Dağılımı	Hane Sayısı
S U M O T O R U							
Eskiden	58	38.16	94	61.84	152	100.00	172
Şimdi	6	4.14	139	95.86	145	100.00	179
G Ü B R E							
Eskiden	133	86.36	21	13.64	154	100.00	170
Şimdi	121	78.06	34	21.94	155	100.00	169
Z İ R A İ M Ü C A D E L E İ L A C I							
Eskiden	123	80.92	29	19.08	152	100.00	172
Şimdi	133	84.18	25	15.82	158	100.00	166
T O R U M L U K							
Eskiden	39	24.07	123	75.93	162	100.00	162
Şimdi	90	52.94	80	47.06	170	100.00	154

Küçük bir oranda da olsa, benzer eğilim, kimyasal gübre kullanımı için de geçerlidir. Eskiden yüzde 86 olan gübre kullananların oranı, iskândan sonra 8 puan gerileyerek yüzde

78'e düşmüş bulunmaktadır. Gübre kullanan çiftçi sayısındaki ve oranındaki bu küçük gerileme, yine sulu tarımdan kuru tarıma, kısacası gübrenin yoğun kullanımına olanak sağlayan tarım alanlarından ve ürün deseninden sınırlı kullanım gerektiren tarım alanlarına ve ürün desenine geçişten kaynaklanmaktadır.

Zirai mücadele ilacı ve tohumluk kullanımında da, modernleşme eğilimine uygun sonuçlar alınmıştır. Verim artırıcı girdilerden olan tohumluk kullanımında önemli artışlar olmuştur. Dışarıdan tohumluk satın alan çiftçi sayısı, iki kattan daha fazla artarak 39'dan 90'a yükselmiştir. Tohumluk kullanımındaki bu köklü değişim, iskân alanlarındaki tarım kesiminin kendisiyle yetinmediğini ve önemli ölçüde dışarıya açıldığını göstermektedir. İskana tâbi olan tarım kesimlerinin daha yoğun verim artırıcı modern girdi ve makine araçlara yönelmesi, ilgili çiftçilerin finansman olanaklarının artmasına, sulama olanaklarının geliştirilmesine ve nihayet iskân topluluklarının buldukları sosyo-ekonomik çevreyle bütünleşmelerine bağlıdır.

Hayvancılıkta modernleşme eğilimlerinde de eskiye göre belirgin bir gelişme olduğu görülmektedir. Yağ peynir makinası kullanan çiftçi sayısında hemen hemen hiçbir değişiklik olmazken, sanayi yemi kullanan hane sayısında küçümsenemeyecek bir artış olmuştur. Yeni iskân alanlarında sanayi yemi kullanımındaki artış modern besicilik sistemine geçişten çok, mera, otlak ve boş arazi gibi doğal yem alanlarının yokluğundan kaynaklanmaktadır. Eskiden olduğu gibi, bugün de çiftçilerin yüzde 80 oranında yerli ırklardan oluşan çok az sayıdaki büyükbaş hayvan varlığı tamamen öz tüketime yöneliktir. Oysa ıslah edilmiş yüksek verimli hayvan cinslerine yönelinebilseydi, modern besiciliğin gereği olan sanayi yemi ve donanım kullanımı

artarken, özellikle tüketim merkezleri yakınında bulunan çiftçi aileleri belli bir ek gelir sağlama olanağına da kavuşmuş olacaktı.

ÇİZELGE 67: HAYVANCILIKTA DONANIM VE SİNAİ GİRDİ KULLANIMI
(n=138)*

	Fabrika Yemi Kullanımı					Yağ-Peynir Makinası Kullanımı				
	Evet		Hayır		Yanıtсыz	Evet		Hayır		Yanıtсыz
	Hane Sayısı	% Dağılım	Hane Sayısı	% Dağılım		Hane Sayısı	% Dağılım	Hane Sayısı	% Dağılım	
Eskiden	48	42.86	64	57.14	26	9	8.49	97	91.51	32
Şimdi	58	68.24	27	31.76	53	8	9.30	78	90.70	52

* ilgili soru Yeni Samsat'ta sorulmamıştır.

Tarımsal Verimlilik

Modernleşme eğiliminde olan, ama bu süreci henüz tamamlayamamış söz konusu tarım alanlarında birim alana verimlilik oldukça düşük bir düzeyde bulunmaktadır. Kırsal iskân alanlarınının temel tarım ürünü olan tahıllı (buğday+arpa) örnek alarak yapılan anket çalışmasının sonuçları bu doğrultudadır. Hanelerin yüzde 77'sinde tahıl verimliliği 100 kg/dekar'ın altında bulunmaktadır. Oysa, genelde düşük bir düzeyde olduğu bilinen Türkiye ortalaması 220-240 kg/dekar dolayındadır.(27)

(27) Tarım İstatistikleri Özeti 1991. T.C.Başbakanlık DİE. 1993. Ankara. s.3

ÇİZELGE 68: TAHİL VERİMİ (kg/dekar)
(n=138)*

	Eskiden		Şimdi	
	Hane Sayısı	% Dağılım	Hane Sayısı	% Dağılım
- 50 kg	-	-	23	21.90
50-100 kg	3	2.65	58	55.24
101-150 kg	6	5.31	5	4.76
151-200 kg	5	4.42	4	3.81
201-250 kg	29	25.66	2	1.91
251-300 kg	14	12.39	6	5.71
301-500 kg	48	42.48	3	2.86
501+ kg	8	7.08	4	3.81
Toplam	113	100.00	105	100.00
Yanıtsız	25		33	

* Soru Yeni Samsat'ta sorulmamıştır.

İskan alanlarında tarımsal verimliliğin Türkiye ortalamasının yarısından da az olmasının, büyük ölçüde Yalıköy ve Denizköy'de çiftçilere tahsis edilen toprağın kıraç ve kuru yapısından kaynaklandığı açıktır. Oysa Aydın'da ortalama tahıl (buğday+arpa) verimliliği yaklaşık 250 kg/dekar ile Türkiye ortalamasının da üzerindedir. (28). Ancak çiftçiler, genelde ürün verimini düşük göstererek devletten daha fazla yardım alma eğiliminde oldukları için yukardaki rakamları biraz yukarı çekmek daha gerçekçi olacaktır. Nitekim alanda yapılan gözlem ve incelemeler, Aydın ili iskân alanlarında ortalama verimin 100 kg'ın üzerinde, Konya ili iskân alanlarında ise 200 kg dolayında olduğunu göstermiştir.

(28) Tarımsal Yapı ve Üretim 1990, DiE, 1993, s.83.

Yenikent ile Tayfur Sökmen'de toprağın niteliğine bağlı olarak verimlilik yükselmekte ve, bu alanlarda iskân edilen çiftçilerden 15'inde de olsa, tahıl verimliliği Türkiye ortalamasının üzerine çıkmaktadır. Tahılda ortalama verimlilik Konya genelinde 210 kg/dekar, Hatay genelinde 287 kg/dekar'dır.

Yukarıdaki tablonun ilk sütunu, iskân alanlarında tarımsal verimliliğin düşük olmasında temel etkenin toprak ve iklim yapısı olduğu düşüncesini doğrular niteliktedir. Bu arada kırsal iskân alanlarında, verim artırıcı girdilerin kullanımı başta olmak üzere tarımsal modernizasyon ve gelişme düzeyinde, buldukları illerin genel düzeyinin henüz gerisinde bulunduğunu belirtmek gerekir. Oysa aynı kişilerin geldikleri yörelerde tahıl için dekara elde ettikleri verim büyük ölçüde Türkiye ortalaması düzeyinde ya da üzerindedir. Türkiye ortalamasının altında verimliliğe sahip çiftçilerin yanıt verenlere oranı ise sadece yüzde 12 düzeyindedir. Oysa iskân alanlarında yüzde 14'lük bölüm Türkiye ortalamasını tutturabilip aşan hanelerden oluşan bölümdür. Kısacası, hane ağırlıklarının tarımsal verimlilik yönünden dağılımında eski dönem ile yeni dönem arasında tam bir zıtlık söz konusudur. Ancak, çiftçilerin "eski yörelere özlem" gösterme eğilimleri olduğu gözönüne alınırsa, söz konusu farklılaşmanın gerçekte daha düşük bir düzeyde olduğu sonucuna ulaşılabilir.

iskan alanlarında girişilen modernleşme çabalarının, baraj alanlarında toprak, su ve iklim gibi doğal üretim faktörlerinde sahip olunan ve yeni yerleşmelerde yitirilen avantajları telafi edecek düzeyde olmadığı anlaşılmaktadır.

Tahıl düzeyinde olmasa da, verim düşüklüğü ve eskiye göre gerileme en önemli hayvansal ürün olan süt üretimi için de söz konusudur. Hanelerin yüzde 74'ünde inek başına süt

verimi, 1350 kg/yıl olan⁽²⁹⁾ Türkiye ortalamasının gerisinde bulunmaktadır. Eski yerleşim birimlerinde bu oran yüzde 26'dır.

Yeni yerleşim birimlerinde inek başına süt üretimi 500 ile 1000 kg/yıl kümesinde yoğunlaşmıştır. Bu kümede yer alan hanelerin toplam hanelere oranı yüzde 57'ye yakındır. Yüzde 23 ağırlıkla ikinci önemli yoğunlaşma noktası 1000-2000 kg/yıl arasında bulunan verimlilik düzeyidir. Eski yörelerdeki birinci dereceden yoğunlaşma, hanelerin yüzde 60'ının yer aldığı 1000 ile 3000 kg/yıl arasında bulunan verimlilik düzeyidir. 3000 kg/yıl verimlilik düzeyini aşan yüzde 14'lük bir orana sahip haneler ise, bu düzeyi kültür hayvancılığı ile yakalayabilmişlerdir. İskan ve göç alanlarında kültür ırklarına dayalı modern besicilik yapacak fiziki ve mali ortamlar oluşmadığı içindir ki 3000 kg/yıl'ı aşan kategoride hiçbir hane bulunmamaktadır.

ÇİZELGE 69: SÜT VERİMİ (kg/yıl)* (Büyükbaş Hayvan)
(n=138)

	Eskiden		Şimdi	
	Hane Sayısı	% Dağılım	Hane Sayısı	% Dağılım
- 500 kg	10	9.52	12	17.39
501 - 1000 kg	17	16.19	39	56.52
1001 - 2000 kg	30	28.57	16	23.19
2001 - 3000 kg	33	31.43	2	2.90
3001 + kg	15	14.29	-	-
Toplam	105	100.00	69	100.00
Yanıtısız	33		69	

(*)Anketlere sağlıklı yanıt alabilmek amacıyla hanelere "ineklerinden aldıkları günlük süt miktarı" sorulmuş. daha sonra elde edilen rakamlar geleneksel ortalama yıllık süt verme günü ile çarpılarak büyükbaş hayvan başına ortalama yıllık süt verimi bulunmuştur.

(29) "2000'lere Doğru Türkiye Hayvancılığı" Kongresi. TZOB. 9-10 Haziran 1993. Ankara. s.16.

2510 sayılı İskân Yasası kapsamı dışında kalan tarım kesimine yapılan genel devlet desteğinden yararlanma modernleşme düzeyi ile doğru orantılıdır. Destekleme alımlarından modern girdi kullanımına, tarımsal kredi sağlamadan teknik bilgi donatımına kadar uzanan devlet desteğinden en çok yararlanan çiftçiler, kuşkusuz modernleşen ve pazar ekonomisine açılan çiftçilerdir. Kırsal iskân haneleri, henüz yetersiz bir modernleşme düzeyinde buldukları için modern girdilere sağlanan sübvansiyonlardan, küçük toprak parçalarında sınırlı miktarda ürün sağladıklarından ötürü de destekleme fiyatlarından çok az yararlanabilmektedirler.

ÇİZELGE 70: TARIMA DEVLET DESTEĞİNDEN YARARLANMA
(n=224)

	KREDİ İSTEME					KREDİ KULLANMA					TEKNİK BİLGİ ALMA				
	Evet		Hayır		Yanıt sız	Evet		Hayır		Yanıt sız	Evet		Hayır		Yanıt sız
	Hane Sayısı	% Dağılım	Hane Sayısı	% Dağılım		Hane Sayısı	% Dağılım	Hane Sayısı	% Dağılım		Hane Sayısı	% Dağılım	Hane Sayısı	% Dağılım	
E.	23	13.94	142	86.06	59	23	11.92	170	88.08	31	77	45.83	91	54.17	56
Ş.	79	49.59	80	50.31	65	42	21.32	155	78.68	27	37	21.39	136	78.61	51

E:Eskiden Ş:Şimdi

İskan ve göç alanlarında kredi isteyen ve kullanan haneler, sayı ve oran olarak eskiye göre artış gösterirken, kamu zirai kurumlarından teknik bilgi alanların sayı ve oranlarında bir azalma olmuştur. Eski-yeni durum karşılaştırmasında kredi isteyen hanelerin oranı yüzde 14'ten yüzde 50'ye ve kredi kullanan hanelerin oranı ise yüzde 12'den yüzde 21'e yükselmiştir. Buna karşılık, kamu

kurumlarından teknik bilgi alan hanelerin oranı yüzde 46'dan yüzde 21'e düşmüştür. Kredi kullanımı ile ilgili olumlu gelişme, eskiye göre pazar ekonomisi daha yoğun ilişkilere girildiğini gösterirken, "teknik bilgi" alma konusundaki gerilemenin, yeni yerleşilen alanlarda hayvancılığın gerilemesinden ve tarımsal ürün deseninin daralarak tek ürüne kadar düşmesinden kaynaklandığı düşünülmektedir.

Sonuç

Sonuç olarak belirtmek gerekirse, kırsal iskâna tâbi olan, kentsel iskân olarak Yeni Samsat'a yerleştirilen, nihayet kamulaştırma bedelini alıp köye yerleşen hanelerin ekonomik durumları oldukça zayıftır. Temel ekonomik uğraşı olan, kuru koşullarda ve yetersiz bir düzeyde yapılan tarım, hanelerin geçimine yetecek miktarda gelir sağlayamamaktadır.⁽³⁰⁾ Finansman güçlükleri, kuru tarım, iklim koşulları ve çiftçilerin eğitim eksiklikleri tarımsal modernleşmeye ve birim alanda verim artışına engel olmaktadır. Yetersiz tarımsal gelir, başka geçim kaynaklarını zorunlu kılmaktadır. Bunlar başta inşaat işçiliği olmak üzere geçici işçiliktir. Küçük ticaret ve

(30) Kırsal iskân çerçevesinde kendisine 200 dekarlık bir arazi parçası tahsis edilen Konya ili Yenikent köyündeki bir çiftçi, kuru koşullarda toprağın yarısını nadasa bırakıp, yarısını işleyebilmektedir. 100 dekarlık topraktan, 200 kg/dekar'lık verim ile yılda 20 ton buğday alan çiftçinin eline, ürünün tümünü sattığı varsayımı ile, 1993 yılı ortalama fiyatları ile 40 milyon TL geçmektedir. 15 milyon TL tohumluk, gübre, mücadele ilacı, makine kirası ve vergi gideri olan çiftçinin en iyimser tahminlerle 25 milyon TL kullanılabilir geliri kalmaktadır. Sulanabilir sınırlı topraklarından ve hayvansal varlığından ortalama 10 milyon TL bir gelir sağlayan çiftçinin toplam yıllık kullanılabilir geliri 35 milyon TL'na yükselmektedir. Ortalama olarak 9 kişinin yaşadığı çiftçi ailesinde kişi başına yılda yaklaşık 4 milyon TL düşmektedir.

taşımacılık gibi belli bir sermaye birikimi gerektiren faaliyetler, belli bir miktarda kamulaştırma bedeli almış hanelerce gerçekleştirilebilmektedir. Kısacası, "yetersiz gelir düzeyi" ve "işsizlik", kırsal alanların ekonomik durumunu özetleyecek ifadeler olmaktadır.

ii. Kentsel Alanlar

Kamulaştırma bedellerini alıp kendi istekleriyle ve kendi başlarına kentlere yerleşen haneler, "kentsel alanlar" kapsamında ele alınıp incelenecektir. Toprakları baraj göl aynasında kalıp kamulaştırma bedellerini alanların bir bölümü, baraj suyunun ulaşmadığı alanlardaki arazilere ya da yakın köylere yerleşirken, bir bölümü de kentlere yerleşmişlerdir.

Resmi kurum yetkilileri ve mahalli yöneticilerle yapılan görüşmeler, alanda gözlem ve incelemeler, araştırmaya konu olan kişilerle yapılan görüşme ve anketler sonucunda kentsel alana yerleşenleri iki gruba ayırmak mümkün olmuştur. Birinci grubu, önemli miktarda kamulaştırma bedeli alan büyük toprak sahipleri, ikinci grubu, küçük toprak sahipleri ve topraksızlar oluşturmaktadır. Birinci gruptaki haneler apartman dairesi ya da bina satın alarak ya da yaptırarak kent merkezine yakın semtlere yerleşirken, ikinci grup kent çevresinde, daha çok gecekondu tipi konutlara yerleşmişlerdir.

Temel Ekonomik Uğraşı Alanları

Baraj yapımı nedeniyle yerlerinden olarak kente yerleşen hanelerin oturdukları semtleri ve konut tiplerini

belirleyen hanelerin mali durumları, aynı zamanda hanelerin *ekonomik durum ve uğraş alanlarını* da büyük ölçüde belirleyebilmektedir. Buna göre, birinci gruptakiler daha çok galericilik, oto alım-satımı, toptancılık, otelcilik, petrol bayiliği, taşımacılık, taksicilik, müteahhitlik, emlakçılık, tefecilik alanlarında faaliyet gösterirken, ikinci grup, önemli bir sermaye birikimi gerektirmeyen seyyar satıcılık, bakkaliye gibi küçük esnafılık, şöförlük, geçici işçilik gibi ekonomik faaliyetlerde bulunmaktadır.

Bulgular, kamulaştırmadan sağlanan maddi kaynakların hak sahibi hanelerde etkin bir şekilde kullanılmadığını göstermektedir. Sermayenin idaresi, yatırım ve pazar mekanizması ile o ana kadar çok fazla ilişkileri olmayan ve genel ekonomik durumu doğru sezinleyebilecek bilgi birikimine sahip bulunmayan söz konusu aileler, ellerine geçen toplu parayı yeterince değerlendirememiş, büyük ölçüde israf etmişlerdir.

Piyasanın toplu nakit paraya sunduğu olanaklardan yeterince haberdar olmayan haneler, paralarını o anki aile gereksinimlerini ön plana alarak ya da daha önceden bastırılmış gösteriş ve lüks tüketime yönelerek eritmeye başlamışlardır. Kamulaştırma bedeli alan büyük toprak sahiplerinin büyük kentlerdeki eğlence merkezlerine yönelmeleri ya da bu kentlerde daire satın almaları, küçük toprak sahiplerinin hemen bir otomobil satın almaları, bu bağlamda yapılan tesbitlerdir.

Kamulaştırma bedeli alan 72 aileden sadece 9'u parasını işyerine yatırmıştır. 30'u kırsal toplum alışkanlıkları ve piyasa ekonomisine güvensizliğin de etkisiyle, kamulaştırma bedellerini konut ve arsa-arazi gibi taşınmazlara yatırmışlardır. Hanelerin 1/3'i de aldıkları kamulaştırma bedellerini, başlık parası gibi geleneksel harcamalar dahil,

günlük giderleri karşılamak için kullanmışlardır.

Tüm ısrarlı araştırma ve soruşturmalara karşın, kamulaştırma bedeli alan hanelerden bölgede sınai bir yatırıma, tek başına ya da ortak olarak girişene rastlanmamıştır. Bölge dışına çıkanların ise, yine bölgedeki gibi, sermayelerini taşınmaz alımında ya da galericilik, otelcilik gibi özel bir beceri gerektirmeyen alanlarda değerlendirdikleri görülmüştür. Yapılan görüşmelerde, bilgisizlik, geleceğe güvensizlik ve terör hareketlerinin sınai yatırımlara yönelmeyi önleyen en önemli etmenler olduğu görülmüştür. 1980 sonrasında Türkiye'de uygulamaya giren, üretken yatırımlardan çok ticari faaliyetleri özendiren genel ekonomi politikalarının da bu tür eğilimde sorumluluğu vardır. Devletin bölgede sanayi yatırımları için uyguladığı teşvikler konusunda bilgisizliğin yanında yanlış yönlendirme de mevcuttur. Teşvik alabilmek için "rüşvet verilmesinin zorunlu olduğu" inancı yaygındır.

Kamulaştırma ile birlikte, Bölge'nin başta Şanlıurfa, Adıyaman olmak üzere Diyarbakır ve Gaziantep vb illerinde arsa ve konut gibi taşınmazların fiyatları ile konut kiralari olağanüstü bir artış göstermiştir. Bu gelişmeye bağlı olarak da her iki ilde de emlakçı sayısında büyük bir sıçrama olmuştur. Şanlıurfa'daki otomobil sayısının, Bölge'nin ekonomik yönden çok daha fazla gelişmiş ve daha kalabalık ili olan Diyarbakır'dan fazla olması bu durumun bir göstergesidir.⁽³¹⁾ Otomobil satışlarına bağlı olarak da oto galerileri ve oto alım-satım pazarları çoğalmıştır. Otomobil satışlarındaki hızlı artış, küçük sermaye sahiplerinin kamulaştırma bedellerini irrasyonel bir şekilde kullandıklarının da bir göstergesidir.

(31) 1990 yılı verilerine göre Diyarbakır'da 9.268 otomobile karşılık, Şanlıurfa'da 10.150 otomobil vardır. GAP II İstatistikleri 1993, s.141.

Kamulaştırma bedellerini alarak kente yerleşenlerin yoğunlaştığı Şanlıurfa ve Adıyaman'da ticari faaliyetlerin canlandığı bir gerçektir. Ancak bu illerin esnafı, büyük sermaye sahiplerinin, özellikle dayanıklı tüketim malları ile ilgili alışverişlerini ve eğlence için harcamalarını Gaziantep ya da Ankara ve İstanbul gibi Bölge dışındaki illerden yaptıklarından yakınmaktadırlar. Kamulaştırmanın Bölge'de yarattığı bir başka iş alanı ise avukatlık mesleğidir. Kamulaştırmaya tâbi olan hanelerin yaklaşık tümü bedel artırma davası açmaktadır. Kısacası, devlet ve toprak sahipleri aracılığı ile Bölge avukatlarına geniş iş alanları yaratılmıştır.

ÇİZELGE 71: AİLENİN GEÇİMİNİ SAĞLAMA BİÇİMİ
(n=186)

	Hane Sayısı	% Dağılım
Serbest Meslek	36	36.73
Geçici işçi	22	22.45
Çocukları Çalışıyor	17	17.35
Çiftçilik	7	7.14
Memur,Emekli,65 Yaş Maaşı ,Fak-Fuk-Fon	5	5.10
Sürekli işçi	4	4.08
Diğer (Balıkçılık,Tarla Kiralama....vs)	7	7.14
Toplam	98	100.00
Yanıtız	88	

Şanlıurfa ve Adıyaman başta olmak üzere, kamulaştırma beleli alınarak yerleşilen kentlerde yapılan alan çalışmasının bulgularına göre, ilgili aileler geçimlerini iki temel ekonomik uğraş ile sağlamaktadırlar: Serbest meslek ve işçilik. Aşağıdaki tabloda görüleceği gibi, 98 hanenin 36'sı serbest meslek, 26'sı da işçilikle ailesini

geçindirmektedir. Çocuklarının çalışması ile ailelerinin geçimini sağlayan 17 hane üçüncü büyük grubu oluşturmaktadır. Sürekli-geçici işçi olarak çalışanlar, çocukları çalışanlar ve memur-emekliler birlikte ele alınırsa, herhangi bir sabit sermaye yatırımında bulunmadan yalnızca emeği ile geçinen ücretlilerin toplam hanelerin yaklaşık yarısını oluşturduğu ortaya çıkar.

Kamulaştırma Bedellerinin Yöneldiği Yatırım Alanları

Serbest meslek ile geçimlerini sağlayan ailelerin faaliyet alanlarını belirleyen ilk unsur, daha önce de belirtildiği gibi, söz konusu ailelerin ellerine geçen kamulaştırma bedellerinin miktarıdır. İkinci unsur, ekonomik faaliyet alanının özel bir mesleki eğitim ve beceri gerektirmemesidir. Bu bağlamda, önemli bir miktarda kamulaştırma bedeli alan hanelerin oto galericiliği, emlakçılık, müteahhitlik, petrol bayiliği, toptancılık, beyaz eşya bayiliği alanlarında faaliyet gösterdikleri saptanmıştır.

Yine aynı gruptan bazı hanelerin kamulaştırma bedellerinin bir bölümünü, Şanlıurfa ya da Adıyaman gibi yerleşilen illerin dışında plasmaya tâbi tuttıkları görülmektedir. Plasmaya alanları, Mersin, Adana, Antalya ya da İstanbul ve Ankara gibi hızlı ekonomik gelişme gösteren illerde arsa, arazi ya da konut gibi taşınmaz satın alımlarıdır. Taşınmaza yapılan plasmanlarda kira gibi ek bir gelir sağlama amacından çok, sahip olunan nakit servetin değerini koruma ve hızlı kentleşmenin yarattığı spekülatif taşınmaz rantlarından pay alma düşüncesi rol oynamaktadır. Bu gruptaki hanelerden aynı amaçlı plasmanları Adıyaman ve Şanlıurfa'da emlakçılık işkolunun bir parçası olarak

yapanlar da mevcuttur.

İster oto alım-satımcılığı ya da toptancılık gibi ticari faaliyetler olsun, ister emlakçılık ya da müteahhitlik olsun, adı geçen işletmelerin yaklaşık tümü aile şirketleri şeklinde örgütlenmişlerdir. Anket kapsamındaki 36 işletmenin yalnızca 8'inin ortağı bulunmaktadır. Ortaklı işletmelerin 5'inde 2, 2'sinde 3 ve birinde 6 ortak vardır. Söz konusu 8 hanenin 7'si ortaklarını daha önceden tanıdıklarını beyan etmişlerdir.

ÇİZELGE 72: SERBEST
ÇALIŞANLARIN ORTAKLIK
DURUMU (n=36)

	Hane Sayısı	% Dağılımı
Var	8	27.59
Yok	21	72.41
Toplam	29	100.00
Yanıtız	7	

ÇİZELGE 73: ORTAK SAYISI
(n=8)

	Hane Sayısı	% Dağılımı
1 Ortak	5	62.50
2 Ortak	2	25.00
6 Ortak	1	12.50
Toplam	8	100.00

ÇİZELGE 74: ORTAĞI ÖNCEDEN
TANIMA/TANIMAMA
(n=8)

	Hane Sayısı	% Dağılımı
Evet	7	87.50
Hayır	1	12.50
Toplam	8	100.00

Modern işletmeciliğin gereklerini tam olarak bilemeyen ve yatırım finansmanı kaynaklarını henüz keşfedemeyen, bireysel girişimlerden çok aile kurumunun kararlarını ön planda tutan bir toplum yapısının geleneksel kurallarından henüz kurtulamamış ilgili aileler, işlerini kurarken yalnızca kendi öz kaynaklarına başvurmuşlardır. Yeni Samsat'ta ve kamulaştırma bedelini alıp kente yerleşen ve kendi işletmelerinde çalışan 42 hanenin sadece 7'si iş kurarken "borç para" kullanmıştır. Borç para kullanan ailelerden sadece biri banka kredilerinden yararlanırken, geri kalanlar geleneksel borçlanma yöntemi olan akraba-hemşehri ya da tefecilere başvurmuşlardır.

ÇİZELGE 75: İŞ KURARKEN YARARLANDIKLARI FINANSMAN
KAYNAKLARI (n=42)

	Hane Sayısı	% Dağılım
Taşınır-Taşınmaz Malların Satımı	32	76.19
Borç Para	7	16.67
Diğer	3	7.14
Toplam	42	100.00

Hanelerin iş kurulurken asıl yararlandıkları finansman kaynağı, taşınır-taşınmaz mallarının satımından sağlanan gelirdir; 42 hanenin 32'si yatırımlarına bu yolla mali kaynak sağlamışlardır. Hanelerin modern finansman kaynakları olan bankalardan uzak kalmasında, bu konudaki bilgi eksikliği, bürokrasi ve formalitelerden çekilmesi, yatırım kredilerinin daha çok Ankara'dan sağlanması, Bölge'deki kamu bankalarının kredi olanaklarından yararlanmak için, Esnaf ve Kefalet Kooperatifleri gibi gerekli örgütlenmelerin gerçekleştirilememiş olması, devlet ve rüşvetten çekinme, genelde dış çevreye ve geleceğe güvensizlik gibi etkenler rol oynamaktadır.

İşletmelerin finansmanında aile kaynaklarına başvuran söz konusu haneler, işletmenin yönetiminde de profesyonel işletmecileri ya da ilgili alanda deneyimi olan kişileri değil de, baba ya da en yaşlı erkek kardeş gibi aile bireylerini kullanmaktadırlar. Zaten iş kurulurken de herhangi bir pazar araştırması ya da proje yaptırılmış değildir. Daha çok kulaktan dolma bilgiler ya da gözlemlerle hem kârlı olacağı, hem de idaresinin kolay olacağı düşünülen alanlara yatırım yapılmaya gayret edilmiştir.

Köylerindeki geniş aile yapısını kentlerde de sürdüren,

serbest meslek ile geçinen haneler, kurdukları işletmelerde işgücü ihtiyaçını aile bireylerinden ya da akrabalarından sağlamaktadırlar. Anket sonuçları, ilgili işletmelerin sadece yüzde 24'ünün aile ya da yakın akraba dışında işçi çalıştırdığını göstermektedir. Bu durum, geleneksel aile birliğini koruma ya da dışarıya karşı güvensizlik gibi toplumsal olgular kadar, kente yerleşen hanelerin kurdukları işletmelerin çok sayıda işgücü gerektirmeyen bir yapıda olmalarının da doğal bir sonucudur. Bölge genelinde de, işletmesinde işçi çalıştırarak "işveren" konumunda olan kişilerin toplam işyeri sahiplerine oranı sadece yüzde 1.2'dir.(32)

ÇİZELGE 76: İŐİŐİ ÇALIŞTIRMA
(n=42)

	Hane Sayısı	% Dağılımı
Evet	9	23.68
Hayır	29	76.32
Toplam	38	100.00
Yanıtsız	4	

Yatırım alanlarında yanlış seçim ve kötü yönetim, kente yerleşip iş kurmuş haneleri kısa sürede iflasa sürükleyebilmektedir. Otelciliğe başlayıp bırakanlar, toptancı mağazası açıp ya da müteahhitliğe başlayıp iflas edenler eksik değildir. şanlıurfa'da bir lüks marka otomobil galerisi açıp bir yılda tek bir otomobil dahi satamayan galerici, öz kaynağını oluşturan kamulaştırma bedeli bittiği zaman ne yapacaktır?

(32) GAP 11 istatistikleri 1993. DiE. s.11.

Daha az kamulaştırma bedeli alarak kentlere yerleşenler ise, daha küçük sermaye yatırımları gerektiren iş kollarında faaliyet göstermektedirler. Bakkal, büfe, seyyar satıcılık gibi perakende ticaret, taksicilik, kamyon-kamyonetle taşımacılık hizmetleri, ikinci elden otomobil alım-satımı bu gruptaki hanelerin ilgi duyduğu ve birinci gruptaki gibi özel bir beceri ve bilgi gerektirmeyen iş alanlarıdır. Geldikleri kırsal yörelerde olduğu gibi, kentlerde de geniş aile yaşamını sürdürmeye çalışan söz konusu haneler, ailenin mali gücü ve nüfus büyüklüğüne göre yukarıda sayılan işlerin birkaçında birden faaliyet gösterebilmekte ya da kalabalık aile bireylerinin bir bölümü ücretli işçi olarak değişik kesimlerde çalışabilmektedir.

Kamulaştırma bedellerini alıp kente yerleşen hanelerin bir bölümü, baraj rezervuarının dışında kalan ya da henüz su altında kalmamış arazilerde tarımsal faaliyetlerini sürdürmektedirler. Bazı haneler, söz konusu topraklarını yerlerinden olmamış çiftçilere kiraya vermektedirler. İster doğrudan üretim, ister kiracılık-ortakçılık yoluyla olsun, tarım kesiminin kente yerleşen hanelerin bir bölümüne belli bir gelir sağladığı anlaşılmaktadır.

Ücretli Kesim: Topraksız ve Az Topraklılar

Geçimlerini "geçici işçi", "sürekli işçi", "emekli, sosyal yardım" ve "çocuklarının çalışması" ile sağlayan "ücretli" grubu, kente kendi istekleriyle yerleşen hanelerin yaklaşık yarısını oluşturmaktadır. Tarım kesiminde ücretsiz aile işçisi olarak çalışan faal nüfus dışarıda bırakıldığı zaman, Güneydoğu Anadolu Bölgesi genelinde de ücretli işçilerin toplam çalışan nüfusun yüzde 50'sinden çoğunu oluşturduğu

Ailelerin geçimini ücretle sağlayan hanelerin tümü, göçtükleri yörelerde toprağı olmayan haneler değildir. Az miktarda kamulaştırma bedeli alan küçük toprak sahibi ailelerin de önemli bir bölümü geçimlerini emekleri ile sağlamaktadırlar. Bu son kümede bulunan haneler, işçilik yanında, yaygın biçimde seyar satıcılık, taksicilik, bakkaliye gibi serbest mesleklere de yönelmektedirler.

ÇİZELGE 77: GEÇİCİ VE SÜREKLİ ÇALIŞMA
(n=26)

	Hane Sayısı	% Dağılım
Sürekli işçi	4	15.38
Geçici işçi	22	84.62
. Amelelik	10	45.45
. Hizmet Sektöründe işçi	5	22.73
. Tarım işçisi	3	13.64
. Diğer	3	13.64
. Yanıtsız	1	4.54
Toplam	26	100.00

Ücretleri ile ailenin geçimini sağlayanlar daha çok geçici ve nitelsiz işlerde çalışmaktadırlar. Zaten yerleşilen Bölge kentleri de, yeni gelenlere nitelik ve uzmanlaşma gerektiren geniş iş olanakları sunacak ekonomik durumda değildirler. Ailelerinin geçimini işçilikle sağlayan 26 hanenin 22'si geçici işçi statüsünde bulunmaktadır. İşsizliğin çok yaygın olduğu Bölge illerinde, hem

niteliksiz, hem de eğitim durumları çok düşük olan söz konusu kitlenin sürekli iş bulamaması beklenen bir sonuçtur.

Türkiye genelinde olduğu gibi, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde de geçici işçilerin en çok istihdam edildikleri alan inşaat kesimidir. Hiçbir mesleki nitelik ya da beceri gerektirmediği ve tamamen fiziki güce dayandığı için inşaatlarda amelelik, kırsal alanlardan kente göç edenler için ilk aşamada çekici bir iş alanıdır. Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi, 22 geçici işçinin 10'u inşaatlarda amelelik yapmaktadır. Kol gücüne dayalı işin zorluğu ve sosyal güvencesi olmaması, bu alanda çalışan insanları başka iş kollarına yöneltse de, Bölge'deki istihdam olanaklarının sınırlılığı ameleliği "sürekli geçici iş" durumuna getirmektedir.

Geçici işçiler için ikinci önemli istihdam alanı hizmet sektörüdür. Geçici işçi statüsünde olan 22 kişinin 5'i, yaklaşık 1/4'i temizlik işçiliği, muavinlik, şöforlük, garsonluk, bekçilik gibi değişik hizmet alanlarında iş bulmaktadırlar. Tablo'daki "Diğer" grubunda yer alan üç kişi de aslında "değnekçilik" gibi marjinal hizmet kollarında çalışmaktadır.

22 kişilik geçici işçi grubunun üçü ise tarım kesiminde "mevsimlik işçi" olarak istihdam edilmektedir. Yukarıda sıralanan meslek grupları ve iş alanları, anketlerin doğrudan muhatabı olan "aile reisleri"ne aittir. Çoklukla 8-10 kişinin yaşadığı hanelerde, küçük ölçekli işletme sahibi olan ya da işçi olarak çalışan hane reislerinin tek başlarına ailelerinin geçimini sağlamaları mümkün değildir. Bu bakımdan ilgili hanelerde aile reisi dışında çalışan kişiler de bulunmaktadır. Yeni Samsat dahil, kente yerleşen hanelerle yapılan ankette, 104 hanede aile reisi dışında gelir getirici bir işte çalışan 135 kişi daha olduğu

belirtilmiştir.

Ailede çalışan söz konusu *ikinci kişiler*, daha çok ücretli olarak hem sürekli, hem de geçici işlerde çalışmaktadırlar. 104 hanenin 50'sinde ücretli işçi statüsünde çalışan bulunmaktadır. 36 hanede geçici işçi olduğu saptanırken, sadece 11 hanede sürekli işçi bulunmaktadır. 104 haneden geriye kalan 54 hane de kendi hesabına çalışanlar ya da ailenin kurduğu işlerde çalışanlar bulunmaktadır. 25 hanede kendi hesabına çalışanlar, 29 hanede ise ailenin sahip olduğu işlerde çalışanlar vardır.

ÇİZELGE 78: AİLEDE ÇALIŞAN DİĞER KİŞİLER (n=136)

(Hane)

Şöför	Statü	İşin Niteliği			Toplam Hane
		Sürekli	Geçici	Belli Olmayan	
Sanayi ve İnşaat	Ücretli	7	25	1	33
	Aile işi	1	6	1	8
Tarım	Ücretli	-	5	-	5
	Kendi Hesabına	12	1	12	25
	Aile işi	10	8	1	19
Hizmet Sektörü	Ücretli	4	6	2	12
	Aile işi	2	-	-	2
Toplam hane		36	51	17	104
Yanıtsız					82

ikinci kişilerin gelir getirici faaliyetlerde buldukları ekonomik sektörlere gelince, 49 kişiye iş olanağı sağlayan tarım kesimi ön sırayı almaktadır. Tarım kesiminde ücretli, aile işinde ya da kendi hesabına iş bulup çalışanların büyük bir bölümü Yeni Samsat'ta iskân edilen hanelere aittir. Tarımı, 41 kişiye çalışma olanağı sağlayan sanayi ve inşaat kesimi izlemektedir. Bu kesimde çoğunluk inşaat işlerinde niteliksiz işçi olarak çalışmaktadır. Şöför muavinliğinden temizlik işçiliğine kadar geniş bir iş kolu yelpazesine

sahip hizmetler kesimi, 14 kişiye iş alanları yaratarak aile gelirine katkı yapma olanağı sağlamaktadır.

Hanelerin bulunduğu illerin dışına giderek çalışma, yani "gurbetçilik" ailelerin bir başka geçim kaynağıdır. Kamulaştırma bedeli alıp kente yerleşen hanelerden biri sürekli ve 12'si geçici işçi statüsü ile 13 kişi yerleşim dışında çalışarak ailelerinin geçimlerine katkıda bulunmaktadırlar. 6'sı Almanya'da çalışan söz konusu kişilerin 7'si de Türkiye'nin çeşitli kentlerinde kendilerine geçici işler bulmaktadırlar.

ÇİZELGE 79: YERLEŞMENİN BULUNDUĞU İL DIŞINDA ÇALIŞMAYA GİDENLER (Kamulaştırma Bedelini Alanlar)(n=131)

Yerleşilen Yer	Çalışılan Yer	Sürekli	Geçici	Toplam
Diyarbakır	İstanbul	-	1	1
	Almanya	-	4	4
	TOPLAM	-	5	5
Adıyaman	Adana	-	1	1
	Konya	-	1	1
	Aydın	-	2	2
	Tekirdağ	-	2	2
	Almanya	1	-	1
	TOPLAM	1	6	7
İzmir	Almanya	-	1	1
	TOPLAM	-	1	1
TOPLAM		1	12	13

98'i iskâna tâbi tutulan hanelerden, 13'ü kamulaştırma bedelini alıp kente yerleşen hanelerden olmak üzere yerleşim dışında çalışan 111 kişinin yaptıkları işler ve işçilik statülerine bakıldığında, her şeyden önce yüzde 70 gibi ezici bir çoğunluğunun "geçici işçi" olarak yerleşim yerlerinde çalıştıkları görülmektedir. Yaptıkları işlerin türü ise, yerleşim yerindekilerin yaptıkları işlerin türüne

göre çok daha geniş bir çeşitlilik göstermektedir. İlgili soruyu yanıtlayan 105 kişiden, 38'i inşaatlarda amele, 26'sı daha çok mevsimlik tarım işçisi olmak üzere 64'ü yine belli bir mesleki eğitim gerektirmeyen işlerde çalışmış olsa bile, geriye kalan 41 kişinin önemli bir bölümü şöforlük, taşımacılık, pastacılık, ticaret, esnafılık gibi hem belli bir mesleki deneyim, hem de bireysel girişimcilik gerektiren iş alanlarında faaliyette bulunma başarısını göstermişlerdir. İş ve geçim alanlarında, küçük de olsa bu olumlu gelişme, hiç kuşkusuz çalışılan kentin göreceli ekonomik gelişmişliğinin de bir sonucudur.

Sonuç

Kentsel alanlara yerleşen ve çiftçilik dışında herhangi bir beceri ve eğitimleri olamayan hanelerin ekonomik durumlarını belirleyen temel unsurların, kamulaştırma bedelleri ile yerleşilen kentlerin yeni hanelere sunduğu iş olanakları ve yatırım alanları olduğu söylenebilir. Çoğunlukla Bölge'nin ekonomik yönden gelişmemiş kentlerine yerleşen söz konusu kitle, aldıkları kamulaştırma bedellerinin miktarına göre oto galericiliğinden seyyar satıcılığa kadar değişik alanlarda ticari faaliyetlerde bulunarak ailelerinin geçimlerini sağlamaya çalışmaktadır. Bilgisizlik ve Bölge'nin sınırlı yatırım alanları, kamulaştırma ile elde edilen sermaye kaynaklarının irrasyonel bir biçimde kullanılmasına yol açmaktadır. Kendisine iş alanı yaratmaya yetecek kadar yeterli kamulaştırma bedeli alamayan küçük toprak sahipleri ise, söz konusu kentlerin sunabildiği geçici ve niteliksiz işlerde çalışarak güç koşullarda yaşamlarını sürdürmektedirler.

**B. GÖL AYNASINDA KALACAK KÖY
VE HANELERE İLİŞKİN BULGULAR**

1. Köyler

ikinci grup anket, Adıyaman, Şanlıurfa, Diyarbakır ve Batman'ın köylerinde yapılmıştır. Denekler köy hakkında en bilgili kişiler ve köy temsilcileri olan muhtarlardır. 37 köy muhtarına 50 soruluk anket uygulanmıştır. Bu bölümün değerlendirmesi esas olarak bu anketlerin verilerine dayanmaktadır. Ayrıca, Diyarbakır'a davet edilen, köyleri göl aynasında kalacak onbeş köyün muhtarlarıyla iki gün süren kamulaştırma ve yeniden yerleştirme sorunlarına ilişkin bir sohbet toplantısında gerçekleştirilen on soruluk bir anket de değerlendirme kapsamına alınmıştır.

**ÇİZELGE 80: DİYARBAKIR TOPLANTISINA KATILAN
MUHTARLARIN GELDİKLERİ KÖYLER**

Dicle ilçesi	Kralkızı Barajı	Yeşilsırt Kurudere Yokuşlu
Ergani ilçesi	Kralkızı Barajı	Söğütalan Çayköy
Dicle ilçesi	Dicle Barajı	Sergenli Döğer Baş(Salari) Sarmaşık
Bismil ilçesi	Ilısu Barajı	Yukarı Salat Ağılköy Arıkgöl Sinan Sarıköy Köprü

ÇİZELGE 81: GÜL AYNASINDA KALACAK ÖRNEKLEME
GİREN KÖYLER

İl	İlçe	Köy
Adıyaman	Merkez	Akpınar
		Bağpınar
		Battalhöyük
		Bozhöyük
		Kışla
		Yazıca
	Kahta	Bostanlı
		Dardağan
		Eskitaş
		İkizce
	Samsat	Ulupınar
		Bayırlı
		Dağarca
		Gölpınar
Gerger	Akpınar	Örentaş
		Taşkuyu
		Gönen
		Akpınar
Sanlıurfa	Bozova	Dutluca
		Arıkköy
		Tatarhöyük
		Tekağaç
	Hilvan	Yaslıca
		Korgun
		Uluyazı
	Siverek	Çaylarbaşı
		Karabıyık
		Taşıkara
Diyarbakır	Bismil	Arıkgöl
		Ağılköy
		Sinan
		Tepeköy
	Dicle	Döğer
		Yeşilsırt
Batman	Beşiri	Işıkveren
		Kumçay
	Hasankeyf	Keseköprü

Yol Durumu

Adıyaman'a bağlı köylerin 8'inde hamyol, 6'sında stabilize yol, 2'sinde asfalt yol, 1'inde patika vardır. Şanlıurfa'nın 6 köyünde stabilize yol, 5'inde hamyol, 4'ünde asfalt yol bulunmaktadır. Bu köylerin 1'inde hem stabilize, hem de asfalt yol vardır.

Diyarbakır'ın 3 köyünde hamyol, 3'ünde stabilize ve 1'inde asfalt yol vardır.

Diyarbakır, Şanlıurfa ve Adıyaman'ın bütün köylerinden 1-1,5 saat içinde kent merkezlerine ulaşmak mümkündür.

İçmesuyu

Diyarbakır'ın 5, Şanlıurfa'nın 3 ve Adıyaman'ın 6 köyü dışındaki bütün köylerde içmesuyu sıkıntısı vardır.

Bu köylerde içmesuyu köy çeşmesi ve kuyudan sağlanmaktadır. Evde suyu bulunan köy çok azdır; Adıyaman'ın 2, Şanlıurfa'nın 1, Diyarbakır'ın 1 köyünde evde içmesuyu bulunmaktadır. Şanlıurfa'nın 5 köyünde ise ayrıca nehir suyundan da yararlanılmaktadır.

Temel Hizmetler

Temel hizmetler açısından bakıldığında, tüm köylere ulaştırılmış olan hizmetler arasında ilkokul, elektrik ve telefon sayılabilir. Ayrıca Diyarbakır'ın iki köyünde Ziraat Odası ve karakolun da temel hizmet kurumu olarak köyde bulunduğu belirtilmiştir.

ÇİZELGE 92: TEMEL HİZMET KURUMLARI

	Adıyaman	Batman	Diyarbakır	Şanlıurfa
İlkokul	17	4	7	10
Ortaokul	2	1	2	2
Sağlık Ocağı	7	2	4	4
Kooperatif	2	-	1	-
Cami	13	4	7	8
Köy Odası	3	-	3	2
Okul Odası	-	-	1	-
Elektrik	17	4	7	10
Telefon	14	4	7	10
Kahvehane	1	1	4	3
Umumi Helâ	2	-	1	1
Köy Ortak	-	-	-	-
Çamaşırhanesi	-	-	-	-
Diğer	-	-	2	-

İşyerleri

Köylerde en çok bulunan işyerleri un değirmeni ve bakkaldır. Bazı köylerde ise hiç işyeri bulunmamaktadır.

Bunların dışında Adıyaman ve Batman'ın birer köyünde petrol istasyonu, Şanlıurfa'nın bir köyünde de kaynak atölyesi vardır.

En fazla gereksinim duyulan işyerleri bakımından da köyler benzerlik göstermekte olup, öncelikle eltezgahı, dokuma atölyesi ve fırına gereksinim bulunmaktadır. Ayrıca, Adıyaman'ın 1 köyünde tamirhaneye, Batman'ın 1'er köyünde banka ve konserve fabrikasına, Diyarbakır'ın 1 köyünde de fabrikaya gereksinim duyulduğu belirtilmiştir.

Ayrıca Batman ve Diyarbakır'ın 1'er köyünde, Şanlıurfa'nın ise 3 köyünde köyde bulunan işyerleri yeterli görülmekte, başka işyerlerine gereksinim duyulmamaktadır.

ÇİZELGE 83: KÖYLERDE BULUNAN (B) VE GEREKSİNİM DUYULAN (G) İŞYERLERİ

	Adıyaman		Batman		Diyarbakır		Şanlıurfa	
	B	G	B	G	B	G	B	G
Un Değirmeni	10	3	3	1	3	3	4	6
Kasap	-	2	1	-	2	-	1	3
Bakkal	6	5	1	1	5	1	6	3
Mandıra	-	1	1	2	1	1	-	1
El Tezgahı	1	8	1	1	1	2	-	6
Dokuma Atölyesi	1	10	1	1	1	2	1	6
Fırın	2	2	1	2	3	2	3	2
Marangozhane	-	2	1	-	1	3	-	1
Diğer	1	1	1	4	1	-	2	-
İşyeri Yok	6	-	-	-	2	-	1	-
Gerekli Olan	-	-	-	1	-	1	-	3

Kurslar

Köylerin çoğunda kurs açılmıştır. Sadece Adıyaman'ın 6, Batman'ın 2, Diyarbakır'ın 2 ve Şanlıurfa'nın 1 olmak üzere toplam 11 köyde hiç kurs açılmamıştır.

En fazla ve yaygın olarak açılan kurslar ise biçki-dikiş, okuma-yazma ve kuran kurslarıdır. Bunları aile planlaması, halı dokuma ve ana-çocuk sağlığı kursları izlemektedir.

Bu kursların dışında Şanlıurfa'nın bir köyünde arıcılık kursu da açılmıştır.

Köylerde çoğunlukla kurs açılması istenmektedir. Açılması en çok istenen kurslar ise, sırasıyla, halıçılık, biçki-dikiş, Kuran, ana-çocuk sağlığı, aile planlaması, okuma, ev ekonomisi, demircilik, marangozluk ve orman işçiliğidir. Ayrıca Şanlıurfa'nın 1 köyünde hayvancılık, Adıyaman'ın 1 köyünde ise tarım kursu açılması istenmiştir.

ÇİZELGE 84: AÇILAN KURLAR

	Adıyaman	Batman	Diyarbakır	Şanlıurfa
Hiç Kurs Açılmadı	6	2	2	1
Marangozluk	-	-	-	-
Biçki-dikiş	8	2	5	5
Ev Ekonomisi	-	-	-	-
Halıcılık	1	1	3	1
Orman işçiliği	-	-	-	-
Okuma-Yazma	7	1	3	4
Kuran	2	1	3	6
Ana-Çocuk Sağlığı	1	-	1	-
Aile Planlaması	3	-	2	-
Demircilik	-	-	-	-
Diğer	-	-	-	1
Yanıtız	1	-	-	-

ÇİZELGE 85: AÇILMASI İSTENEN KURLAR

	Adıyaman	Batman	Diyarbakır	Şanlıurfa
Kurs Açılmasını istemiyor	-	-	-	1
Marangozluk	-	2	2	1
Biçki-Dikiş	8	3	3	3
Ev Ekonomisi	1	3	1	1
Halıcılık	11	3	5	4
Orman işçiliği	1	-	-	-
Okuma-Yazma	2	2	5	-
Kuran	6	1	4	2
Ana-Çocuk Sağlığı	5	3	5	2
Aile Planlaması	3	3	4	3
Demircilik	-	2	1	1
Diğer	1	1	-	1
Yanıtız	1	1	-	-

Köylerdeki Zanaatkar Ve Ustalar

Adıyaman'ın 7, Batman'ın 2, Diyarbakır'ın 3 ve Şanlıurfa'nın 1 köyünde hiç usta yoktur. Usta ve zanaatkar bulunan köylerde ise en fazla inşaat ustaları bulunmaktadır. Bunu demirciler, elektrikçiler, marangozlar ve motor tamircileri

izlemektedir.

Taşıtlar

Bu köylerde otomobil yaygın olarak kullanılan bir taşıttır. Adıyaman, Batman ve Şanlıurfa'nın 1'er, Diyarbakır'ın 2 köyü dışında bütün köylerde otomobil bulunmaktadır.

Toplu taşıma amaçlı kullanılan minibüs de yaygın olarak bulunmaktadır.

Ticari amaçlı kullanılan ve daha fazla sermaye gerektiren kamyon ise en az yaygın olan taşıttır.

Köyün Temel Geçim Kaynağı

Adıyaman köylerinin temel geçim kaynağı çiftçilik ve ortakçılıktır. Bunu çok daha az oranda köy içinde ve dışında işçilik, besicilik, bir köyde de balıkçılık izlemektedir.

Batman köylerinin temel geçim kaynağı besicilik ve çiftçiliktir. Bunu köy içinde ve dışında işçilik, ortakçılık ve balıkçılık izlemektedir.

Diyarbakır köylerinin temel geçim kaynağı ise çiftçilik ile köy içi ve dışı işçiliktir. Daha sonra besicilik ve ortakçılık gelmektedir.

Şanlıurfa köylerinde ise, besicilik, çiftçilik, köy içi ve dışı işçilik ile ortakçılık aşağı yukarı aynı oranda temel geçim kaynağını oluşturmaktadır.

Adıyaman'a bağlı köyler çoğunlukla dağlık ve dalgalı arazi üzerindedir; 6 köyün ovalık arazisi de bulunmaktadır.

Batman köyleri dalgalı arazi üzerindedir. Sadece bir köyün ovalık arazisi vardır.

Diyarbakır'ın köyleri ovalık arazi üzerindedir.

Şanlıurfa'nın köyleri dalgalı arazi ve dağlıktır. İki köyün ovalık arazisi de bulunmaktadır.

Ekime Elverişli Arazinin Kullanımı

Adıyaman'ın köyelerinin ekime elverişli arazilerinde esas olarak kuru tarım yapılmaktadır. Daha az oranda bağcılık vardır. Ayrıca çok az olmakla birlikte bahçe ve sulu tarım da yapılmaktadır. Kavaklık ve söğütlük arazisi ise çok azdır.

Batman'ın köyelerinde en çok kuru tarım, ya da kuru ve sulu tarım birlikte yapılmaktadır. Bunu bahçe tarımı izlemektedir. Birer köyde de bağcılık ve bostan ekimi yapılmaktadır.

Diyarbakır'ın köyelerinde kuru ve sulu tarım yapılmaktadır. Kuru tarım yapılan arazi miktarı daha fazladır. İki köy dışında önemli sayılabilecek bostan ve bağ arazisi bulunmaktadır. Bunları ise bahçecilik izlemektedir. Kavaklık ve söğütlük arazi en çok bu köylerde bulunmaktadır.

Şanlıurfa köyelerinde en fazla kuru tarım yapılmaktadır. Her

köyde bağ arazisi de bulunmaktadır. Bunu bahçecilik ve bostan izlemektedir. Bu köylerde kavaklık ve söğütlük arazi bulunmamaktadır.

Sulama Suyu

Kuru tarımın yaygın olmasına paralel olarak köylerde sulama yapılmadığı belirtilmiştir. Adıyaman'da, sulama yapıldığı belirtilen 3 köyün 2'sinde akarsudan, 1'inde ise kaynaktan su gelmektedir. Batman'ın köylerinde de akarsu ve kaynaktan su gelmektedir. Diyarbakır'ın köylerinde sulama için su, akarsudan ve artezyen kuyularından sağlanmaktadır. Şanlıurfa'nın sulama yapıldığı belirtilen 2 köyünde de akarsu ve artezyen kuyuları su sağlamak için kullanılmaktadır.

Tarım Makinaları ve Modern Hayvancılık Aletleri

En yaygın olarak bulunan tarım makinası traktördür. Adıyaman'ın ve Diyarbakır'ın 1'er köyü dışında bütün köylerde traktör bulunmaktadır. Su motoru ve biçer-döver sahipliği ise daha az yaygındır. Diyarbakır ve Batman'ın hiçbir köyünde biçer-döver bulunmamaktadır.

Hayvancılıkla ilgili modern aletler (süt sağma makinası, yağ-peynir yapma makinası, elektrikli kırkım makinası) hiç kullanılmamaktadır. Sadece Batman'ın 2 köyünde süt sağma makinası, 1 köyünde de yağ-peynir yapma makinası kullanılmaktadır.

Üretilen Ürünler

Adıyaman'ın köylerinde üretilen temel ürünler arpa, buğday, tütün, nohut ve mercimektir. Üretilen tütünün tamamı pazara sunulmaktadır.

Batman'ın köylerinde en çok buğday, mercimek, tütün, arpa ve pamuk üretilmektedir. Ürünlerin pazara sunum oranı düşüktür.

ÇİZELGE 86: ÜRETİLEN (Ü) VE PAZARA SUNULAN (PS) ÜRÜNLER

	Adıyaman		Batman		Diyarbakır		Şanlıurfa	
	Ü	PS	Ü	PS	Ü	PS	Ü	PS
Arpa	12	8	2	1	6	6	10	8
Fıstık	1	-	-	-	-	-	3	3
Nohut	11	5	-	-	-	-	3	-
Mercimek	11	6	3	1	6	6	9	5
Tütün	16	16	2	1	4	4	-	-
Buğday	17	13	4	1	6	6	10	7
Bahçe Bitkileri	3	-	1	-	-	-	1	-
Bostan Bitkileri	-	-	1	-	2	2	2	2
Pamuk	-	-	2	1	3	2	-	-
Susam	1	1	-	-	-	-	2	-

Diyarbakır'ın köylerinde arpa, mercimek, buğday, tütün, pamuk ve karpuz-kavun üretilmekte ve pazarda satılmaktadır.

Şanlıurfa'nın köylerinde en çok arpa, buğday, mercimek, fıstık, nohut, ve karpuz-kavun üretilmektedir. Sadece fıstık ve karpuz-kavun tamamen pazara sunulmaktadır.

Bütün köylerde sebze, meyve ve tahıl üretilen "diğer" ürünler içinde başta gelmektedir. Bunların dışında Adıyaman, Batman ve Diyarbakır'ın köylerinde tütün, Adıyaman ve Batman köylerinde baklagiller, Şanlıurfa ve Adıyaman köylerinde ise fıstık üretilmektedir. Beş köyde pazar için üretim yapılmamaktadır.

Yetiştirilen hayvan bakımından bütün illerin köylerinde küçükbaş hayvan ve kümes hayvanı çoğunlukta'dır. Bununla birlikte bu iki kategori kadar olmasa da büyükbaş hayvan da bulunmaktadır. Sadece Batman'ın 2 köyünde ve Adıyaman'ın 1 köyünde büyükbaş hayvan yoktur. Buna karşılık Şanlıurfa'nın 1 köyünde büyükbaş hayvan, Adıyaman'ın 2 köyünde de kümes hayvanı yoktur.

Köylerin Ortak Arazisi

Genel olarak köylerin ortak arazileri yoktur. Sadece Şanlıurfa'nın bir köyünde yayla ve çayırın köyün ortak arazisi olduğu belirtilmiştir. Şanlıurfa'nın 8, Diyarbakır'ın 7, Batman'ın 3, Adıyaman'ın 6 köyünde de köyün ortak arazisi olarak mera bulunmaktadır.

Komşu Köylerle Anlaşmazlıklar

Genel olarak köyler arasında anlaşmazlık olmamaktadır. Sadece Adıyaman'ın iki köyünde, mera nedeniyle komşu köylerle anlaşmazlık olduğu belirtilmiştir.

Yer Değiştirme Konusunda Fikirler

Çoğunluğun yer değiştirmeyi iyi karşılamadıkları, oturduğu yeri bırakmayı kimsenin istemeyeceğinin belirtildiği, bir grubun durumu kabullendiği, daha küçük bir grubun ise yer değiştirmeyi iyi karşıladıkları görülmektedir.

Köy Sular Altında Kaldığında Köy Halkının İsteği

İskân edilme ya da kamulaştırma bedelinin alınması konusunda değişik görüşler vardır. Bir kısmı parasını alamadığını, öncelikle parasını istemekte, bir kısmı kamulaştırma bedelini almış, ama iskân edilmeyi beklemektedir.

Bu çerçevede Adıyaman'ın 9 köy muhtarı iskân edilmeyi isterken, 7 köy muhtarı kamulaştırma bedelini istemektedir. Batman'ın 1 köyü iskân istemekte, 3 köyü ise kamulaştırma bedeli istemektedir. Şanlıurfa'nın 5 köyü iskân edilmek isterken, 4 köyü kamulaştırma bedeli istemektedir.

Daha Önce İskân Edilenlerle Temaslar

Adıyaman'ın 14 köyü daha önce iskân edilmiş olanlarla temas kurmuşken, 3 köyü kurmamıştır. Batman'ın 1, Şanlıurfa'nın 4 köyü iskân edilenlerle temas kurmuşken, Batman'ın 3, Şanlıurfa'nın 6 köyünün, Diyarbakır'ın ise hiçbir köyünün daha önce iskân edilenlerle bir iletişimi yoktur. Bu durumda yarıdan daha fazla köyün (19) daha önce iskân edilenlerle ilişkileri olduğu görülmektedir.

İskân Ve Kamulaştırmada Köy Adına Hareket Edecek Köy Kurulu Hakkında Tercihler

Dört ilin köylerinin hemen hemen hepsinde köy adına hareket edecek bir "köy kurulu" tercih edilmektedir. Bütün köylerde muhtar ya da ihtiyar heyeti gibi seçilmiş kişilerden

oluşacak bir kurul bu durumda ilk olarak tercih edilmektedir.

Adıyaman'ın köylerinde muhtar ve seçilmiş bir kuruldan sonra, öğretmen, imam ve bekçi sırasıyla tercih edilirken 2'şer köyde aşiret reisi ve köy ağası da tercih edilmiştir.

Batman'ın köylerinde muhtar ve ihtiyar heyeti tercih edilmekte, 1 köyde aşiret reisinin de kurulda olması istenmektedir.

Diyarbakır'ın bütün köylerinde kurulda seçilmiş kişiler ya da kamu görevlileri tercih edilmiştir.

Şanlıurfa'nın 1 köyünde aşiret reisi, 1 köyünde de köy imamının da kurulda olması tercih edilmiştir.

Yer Değiştirmede Beklenen Sorunlar

Sorun beklediklerini söyleyenlerin verdikleri yanıtlar daha önce iskân edilenlerin verdikleri yanıtlardan daha fazla çeşitlilik göstermektedir.

Yine de en önemli sorunlar ekonomik güçlük, işsizlik, barınma (ev bulma) ve uyumsuzluk olarak görülmektedir.

Adıyaman'ın 2, Batman'ın 1, Şanlıurfa'nın 5 köyünde herhangi bir sorunla karşılaşmayacakları belirtilmiştir.

Adıyaman'ın 10 köyünde para sıkıntısı, 7 köyünde barınma sıkıntısı, 6 köyünde uyumsuzluk, 2 köyünde işsizlik, 2 köyünde yerleşmede, 2 köyünde taşınmada zorluk

beklenmektedir.

Batman'ın köylerinde barınma, uyumsuzluk, işsizlik, taşıma, ailenin dağılması sorunları beklenmektedir.

Diyarbakır'ın köylerinde uyumsuzluk (3 köy), para azlığı (2 köy), ev taşımada zorluk (2 köy), tapu edinmede zorluk (2 köy) beklenmektedir.

Şanlıurfa'nın köylerinde ise, ev taşıma, uyum, para sıkıntısı ve işle ilgili sorunlar beklenmektedir.

Kuşkusuz bu beklentiler daha önce iskân edilenlerle sürdürülen ilişkilerden kaynaklanmaktadır.

ÇİZELGE 87: YER DEĞİŞTİRMEDE BEKLENEN SORUNLAR

	Adıyaman	Batman	Diyarbakır	Şanlıurfa
Para Sorunu	10	-	2	1
Yerleşme Sorunu	2	-	-	-
Barınma Sorunu	7	1	1	-
Uyumsuzluk	6	1	3	2
İşsizlik	2	1	-	1
Yolculuk ve taşıma	4	-	-	-
Ailenin Dağılması	-	1	-	-
Temel Hizmetlerin aksaması	-	-	-	1
Toprak-Tapu Sorunu	-	-	2	-
Kira Sorunu	-	1	-	1

Yerleşilmek İstenen Yer(ler)

Yeniden yerleştirmede, en çok yakında bir köye yerleşilmek istenmektedir. Yakındaki kente yerleşmek isteyenler en fazla Adıyaman'ın köylerindedir. Bunların hepsi de Adıyaman'a yerleştirilmeyi tercih etmektedirler. Bölge dışında bir köye yerleşmek isteyen yoktur. Bölge dışında kente yerleşmek

isteyenler Şanlıurfa, Batman ve Adıyaman'ın köylerindedir ve bu konuda belirli bir yeri tercih de etmemektedirler.

Yeni Yerleşilecek Yerde Devletten Beklentiler

Bütün köylerde tarımsal yardım, iş imkanı ve kredi devletten en çok beklenen yardımlar arasında sayılmıştır. Diyarbakır'ın 1, Adıyaman'ın 2 köyünde devletten fabrika kurması, Adıyaman'ın 1 köyünde de turizme yönelik yatırımlar beklenmektedir.

Toplu İskân Tercihleri

Batman'ın 3 köyü dışında genel olarak yeniden yerleştirilecek olanlar toplu iskânı tercih etmektedirler. Toplu iskân istemeyenler, anlaşmazlığı, isteyenler ise, en çok akraba, tanıdık kişilerin birbirinden ayrılmamasını neden olarak göstermişlerdir.

Kamulaştırma Bedellerinin Değerlendirilmesi

Kamulaştırma bedellerinin değerlendirilmesi konusunda genel olarak plan yapılmamıştır. Plan yapan az sayıdaki köyde de kamulaştırma bedelinin tarımda ya da ortak fabrika kurmada kullanılacağı belirtilmiştir. Tarımda kullanacaklarını belirtenler başka bir iş bilmediklerini, fabrika kurmada kullanacaklarını belirtenler de herkese faydası olacağını ve işsizliğin azalacağını neden olarak göstermişlerdir.

Gelecekte Beklentiler

Şanlıurfa dışında bütün köylerde daha çok iş olanağı istenmektedir. Şanlıurfa köylerinde ise sulamanın iyi yapılması iş olanaklarından daha fazla önemsenmektedir. Bu beklentileri ise sanayi, kredi ve kamulaştırma bedellerinin alınması izlemektedir. Adıyaman'ın köylerinde toprak ve turizm yatırımları da istenmektedir.

GAP Hakkında Düşünceler

"iyi oldu" ve "bize iyi olmasa da çevreye iyi oldu" diyenler olumlu düşünönlör kategorisinde alınırösa, çoçunluk GAP konusunda olumlu düşünmektedir. Şanlıurfa'nın 4 köyünde "iyi olmadı", Batman'ın 1 köyünde "önlem alınmazösa kötü olur" denmiştir. Adıyaman'ın köylerinde ise olumlu ve olumsuz karşılayanlar eşit orandadır.

2. Hanehalkları

a. Sosyo-demografik Bulgular

Nüfus

Görüşölen hanelerin yüzde 57.95'i 6-10 kişilik, yüzde 20.27'si 11-15 kişilik, yüzde 17.89'u 5 kişiye kadar olan ve yüzde 3.89'u 16 kişiden fazla kişinin yaşadığı hanelerden oluşmaktadır.

Bu hanelerde oturan toplam nüfusun yüzde 53.53'ü 6-10 kişilik, yüzde 28.65'i 11-15 kişilik, yüzde 9.51'i 16 kişiden fazla ve yüzde 8.31'i 5 kişiden az olan hanelerde oturmaktadır.

1990 Nüfus Sayımı'na göre Güneydoğu Anadoludaki hanehalkı ortalaması Siirt için 8.29, Batman için 8.13'tür. (*) 1993'de yapılan bu çalışmada yöre genelinde 8.77 bulunması, nüfus artış hızı çerçevesinde çalışmanın güvenilirliğini ortaya koymaktadır.

(*) 1990 Genel Nüfus Sayımı: İllere Göre Nüfus ve Yıllık Nüfus Artış Hızı

İller	Toplam Nüfus	İl ve İlçe Merkezleri Nüfusu	Bucak ve Köyler Nüfusu	YILLIK NÜFUS ARTIŞ HIZI (Binde)		
				Toplam	İl ve İlçe Merkezleri	Bucak ve Köyler
ADİYAMAN	513.131	219.304	293.827	35.01	65.46	14.97
DİYARBAKIR	1.094.996	600.640	494.356	31.70	44.44	17.23
GAZİANTEP	1.140.594	821.127	319.467	33.04	46.21	2.69
MALATYA	702.055	379.188	322.867	10.60	31.04	-11.01
MARDİN	557.727	249.032	308.695	25.87	42.41	13.47
SIİRT	243.435	110.139	133.296	12.50	38.43	-6.64
SANLIURFA	1.001.455	551.124	450.331	46.16	60.54	29.87
ELAZIĞ	498.225	272.790	225.435	5.91	18.26	-8.08
BATMAN	344.669	193.821	151.048	37.72	55.89	16.61
SİRNAK	262.006	125.264	136.742	38.98	107.29	-8.05
TÜRKİYE (Genel)	56.473.035	33.326.351	23.146.684	21.71	33.83	5.45

1990 Genel Nüfus Sayımı: İllere Göre Hanehalkı Sayısı ve Ortalama Hanehalkı

İller	Toplam Hanehalkı Sayısı	ORTALAMA HANEHALKI BÖYÜKLÜĞÜ			
		Toplam	İl Merkezleri	İl ve İlçe Merkezleri	Bucak ve Köyler
ADİYAMAN	80.440	6.57	5.66	6.39	7.00
DİYARBAKIR	153.429	6.92	5.99	6.93	7.77
GAZİANTEP	89.271	5.74	5.35	5.49	6.82
MALATYA	193.097	5.73	4.94	5.94	6.53
MARDİN	123.364	5.82	4.99	5.83	6.69
SIİRT	75.316	7.41	5.61	7.33	7.87
SANLIURFA	31.640	7.77	6.92	7.65	8.29
ELAZIĞ	148.521	6.79	6.10	6.85	7.22
BATMAN	44.809	7.69	7.22	7.87	8.13
SİRNAK	31.493	8.08	8.08	8.20	7.95
TÜRKİYE (Genel)	11.188.636	4.97	4.33	4.90	5.75

ÇİZELGE 88: HANEDE YAŞAYAN KİŞİ SAYISI
(n=1052)

	Hane Büyüklüğü					Yanıt Sız
	-5	6-10	11-15	16+	Toplam	
Hane Sayısı	188	609	213	41	1051	1
" " (Yüzde)	17.89	57.95	20.27	3.89	100.00	
Kişi Sayısı	766	4932	2639	876	9213	
" " (Yüzde)	8.31	53.53	28.65	9.51	100.00	
Ortalama Hane Büyüklüğü (Kişi)	4.07	8.1	12.39	21.37	8.77	

Hanelerin yüzde 45.90'ında 18 yaşından büyük kadın sayısı 1, yüzde 30.09'unda 2, yüzde 13.21'inde 3, yüzde 5.69'unda 4 ve yüzde 5.11'inde 5'den fazladır.

ÇİZELGE 89: HANELERDEKİ 18+ YAŞ NÜFUS VE DAĞILIMI
(n=1052)

Kişi Sayısı	KADIN		ERKEK	
	Hane Sayısı	% Dağılım	Hane Sayısı	% Dağılım
1	476	45.90	451	43.49
2	312	30.09	273	26.33
3	137	13.21	163	15.72
4	59	5.69	84	8.10
5	29	2.80	35	3.88
6	17	1.64	16	1.54
7	2	0.19	9	0.87
8	2	0.19	5	0.48
9	-	-	-	-
10	-	-	-	-
11	-	-	1	0.10
12	3	0.29	-	-
Toplam	1037	100.00	1037	100.00
Yanıt Sız	15		15	
Toplam Kadın Nüfus	2060	48.28		
Toplam Erkek Nüfus			2207	51.72
TOPLAM 18+ YAŞ NÜFUS				4267

Bu oranlara 18 yaşından büyük erkekler için bakıldığında, hanelerin yüzde 43.49'unda 1, yüzde 26.33'ünde 2, yüzde 15.72'sinde 3, yüzde 8.10'unda 4 ve yüzde 6.87'sinde 5'den fazla erkek bulunduğu görülmektedir.

İlgili soruya yanıt veren 1018 hanede toplam 6.008 çocuk bulunmaktadır. 1018 hanenin yüzde 48.13'ünde 6-10 arası, yüzde 34.78'inde 5 ve 5 yaşından küçük, yüzde 11.10'unda 11-15 arası ve yüzde 5.99'unda 16'dan fazla çocuk bulunmaktadır.

6008 çocuğun yüzde 53.26'sı 6-10 çocuklu, yüzde 17.61'i 11-15 çocuklu, yüzde 16.68'i 5'den az çocuklu ve yüzde 12.45'i 16'dan fazla çocuklu hanelerde yaşamaktadır.

Haneye düşen ortalama çocuk sayısının (5920/1052) 5.6 olması da 8.77 hane halkı bulgusunun güvenilirliğini pekiştirmektedir.

ÇİZELGE 90: AİLEDEKİ ÇOCUK SAYISI VE DAĞILIMI (n=1052)

	Çocuk Sayısı					Yanıtsız
	-5	6-10	11-15	16+	Toplam	
Hane Sayısı	354	490	113	61	1018	34
" " (Yüzde)	34.78	48.13	11.10	5.99	100.00	
Çocuk Sayısı	1002	3200	1058	748	6008	
" " (Yüzde)	16.68	53.26	17.61	12.45	100.00	
Ortalama Çocuk Sayısı	2.83	6.53	9.36	12.26	5.90	

Yedi yaşından küçük 2 çocuğu bulunan ailelerin oranı yüzde 33.66'dır. Bunu 7 yaşından küçük 3 çocuğu bulunan aileler

(%26.54), 1 çocuğu bulunan aileler (%23.59) ve 4 çocuğu bulunan aileler (%11.43) izlemektedir. 5'den fazla 7 yaşından küçük çocuğu bulunan ailelerin oranı ise yüzde 1.47'dir.

Yedi yaşından büyük çocuğu bulunan aileler içinde bu yaş grubunda 4 çocuğu olan aileler en yüksek orandadır (%16.22). Bunu 3 çocuk (13.75), 2 çocuk (%13.28), 6 çocuk (%12.69), 5 çocuk (%12.22) ve 7 çocuk (%8.23) izlemektedir. 7 yaşından büyük 7'den fazla çocuğu olan ailelerin oranı ise yüzde 13.75'dir.

ÇİZELGE 91: AİLEDEKİ -7/7+ YAŞTAKI ÇOCUK SAYISI
(n=1052)

Hanedeki Çocuk Sayısı	- 7		+ 7	
	Hane Sayısı	% Dağılımı	Hane Sayısı	% Dağılımı
1	192	23.59	84	9.87
2	274	33.66	113	13.28
3	216	26.54	117	13.75
4	93	11.43	138	16.22
5	27	3.32	104	12.22
6	3	0.37	108	12.69
7	7	0.86	70	8.23
8	1	0.12	47	5.52
9	1	0.12	35	4.11
10	-	-	21	2.47
11	-	-	7	0.82
12	-	-	4	0.47
13	-	-	-	-
14	-	-	2	0.24
15	-	-	-	-
16	-	-	1	0.12
Toplam	814	100.00	851	100.00
Yanıtız	238		201	

Yedi yaşından küçük çocukların çok büyük çoğunluğu 1-4 çocuklu hanelerde (%88.93), yüzde 10.61'i 5-8 çocuklu hanelerde, yüzde 0.46'sı 9-10 çocuklu hanelerde

yaşamaktadır.

Yedi yaşından büyük çocukların yüzde 51.61'i 5-8 çocuklu hanelerde, yüzde 30.78'i 1-4 çocuklu hanelerde, yüzde 13.32'si 9-10 çocuklu ve yüzde 4.29'u 11'den fazla çocuğu olan hanelerde yaşamaktadır.

ÇİZELGE 92: AİLEDEKİ -7/7+ YAŞTAKİ ÇOCUK SAYISI
(n=1052)

Hanedeki Çocuk Sayısı	- 7		+ 7		Toplam Çocuk Sayısı
	Toplam Çocuk Sayısı	% Dağılım	Toplam Çocuk Sayısı	% Dağılım	
1- 4	1760	88.93	1213	30.78	2973
5- 8	210	10.61	2034	51.61	2244
9-10	9	0.46	525	13.32	534
11+	-	-	169	4.29	169
Toplam	1979	100.00	3941	100.00	5920

Deneklerin yarısından çoğu (%68.98) hanedeki çocuk sayısını yeterli bulmaktadır. Yeterli bulmayanlar arasında yüzde 19.13'ü gereğinden fazla, yüzde 11.89'u ise gereğinden az olduğunu belirtmiştir.

ÇİZELGE 93: ÇOCUK SAYISININ YETERLİLİĞİNE
İLGİLİ GÖRÜŞLER
(n=1052)

(Hane)

	Hane Sayısı	% Dağılım
Evet.Yeterli	667	68.98
Hayır. Az	115	11.89
Hayır. Çok	185	19.13
Toplam	967	100.00
Yanıtsız	85	

Eğitim

Hanehalkının eğitim durumuna göre sıralaması şöyledir: ilkokul mezunları (%45.61), okur-yazar olmayanlar (%24.30), okur-yazarlar (%21.41), ortaokul mezunları (%4.83), lise mezunları (%3.49), yüksekokul mezunları (%0.36).

İlkokul mezunlarının yaşadığı hanelerin yüzde 23.98'inde 2, yüzde 20.53'ünde 1, yüzde 18.60'ında 3, yüzde 14.63'ünde 4 ilkokul mezunu bulunmaktadır.

Okur-yazar olmayanların yaşadığı hanelerin yüzde 44.42'sinde 1, yüzde 26.62'sinde 2, yüzde 11.95'inde 3 ve yüzde 0.65'inde 10 kişiden fazla okur-yazar olmayan yaşamaktadır.

Okur-yazarların yaşadığı hanelerin yüzde 31.44'ünde 1, yüzde 36.37'sinde 2, yüzde 19.40'ında 3 ve yüzde 1.66'sında 10 kişiden fazla okur-yazar vardır.

Ortaokul mezunlarının yaşadığı hanelerin yüzde 72.69'unda 1, yüzde 19.68'inde 2 ve yüzde 0.80'inde 6 kişi ortaokul mezunudur.

Lise mezunlarının yaşadığı hanelerin yüzde 70.52'sinde 1, yüzde 20.23'ünde 2 kişi lise mezunudur.

Yüksekokul mezunlarının yaşadığı hanelerin yüzde 80'inde 1 ve yüzde 15'inde 2 ve yüzde 5'inde 4 yüksekokul mezunu bulunmaktadır.

Görüşülen hanelerdeki yüzde 45.61'in ilkokul, yüzde 4.83'ün ortaokul, yüzde 34.49'un lise ve yüzde 0.36'nın yüksekokul mezunu olması ve yüzde 24.30'unun da okur-yazar olmaması Türkiye kırsal ortalamalarıyla paralellik göstermektedir.

ÇİZELGE 94: HANEHALKİNİN EĞİTİM DURUMU (n=1052)

Kişi Sayısı	İlkokul		Ortaokul		Lise		Yüksekokul		Okur-Yazar		Okur-Yazar Değil	
	Hane Sayısı	%	Hane Sayısı	%	Hane Sayısı	%	Hane Sayısı	%	Hane Sayısı	%	Hane Sayısı	%
1	202	20.53	181	72.69	122	70.52	16	80.00	188	31.44	342	44.42
2	236	23.98	49	19.68	35	20.23	3	15.00	181	30.27	205	26.62
3	183	18.60	13	5.22	12	6.94	-	-	116	19.40	92	11.95
4	144	14.63	4	1.61	3	1.73	1	5.00	48	8.03	55	7.14
5	90	9.15	-	-	-	-	-	-	31	5.18	32	4.16
6	49	4.98	2	0.80	-	-	-	-	16	2.68	13	1.69
7	21	2.13	-	-	-	-	-	-	5	0.84	15	1.95
8	28	2.85	-	-	1	0.58	-	-	3	0.50	6	0.78
9	11	1.12	-	-	-	-	-	-	-	-	5	0.65
10 +	20	2.03	-	-	-	-	-	-	10	1.66	5	0.65
Toplam Hane	984	100.00	249	100.0	173	100.00	20	100.00	598	100.00	770	100.00
Toplam Kişi	3270	45.61	346	4.83	250	3.49	26	0.36	1535	21.41	1742	24.30

Konut

Hanelerin yüzde 24.11'i 4 odalı, yüzde 23.73'ü 5-6 odalı, yüzde 22.11'i 3 odalı, yüzde 16.27'si 7'den fazla odalı ve yüzde 13.78'i 1-2 odalı evlerde oturmaktadır.

ÇİZELGE 95: EVDEKİ ODA SAYISI (n=1052)

Oda Sayısı	Hane Sayısı	% Dağılım
1-2	144	13.78
3	231	22.11
4	252	24.11
5-6	248	23.73
7+	170	16.27
Toplam	1045	100.00
Yanıtız	7	

Hanelerin yüzde 80.34'ünde televizyon bulunmaktadır. Televizyonu olan hanelerin yüzde 58.40'ında renkli, yüzde 21.95'inde ise siyah/beyaz televizyon vardır.

ÇİZELGE 96: TELEVİZYON SAHİPLİĞİ (n=1052)

	Hane Sayısı	% Dağılım
TV'u Olan	842	80.34
siyah/beyaz renkli	230	21.95
	612	58.40
TV'u Olmayan	206	19.66
Toplam	1048	100.00
Yanıtsız	4	

Sağlık

Hastalanıldığında en fazla devlet hastahanesi veya benzer kuruluşlara gitme oranı (%56.03) yüksektir. Bunu ise özel doktora gitme (%31.23), kendisi tedavi etme (%10.15), ile/ilçeye gitme (%2.49) izlemektedir.

ÇİZELGE 97: HASTANILDIĞINDA GİDİLEN YER (n=1052)

	Hane Sayısı	% Dağılım
Devlet Hastanesi vb	585	56.03
özel Doktor	326	31.23
Kendileri Tedavi Etmekte	106	10.15
ile. ilçeye Gidiliyor	26	2.49
Diğerleri	1	0.10
Toplam	1044	100.00
Yanıtsız	8	

Kadının hane dışında çalışmasıyla ilgili olarak deneklerin yüzde 63.65'i kadınların hane dışında çalışması gerektiğini, yüzde 36.35'i ise çalışmaması gerektiğini ifade etmiştir.

ÇİZELGE 98: KADININ HANE DIŞINDA
ÇALIŞMASINA İLİŞKİN
GÖRÜŞLER (n=1052)

	Hane Sayısı	% Dağılım
Evet. Çalışmalı	667	63.65
Hayır. Çalışmamalı	381	36.35
Toplam	1048	100.00
Yanıtsız	4	

Sorun Olduğunda Danışılan Kişiler

Sorun olduğunda kendisi çözme (%33.49) ve muhtar ve/ya köy heyetine danışma (%34.66) aşağı yukarı aynı orandadır. Bunu aile içinde sorunu çözme (%25.85), akraba, eş-dost aracılığıyla çözme (%4.26) izlemektedir.

ÇİZELGE 99: SORUN OLDUĞUNDA DANIŞILAN KİŞİ(LER)
(n=1052)

	Hane Sayısı	% Dağılım
Aile içinde	267	25.85
Kendisi	346	33.49
Muhtar ve/ya Köy Heyeti	358	34.66
Akraba. Eş-dost	44	4.26
Diğer	18	1.74
Toplam	1033	100.00
Yanıtsız	19	

b. Sosyo-ekonomik bulgular

Temel Geçim Kaynakları

Yerleşim birimlerinin tümünde *temel geçim kaynağı* bitkisel üretime dayalı çiftçiliktir. 1991 Genel Tarım Sayımı sonuçlarına göre, Güneydoğu Anadolu Bölgesi genelinde de kırsal alanda yaşayan hanelerin yüzde 91'inin temel ekonomik uğraşısı tarımdır.⁽³⁴⁾ Ancak ilgili yerleşim birimlerinde besicilik, balıkçılık ve arıcılık gibi diğer tarımsal faaliyetlere dayalı olarak ya da ticaret ve işçilik/memuriyet ile geçimlerini sağlayan haneler de bulunmaktadır. Anket kapsamında bulunan hanelerin yüzde 20-25'ini oluşturan bu ikinci gruptaki hanelerin büyük bir bölümü, aynı zamanda çiftçilik de yapmaktadır.

Birinci grupta bulunan asıl büyük kitle ise geleneksel çiftçiliğin kaçınılmaz bir parçası olarak hayvancılıkla uğraşmakta ve bir bölümü, hanenin bir ya da birkaç üyesini aile dışında ücretli işçi olarak çalıştırmaktadır. Kısacası, göl aynasında kalacak yerleşmelerde temel ekonomik uğraşı alanı tarım kesimi olmakla birlikte, hanelerin bir bölümü ikinci bir gelir kaynağı olarak, bir bölümü de toprakları bulunmadığından temel geçim kaynağı olarak tarım dışına taşan ekonomik faaliyetlerde bulunmaktadır. Örneğin, 504 topraksız hanenin 184'ü işçi ve memuriyetten, 36'sı ticaret ve esnafılıktan, 12'si değişik faaliyetlerden olmak üzere toplam 232'si temel geçim kaynaklarını tarım dışı ekonomik faaliyetlerden sağlamaktadırlar.

(34) 1991 Genel Tarım Sayımı, T.C.Başbakanlık DİE, 1992. Ankara.s.12-13.

ÇİZELGE 100: AİLENİN GEÇİM BİÇİMİ
(n=504)

	Hane Sayısı	% Dağılım
Tarımsal Faaliyet	250	49.71
.Bitkisel Üretim	230	45.73
.Hayvancılık, Besicilik	17	3.38
.Balıkçılık vb	3	0.60
Ticaret	36	7.16
.Ticaret	13	2.58
.Esnaf vb	23	4.57
İşçi/Memur	184	36.58
.İşçi	162	32.20
.Memur	22	4.37
Diğer	12	2.38
Çalışmıyor	21	4.17
Toplam	503	100.00
Yanıtız	1	

Kırsal alanlarda yaşayan hanelerin ekonomik uğraşlarının türünü ve yönünü belirleyen temel unsurlar, başta toprak olmak üzere sahip olunan doğal kaynaklar ve sermaye ile çiftçilerin teknik bilgi birikim düzeyi ve ekonomik çevrenin niteliğidir.

Göl aynasında kalacak yörelerde kara iklimi hakimdir. Yazlar kurak ve sıcak, kışlar az yağışlı ve soğuk olan bu iklim koşullarında, sulama yapılmazsa kuru tarım bir zorunluluk haline gelmektedir. Su kaynaklarına çok yakın olmakla birlikte, şimdiye kadar gerekli altyapı yatırımları gerçekleştirilemediği için ilgili yerleşim birimleri daha

çok kuru koşullarda tarım yapmaktadırlar. Bölge akarsularının engebeli arazi yataklarında bulunması su kaynaklarından yararlanmayı güçleştirmiştir. Sulu tarım daha çok, su yataklarının hemen yanibaşında bulunan ve akarsuyun küçük çabalarla ulaşabileceği arazilerde yapılmaktadır. Ormanların azlığı ve balıkçılık eğitim tesislerinin bulunmayışı da bitkisel üretim dışındaki tarımsal faaliyetlerin gelişmesine engel olmuştur. Ancak, Bölge'nin çok büyük bir bölümünü oluşturan dağlar, yaylalar, doğal otlaklıklar göl aynasında kalacak hanelere besicilik yapma olanağını vermektedir.

Kısacası, Bölge'nin doğal kaynakları, mevcut koşullarda tarımsal üretimi geliştirmeye pek elverişli doğildir. Bölge'nin ekonomik çevresi ise, Bölge'deki tarımsal üretimi ve gelişmeyi özendirerek ve destekleyecek nitelikte doğildir. Ancak tarım dışı kesimlerde, özellikle sanayi kesiminde sağlanan atılımlar Bölge pazarlarını geliştirebilir ve tarım ürünlerine olan talebi artırabilir. Tarım dışı kesimlerin işgücü talebinden değil, kırsal göçten ötürü büyüyen Bölge'de kentler de tarımsal üretimi özendirip artıracak düzeyde bir talep artışına yol açabilmiş doğildir. Yine Bölge'deki pek gelişemeyen tarıma dayalı sanayiler de tarımsal talebi artıramamışlardır. Kısacası, Bölge ekonomisinin tarımsal üretim ve gelişmeyi özendirip sürükleyecek bir düzeyde olmadığı söylenebilir.

Üretimde teknik sermayenin henüz belirleyici üretim faktörü olamadığı Bölge'de, hanelerin ekonomik durumunu belirlemek için göz önünde bulundurulacak ilk gösterge toprak sahipliğidir. Bulgulara göre, hanelerin yüzde 52'si (545 hane) toprak sahibi iken, yüzde 48'inin (504 hane) toprağı yoktur. Güneydoğu Anadolu Bölgesi genelinde topraksız çiftçilerin toplam çiftçilere oranı ise yüzde 40'a yakındır. Toprak sahibi hanelerin yüzde 70'i 10 hektardan daha az

arazi ile küçük toprak sahibi, yüzde 20'si 10-25 hektar arazi ile orta toprak sahibi ve yüzde 10'u da 25 hektarın üzerinde arazi ile büyük toprak sahibi grubuna girmektedirler.

ÇİZELGE 101: TOPRAK SAHİPLİĞİ
(n=1052)

	Hane Sayısı	% Dağılımı
Toprağı Olan	545	51.95
Toprağı Olmayan	504	48.05
Toplam	1049	100.00
Yanıtsız	3	

Kendi mülkiyetlerindeki topraklır üzerinde üretim yapan haneler kadar, yaygın bir biçimde ortakçılık-yarıcılık, kısmen de kiracılık yoluyla toprak işleyen haneler de vardır. Bir bölümü toprağı olan, bir bölümü de toprağı olmayan hanelerden olmak üzere 500 dolayında hane ortakçılık-yarıcılık ya da kiracılık yoluyla tarımsal üretimde bulunmaktadır.

Göl aynasında kalacak arazilerde, büyük ölçüde kuru tarım yapılmaktadır. Güneydoğu Anadolu Bölgesi genelinde de toplam ekili tarım arazilerinin yüzde 77'sinde kuru tarım yapılmaktadır.⁽³⁵⁾ Doğal konumları itibariyle subasar arazilerde ve artezyen kuyuları vurulan alanlarda ise daha çok geleneksel ark yöntemleri ile sulu tarım yapılmaktadır. Su kaynaklarından, geleneksel su kanalları yöntemi ya da su motoru kullanılarak yararlanıldığı için sulanan arazi miktarını daha çok arazinin coğrafi konumu belirlemektedir.

(35) 1991 Genel Tarım Sayımı, DİE, s.20-22.

Bu bağlamda, Batman ve Adıyaman kırsal yerleşim alanları, Diyarbakır ve Şanlıurfa kırsal yerleşim alanlarına göre daha fazla sulu tarım yapabilmektedir. Örneğin Batman'da yüzde 20, Adıyaman'da yüzde 14 olan sulanan tarım alanlarının toplam ekili alanlara oranı, Diyarbakır'da yüzde 10'a, Urfa'da yüzde 8'e düşmektedir. (36)

ÇİZELGE 102: TOPRAĞIN DURUMU (n=545)

	SULU TARIM		KURU TARIM	
	Hane	%	Hane	%
	Sayısı	Dağılım	Sayısı	Dağılım
-100 Dekar	61	83.56	383	72.68
100-150 Dekar	1	1.37	46	8.73
151-200 Dekar	3	4.11	32	6.07
201-250 Dekar	1	1.37	9	1.71
250+ Dekar	7	9.59	55	10.44
Belli Olmayan	-	-	2	0.38
Toplam	73	100.00	525	100.00

Kendi toprakları üzerinde tarım yapan 545 hanenin 525'i sadece kuru tarım arazisine, 20'si sadece sulu tarım arazisine, 53 hanenin de hem sulu, hem de kuru tarım arazisine sahip olduğu anlaşılmaktadır. Ancak anket sorularından, "sulu arazi" sözcüğü ile yalnızca akarsu ya da kaynak suları ile sulanan araziler anlaşıldığı ve daha çok öz tüketime yönelik sebze-meyve üretiminin yapıldığı küçük sulu arazilerin hesaba katılmadığı varsayımı ile yukarıda verilen sulu arazi sahipleri sayısının daha fazla olduğu düşünülmektedir. Nitekim, daha sonra verilecek ürün deseni ile ilgili veriler, bu yöndeki düşüncüyü doğrular niteliktedir.

Kuru tarıma göre, birim alana daha yoğun işgücü ve sermaye gerektiren sulu tarım arazileri daha çok 10 hektarın altında yoğunlaşmış durumdadır. 73 haneden 61'i 10 hektardan daha küçük sulu toprak parçalarına sahiptir. 7 hane ise, sulu tarım için çok büyük olarak nitelendirilebilecek 25 hektardan daha büyük sulu tarım alanlarına sahiptir. Sulu tarım alanları ölçüsünde olmasa bile, kuru tarım alanlarına sahip haneler de, yaklaşık yüzde 73 ağırlıkla 10 hektarın altında birleşmişlerdir. Kuru tarım arazi sahibi toplam hanelerin yüzde 10'undan fazlasını oluşturan 55 hane ise, 25 hektardan daha büyük arazi parçalarına sahiptirler.

Tarımsal Ürün Deseni

Baraj yapımından etkilenecek kırsal alanlarda, yarı kapalı ekonomik sistem gereği olarak, genelde çok ürünli (*polyculture*) bir üretim deseni hakimdir. Üretim faaliyetlerinde çoğunlukla temel amaç, ailenin öz tüketiminin sağlanması ve piyasadan temin edilebilecek mal ve hizmetler için gerekli finansman olanaklarının yaratılmasıdır. Bu amaca ulaşmak için üretilecek ürünün türünü ise büyük ölçüde doğal faktörler ve geleneksel alışkanlıklar belirlemektedir. İlgili soruya yanıt veren 719 hanenin 534'ü, yani yüzde 74'ünden fazlası yetiştirilen ürünlere ilişkin kararı toprağın yapısına, su durumuna ve "babadan kalma" alışkanlıklara göre verdiklerini belirtmişlerdir. Piyasa ve fiyat koşullarına göre üretim kararı veren hane sayısı 77'dir, yani toplam hane sayısının yüzde 11'i kadardır. Aynı soruya hanelerin yüzde 9,5'u "ihtiyaç" ögesi ile yanıt verirken, yüzde 6'sı üretilecek ürünü "ağa"nın belirlediğini söylemişlerdir.

ÇİZELGE 103: YETİŞTİRİLECEK ÜRüNLERE İLİŞKİN
KARARI BELİRLEYEN ÖGELER
(n=1052)

	Hane Sayısı	% Dağılımı
Toprağın Yapısı	238	33.10
Su Durumu	167	23.23
Gelir/Gider. Fiyat. Pazar İhtiyaç	77	10.71
Ağa'nın isteği	68	9.46
Gelenek. Alışkanlık	40	5.56
	129	17.94
Toplam	719	100.00
Yanıtsız	333	

Bu bağlamda, üretimin şeklini ve yönünü belirleyen temel unsurun, doğal faktörler veri olarak alındığında, ailenin geçim kaygısı olduğu söylenebilir. Ürünün özelliğinden dolayı tamamen pazara dönük üretim yapan tütün üreticisi haneler dahi, ailenin öz tüketimi için, olanaklar ölçüsünde hayvan beslemekte, meyve-sebze ya da tahıl üretimi yapmaktadır. Özet olarak, araştırma evreninde geleneksel köylü tarımının tüm özelliklerini görmek mümkündür.

Ürün deseni ile ilgili bulgular, Türkiye genelinde olduğu gibi, en yaygın tarımsal ürün grubunun tahıl olduğunu ortaya koymaktadır. İlgili soruları yanıtlayan 1052 haneden 587'si tahıl ürettiğini belirtmiştir. Güneydoğu Anadolu Bölgesi genelinde de toplam ekili alanların yüzde 70'inden fazlasını, başta buğday ve arpa olmak üzere tahıl ürünleri oluşturmaktadır.(37) Bölge'de yetiştirilen ikinci en önemli

(37) 1991 Genel Tarım Sayımı. DtE. s. 24-26.

ürün grubu 486 hanenin ürettiği sınıai bitkilerdir. Güneydoğu Anadolu Bölgesi genelinde, sınıai bitkiler toplam ekili alanların yüzde 6'sını işgal etmektedir. (38) Üçüncü sırayı, 191 hanenin yetiştirdiği baklagiller alırken, 50 hane ağırlıklı olarak meyve, 20 hane sebze ve 7 hane de yağlı tohum üretmektedir. Bölge genelinde baklagiller toplam ekili alanların yüzde 25'ini işgal etmektedir. (39)

Tahıl grubunda en fazla üretilen ürün buğdaydır. Tahıl üretimi yapan 597 haneden 413'ü ağırlıklı olarak buğday, 184 hane arpa üretmektedir. Diğer tahıl ürünleri olan mısır ve çavdar çok az bir miktarda yetiştirilmektedir. Sınıai bitkilerden en yaygın üretime sahip ürün ise tütündür. Sınıai bitki üretimi yaptığını bildiren 486 hanenin 477'si tütün, yalnızca 9'u pamuk üretmektedir. Baklagil cinsi ürün üreten 191 hanenin 167'si mercimek, 20'si nohut üretmektedir.

ÇİZELGE 104: YETİŞTİRİLEN ÜRÜNLER
(n=1052)

	Hane	
	Sayısı	% Dağılım
Tahıllar	597	44.19
Endüstriyel Bitkiler	486	35.97
Baklagiller	191	14.14
Yağlı Tohumlar	7	0.52
Meyveler	50	3.70
Sebzeler	20	1.48
Toplam	1351	100.00

Söz konusu alanda yağlı tohum cinsinden yalnızca susam, 7 hane tarafından üretilmektedir. 50 meyve üreticisi hanenin 32'si antep fıstığı ve 18'i bağ-üzüm üretmektedir. Nihayet

(38) Tarımsal Yapı ve Üretim 1990. DİE, 1993, Ankara, s.33.

(39) Tarımsal Yapı ve Üretim 1990. DİE, 1993, Ankara, s.33.

20 sebze üreticisi hane, başta domates olmak üzere kavun-karpuz, biber, patlıcan gibi çeşitli sebzeler üretmektedir.

Yukarıda adı geçen tarım ürünlerinin tümü, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yaygın olarak üretilen ürünlerdir. Bölge, Türkiye'de üretilen toplam buğdayın yüzde 7'sini, arpanın yüzde 14'ünü, mercimeğin yüzde 61'ini, nohutun yüzde 16'sını, pamuğun yüzde 20'sini, tütünün yüzde 30'unu, susamın yüzde 44'ünü ve nihayet antep fıstığının yüzde 91'ini üretmektedir.(40)

Tüm yerleşim alanlarında, yukarıda verilen genel ürün deseni geçerli olmakla birlikte, ürün ağırlıkları bir il yöresinden diğerine, hatta bir yerleşim biriminden diğerine, iklim, arazi yapısı ve su gibi doğal faktörlere, kısmen de pazarla olan ekonomik ilişkilerin yoğunluk düzeyine bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Bölge'nin en geleneksel tarımsal ürünleri olan ve kuru koşullarda üretilebilen buğday, arpa ve mercimek dört il yöresinde de yaygın bir biçimde üretilirken, pamuk Batman ve Diyarbakır'ın, antep fıstığı Şanlıurfa ve Adıyaman'ın, kavun-karpuz Diyarbakır ve Şanlıurfa'nın, tütün Adıyaman, Batman ve Diyarbakır'ın köylerinde üretilebilmektedir.

Pazara Sunulan Tarımsal Ürünler

Baraj yapımından etkilenecek yörelerde çiftçilerin pazara sundukları ürünlerin türünü ve ağırlıklarını, ilgili yörelerin ürün deseni ile yetiştirilen ürünün niteliği

(40) GAP 11 İstatistikleri 1993. s.96. 102.

belirlenmektedir. Bölge'nin tarımsal ürün desenine bağlı olarak pazara tahıl ürünleri, sınai bitkiler, baklagiller, meyve ve sebze, yağlı tohumlar ve hayvansal ürünler sunulmaktadır. Hane sayısına göre yetiştirilen ürün ağırlıkları sıralamasında ilk sırayı alan tahıllar, pazara sunulan ürün ağırlıkları sıralamasında ikinci sıraya düşmekte, buna karşılık sınai bitkiler ilk sıraya yerleşmektedir. Çünkü tahıllar "geçimlik ekonomi"nin bir unsuru olarak büyük ölçüde öztüketim için üretildiği halde, sınai bitkiler yalnızca pazara yönelik olarak üretilmektedirler. Bazen haneler, yalnızca aile gereksinimlerini karşılayacak bir biçimde tahıl üretiminde bulunmaktadır.

ÇİZELGE 105: PAZARA SUNULAN BELLİ BAŞLI ÜRÜNLER
(n=1052)

	Hane Sayısı	% Dağılım
Endüstriyel Bitkiler	472	42.52
.Tütün	463	41.71
.Pamuk	9	0.81
Tahıllar	409	36.85
.Buğday	289	26.04
.Arpa	120	10.81
Baklagiller	165	14.86
.Mercimek	147	13.24
.Nohut	18	1.62
Meyve-Sebze	30	2.70
.Antep Fıstığı	12	1.08
Hayvansal Ürünler	27	2.43
Yağlı Tohumlar (Susam)	4	0.37
Yumurta, Bal	3	0.27
TOPLAM	1110	100.00

"Pazara sunulan en önemli üç ürün" sorusuna alınan yanıtlardan oluşturulan yukarıdaki tablo, hanelerin çoğunun pazara sunduğu ürün grubunun sınai bitkiler olduğunu göstermektedir. Bu grupta yer alan 472 hanenin 463 ile yaklaşık tamamını tütün satan haneler oluşturmaktadır. Geriye kalan 9 hane ise pamuk üretip piyasaya sunmaktadır. Tütünün yörede temel piyasa ürünü olmasında, Bölge'nin tütün ekimine elverişli olması kadar devletin tütüne sağladığı destekleme alımlarının da büyük rolü vardır.

Pazara sunulan ürünlerde, hane bazında yüzde 43 ağırlığı olan sınai bitkileri yüzde 37'lik bir payla tahıllar izlemektedir. Tahıl grubundan piyasaya yönelen en önemli ürün buğdaydır. Bu grupta yer alan 409 hanenin 289'u pazara buğday, 116'sı arpa, 2'si mısır ve 2'si çavdar sunmaktadır. Pazara sunulan üçüncü önemli ürün grubu baklagillerdir. Pazara sunulan baklagillerde temel ürün mercimektir ve bu gruptaki 165 hanenin 147'si mercimek satmaktadır. Geriye kalan 18 hane ise nohut satmaktadır.

Pazara meyve-sebze satan 30 hanenin 12'si antepfıstığı üreten hanelerden oluşmaktadır. Pazara sundukları başlıca ürünleri hayvansal ürünlerden olan 27 hanenin 8'i peynir, 4'ü süt, 2'si tereyağ, 5'i yün ve 8'i de canlı hayvan satmaktadır. Geriye kalan 7 haneden 4'ünün pazara sundukları en önemli ürün susam, 3'ünün ise yumurta ve baldır.

Pazar için üretilen ürünlerin pazarlama kanallarına gelince, ürünün türüne bağlı olarak KİT'ler ve kooperatiflerden oluşan kamu kuruluşlarının ağırlıkta olduğu görülür. Bölge'de üretilen ve çok sayıda haneye gelir sağlayan tütün, buğday, pamuk ve antepfıstığı gibi ürünler devlet destekleme alımları kapsamında bulduklarından büyük ölçüde Tekel, TMO ve ilgili kooperatiflere (Güneydoğu Tarım Kooperatifleri Birliği) satılmaktadırlar. Bölge'de ekonomik gelişme

düzeyinin düşük olması, tarımsal ürünlerin özel sektör yerine yoğun bir biçimde kamu kuruluşlarına yönelmesine yol açmaktadır.

Pazarlama kanalları ile ilgili sorulara yanıt veren 690 hanenin 2/3'sini oluşturan 452 hane, ürünlerini kamu kuruluşlarına sattıklarını belirtmişlerdir. Toplam yanıt veren hanelerin yüzde 20'sine denk gelen 135 hane ürünlerini toptancı-aracı tüccarlar yoluyla pazarlarken, 80 hane hem kamu kuruluşlarına, hem de tüccara ürün satmıştır. Doğrudan nihai tüketiciye ulaşarak ürünlerini pazarlayan hane sayısı sadece 23'tür. Bu haneler daha çok nihai tüketime yönelik ürünlerden olan meyve-sebze ve hayvansal ürün satan üreticilerden oluşmaktadır. Çiftçilerin ürünlerini daha iyi koşullarda değerlendirecek, yerel düzeyde ve ürün temeline dayalı tarım satış kooperatiflerinin gelişemediği Bölge'de aracı-toptancı tüccarlar tefecilik sayesinde üreticilerin ürünlerini düşük fiyatlarla satın alabilmektedirler.

ÇİZELGE 106: TARIMSAL ÜRÜNLERİN PAZARLAMA KANALLARI
(n=1052)

	Hane	%
	Sayısı	Dağılımı
Kamu Kuruluşları	452	65.51
Tüccar	135	19.57
Tüccar ve Kamu Kuruluşu	80	11.59
Doğrudan Tüketiciye	23	3.33
Toplam	690	100.00
Yanıtsız	362	

Hayvan yetiştiriciliği, geleneksel tarım işletmelerinin ayrılmaz bir parçasıdır. Yetiştirilen hayvanlar ve elde edilen hayvansal ürünler çoğu zaman ailenin öz tüketimini karşılamakta, bazen de ailenin geçimine katkıda bulunmaktadır. Özellikle topraksız ya da küçük toprak sahibi haneler için hayvancılık temel ekonomik geçim kaynağı olabilmektedir. Bölge'nin doğal koşulları daha çok ekstansif geleneksel küçükbaş hayvancılığa olanak tanımaktadır. Türkiye toplam keçi varlığının yüzde 22'si, koyun varlığının yüzde 13'ü Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde bulunmaktadır.

Hayvan varlığı ile ilgili olarak yapılan anket çalışmaları 488 hanenin büyükbaş, 423 hanenin küçükbaş, 358 hanenin de kümes hayvanı sahibi olduğunu göstermektedir. Yine anket çalışmaları bazı yerleşim birimlerinde hiç ya da çok az kümes hayvanı olduğunu ortaya koymaktadır.

ÇİZELGE 107: HAYVAN VARLIĞI (n=1052)

	Hane Sayısı	% Dağılımı
Büyükbaş Hayvan	488	
1- 3 adet	257	52.66
4-10 adet	193	39.55
10+ adet	38	7.79
Koyun	228	
1-10 adet	133	58.33
11-50 adet	87	38.16
50+ adet	8	3.50
Keçi	195	
1-10 adet	175	89.74
11-50 adet	19	9.75
50+ adet	1	0.51
Kümes Hayvanı	358	
1-10 adet	200	55.87
11-50 adet	151	42.17
50+ adet	7	1.96

Büyükbaş hayvan sahibi 488 hanenin yarısından fazlasında 1 ile 3 arasında hayvan varlığı bulunmaktadır. Bu hanelerin hayvancılığı, geçimlik ekonomi çerçevesinde aile gereksinimleri için yaptığı kuşkusuzdur. 193 hanenin, yani toplam hanelerin yüzde 40'ının 4 ile 10 arasında değişen sayıda büyükbaş hayvanları mevcuttur. Bu hanelerde besicilik, hem öz tüketim, hem de pazara yöneliktir. 10 adetten fazla büyükbaş hayvan varlığına sahip 38 hanede ise pazar amacı ön plana çıkmakta ve artık besicilik ailenin temel geçim kaynağı durumuna gelebilmektedir.

Koyun sahibi 228 haneden 133'ü 1 ile 10 arasında değişen bir hayvan varlığına sahiptir. Bu haneler daha çok öz tüketime yönelik koyun besiciliği yaparken, 11-50 adet arasında koyun varlığı olan 87 hanede üretimin ağırlığı pazar amacına kaymaktadır. 50'nin üzerinde bir koyun varlığına sahip olanlarda ise besicilik hanenin temel ekonomik uğraşlarından biri olmaktadır.

Keçi yetiştiricisi 195 hane için de benzer bir çözümlenme söz konusudur. Ancak bu grupta, keçi yetiştiriciliğini temel ekonomik uğraşı alanı olarak benimseyip 50'nin üzerinde keçi besleyen sadece bir hane vardır.

Kümes hayvanı yetiştiren 358 hanenin büyük bölümünde, sahip olunan hayvan sayısına bakarak temel amacın ailenin öz tüketiminin karşılanması olduğu söylenebilir. İkinci grupta bulunan ve 11-50 arasında kümes hayvanı olan 151 hanede hem öz tüketimin karşılandığı, hem de bir miktar pazara satıldığı anlaşılırken, 50'nin üzerinde kümes hayvanı bulunanlarda üretimin ağırlıklı yönü pazarı göstermektedir.

Mevcut veriler çerçevesinde, hayvancılığın göl aynasında kalacak yörelerin ekonomisindeki yerini tam olarak saptamak mümkün değildir. Ancak, bulgulara ve Bölge ile ilgili

istatistikî bilgilere bakarak, hayvancılığın ilgili yöre hanelerine önemli bir geçim kaynağı oluşturduğu, geçimlik ekonomi çerçevesinde ailelerin öz tüketimini karşıladığı ve bazı hanelere de temel geçim kaynağı oluşturduğu söylenebilir. Sürekli bir gelir kaynağı oluşturmanın ötesinde, Bölge'nin mevcut ekonomik koşullarında, az sayıda da olsa sahip olunan hayvan varlığı, her an paraya çevrilebilir özelliğinden dolayı çiftçiler için bir "banka" ya da "sosyal güvence kurumu" işlevini de yerine getirmektedir. Düşün giderleri için ya da hastalık halinde sahip olunan ineklerden ya da koyunlardan birinin-birkaçının satılması yaygın bir uygulamadır.

Baraj yapımından etkilenecek hanelerin temel ekonomik geçim kaynaklarından biri de, *yerleşim birimi dışında bir işten ya da işçilikten sağlanan gelirdir*. Anket kapsamındaki hanelerden 811'inin yerleşim birimi dışında çalışanı bulunmaktadır. Bunların bir bölümü (% 30) toprağı olmayan ve temel geçimini yerleşim birimi dışında işçilik, memuriyet, küçük ticaret ve esnaflıkla sağlayan hanelerdir.

Burada asıl üzerinde durulması gereken, temel uğraşısı tarım kesimine dayalı, yani çiftçi hanelerin geçimlerini sağlamak için aile bireylerinden birinin ya da birkaçının yerleşim dışına çalışmak amacıyla çıkması olayıdır. Yerleşim dışına çalışmak amacıyla çıkan aile bireyleri genelde mevsimlik tarım işçisi,⁽⁴¹⁾ geçici inşaat işçisi ya da hizmet sektöründe şöför, muavin, temizlik işçisi vb olarak çalışmaktadırlar. Bu tür işçilikten sağlanan ücretler, daha çok küçük topraklı aileler için bir yan gelir ya da ikinci bir gelir oluşturmaktadır.

(41) Türkiye genelinde yüzde 25 olan dışarıya mevsimlik tarım işçisi gönderen kırsal yerleşim birimlerinin toplam kırsal yerleşim birimlerine oranı. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yüzde 48'e yükselmektedir. 1991 Genel Tarım Sayımı, s.79.

Yerleşim dışına çalışmaya gidişin nedeni, toprak yetersizliğinin yarattığı işsizlik ve geçim sıkıntısıdır. Yerleşim dışına çalışmaya gidiş nedeni ile ilgili soruya yanıt veren 190 hanenin yüzde 91'i, yukarıdaki nedenleri gerekçe olarak göstermiş ve bu tür bir iç göçün önlenmesi için devletin kendilerine iş olanakları yaratmasını ve verimli toprak vermesini önermişlerdir. Yerleşim dışında ücretli olarak çalışanlar Bölge illerinden çok Çukurova'dan İstanbul'a kadar ekonomik canlılığın yüksek olduğu yörelere yayılmış durumdadırlar.

ÇİZELGE 108: YERLEŞME DIŞINA ÇALIŞMAYA GİDİŞ NEDENLERİ (n=811)

	Hane Sayısı	% Dağılım
İşsizlik.Geçim Sıkıntısı	160	84.21
Toprak Yetersizliği	13	6.84
Daha İyi Bir İş Olanağı	4	2.11
Diğer	13	6.84
Toplam	190	100.00
Yanıtsız	621	

ÇİZELGE 109: YERLEŞME DIŞINA GİTMİYİ ÖNLEYECEK ÇÖZÜM ÖNERİLERİ (n=811)

	Hane Sayısı	% Dağılım
Devletin Yeni İş Olanakları ve İstihdam Alanları Yaratması	21	11.35
Daha Verimli Toprak Verilmesi	122	65.95
Sulamayla İlgili Sorunların Çözümü	3	1.62
Tarım ve (ya) Hayvancılık Kredisi Verilmesi	30	16.21
Diğer	9	4.87
Toplam	185	100.00
Yanıtsız	626	

Göl aynasında kalacak kırsal alanlar, tarımda kullanılan *üretim teknik ve yöntemleri* bakımından henüz gelişmenin başlangıcında ya da ilk aşamalarında bulunmaktadır. Modern tarımsal üretim yöntemlerinin geleneksel üretim yöntemlerini henüz tasfiye edemediği göl aynası yörelerinde ileri tarım teknikleri çoğu kez ilkel tarım teknikleri ile birlikte kullanılmaktadır. Kısacası, yöre tarımı, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin genelinde olduğu gibi tarımsal modernizasyonun ilk aşamalarını yaşadığından ikili bir yapıyı bünyesinde barındırmaktadır.

Tarımsal modernizasyonun sembolü kabul edilen traktör çok yaygın olarak kullanılmaktadır. İlgili soruları yanıtlayan 729 çiftçiden 706'sı, yani yüzde 97'si toprağını traktör gücüyle işlemektedir. Yalnızca 15 çiftçi, toplam çiftçilerin yüzde 2'si, arazisini çift hayvanı ile işlemektedir. 8 hane ise motor ve hayvan gücünü birlikte kullanarak tarımsal işlemlerini gerçekleştirmektedir.

Motor gücünün bu derecede yaygın olduğu yörede, çok az sayıda da olsa bazı çiftçilerin tarımsal işlemler için hayvan beslemesi, ekonomik yönden irrasyonel bir davranış olarak algılanabilir. Ancak hayvan gücünden yararlanmayı sürdüren işletmelerin yaklaşık tamamı küçük işletmelerdir. Bu işletmelerin arazilerinin bir bölümüne, altyapı eksikliği ve arazi eğimi nedeniyle tarımsal makinelerin girmesi zaten olanaksızdır. Öte yandan, bu tür arazilerin işletilmesi, ekonomik yönden de pek rantabl değildir. Ancak, alternatif ekonomik kaynakları olmayan küçük toprak sahibi haneler, bu tür arazileri geçim kaygılarıyla işlemeye devam etmektedirler.

ÇİZELGE 110: TOPRAĞI İŞLEME BİÇİMİ (VE BÜYÜKLÜĞÜ)
(n=1052)

	Traktör		Çift Hayvanı		Traktör ve Çift Hayvanı		TOPLAM	
	Hane	%	Hane	%	Hane	%	Hane	%
	Sayı	Dağılımı	Sayı	Dağılımı	Sayı	Dağılımı	Sayı	Dağılımı
-100 Dekar	437	61.90	14	93.33	4	50.00	455	62.41
100-150 Dekar	129	18.27	-	-	2	25.00	131	17.97
151-200 Dekar	43	6.09	-	-	2	25.00	45	6.17
201-250 Dekar	33	4.67	-	-	-	-	33	4.53
250 + Dekar	64	9.07	1	6.67	-	-	65	8.92
Toplam	706	100.00	15	100.00	8	100.00	729	100.00
Yanıtız							323	

Güneydoğu Anadolu genelinde tarımsal makineleşme düzeyi, Türkiye ortalamasının biraz gerisinde bulunmaktadır. Türkiye tarla topraklarının yüzde 15'ini barındıran Bölge, Türkiye toplam traktör sayısının ancak yüzde 4'üne sahiptir. (42) Bu oran, daha fazla finansman kaynağı gerektiren biçer-döver için yüzde 2,5'a düşmektedir.

Göl aynasında kalacak yörelerde, toprağın işlenmesinde kullanılan traktörler büyük ölçüde kiralama yoluyla sağlanmaktadır. Bir traktörün tam zamanlı rasyonel kullanımına olanak verecek büyüklükte toprağı olmayan haneler, traktör kiralama yoluyla topraklarını işlemeye ilgi göstermektedirler. Sorulara yanıt veren 747 hanenin 305'i, yani yüzde 41'i bu şekilde traktör sağladıklarını beyan etmişlerdir.

(42) 1991 Genel Tarım Sayımı, T.C.Başbakanlık DİE, 1992, Ankara,s.50-52.

ÇİZELGE 111: TRAKTÖR SAĞLAMA BİÇİMİ
(n=1052)

	Hane Sayısı	% Dağılım
Kendinin	248	33.11
Ortak	194	25.90
Kira	305	40.99
. Kooperatiften	2	0.66
. Köylüden	284	93.11
. Ağa	19	6.23
Toplam	747	100.00
Yanıtsız	305	

Arazi büyüklükleri, traktör gibi büyük tarımsal makinelerin rasyonel kullanımına olanak tanımayan küçük işletmelerden oluşan Türkiye tarımı genelinde de "kiralama" çok yaygın bir yöntemdir. Küçük ölçekli işletmelerde, traktör ya da biçerdöver gibi büyük tarımsal makinelerin sağlanmasında kiralamanın alternatifi kooperatifçiliktir. Küçük çiftçilere tarımsal makineleri olabildiğince düşük maliyetlerle kullanma olanağı sağlayan kooperatifçilik ne Türkiye genelinde, ne de Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde gelişip yaygınlaşabilmiştir. Üstelik Bölge'de kooperatifleşme Türkiye'nin de gerisinde bulunmakta ve Türkiye genelinde yüzde 18 olan yerleşim alanlarının tarımsal kooperatifleşme oranı, Güneydoğu'da yüzde 3'ün altına düşmektedir.(43)

(43) 1991 Genel Tarım Sayımı, Ankara, s.78.

Küçük toprak sahiplerinin traktör sağlamada başvurdukları bir başka yöntem, herhangi bir hukuki örgütlenmeye gitmeden, birkaç hane bir araya gelerek traktör satın alıp ortaklaşa kullanmalarıdır. Anket kapsamındaki hanelerden 194'ünün bu tür traktör ortaklığı bulunmaktadır. Hanelerin yüzde 33'ünün, yani 248 hanenin ise kendi traktörü bulunmaktadır.

Toprakların işlenmesinde yüksek bir makineleşme düzeyine sahip göl aynasında kalacak yörelerin çiftçileri, hasatta makine gücüne daha az başvurmaktadırlar. Anket kapsamındaki 767 hanenin yüzde 35'ine denk gelen 268 hane hasatını biçer-döver ile yaparken, 469 hane, toplam hanelerin yüzde 61'inden fazlası tırpan ve orak gibi geleneksel hasat araçlarını kullanmakta, ya da hiçbir alet kullanmadan el ile hasat yapmaktadır.

ÇİZELGE 112: HASAT YAPIM TEKNİĞİ
(n=1052)

	Hane Sayısı	% Dağılım
Biçer-döver	268	34.94
Tırpan	30	3.90
Tırpan, orak, el vb	469	61.16
Toplam	767	100.00
Yanıtsız	285	

Traktöre oranla çok daha fazla büyük mali kaynaklar gerektiren ve üstelik traktör gibi tarımsal uğraşılarda dışında kullanma olanağı vermeyen biçer-döverin traktör ölçüsünde yaygın olmaması beklenen bir durumdur. Türkiye geneli için de bu durum geçerlidir. Ancak yörede hasat işlemlerinde makineleşme düzeyinin düşük olması, yukarıdaki

gerekçelerle birlikte büyük ölçüde yörenin tarımsal ürün deseninden kaynaklanmaktadır.

Daha önce de belirtildiği gibi, yöre tarım alanlarının büyük bir bölümünde, biçer-döver gibi hasat makinelerinin kullanılamayacağı çok yaygın olarak yetiştirilen tütün ve mercimek, el, orak ya da tırpan kullanılarak hasat edilmeye uygun ürünlerdir. Ancak, tahıl ürünlerinin hasatında da, özellikle küçük işletmelerde orak ve tırpan gibi araçlar yaygın olarak kullanılmaktadır. Kısacası, göl aynasında kalacak yörelerde hasat yapımında, ürünün cinsine ve arazi varlığına bağlı olarak modern teknoloji ile geleneksel teknoloji birlikte kullanılmaktadır.

Tarımsal modernizasyonun ana unsurlarından olan ve tarımda birim alana verimliliği artıran modern girdi kullanımına gelince, ilgili yörede eksiklikleri ile birlikte belli gelişme olduğu görülmektedir. Son otuz yıldır modern girdi kullanımını yaygınlaştırmaya çalışılan Türkiye tarımı genelinde de henüz istenilen düzeyde bir kullanım söz konusu değildir.

FAO verilerine göre⁽⁴⁴⁾ hektar başına, Dünya'da 97 kg olan ortalama kimyasal gübre tüketimi Türkiye'de henüz 64 kg civarındadır. Tarımsal modern girdilerin, Türkiye'nin diğer bölgelerine göre biraz daha geç girdiği Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde birim alana tüketilen kimyasal gübre miktarı, Türkiye ortalamasına yakın bir düzeyde bulunmaktadır. Türkiye tarım alanlarının yüzde 11-12'sine sahip Bölge, Türkiye toplam kimyasal gübre tüketiminin sadece yüzde 9.4'ünü gerçekleştirmektedir.⁽⁴⁵⁾

(44) Egnrais : AO 1990. Birleşmiş Milletler. Roma.

(45) Güneydoğu Anadolu Projesi. 1992 Durum Raporu. s.34.

Türkiye'nin genelinde olduğu gibi, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde de en önemli modern girdi olan kimyasal gübrenin kullanılmadığı çok az yerleşim birimi vardır. 1991 Genel Tarım Sayımı sonuçlarına göre, Türkiye toplam yerleşim birimlerinin yüzde 94'ünde, Güneydoğu Anadolu toplam yerleşim birimlerinin yüzde 92'sinde kimyasal gübre az ya da çok kullanılmaktadır. Bu oran tarımsal mücadele ilaçlarında Türkiye için yüzde 75'e, Bölge için yüzde 71'e düşmektedir.⁽⁴⁶⁾ Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin tarımsal ilaç kullanım yoğunluğu ise Türkiye ortalamasının oldukça altında bulunmakta ve Bölge'nin toplam tüketimindeki payı yüzde 4'lere inmektedir.⁽⁴⁷⁾

Bu genel görünüm doğrultusunda, göl aynasında kalacak yörelerde, yetersiz de olsa, modern girdi kullanıldığı görülmektedir. İlgili soruları yanıtlayan 789 hanenin 561'i, yani yüzde 71'i kimyasal gübre ve 784 hanenin yüzde 66 ile 519'u zirai mücadele ilacı kullanmaktadır. Kendi işletmesi dışından iyi cins tohumluk alan hanelerin oranı yüzde 18'e, su motoru kullanan hanelerin oranı ise yüzde 9'a düşmektedir.

ÇİZELGE 113: BİTKİSEL ÜRETİMDE MODERN GİRİDİ KULLANIMI
(n=1052)

	Kullanan		Kullanmayan		Toplam		Yanıtsız
	Hane Sayısı	% Dağılımı	Hane Sayısı	% Dağılımı	Hane Sayısı	% Dağılımı	
Su Motoru	72	9.21	710	90.79	782	100.00	270
Kimyasal Gübre	561	71.10	228	28.90	789	100.00	263
Zirai Mücadele İlacı	519	66.20	265	33.80	784	100.00	280
Tohumluk	143	17.52	673	82.48	816	100.00	236

(46) 1991 Genel Tarım Sayımı, T.C.Başbakanlık DİE, 1992, Ankara, s.60-63.

(47) GAP Durum Raporu, s.39.

Yarı kapalı ekonomi sisteminin kısmen geçerli olduğu yörede modern ve geleneksel üretim teknik ve yöntemlerinin bir arada kullanılması doğal bir görünümdür. Bu çerçevede, ağırlıklı olarak öz tüketime dönük üretim yapan küçük aile işletmeleri piyasadan temin edilen molern girdilere mümkün olduğunca uzak durmaktadırlar. Bu tür işletmeler ürünlerini piyasaya yönelttikleri ölçüde verim artırıcı girdilere başvurmaktadırlar. Çiftçilerin teknik bilgi düzeyinin düşük olmasının bu alandaki gelişmeleri yavaşlattığı da bir gerçektir.

Yörede kullanım yaygınlığı en düşük olan girdi iyi cins tohumluktur. Aslında Türkiye genelinde de yeterli derecede yüksek verimli sertifikalı tohumluk kullanılamamaktadır. En önemli tarım ürünü olan buğday için tohumluk karşılama oranı Türkiye için yüzde 46, Bölge için yüzde 19'dur. Tohumluk üretimi ve dağıtımı alanında faaliyet gösteren özel ya da kamu kuruluşları Bölge'ye yaygın bir biçimde yerleşmemişlerdir. Bulgular, tarımsal üretimde bulunan hanelerin ancak yüzde 18'inin tohumluk satın alarak kullandığını göstermektedir.

Bitkisel üretimde hakim olan karma teknolojik yapı hayvan yetiştiriciliği için de geçerlidir. Hayvan yetiştiriciliğinde modern yapılara geçişin ilk adımı, Bölge'nin doğal koşullarında beslenen düşük verimli hayvan varlığının yüksek verimli besi hayvan varlığı ile ikame edilmesiyle atılır. İkame esnasında yüksek verimli hayvan cinslerine uygun fiziki mekanlar, beslenme kalıpları ve modern araç-gereçler sağlanarak besicilikte yapısal dönüşüm gerçekleştirilmiş olunur. Yüksek verimli hayvan cinslerinin yaşayacağı uygun altyapı oluşturulmadan yapılan ikame, geleneksel yapılardan modern yapılara geçişi sağlayamayacağı gibi, birim hayvandan beklenen verim artışını da gerçekleştiremez. Bu saptama,

yüksek verimli büyükbaş hayvan ithal ederek hayvan varlığını ıslah etmeye çalışan Türkiye için büyük ölçüde geçerlidir. Türkiye'de bugüne kadar uygulanan genel tarım politikalarında hayvancılık büyük ölçüde ihmal edilmiştir. Toplam tarımsal gelirin ortalama yüzde 30'unu oluşturan hayvancılık, toplam tarımsal kredilerden ancak yüzde 5-10'luk bir pay alabilmektedir.(48)

Göl aynasında kalacak yörelerde yapılan alan çalışmasının sonuçları, Türkiye hayvan kesiminin yapısını genel hatları ile yansıtır niteliktedir. Hanelerin büyük bir çoğunluğu yerli hayvan varlığına sahiptir. Toplam hanelerin yaklaşık yüzde 87'sini oluşturan 427 hane yerli cins hayvan beslerken, 36 hane (yüzde 7) melez ve 30 hane (yüzde 6) kültür cinsinden büyükbaş hayvanlara sahiptir. Yöredeki hanelerin sahip oldukları koyun ve keçi gibi küçükbaş hayvanlar ise tamamen yerli cinslerden oluşmaktadır.

ÇİZELGE 114: BÜYÜKBAŞ HAYVAN CİNSLERİ (n=488)

	Yerli		Melez		Kültür	
	Hane	%	Hane	%	Hane	%
	Sayısı	Dağılım	Sayısı	Dağılım	Sayısı	Dağılım
1-3 adet	235	55.04	23	63.89	15	50.00
4-10 adet	159	37.24	10	27.78	14	46.67
10+ adet	33	7.72	3	8.33	1	3.33
Toplam	427	100.00	36	100.00	30	100.00

(48) M.Evris: "Islah Politikaları" 2000'lere Doğru Türkiye Hayvancılığı Kongresi. 9-10 Haziran 1993. Ankara. s.98.

1991 Genel Tarım Sayımı sonuçları, Türkiye'deki hayvan varlığının yüzde 71'inin yerli, yüzde 19'unun melez, yüzde 11'inin de kültür cinslerinden oluştuğunu göstermektedir. Türkiye büyükbaş hayvan varlığının yüzde 7'sini barındıran Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde, aynı Sayım sonuçlarına göre, yerli cins oranı yüzde 95'e yükselmektedir. Araştırma yapılan alanlarda hayvan yetiştiriciliğinde modernleşme eğilimlerinin Bölge ortalamasının üzerinde bulunduğu görülmektedir.

Hanelerin sahip olduğu büyükbaş hayvan sayılarının dağılımından anlaşılacağı gibi, göl aynasında kalacak yörelerde hayvancılık, büyük ölçüde öz tüketime yönelik olarak yapılmaktadır. Hanelerin yarıdan fazlasının sahip olduğu hayvan sayısı için altında bulunmaktadır. Türkiye genelinde buna benzer bir dağılım mevcuttur. Bu gruptaki hanelerde üretim tamamen aile gereksinimlerini karşılamaya yöneliktir. Hayvansal üretim, dört ile on arasında hayvan varlığına sahip hanelerde kısmen pazara yönelmektedir. Melez ya da kültür cinsi gibi yüksek verimli hayvan cinslerine sahip hanelerde kısmen pazara yönelme oranı doğal olarak daha yüksektir. Bilindiği gibi, Türkiye tarımı genelinde de yalnızca hayvancılıkla uğraşan ve ailesinin geçimini besicilikle sağlayan işletme sayısı çok azdır ve tarımdaki toplam işletme sayısının yalnızca yüzde 4'ünü oluşturmaktadırlar. (49)

Geleneksel hayvancılığın hakim olduğu yörede çayır ve mera gibi bitki örtüsü, saman gibi bitkisel üretim artıklarını az miktarda da olsa yem bitkileri, (50) kısacası "kaba yem" diye adlandırılan geleneksel yemler hayvan besiciliğinin

(49) Kasım 1993'de Türkiye Ekonomisi. T.C.Başbakanlık DİE. 1993. Ankara. s.26.

(50) Bölge'de ekili alanların yalnızca binde üçünde yem bitkisi yetiştirilmektedir.

temelini oluşturmaktadır. Ailenin öz tüketimi için hayvan besleyen hanelerin, zorunlu olmadıkça, pazardan hayvan yemi temin etmeleri elbette düşünülemez. İlgili sorulara yanıt veren 672 hanenin yüzde 63'üne denk gelen 422 hane hiç fabrika yemi (karma yem) kullanmadıklarını belirtmişlerdir. Yörede hayvan yetiştiren haneler modern hayvan besiciliğinin gerektirdiği diğer girdi ve araçlara da sahip değillerdir. Örneğin, hayvan yetiştiren yaklaşık 800 hanenin sadece 3'ünde süt sağım makinesi bulunmaktadır.

ÇİZELGE 115: FABRİKA YEMİ KULLANIMI
(n=1052)

	Kullanan		Kullanmayan	
	Hane Sayısı	% Dağılım	Hane Sayısı	% Dağılım
Toplam	250	37.20	422	62.80

Fabrika yemi kullanan 250 hanenin yüzde 74'ü bir yılda 1 tondan az yem satın aldıklarını belirtmişlerdir. Yani bu hanelerde endüstriyel yem, besiciliğin temel ögesi olmaktan çok, yukarıda sayılan kaba besi kaynaklarının bir tamamlayıcısı durumundadır.

ÇİZELGE 116: YEM KULLANIMI
(n=250)

	Hane Sayısı	% Dağılım
-100 Kg	8	3.29
101-500 Kg	98	40.33
500-1001 Kg	73	30.04
1000-5000 Kg	62	25.52
5000 + Kg	2	0.82
Toplam	243	100.00
Yanıtssız	7	

Çiftçilerin en önemli yem temin kanalı ise yem tüccarlarıdır. Yem kullanan hanelerin yalnızca yüzde 3'ü kooperatiflerden yem temin edebilmektedir.

ÇİZELGE 117: YEM TEMİN KANALLARI
(n=250)

	Hane Sayısı	% Dağılım
Yem Fabrikası	89	33.21
Tüccar	142	52.99
Kooperatif	9	3.36
Kendisi	20	7.46
Diğer	5	2.98
Toplam	268	100.00

Genel tarımsal modernleşme düzeyi Türkiye ortalamasının altında bulunan göl aynasında kalacak yörelerde, devletin tarım kesimine sağladığı destekten de çok az yararlanılabilmektedir. Türkiye'de tarım kesimine devlet desteği, kimyasal gübre, mücadele ilacı, tohumluk ve sulama gibi modern girdi kullanımında ve kültür hayvan besiciliği alanlarında yoğunlaşmıştır. Yukarıda adı geçen modern girdileri Türkiye ortalamasının altında, sınırlı bir ölçüde kullanan ve geleneksel yöntemlerle hayvan yetiştiriciliğini sürdüren göl aynası çiftçileri, devletin bu girdilere sağladığı sübvansiyonlardan da doğal olarak çok az yararlanabilmektedirler.

Türkiye'de devlet tarım kesimini sübvansiyonlu tarımsal kredilerle de desteklemektedir. Gerçi 1980 sonrası uygulamaya giren yeni ekonomi politikaları doğrultusunda tarımsal kredilerin faiz oranları artırılmıştır, ancak bu kredilere devlet sübvansiyonu, dünyanın tüm ülkelerinde olduğu gibi bugün de devam etmektedir. Bugün piyasa koşullarında yüzde 100'e ulaşan faiz oranları ile banka kredisi temin edilebilirken, çiftçiler yüzde 50'nin altında bir faiz ödemesi ile tarımsal kredi kullanabilmektedir.

Tarımsal gelişmesi henüz geri bir düzeyde bulunan göl aynasında kalacak yörelerde, devletin sınıduğu bu mali olanaktan yine sınırlı bir biçimde yararlanılmaktadır. İlgili sorulara yanıt veren hanelerin 773'ü şimliliğe kadar hiçbir tarımsal kredi kullanmamıştır. Tarımsal kredi kullanan hane sayısı 143'tür ve hanelerin ancak yüzde 16'sını oluşturabilmektedir.

ÇİZELGE 118: TARIMDA DEVLET DESTEĞİ (n=1052)

Kredi İsteme					Kredi Kullanma					Teknik Bilgi Alma						
Evet		Hayır			Yanıt Sız	Evet		Hayır			Yanıt Sız	Evet		Hayır		
Hane Sayısı	% Dağılım	Hane Sayısı	% Dağılım	Hane Sayısı		% Dağılım	Hane Sayısı	% Dağılım	Hane Sayısı	% Dağılım		Hane Sayısı	% Dağılım	Hane Sayısı	% Dağılım	Hane Sayısı
139	18.36	618	81.64	295	143	15.61	773	84.39	136	117	13.91	724	86.09	211		

Bulgular, ilgili hanelerin yaklaşık yüzde 82'sinin, T.C. Ziraat Bankası ya da Tarım Kredi Kooperatifleri gibi tarımsal kredi kuruluşlarından kredi talep dahi etmediklerini işaret etmektedir. Tarımsal kredilere talebin düşük olması, yöre çiftçilerinin mali yönden güçlü olmalarının değil, daha çok banka gibi kamu kurumları ve pazar ekonomileri ile olan ilişkilerinin zayıflığının ve topraksız hanelerin kredi talep edebilme olanaklarının bulunmayışının bir sonucudur. Türkiye genelinde tarım kesiminin kullanımına açılan finansman kaynakları ve koşulları çiftçileri kredi kullanmaya özendirerek durumda değildir. 1980'li yılların başında uygulamaya giren tarımsal "kredi musluklarını" sıkma politikaları zaman içerisinde etkisini göstermiş, 10 yıl içerisinde tarımsal kredilerin toplam krediler içerisindeki payını yarı yarıya azaltarak yüzde 15'lere düşürmüştür.

Yukarıdaki tablonun sağ tarafında yer alan ve çiftçilerin "tarımla ilgili kamu kurumlarından teknik bilgi" alıp-almadıklarını yansıtan bölüm, "kredi kullanma" ve "kredi isteme" bölümlerindeki sonuçlara benzer sonuçlar vermektedir. Devletin çiftçilere sunduğu bitkisel üretim ve hayvancılıkla ilgili teknik bilgi ve hizmetlerden, ilgili sorulara yanıt veren hanelerin yalnızca yüzde 14'ü, yani 117 hane yararlanmıştır. Tarım Bakanlığı'na bağlı Tarım İl Müdürlüklerinden ya da Ziraat Odaları'ndan alınan teknik bilgi ya da hizmetler, tarımda yeni teknik ya da yöntemleri kullanmaya, yani tarımsal gelişmeye yönelik olmaktan çok, bitki ya da hayvan hastalıkları karşısında sağlanan bir tür "sağlık hizmeti" niteliğindedir. Nitekim, soruya olumlu yanıt veren hanelerin yüzde 66'sı "hayvan hastalığı ve zararlılarla mücadele" için il ve ilçe tarım örgütlerine başvurduklarını bildirmişlerdir.

ÇİZELGE 119: İL VE İLÇE TARIM ÖRGÜTÜNDEN YARARLANILAN KONULAR (n=117)

	Hane Sayısı	% Dağılım
Teknik Bilgi	26	25.74
Hastalık ve Zararlılarla Mücadele	67	66.34
Diğer	8	7.92
Toplam	101	100.00
Yanıtsız	16	

Tarımsal Verimlilik

Tarımda geleneksel yapılardan modern yapılara geçiş tek başına bir amaç değildir. İleri teknik ve gelişmiş üretim yöntemlerine geçişin amacı, sahip olunan işgücü ve arazi gibi doğal kaynakları en etkin bir biçimde değerlendirmek ve bu *faktörlerin verimliliğini* artırmaktır. Üreticileri verimlilik

artışına iten temel unsur ise gelir, dolayısıyla refah artışı isteğidir.

işlenen toprak miktarı ya da sahip olunan hayvan varlığı artırılmadığı sürece tarımsal üretimi artırmanın yolu, birim alana ya da hayvan başına üretimi artırmaktan geçmektedir. Türkiye'nin genelinde olduğu gibi, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde de artık işlenen toprakları genişletme olanağı olmadığı gibi mevcut doğal koşullarda hayvan varlığının sayısını artırmak da pek olanaklı değildir. Bitkisel üretimde birim alana, hayvan yetiştiriciliğinde hayvan başına düşen üretim olarak ele alınan tarımsal verimliliğin artırılması, yeterli düzeyde gübre, yüksek verimli tohumluk ya da hayvan cinsi, uygun makine-teçhizat donanımı kullanılmasına ve yeterli düzeyde sulama, tarımsal mücadele yapılmasına bağlıdır. Bu arada modern teknikleri uygulayacak çiftçilerin de belli bir teknik bilgi düzeyine ulaşmaları gerekmektedir. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde bugüne kadar gerçekleştirilen tarımsal modernleşme sınırlı bir düzeyde kalmıştır. Tarımsal üretim tekniklerindeki gelişme ve girdi kullanımındaki artış, üretim fonksiyonunda sermayeyi temel üretim faktörü haline getirecek tarımsal yapı dönüşümlerini gerçekleştirecek ve böylece tarımsal verimlilikte köklü sıçramalar yapacak nitelikte olmamıştır. Bölge'de toprak henüz temel üretim unsurudur. Uzun süre gerekli bakım yapılmadan ve organik madde eksiklikleri tamamlanarak yenilenmeden kullanılan toprak yoksul ve yorgundur. Bunun içindir ki Bölge'deki nadas alanları toplam işlenen alanların yüzde 25'inden fazlasını oluşturmaktadır. Bakımsız ve düşük verimli mera, çayır, yayla ve nadas arazilerine dayalı olarak yapılan ve yaklaşık tamamı düşük verimli yerli cinslerden oluşan hayvan varlığına dayalı hayvan yetiştiriciliği, yüzyıllardır değişmeden süregelen geleneksel hayvancılık yapısının bir kanıtı gibidir.

Bölge'nin genelinde olduğu gibi, göl aynasında kalacak yörelerde de ağırlıklı olarak kuru koşullarda tarla bitkileri üretilmektedir. Bu ürünlerden en yaygın olarak üretilenler, buğday ve arpadan oluşan tahıllardır. İlgili sorulara yanıt veren buğday üreticisi toplam 404 haneden 218'inde, yani yüzde 54'ünde dekar buğday verimliliği 200 kg'ın, dolayısıyla 240 kg olan Türkiye ortalamasının altında⁽⁵¹⁾ bulunmaktadır. Güneydoğu Anadolu Bölgesi ortalaması ise 174 kg/dekardır. Hanelerin 97'si, yani yüzde 24'ü bu düzeyde bir verimliliğe sahiptirler. Verim artırıcı girdilerden yararlanan ve sulama yapabilen hanelerde buğdayda verimlilik 300 kg/dekar'ın üzerine yükselebilmektedir. Bu haneler toplam hanelerin yüzde 17'sini oluşturmaktadır.

Arpa üretiminde 225 kg/dekar'a düşen Türkiye ortalaması, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde buğday ile aynı düzeyde, yani 175 kg/dekar civarında bulunmaktadır. Göl aynasında kalacak yörelerde ilgili üründe verimlilik, hanelerin yüzde 36'sında Bölge ortalamasının, yüzde 59'unda da Türkiye ortalamasının altında yer almaktadır. Yüzde 23 ağırlıkla, toplam 179 hanenin 41'inin yoğunlaştığı 151-200 kg/dekar verimlilik aralığı, Bölge ortalamasının bulunduğu aralıktır. 300 kg/dekar'ın üzerine çıkarak arpa üretiminde yüksek bir verimlilik sağlayan haneler ise toplam hanelerin yüzde 14'ünü oluşturmaktadır.

Göl aynasında kalacak yörelerde tahıldan sonra en fazla yetiştirilen tarla bitkileri, başta mercimek ve nohut olmak üzere baklagillerdir. Güneydoğu Anadolu Bölgesi genelinde mercimek üretiminde verimlilik yaklaşık 100 kg/dekar ile Türkiye ortalaması ile aynı düzeydedir. Güneydoğu Anadolu

(51) 1991 Genel Tarım Sayımı, DtE, s.32.

iklim koşulları bakımından bu ürünün yetiştirilmesine çok elverişlidir ve, daha önce de belirtildiği gibi, Türkiye toplam nohut üretimini en önemli bölümü Bölge'de üretmektedir. Anket uygulanan yörelerde mercimek üretiminde verimlilik ise çoğunlukla Bölge ve Türkiye ortalamasının üzerinde bulunmaktadır. Mercimek üreticisi toplam 161 hanenin 50'sinde (yüzde 37) dekara verimlilik 100 kg'ın altında iken, 111'inde (yüzde 63) 100 kg'ın üzerine yükselmektedir. Nohut üretiminde dekara verimlilik ise Türkiye genelinde 117 kg/dekar iken, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde 100 kg/dekar düzeyine inmektedir. Göl aynasında kalacak 23 nohut üreticisi hanenin 5'inde bu rakam Türkiye ortalaması düzeyinde, 7'sinde ortalamanın altında ve 11'inde ortalamanın üzerinde bulunmaktadır.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi genelinde olduğu gibi, göl aynasında kalacak yörelerde de en çok yetiştirilen endüstriyel bitki tütündür. Bölge'de tütün üretiminde verimlilik Türkiye ortalamasının çok üzerindedir. Türkiye genelinde 100 kg/dekar'a ulaşamayan ortalama verimlilik, Bölge'de 150 kg/dekar'a yükselmektedir.⁽⁵²⁾ Öteki bitkisel ürünlerin tersine, tütün verimliliğinin Bölge'de yüksek olması, ekilen tütünün cinsinden (geniş yapraklı) ve ekilen arazilerin, kıraç arazi yerine çoğu zaman taban arazi, kimi zaman da sulu arazi olmasından kaynaklanmaktadır.

Ancak göl aynasında kalacak yörelerde, tütün verimliliğinin, Bölge ortalamasının çok altında bulunduğu görülmektedir. Tütün üreticisi 467 hanenin 409'unda, yani yaklaşık yüzde 88'inde dekara ortalama tütün verimi 100 kg'ın altında bulunmaktadır. Yalnızca 35 hane Bölge

(52) Tarımsal Yapı ve Üretim 1990. T.C.Başbakanlık DİE. 1993. Ankara.

ortalamasının yakınında bir verimlilik düzeyine sahiptir. Tütün üreticisi 23 hane ise, Bölge ortalamasının üzerinde bir verimliliğe sahiptir.

ÇİZELGE 120: BİTKİSEL ÜRETİMDE VERİMLİLİK (kg/dekar)
(n=1052)

	TAHILLAR				BAKLAGİLLER				ENDÜSTRİ BİTKİLERİ	
	Buğday		Arpa		Nohut		Mercimek		Tütün	
	Hane Sayısı	% Dağılım	Hane Sayısı	% Dağılım	Hane Sayısı	% Dağılım	Hane Sayısı	% Dağılım	Hane Sayısı	% Dağılım
- 50 kg	20	4.95	10	5.59	-	-	13	8.07	228	48.82
50-100 kg	44	10.89	23	12.85	7	30.43	47	29.19	181	38.76
101-150 kg	57	14.11	32	17.88	5	21.74	30	18.63	18	3.85
151-200 kg	97	24.01	41	22.91	6	26.09	30	18.63	17	3.64
201-250 kg	52	12.87	32	17.88	3	13.04	17	10.56	7	1.50
251-300 kg	65	16.09	36	8.94	1	4.35	12	7.45	6	1.28
301-500 kg	60	14.85	21	11.73	1	4.35	8	4.97	9	1.93
500+ kg	9	2.23	4	2.23	-	-	4	2.48	1	0.21
Toplam	404	100.00	179	100.00	23	100.00	161	100.00	467	100.00
Yanıtısız	648		873		1029		891		585	

Göl aynasında kalacak yörelerde, hayvan yetiştiriciliğine ilişkin verimlilik düzeyi, büyükbaş hayvan başına düşen yıllık süt üretim miktarı ile saptanmaya çalışılmıştır.

Türkiye genelinde olduğu gibi, söz konusu yörelerde de hayvan yetiştiriciliği daha çok, temel ekonomik uğraşısı bitkisel üretim olan küçük aile işletmelerinde bir yan ya da tamamlayıcı uğraşısı niteliğinde olup, üretim ağırlıkla öz tüketime yöneliktir. Temel uğraşısı hayvan besiciliği olan haneler azınlıktadır ve yapısal olarak, geleneksel hayvan yetiştiriciliği bu hanelerde de ağır basmaktadır. Mevcut

yerli hayvan cinslerine eklenen birkaç melez ya da kültür cinsi hayvan, ne hayvan varlığının bileşimini, ne de mera otlakçılığına dayalı besi yöntemlerini değiştirmeye yetmiştir.

Söz konusu yörede sığır başına yıllık süt üretimi, 500-1000 kg/yıl kategorisinde yoğunlaşmıştır. Türkiye'de yerli cins sığırlardan yılda ortalama 750 kg süt alındığı gözönüne getirilirse, verimlilikte bu tür bir dağılımın isabetli bir sonuç olduğu anlaşılır.⁽⁵³⁾ ilgili sorulara yanıt veren 646 hanenin yüzde 41'i bu grupta bulunmaktadır.

ÇİZELME 121: SÜT VERİMİ (kg/yıl)
(Büyükbaş Hayvan)
(n=1052)

	Hane Sayısı	% Dağılım
- 500 kg	163	25.23
501 - 1000 kg	262	40.56
1001 - 2000 kg	111	17.18
2001 - 3000 kg	59	9.13
3001 + kg	51	7.90
Toplam	646	100.00

İkinci önemli hane kümesinin 500 kg/yıl'dan az verimlilik kategorisinde toplandığı görülmektedir. 163 hane ile toplam hanelerin yüzde 25'inden fazlasını oluşturan bu grup, sahip oldukları yerli cins sığırları yeterince besleyemeyen küçük toprak sahibi ya da topraksız yoksul hanelerden oluşmaktadır. Bu hanelerde hayvan besiciliği, yazları, yüzyıllardır çoraklaşmış mera ve çayırların, kışları ise, besi değeri çok düşük kuru samanın insafına bırakılmış durumdadır.

(53) Türkiye Tarımı 1993. Rapor. TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası. Ankara, 1993. s.23.

Türkiye koşullarında yılda ortalama 2000 kg süt veren melez ya da 3000 kg süt veren kültür cinsi sığırlara sahip hanelerde, sığır başına ortalama yıllık süt üretimi 1000 kg'ın üzerine kadar yükselmektedir. Anket kapsamındaki 111 hane, bir sığırdan yılda ortalama 1000-2000 kg arası süt aldığını belirtirken, 110 hane için bu rakam 2000 kg'ın üzerine yükselmektedir. Modern besiciliğin asgari gereklerini yerine getiren bu son grup, ne yazık ki toplam hanelerin yalnızca yüzde 17'sini oluşturabilmektedir.

Sonuç

Sonuç olarak, yapılan alan çalışmaları ve araştırmalardan, göl aynasında kalacak hanelerin temel geçim kaynaklarını oluşturan tarım kesiminin, ekonomik gelişmenin henüz ilk aşımalarında bulunduğu anlaşılmaktadır. Gübre, ilaç, tohumluk, su, sanayi yemi gibi girdilerle tarımsal makine ve ekipman gibi modern üretim araçlarının kısmen kullanıldığı yöre tarımında modern ve geleneksel üretim teknik ve yöntemleri birarada kullanılmaktadır. Düşük verimli bitkisel ve hayvansal üretim yöntemlerini tasfiye edecek ölçüde bir modern girdi kullanımına, ne çiftçilerin mali kaynakları, ne de teknik bilgi düzeyleri elvermektedir.

Tarımsal gelişmemişlik ve üretimde verim düşüklüğü, yalnızca göl aynasında kalacak yörelerde değil, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin tümünde temel bir ekonomik sorun durumundadır. Daha önce de belirtildiği gibi, Bölge tarımı, zaten sınırlı bir gelişme düzeyine sahip Türkiye tarımının da gerisinde bulunmaktadır. Türkiye toplam tarım alanlarının yüzde 12'sini, tarımsal aktif nüfusun yüzde 18'ini

barındıran Güneydoğu Anadolu Bölgesi, Türkiye toplam tarımsal üretim değerinin ancak yüzde 3.7'sini gerçekleştirebilmektedir. (54) Yine Türkiye toplam buğday ekim alanlarının yüzde 11'inde üretim yapan Bölge, toplam buğday üretiminin ancak yüzde 8.6'sını gerçekleştirebilmektedir. (55)

Bitkisel üretim ve hayvan yetiştiriciliğinde düşük verimlilik, özellikle küçük toprak sahibi hanelerle topraksız haneleri ekonomik yoksulluğa itmektedir. Bu iki gruptaki haneler, yöredeki toplam hanelerin yüzde 80'inden fazlasını oluşturmaktadır. Söz konusu hanelerin çoğu, yarı kapalı geçim ekonomisinin dışına çıkabilmiş değildir.

Küçük toprak sahiplerini "yetersiz toprak, yetersiz gelir" kısılcısından çıkaracak çiftçilik dışı gelir kaynakları göl aynasında kalacak yörelerde pek gelişmemiştir. Örneğin, doğal koşulların elverişli olduğu yörede balıkçılık, su ürünleri ve arıcılık gibi geleneksel çiftçilik dışı uğraşlar ya da kumes hayvancılığı yaygın olarak yapılamamaktadır. Oysa önemli bir sermaye yatırıma gerek duymayan bu tür uğraşlar, çiftçilere ek bir gelir kaynağı olmanın yanında hane halkının sağlıklı beslenmesine de yardımcı olacaktır. Söz konusu yörelerde bu tür uğraşların yaygınlaşmasını önleyen en büyük engel çiftçilerin eğitim ve bilgi eksikliğidir. Teknik bilgi eksikliği, sahip olunan toprak, su ve iklim gibi doğal kaynakların etkin bir biçimde kullanılmasını da önlemektedir. Örneğin, yörenin iklimi elverişli olmasına karşın sulanan alanlarda yeterli düzeyde meyve üretilmediği gözlemlenmektedir. (56)

(54) Türkiye Tarımsal Üretim Değeri, 1990, T.C. Ziraat Bankası, Ankara, s.6.

(55) Türkiye Tarımsal Üretim Değeri 1990, s.6.

(56) Güneydoğu Anadolu Bölgesi için benzer bir değerlendirme "Güneydoğu Anadolu Bölgesi Tarımsal Kalkınma Sempozyumu" Değerlendirme Raporu'nda da yapılmıştır. Ankara, 1985, s.6.

Eğitim ve teknik bilgi eksikliği sonucu, tarımsal işletmelerde sahip olunan ürünler de yeterince değerlendirilememektedir. Kırsal alandaki haneler sahip oldukları hayvan varlıklarının yün ve deri gibi yan ürünlerini, dokumacılık ve işlemecilik gibi el sanatları ile değerlendirebilseler, tamamlayıcı önemli bir gelir kaynağına kavuşmuş olurlardı. Yapılan araştırmalar, kırsal el sanatlarının göl aynasında kalacak yörelerde çok yaygın bir uğraşı alanı olmadığını göstermektedir. Yöre ekonomisinin pazar ekonomisi ile yeterince bütünleşememesi, bu alandaki potansiyelin atıl kalmasına yol açan bir başka etmendir. Oysa, kırsal alanların sunduğu ekonomik kaynakların çiftçiler tarafından tam ve etkin bir biçimde kullanılması, bu kesimdeki yoksulluğu azaltacağı gibi, gelir yetersizliği nedeniyle kırsal alanlardan kentsel alanlara olan işgücü akımını da yavaşlatacaktır.

c. Kamulaştırma Ve

Yer Değiştirme ile İlgili Beklentiler

GAP çerçevesinde yapımı süren ve yapılacak barajların göl aynasında kısmen ya da tamamen kalacak hanelerin konut ve arazileri tamamen ya da kısmen kamulaştırılacaktır. Kamulaştırma sonucu yerlerinden olacak haneler, ister-istemez başka yerlere yerleşmek zorunda kalacaklardır. İster belli bir iskân programı çerçevesinde olsun, ister kamulaştırma bedelini alarak kendi seçtikleri bir yere olsun, bu tür kitlesel yeniden yerleşim uygulamaları bir takım ekonomik ve toplumsal sorunların doğmasına yol açabilmektedir.

Sosyo-ekonomik sorunları en aza indirecek ve kazanımları

artıracak başarılı bir yeniden yerleşim projesi, ancak yerinden olacak nüfusun yeniden yerleşim planlamasına etkin katılımı ile gerçekleştirilebilir. Yeniden yerleşim planlamasına etkin katılımın ilk adımı ise, yerinden ayrılacak hanelere danışılması, konuya ilişkin istek ve beklentilerinin saptanması ile atılabilir.

Yer Değiştirmeye İlişkin Görüşler

Bu bağlamda, göl aynasından etkilenecek hanelerin öncelikle, yüzyıllardır yaşadıkları yerlerden ayrılmak zorunda kalmalarına ilişkin görüşleri saptanmaya çalışılmıştır. Bulgular, ilgili hanelerin, her şeyden önce, yerleşim yerlerinden ayrılmaya pek de olumlu bakmadıklarını ortaya koymaktadır. Nitekim, köy muhtarları ile yapılan toplantılar ve yüzyüze görüşmeler de bu görüşü doğrular niteliktedir. Hanelerin yüzde 56'sı yerleşim yerlerinden ayrılmayı olumlu karşılamamakta ve arzu etmemektedirler. Hanelerin yalnızca yüzde 17'si (170 hane) yerleşim yerinden ayrılmaya olumlu bakmaktadır.

ÇİZELGE 122: YERLEŞİM YERİNDEN AYRILMAYA İLİŞKİN GÖRÜŞLER (n=1052)

	Hane Sayısı	% Dağılım
İstemeyen, Olumlu Karşılamayan	573	55.69
Koşullu Olarak Olumlu Karşılayan	171	16.62
Olumlu Karşılayan	170	16.52
Zorunluluk Olarak Görenler	54	5.25
Kayıtsız Olanlar	38	3.69
Ayrılmaya Durumunda Olmayanlar	17	1.65
Bilgisi Olmayanlar	6	0.58
Toplam	1029	100.00
Yanıtsız	23	

İlgili hanelerin 171'i yerleşim yerinden ayrılmayı koşullu olarak olumlu karşılarken, 54'ü ayrılmayı kendi iradeleri dışında bir zorunluluk olarak görmektedir. Ayrılmaya kayıtsız kalan 38 hane, bu konuda bilgisi olmayan 6 hane ve göl aynasından kısmen etkilenecekleri için yerleşim yerlerinden ayrılma durumunda olmayan 17 hane bir yana bırakılırsa, göl aynasında kalacak hanelerin yüzde 82'lik bir bölümünün yerlerinden ayrılmaya pek olumlu yaklaşmadığı ortaya çıkmaktadır. Bu sonuca, göre, yeniden yerleşim konusunda yapılacak ilk saptama, ilgili hanelerin yeniden yerleşime karşı genel isteksizliğidir.

Geleceğin Belirsizliği

İnsanları yerlerinden ayrılmaya karşı kuşkucu davranmaya iten ya da isteksiz kılan en önemli unsur yeni yerleşim yerlerinde karşılaşılabilecek yaşam koşullarının *belirsizliğidir*. Yer değiştirmenin birçok sorunu da beraberinde getireceği düşüncesi yaygındır. Nitekim, yer değiştirme sonucu bazı sorunlarla karşılaşılıp karşılaşılmayacağı sorusuna yanıt veren 1007 hanenin 751'i, yani yüzde 75'i olumlu yanıt vermiştir. Bu hanelerin karşılaşmayı bekledikleri sorunlar, ekonomik ve toplumsal olmak üzere iki grupta kümelendirilmiştir.

ÇİZELGE 123: YER DEĞİŞTİRME İLE İLGİLİ OLARAK
SORUNLARLA KARŞILAŞMA
(n=1052)

	Hane Sayısı	% Dağılımı
Sorunlarla Karşılaşabiliriz	751	74.58
Sorunla Karşılaşamayız	256	25.42
Toplam	1007	100.00
Yanıtsız	45	

Yer değiştirme sonucu karşılaşılması olası ekonomik sorunlar "geçim sıkıntısı ve işsizlik", toplumsal sorunlar "çevreye uyum" konularında somutlaşmıştır. Yeni yerleşim yerlerinde çevreye uyum sorunu, karşılaşılması muhtemel sorunların yüzde 39'unu, geçim sıkıntısı ve işsizlik yüzde 37'den fazlasını oluşturmaktadır. Bu iki önemli sorun grubundan sonra yüzde 18 ağırlıkla yeni yerleşim alanlarında barınma sorunu gelmektedir. 203 hane bu kaygıyı taşımaktadır.

ÇİZELGE 124: YER DEĞİŞTİRME SONUCU
KARŐILASILMASI BEKLENEN SORUNLAR
(n=751)*

	Hane Sayısı	% Dağılımı
Çevreye Uyum	429	38.89
Geçim Sıkıntısı, İşsizlik	413	37.44
Barınma	203	18.40
Aile İçi Sorunlar	23	2.08
Taşınma Sorunu	11	0.99
Diğer	8	0.73
Topraksız Kalma	2	0.18
Bilmeyen	14	1.27
Toplam	1103	100.00

* İlgili soru. orunla karşılaşmayı bekleyenlere sorulmuştur.

Göl aynasında kalacak haneleri kaygılandıran yeniden yerleşim sorunları, aslında daha önce devlet tarafından iskâna tâbi tutularak ya da kamulaştırma bedelini alarak başka yörelere yerleşen hanelerin bugün yaşadıkları sorunlarla büyük ölçüde çakişmaktadır. Anket kapsamındaki hanelerin yaklaşık 1/4'i olan 253 hane, daha önce aynı nedenle yer değiştiren hanelerle temasları olduğunu belirtmişlerdir. Bu temas, aynı yerleşim birimlerinde

yaşayan öteki hanelerin de yeniden yerleşim sorunları hakkında bilgi sahibi olmasını sağlamıştır. Ancak, yer değiştirmenin sağladığı yararlar ve ortaya çıkarttığı sorunlar hakkında kesin bilgi sahibi olduğunu söyleyen hane sayısı, toplam hanelerin yüzde 28'i olan 287'de kalmıştır.

ÇİZELGE 125: DAHA ÖNCE İSKAN EDİLEN /
KAMULAŞTIRMA BEDELİ ALANLAR
İLE TEMAS (n=1052)

	Hane Sayısı	% Dağılım
Teması Olan	253	24.40
Teması Olmayan	784	75.60
Toplam	1037	100.00
Yanıtız	15	

ÇİZELGE 126: SAĞLANAN YARARLARA
İLİŞKİN BİLGİLENE
(n=1052)

	Hane Sayısı	% Dağılım
Bilgisi Olan	287	27.95
Bilgisi Olmayan	740	72.05
Toplam	1027	100.00
Yanıtız	25	

İskân ya da kamulaştırma sonucu yer değiştirmiş hanelere ilişkin bilgisi olduğunu söyleyen 287 haneden 285'i, yer değiştirme sonucu ne tür sorunlarla karşılaşıldığına ya da yararlar sağladığına ilişkin soruya yanıt vermiştir. 285 haneden yalnızca 47 hane, yani toplam hanelerin yüzde 16'dan biraz fazlası daha önce yer değiştiren hanelerin

durumlarının "iyi" olduğunu söylemiştir. Geriye kalan hanelerin tümü, soruya yer değiştirme konusunda karamsar olduklarını gösterir yanıtlar vermişlerdir.

ÇİZELGE 127: İSKAN VE/VA KAMULAŞTIRMA SONUCU KARŞILAŞILAN SORUNLARA/ SAĞLANAN YARARLARA İLİŞKİN BİLGİLER (n=287)*

	Hane Sayısı	% Dağılım
. Kötü Durumlar, İşsiz ve Evsizler, Uyum Sağlayamıyorlar	111	38.95
. Kamulaştırma Bedeli Geç ve Taksit Taksit Ödeniyor, Taksit Ödeniyor, Toprağın Değerini Tam Vermiyorlar	90	31.58
. Durumları İyi	47	16.49
. Kamulaştırma Sürecine İlişkin Sorunlar	21	7.37
. Bölge Dışına Gitmeye Karşı Olma	10	3.50
. Diğer	6	2.11
Toplam	285	100.00
Yanıtız	2	

* İlgili soru, "bilgin var" diyenlere sorulmuştur.

Karamsar görüşe sahip hanelerden 111'i, yani toplam hanelerin yüzde 39'u daha önce yer değiştiren hanelerin "işsiz" ve "evsiz" olduklarını, "çevreye uyum" sağlayamadıklarını, kısaca kötü durumda olduklarını belirtmişlerdir. Bu görüşlerle, kendilerinin yer değiştirmeleri durumunda karşılaşacakları sorunlara ilişkin görüşler arasında tam bir paralellik bulunmaktadır.

Hanelerin yüzde 32 ağırlıkla yoğunlaştıkları ikinci önemli sorun kümesi, kamulaştırma ile ilgilidir. 90 hane, kamulaştırma bedelinin geç ödendiğini, ödemelerin taksite bağlandığını ve toprağın değerinin tam verilmediğini söylemiştir. 21 hane söz konusu sorunları yine kamulaştırma sürecinde ortaya çıkan sorunlara bağlamıştır. Demek ki göl

aynasında kalacak hanelere göre, kamulaştırma ve kamulaştırma bedelinin ödenmesi ile ilgili sorunlar, yer değiştirme sonucu ortaya çıkan sosyo-ekonomik sorunlar kadar yer değiştiren haneleri olumsuz yönde etkilemiştir.

Yeniden Yerleşimin Türü ve Coğrafi Yönü

Yerleşim alanları göl aynasında kalacak haneler arasında, *yeniden yerleşimin türü* konusunda düşünce birliği yoktur. İlgili soruya yanıt veren 1027 hanenin yüzde 58'inden biraz fazlası (599 hane), devlet tarafından iskân edilmeyi isterken, yaklaşık yüzde 42'si (428 hane) kamulaştırma bedelini alıp kendi seçeceği yere yerleşmek istemektedir.

ÇİZELGE 128: YERLEŞME GÖL AYNASINI İ KALDIĞINDA
İSKAN EDİLME / KAMULAŞTIRMA BEDELİ ALMA İSTEKLERİ
(n=1052)

	Hane Sayısı	% Dağılımı
Devlet Tarafından İskân Edilmeyi İsteyenler	599	58.33
Kamulaştırma Bedelini Almak İsteyenler	428	41.67
Toplam	1027	100.00
Yanıtsız	25	

Topraksız haneler ile küçük toprak sahibi haneler, genel eğilim olarak devlet tarafından iskân edilmeyi kendileri için daha yararlı bulurken, kendilerine bir iş kurabilecek büyüklükte toprak sahibi olan haneler kamulaştırma bedelini almayı tercih etmektedirler. Yeniden yerleşimin türü ile ilgili tercih farklılaşmasının büyük ölçüde, sahip olunan toprağın büyüklüğünden kaynaklandığı yapılan toplu ve

yüz yüze görüşmelerde de belirlenmiştir.

Yeniden Yerleşimin coğrafi yönüne gelince, hanelerin tercihlerinde belli bir bütünlük ortaya çıkmaktadır. Soruya yanıt veren 1015 hanenin 694'ü, yani yüzde 68'inden fazlası, her şeyden önce buldukları bölgeye (Güneydoğu Anadolu Bölgesi) yerleşmek istemektedir. Bölge dışına yerleşmek isteyen hanelerin sayısı yalnızca 210'dur ve toplam hanelerin yaklaşık yüzde 22'sini oluşturmaktadır. Beş hane bulunduğu yerleşim yerinden ayrılmak istemezken, 3 hane yurt dışına gitmeyi tercih etmektedir. 94 hane ise bölgesel bir tercihi olmadığını, "devlet nereyi uygun görürse" oraya yerleşebileceklerini belirtmişlerdir.

ÇİZELGE 129: YERLEŞİM YERİ GÖL AYNASI'NDA KALDIĞINDA YERLEŞİLMEK İSTENEN YER
(n=1052)

	KÖY		KENT		Diğer		Toplam	
	Hane	%	Hane	%	Hane	%	Hane	%
	Sayı	Dağılım	Sayı	Dağılım	Sayı	Dağılım	Sayı	Dağılım
Bölge içi	289	28.48	405	39.90	-	-	694	68.37
Bölge Dışı	27	2.66	192	18.92	-	-	219	21.58
Yurt Dışı	-	-	-	-	3	0.30	3	0.30
Kayıtsız	-	-	-	-	94	9.26	94	9.26
Gitmek istemeyen	-	-	-	-	5	0.49	5	0.49
Toplam	316	31.14	597	58.52	102	10.04	1015	100.00
Yanıtsız							37	

Yeniden yerleşimin coğrafi yönünü gösteren tablo, aynı zamanda ilgili hanelerin köy ve kent tercihlerini de vermektedir. Hanelerin yaklaşık yüzde 59'u, bir önceki tabloda devlet tarafından iskân edilmeyi istemeyen ve kamulaştırma bedelini alarak kendi seçecekleri yerlere yerleşmek isteyen grupla aynı kişilerden oluşmaktadır.

ÖBİ aynasında kalacak hanelerden köye yerleşmek isteyen 316 hanenin 289'u, yani yüzde 91'inden fazlası kendi bölgesinde bir köye yerleşmek istemektedir. Kente yerleşmek isteyen hanelerde kendi bölgesinde kalma isteği yüzde 68'e düşmektedir.

Aşağıdaki tablo, yerleşim alanları göl aynasında kalacak hanelerin, ister kent ister köy olsun, yerleşmek istedikleri yerleri il temelinde dayalı olarak göstermektedir. Bölge içinde en çok yerleşilmek istenen iller, başta Adıyaman olmak üzere, Urfa, Diyarbakır ve Batman'dır. İl temelinde dayalı tercihte, ekonomik unsurlardan çok toplumsal unsurların etkisi olduğu görülmektedir. Örneğin, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin en fazla ekonomik gelişme gösteren ili Gaziantep olmasına karşın, bu il'e yerleşmek isteyen hane sayısı yalnızca üçtür. Bölge'nin en az gelişmiş illerinden Adıyaman ise, Bölge'de kalmak isteyen hanelerin yüzde 60'tan fazlası için çekici gelmektedir.

Bölge içi yerleşimde tercihler çoğunlukla akraba-tanıdık ve alışılmış toplumsal yapı-yaşantı unsurlarına göre belirlenmektedir. Anket kapsamına alınan hanelerin yüzde 54'ü Adıyaman köylerinden seçildiği için Bölge içi il tercihlerinde Adıyaman ön plana çıkmış, yüzde 26'sı Şanlıurfa'dan seçildiğinden bu il ikinci sıraya yerleşmiştir. Daha küçük oranda anket kapsamına giren Diyarbakır ve Batman gibi iller tercih yönünden ilk iki ilin altında yer almışlardır.

Bölge dışında yerleşilmesi tercih edilen iller, Çukurova yöresinden Mersin ve Adana, Ege Bölgesi'nden Aydın ve İzmir, Marmara Bölgesi'nden İstanbul'dur. Bölge dışı illerin seçiminde, ekonomik gelişmişlik ve gelecek vaad etme unsurlarının yanında, tanıdık-akraba-hemşehriye yakın olma

unsurunun da rol oynadığı anlaşılmaktadır. Bu son unsurun en fazla belirginleştiği il Aydın'dır. Aydın ilinde devlet tarafından yerleştirilmiş Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nden hanelerin bulunması, söz konusu haneler için yerleşmede bir tercih nedeni olmaktadır.

ÇİZELGE 130: YERLEŞİLMEK İSTENİLEN YER
(n=1052)

	Hane Sayısı	% Dağılım
BÖLGE İÇİ	611	75.53
.Adıyaman	379	
.Urfa	169	
.Diyarbakır	25	
.Batman	27	
.Gaziantep	3	
.Malatya	7	
.Kahramanmaraş	1	
BÖLGE DIŞI	168	20.77
.Çukurova Bölgesi	102	
-Hatay	4	
-Adana	45	
-Mersin	46	
-Antalya	7	
.Ege Bölgesi	33	
-İzmir	9	
-Aydın	23	
-Manisa	1	
.Orta Anadolu Bölgesi	8	
-Ankara	1	
-Konya	4	
-Eskişehir	1	
-Bilecik	2	
.Marmara Bölgesi	18	
-İstanbul	11	
-Bursa	3	
-Tekirdağ	4	
YURTDIŞI	8	0.99
DEĞİŞİK	22	2.71
.Trakya	2	
.Batı'da Bir Yer	14	
.Büyükkent	3	
.Diğer	3	
Toplam	809	100.00
Yanıtısız	243	

Göl aynasında kalacak haneler, "Topluca iskân edilmeyi istermisiniz" sorusuna yüzde 71 gibi büyük bir çoğunlukla olumlu yanıt vermişlerdir. Başka bir yere topluca yerleşme arzusu, her şeyden önce dışarıya karşı duyulan güvensizliğin bir göstergesi olarak kabul edilmelidir. Söz konusu haneler, birlikteliklerini kamulaştırma sonrası da koruyarak mevcut toplumsal yapılarını ve sosyo-ekonomik dayanışmalarını sürdürmek istemektedirler. Bireysel davranıştan çok ailenin ve kırsal toplumun bir parçası olarak hareket edip yaşamaya alışmış haneler, bireysel yeniden yerleşimin kendilerini tanımadıkları bir çevrede tecrit edeceği kaygısını taşımaktadırlar. "Niçin topluca iskân edilmek istiyorsunuz" sorusuna verilen, "bütün köy birarada olacağından", "birbirimize alıştığımızdan", "akrabalarımızdan ayrılmak istemediğimizden", "yeni insanlara alışmak zor olacağından", "tek başına kalmak istemediğimizden" gibi yanıtların verilmesi bu saptamayı doğrular niteliktedir.

ÇİZELGE 131: TOPLUCA İSKAN EDİLM VE İLİŞKİN GÜROŞLER (n=1052)

	Hane Sayısı	% Dağılım
Evet	728	70.54
Hayır	290	28.88
Farketmez	6	0.58
Toplam	1032	100.00
Yanıtsız	20	

Kamulaştırma Bedelinin Alınması ve Değerlendirilmesi

Kamulaştırma bedelini "topluca" alma söz konusu olunca, yukarıdaki eğilim tersine dönerek "bireysel hareket" ön plana çıkmaktadır. İlgili soruya yanıt veren 1014 hanenin yüzde

70'i, yani 707 hane topluca bedel alma önerisine olumsuz yanıt vermiştir.

ÇİZELGE 132: KAMULAŞTIRMA BEDELİNİ TOPLUCA ALMAYA İLİŞKİN GÖRÜŞLER (n=1052)

	Hane Sayısı	% Dağılım
İstemeyen	707	69.72
İsteyen	298	29.39
Farkötmez	9	0.89
Toplam	1014	100.00
Yanıtısız	38	

Söz konusu haneler, kamulaştırma bedelini topluca almamanın en önemli nedeni olarak, haneler arasında "anlaşmazlık" olacağını ileri sürmüşlerdir. "Köyde yeterli birliğin olmadığı", "herkesin kendisini düşünmek zorunda olduğu", "her koyunun kendi bacağından asıldığı", "herkesin kendi toprağına göre para alması gerektiği" gibi nedenler de, kamulaştırma bedelinin topluca alınmaması gerektiğinin gerekçeleri olarak ortaya sürülmüştür.

ÇİZELGE 133: KAMULAŞTIRMA BEDELİNİ "TOPLUCA" ALMAK İSTEMEME NEDENLERİ (n=707)

	Hane Sayısı	% Dağılım
Anlaşmazlık Olur. Birlik Yok. "Her Koyun Kendi Bacağından Asılır". "Kendimden Başkasını Düşünecek Durumda Değilim"	362	45.19
"Birlikten Güç Doğar". "Yoksa Para Harcanır"	38	4.74
Tek Başına İş Yapmak İsteyenler	40	4.99
İş Olanağı Yaratır	59	7.37
"Bildiğim İş"	32	4.00
Herkesin Toprağına Göre Para	161	20.10
Toprağı Olmayanlar	44	5.49
Para Az. Yetmez	5	0.62
Diğer	60	7.50
Toplam	801	100.00

Kamulaştırma bedelini topluca almayı tercih eden yaklaşık 300 hanenin kamulaştırma bedelleri ile gerçekleştirilmesini en fazla istedikleri iş, ticari bir işyeri açmaktır. Hanelerin yüzde 31'i işyeri açmak isterken, yüzde 15'i bu para ile topluca bir yere yerleşmeyi arzu etmektedir.

ÇİZELGE 134: KAMULAŞTIRMA BEDELİNİ "TOPLUCA"
ALMAYI YEĞLEYENLERİN YAPMAYI
DÜŞÜNDÜKLERİ İŞLER (n=298)

	Hane	
	Sayısı	% Dağılım
İşyeri Açmak (Ticaret)	93	30.94
Topluca Bir Yere Yerleşmek	43	15.47
Tarımsal Faaliyet	32	11.51
Taşınmaza Yatırım	24	8.63
Kooperatif Kurmak	21	7.56
Turizm	4	1.44
Tekne Almak	1	0.36
Diğer	67	24.07
Toplam	278	100.00
Yanıtsız	20	

Kamulaştırma bedelini topluca almayı tercih eden hanelerden 32'si, kamulaştırma bedellerinin tarımsal faaliyetlerde değerlendirilmesini istemektedirler. 24 hane taşınmaza yatırmayı, 21'i kooperatif kurarak ekonomik bir faaliyette bulunmayı, 4 hane de turizm alanında yatırım yapmayı ve 1 hane topluca bir "tekne" satın almayı önermektedir.

Göl aynasında kalacak hanelerin kamulaştırma bedellerini kişisel olarak yatırmayı düşündükleri ekonomik alanlara gelince, topluca yatırım yapılmak istenen alanlardan çok fazla bir farklılık göstermemekte, yine ticaret yatırım yapılmak

istenen alanların başında yer almaktadır. Eline geçecek kamulaştırma bedeli ile ne yapacağını düşündüğünü söyleyen 387 haneden, soruları yanıtlayan 372 hanenin 146'sı, yani yüzde 39'u alacağı kamulaştırma bedeli ile ticaret yapacağını belirtmiştir.

ÇİZELGE 135: KAMULAŞTIRMA BEDELİ İLE YAPILMASI DÜŞÜNÜLEN İŞLER
(n=387)

	Hane	%
	Sayı	Dağılım
Ticaret	146	39.25
Taşınmaza Yatırım	109	29.30
Tarımsal Faaliyet	60	16.12
Para Yetersiz. Miktarına Bağlı	17	4.57
Araba, Traktör vb Alma	10	2.69
Turizm	8	2.15
Sanayi Yatırımı	6	1.61
Göç Edecek	6	1.61
Kayıtsız	4	1.08
Günlük Harcamalar	4	1.08
Eğitimini Tamamlamak	1	0.27
Altın, Döviz vb	1	0.27
Toplam	372	100.00
Yanıtsız	16	

Kamulaştırma bedeli alacak hanelerin ilgi gösterdiği ikinci yatırım alanı, toprak, arsa ve bina gibi taşınmaz satın alımıdır. Taşınmaza yatırım yapmak isteyen hane sayısı, ankete yanıt veren hanelerin yüzde 29'undan biraz fazlası olan 109'dur. Üçüncü önemli yatırım alanı olarak tarım kesimi düşünülmekte ve çiftçilik, hayvancılık gibi tarımsal faaliyetlere yatırım yapmak isteyen 60 hane toplamın yüzde 16'sını oluşturmaktadır. Bu üç alanın dışında bulunan turizm ve sanayi gibi ekonomik kesimlere yatırım yapmak isteyen

hane sayısı 10'un altında bulunmaktadır. 10 hane ise, kamulaştırma bedelleri ile otomobil ya da traktör satın almayı düşündüğünü belirtmiştir.

Göl aynasında kalacak hanelerin kamulaştırma bedellerini yatırmayı düşündükleri alanlar ile daha önce kamulaştırma bedelini alarak yer değiştiren hanelerin yatırım yaptıkları alanlar hemen hemen aynıdır. Daha önceki bölümlerde belirtildiği gibi, arazi ve konutları su altında kalıp kamulaştırma bedeli alan haneler ellerine geçen kaynakları ağırlıklı olarak özel bir eğitim ve mesleki beceri gerektirmeyen ticari faaliyetlere ve taşınmaz alımına yönlendirmişlerdir. Yaklaşık olarak aynı sosyo-ekonomik nitelikleri taşıyan ve piyasa koşullarını pek tanımayan göl aynasında kalacak hanelerin de aynı alanlara yönelmek istemeleri beklenen bir sonuçtur. Bu sonucun tersine çevrilip kamulaştırmanın ortaya çıkardığı mali kaynakların üretken yatırımlara yönelmesi, devletin kamulaştırma sonrası ilgili haneleri ne ölçüde bilgilendireceğine, eğiteceğine ve yönlendireceğine bağlıdır.

Devlet'ten Beklentiler

Mali kaynakların etkin kullanımında yol göstermenin dışında, göl aynasında kalacak hanelerin yeni ekonomik yaşamlarında *devletten bekledikleri somut destekler* de bulunmaktadır. Yeni yerleşilecek yerde devletten en fazla destek beklenen alan, iş ve işyeri olanağı yaratılmasıdır. İlgili soruya yanıt veren hanelerden 533'ü devletin kendilerine iş olanağı sağlamasını ve iş yeri açmada mali ve teknik yardımda bulunmasını arzu etmektedir.

ÇİZELGE 136: YENİ YERLEŞİLECEK VERDE
DEVLETEN DESTEK BEKLENEN
ALANLAR (n=1052)

	Hane	%
	Sayısı	Dağılım
İş/işyeri Olanağı	533	41.96
Tarım	460	36.22
Kredi	74	5.83
Hayvancılık	66	5.20
Eğitim	64	5.04
Her Konuda	38	2.99
Ev ve/ya Toprak	26	2.05
Hiçbir Şey	9	0.71
Toplam	1270	100.00

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi, 408 hane tarımsal faaliyette bulunmak ve 56 hane ise hayvan yetiştiriciliği yapmak için devletten destek beklemektedir. Bu sonuca göre, iş ve işyeri kurma ile tarım ve hayvancılık faaliyetlerine ilişkin destek beklentileri, beklenen toplam devlet desteğinin yüzde 83'ünden fazlasını oluşturmaktadır. Destek beklentilerinin yoğunlaştığı bu iki alan dışında, kredi sağlama, ev ve toprak gibi taşınmaz satın alımı ve eğitim gibi konularda da devletten destek bekleyen haneler bulunmaktadır.

Göl aynasında kalacak haneler devletten yalnızca kamulaştırma ve yer değiştirme sonrası yeni bir gelir kaynağı yaratmada ekonomik ve teknik yardım beklemekte; kamulaştırma sürecine de aktif katılımlarının sağlanmasını istemektedirler; 1031 haneden 918'i yeniden yerleştirme ve kamulaştırma konularında köy adına hareket edecek bir "köy kurulu" oluşturulması fikrine olumlu yanıt vermişlerdir. İlgili haneler, bu kurulun, başta köy muhtarı olmak üzere köyün ileri gelenleri, köy öğretmeni, köy imamı ve yine köy

halkının seçeceği diğer kişilerden oluşmasını istemektedirler. Köy kurulu oluşturulmasını isteyenlerin yüzde 41.48'i bu kurulda muhtarın, yüzde 18.98'i köy büyüklerinin, yüzde 16.69'u öğretmenin, yüzde 10.80'i imamın, yüzde 9.21'i seçilmiş kişilerin, yüzde 1.45'i aşiret reisi ya da ağanın, yüzde 0.70'i belediye başkanının, yüzde 0.55'i de bekçinin bulunmasını istemektedir. Böylelikle ilgili haneler, kamulaştırma ve iskân uygulamasına etkin bir biçimde katılacaklarını ve isteklerinin gözönüne alınacağını düşünmektedirler.

ÇİZELGE 137: "KÖY KURULU"
OLUŞTURULMASINA
İLİŞKİN GÖRÜŞLER
(n=1052)

	Hane	%
	Sayısı	Dağılım
Evet	918	89.04
Hayır	113	10.96
Toplam	1031	100.00
Yanıtız	21	

ÇİZELGE 138: "KÖY KURULU" NDA BULUNMASI
İSTENİLEN KİŞİLER
(n=918)

	Hane	%
	Sayısı	Dağılım
Muhtar	599	41.48
Öğretmen	241	16.69
İmam	156	10.80
Köyün Büyükleri	274	18.98
Aşiret Reisi / Ağa	21	1.45
Kendi Seçeceği Kişiler	133	9.21
Belediye Başkanı	10	0.70
Bekçi	8	0.55
Diğer	2	0.14
Toplam	1444	100.00

GAP gibi sosyo-ekonomik bölgesel kalkınma projelerinde yöre insanının ilgili *proje hakkındaki düşünceleri ve görüşleri* çok önemlidir. Projeye etkin bir yöresel katılım, projenin benimsenmesine, sahiplenilmesine, sonuçta projenin başarı şansının yükselmesine katkı sağlayacaktır. Bulgular, Bölge'de GAP'a yönelik yeterli tanıtım yapılamadığını ve projenin oluşturulmasında yöre insanının katılımının sağlanamadığını göstermektedir. Merkezi yönetim anlayışının getirdiği diyalog eksikliği, yörede yaşayan insanların projeden beklentilerini de zayıflatmıştır.

Tanıtım ve katılım eksikliği, göl aynasında kalacak hanelerin "GAP konusundaki görüşleri"nin oldukça karamsar bir tablo oluşturmasının nedenlerinden biri sayılmalıdır. GAP konusunda ileri sürülen görüşlerin yalnızca yüzde 30'u olumludur. Olumlu görüşler, GAP'ın ilgili hanelere sağlayacağı yarardan değil, Türkiye ve Bölge için yararlı olmasından kaynaklanmaktadır. Yani, göl aynasında kalacak hiçbir hane GAP'ın doğrudan kendilerine yarar getireceği görüşünü ileri sürmemiştir.

ÇİZELGE 139: GAP KONUSUNDAKİ GÖRÜŞLER (n=1052)

	Hane Sayısı	% Dağılım
Bize Zarar Verdi, Yerimizden Etti, Topraksız Kaldık	459	38.60
Türkiye ve Bölge için Yararlı	355	29.86
Yararı da, Zararı da Yok	136	11.44
Urfa için Yararlı Ama Adıyaman'a zarar verdi	113	9.51
Ağalara ve Zenginlere Yaradı	43	3.62
Hayatımızı Zorlaştırdı	22	1.85
İşsizlik Yarattı	12	1.01
Diğer	9	0.75
Bilgisi Olmayanlar/"İlgilendirmiyor" Diyenler	40	3.36
Toplam	1189	100.00

Buna karşılık, görüşlerin yüzde 50'sinden fazlası -ki, yüzde 44 ile yüzde 63 arasında değişen bir kesimi topraksızlardan oluşmaktadır- GAP'ın göl aynasında kalacak hanelere zarar verdiği kanısındadırlar. GAP'ın bu haneleri yerinden ettiği, topraksız ve işsiz bıraktığı, hayatlarını zorlaştırdığı, Şanlıurfa'ya yarar sağlarken Adıyaman'a zarar verdiği ileri sürülmektedir. Görüşlerin yüzde 15 gibi önemli bir bölümü de GAP'a duyulan kayıtsızlığın ürünü olan "bilgim yok", "beni ilgilendirmiyor" ya da "yararı da, zararı da yok" türünden düşüncelerden oluşmaktadır.

GAP'a olumsuz genel yaklaşım, göl aynasında kalacak hanelerin GAP'ın ortaya çıkaracağı ekonomik faaliyetlerden yararlanabilme konusundaki düşüncelerini de olumsuz yönde etkilemektedir. İlgili anketleri yanıtlayan 1045 hanenin 351'i (yüzde 34), GAP'ın yaratacağı ekonomik faaliyetlerden yararlanmayı düşünmediğini bildirmiştir.

Yararlanılmak istenen ekonomik faaliyetlerin başında ise ticaret gelmektedir. Daha önce belirtildiği gibi, kamulaştırma ve yer değiştirme sonrası, söz konusu hanelerin en çok yatırım yapmayı düşündükleri alan da ticarettir. Bu bakımdan GAP'ın yaratacağı ekonomik faaliyetler içerisinde ticaretten yararlanmanın istenmesi beklenen bir sonuçtur.

Yüzde 23'lük bir ağırlıkla yararlanılması düşünülen ekonomik faaliyetlerin başında gelen ticareti, yüzde 20'ye yakın paylarla balıkçılık kesimi ve istihdam olanakları izlemektedir. Tabloda görüldüğü gibi, 142 hane barajların yaratacağı balıkçılık yapma olanaklarından, 140 hane de GAP'ın yaratacağı çeşitli istihdam olanaklarından yararlanmayı arzu etmektedir. İstihdam olanaklarından yararlanmayı düşünen haneler grubu gibi, genelde eline geçecek kamulaştırma bedeli ile bir iş kurma olanağına sahip olamayan topraksız haneler, GAP'ın yaratacağı ekonomik

faaliyetler çerçevesinde devletten görev beklemekte ve devletin vereceği her işi yapmaya razı görünmektedirler.

Hanelerin yararlanmayı düşündükleri öteki faaliyet alanları turizm, tarım ve sanayi kesimleridir. 95 hane GAP'ın gelişmesine yol açacağı turizm faaliyetlerinden, 39 hane de sanayi ve çiftçilik-hayvancılık faaliyetlerinden yararlanmayı umut etmektedirler.

ÇİZELGE 140: GAP'IN YARATACAĞI EKONOMİK FAALİYETLERDEN YARARLANILMAK İSTENENLER (n=694)

	Hane Sayısı	% Dağılım
Ticaret	167	23.23
Balıkçılık	142	19.75
İşçi Olarak	140	19.47
Turizm	95	13.21
"Ne İş Olursa Yaparım"	56	7.79
Tarım	39	5.42
Sanayi	39	5.42
Devlet Kredi Versin	19	2.64
Bilmiyor	7	0.97
Diğer	15	2.10
Toplam	719	100.00

Kamulaştırma ve yeniden yerleşme sonucu yeni bir ekonomik ve sosyal yaşama başlamak durumunda olan hanelerin gelecekte beklentilerini ortaya koyan bulgular, ilgili hanelerin, bir ölçüde geleceğe dönük kaygılarını da ortaya koymaktadır. Göl aynasında kalacak hanelerin gelecekte en önemli beklentileri "iş sahibi olmak" ve "işsizliğin ortadan kalkması"dır. İlgili hanelerin "gelecekte beklenenler" sorusuna verdikleri yanıtların yüzde 28'i iş sahibi olma arzusunu taşımaktadır. Bu bakımdan yerlerinden olacak

hanelerin en büyük korkularının "işsizlik" olduğu söylenebilir. Bölge genelinde hüküm süren yaygın işsizlik bu kaygının oluşmasında önemli rol oynamaktadır.

ÇİZELGE 141: GELECEKTEN BEKLENENLER
(n=1052)

	Hane	%
	Sayı	Dağılım
İş Sahibi Olmayı.. İşsizliği Kalkmasını	376	27.87
Uyum içinde Güzel Bir Yaşam	311	23.06
Ekecek Toprak ve/ya Ev Sahibi Olmak	190	14.09
Çocuklarını için Daha İyi Bir Eğitim	120	8.90
Hiçbir Şey	78	5.78
Geçimini Sağlamak	42	3.11
Devlet Yatırım Yapsın, Fabrika Açsın	38	2.82
Kamulaştırma Bedelini Tam ve Zamanında Vermesini	25	1.85
Krediyle Destek	22	1.63
Alt Yapı Problemi Çözülsün	22	1.63
Arazimizin Sulanmasını	20	1.48
Gelecek Neslimiz Daha İyi Yaşasın	19	1.41
Çiftçiliğin Geliştirilmesi	15	1.11
Devlet Bize EL Uzatsın. Plan ve Projeler Yapsın	14	1.04
Ürün Zamanında ve/ya Değerinde Alınsın	13	0.96
Kamu Kuruluşunda Çalışmak	10	0.74
Toprağımızdan Ayrılmamayı	9	0.67
Ticaret Geliştirilsin	6	0.44
Devlet Bizimle Daha Fazla ilgilenmesini	5	0.37
Başlık Parasının Kalkmasını	3	0.22
Balıkçılığın Geliştirilmesi	3	0.22
Traktör veya Araba Sahibi Olmak	2	0.15
Diğer	6	0.44
Toplam	1349	100.00

İş sahibi olma beklentisini, "uyum içinde güzel bir yaşam" beklentisi izlemektedir. Toplam beklentilerin yüzde 23'ünden fazlasını oluşturan 311 hanenin beklentisi bu yöndedir. "güzel bir yaşam"a "uyum içinde" sözcüklerinin eklenmesi, bölgede yıllardır süregelen toplumsal huzursuzluğun doğurduğu kaygıların göstergesidir.

Beklentiler içerisinde yüzde 14'lük bir ağırlığı olan 190

hanenin gelecekle ilgili beklentileri, "ekecek toprak ve/ya ev sahibi olmaya" yöneliktir. Çiftçilik faaliyetlerini sürdürmek isteyen bu grup, topraklarının su altında kalmasıyla topraksız ve konutsuz kalmaktan kaygı duymaktadır.

Haneler, bu önemli üç beklentiden başka, çocuklarının iyi eğitim görmesinden geçimlerini sağlamaya, devletin yatırım, fabrika yapmasından kamulaştırma bedellerini zamanında ve gerçek değeri üzerinden vermesini istemeye, altyapı sorunlarına çözüm getirilmesinden arazilerin sulanmasına, çiftçiliğin ve hayvancılığın geliştirilmesinden "başlık parası"nın kalkmasına kadar çok geniş bir sosyo-ekonomik yelpaze üzerinde beklentiler bulunmaktadır. Burada dikkati çeken en önemli nokta, gelecekle ilgili genel beklentilerin çoğunda devlet yardımının talep edilmesidir.

Son olarak göl aynasında kalacak hanelere, GAP'ın Güneydoğu Anadolu Bölgesi ve Türkiye için "daha yararlı" sonuçlar verebilmesi için "sizce ne yapılmalıdır" sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya haneler tarafından verilen yanıtların yarısından fazlası iki istekte yoğunlaşmıştır: İş olanağının sağlanması ve toprak reformunun yapılması. 376 hanenin isteği, toplam isteklerin yaklaşık yüzde 29'unu oluşturan "iş olanağı yaratılması"na yöneliktir. Bu istek daha önceki bulgulardan da anlaşılacağı gibi, göl aynasında kalacak hanelerin en çok önem verdikleri bir istek, aynı zamanda beklentidir.

GAP ile ilgili olarak yapılması istenen ikinci konu toprak reformudur. Bölge genelinde olduğu gibi göl aynasında kalacak yörelerde de toprakların çarpık dağılımı ister-istemaz bir toplumsal huzursuzluğa yol açmakta, bu huzursuzluğun sulama ile birlikte daha da artacağı kaygıları taşınmaktadır. Bu bakımdan, 321 hane toprak reformu

yapılmasını istemektedir. Bu istek toplam isteklerin yaklaşık 1/4'ünü oluşturacak kadar büyük bir öneme sahiptir.

GAP ile ilgili olarak gerçekleştirilmesi istenen üçüncü önemli faaliyet, Bölge'de devlet tarafından fabrika açılması isteği, belli başlı iki amaç taşımaktadır. Amaçlardan biri, iş olanağı yaratılması, ikincisi de Bölge'nin ancak fabrika gibi sanayi yatırımlarıyla kalkınacağına inanılmasıdır. Bu bakımdan, göl aynasında kalacak hanelerin ilk iki istekleri gibi üçüncü istekleri de belli gereksinimlere dayanan tutarlı isteklerdir.

GİZELGE 142: GAP İLE İLGİLİ OLARAK YAPILMASI İSTENENLER
(n=1052)

	Hane Sayısı	% Dağılımı
İş Olanağı Sağlansın	376	28.79
Toprak Reformu	321	24.58
Fabrika Açılışın	146	11.18
Kamulaştırma Bedeli Artırılsın. Zamanında Ödensin	104	7.96
Sulama. Adıyaman'a Su Kanalları	59	4.51
Eğitim Olanakları	42	3.22
Tarım Desteklensin	33	2.53
Kredi Verilsin	33	2.53
Hasankeyf Kurtarılsın	30	2.30
Altyapı Problemi Çözülsün	20	1.53
Sanayi ve Turizm Geliştirilsin	16	1.23
Daha Rahat Geçinecek Bir Yere Taşınalım	9	0.68
Konut Verilsin	8	0.61
Devlet Kooperatif Kursun	3	0.22
Bilmiyor	25	1.91
Artık Bir Şey Yapılamaz	27	2.07
Diğer	54	4.12
Toplam	1306	100.00

Yukarıdaki tabloda yer alan diğer istekler de hem kişisel, hem de bölgesel sosyo-ekonomik gereksinim ve beklentileri yansıtır niteliktedirler. Kamulaştırma bedelinin artırılarak

zamanında ödenmesi, Şanlıurfa'ya olduğu gibi Adıyaman'a da sulama kanallarının ulaştırılması, eğitim olanaklarının geliştirilmesi, tarımsal kalkınmanın desteklenmesi, kredi olanaklarının artırılması, Hasankeyf'in baraj suları altında kalmaktan kurtarılması vb. Bu en son istek, yani Hasankeyf gibi Anadolu uygarlıklarının çoğunu içinde barındıran tarihi bir kentin sular altında kalmaması, sadece anket yapılan hanelerin değil, Bölge'de yaşayan öteki insanların da genel bir dileğidir.

V. HUKUKSAL ÇERÇEVE

A. KAMULAŞTIRMANIN HUKUKİ ÇERÇEVESİ VE UYGULAMA

1. Kamulaştırma Mevzuatı

a. Anayasal Açıdan

T.C. Anayasası'nın 46.maddesinde düzenlenen kamulaştırma, esas olarak özel kişilerin elindeki taşınmazın, bu kişilerin rızasına bakılmaksızın, kamu yararı gerekçesiyle elinden alınmasıdır. Temelde, mülkiyet hakkına epeyce saygılı yaklaşan Anayasamız, "Kişinin hakları ve ödevleri" bölümünde yer alan 35. maddenin başlığını "Mülkiyet Hakkı" olarak belirlemiş ve yine aynı maddede "Herkes, mülkiyet ve miras haklarına sahiptir" diyerek, bu hakka anayasal bir güç ve nitelik de kazandırmıştır. Buna karşın, yine aynı Anayasa bu hakkın da sınırsız olamayacağı görüşüyle, "Bu haklar, ancak kamu yararı amacıyla, kanunla sınırlanabilir" (m.35/2) ve "Mülkiyet hakkının kullanılması toplum yararına aykırı olamaz" (m.35/3) şeklindeki hükümleri de sevk etmiştir.⁽⁵⁷⁾

(57) Bk. SOYSAL, Nümtaz, Anayasanın Anlamı, İstanbul 1986, s.227-228.

Anayasa'nın kamulaştırmayı düzenleyen 46. maddesi de bu yaklaşıma uygun bir ifade taşımaktadır. Koşulları gerçekleştirildiğinde, sahibinin isteği dışında onun taşınmazı üzerindeki mülkiyet hakkı kaldırılabilenekte, bu mülkiyet hakkının kullanılması idareye geçmekte, karşılığı ödense de, taşınmaz mal "zorla" el değiştirmektedir.

Eski adı "İstimlâk" olan kamulaştırma, idarenin mal edinme usullerindedir ve diğer usul olan "satın alma"dan, ihtiyaç duyulan malların maliklerin rızası olmadan da alınabilmesi ve kamu yararı amacıyla bir hizmete özgülenmesinin "kamu gücü" ile sağlanması yönüyle ayrılır.(58)

Anayasamız 46. maddesinde kamulaştırmayı ayrıntılı sayılabilecek bir düzenlemeye bağlamakla beraber, bir tanım yapmış değildir. Ancak yine de anılan madde hükmünden bir tanım çıkarmak olanağı mevcuttur. Buna göre, kamulaştırma, devlet ve kamu tüzel kişileri tarafından, kamu yararının gerekli kılıldığı durumlarda, karşılığını peşin ölemek koşuluyla, özel mülkiyette bulunan taşınmaz bir malın tamamına ya da bir kısmına, kanunda gösterilen esas ve usullere göre, rıza almaksızın, el atılmasıdır.

Bu tanımdan, kamulaştırmanın şu unsurları çıkarılabilir:

- Kamulaştırma için kamu yararı bulunmalıdır.
- Kamulaştırmanın konusu özel mülkiyette bulunan taşınmaz mallardır.
- Kamulaştırılacak taşınmazın karşılığının peşin olarak ödenmesi gerekir.

(58) İdarenin kamu gücü kullanarak mal edinme usullerinden bir diğeri de istimvaldir. Ancak istimval, yalnızca taşınır (menkul) mallar için geçerli ve yalnızca olağanüstü zamanlarda başvurulan bir cebri yöntem olmakla, istimlakten ayrılır. Bir diğer deyişle, kamulaştırma olağan bir usuldür, istimval ise olağandışıdır ve 1982 Anayasası'nda hükme bağlanmış değildir.

- Nihayet, kamulaştırma bir kanuna dayanılarak ve orada gösterilen usullere uyularak gerçekleştirilir.
- Kamulaştırma yetkisi devlet ya da kamu tüzel kişilerince kullanılır.
- Bu yetkinin kullanılmasında rıza aranmaz, dolayısıyla "kamu gücü"nün zorlayıcı vasfı görülür.

Kamulaştırma bedelinin peşin ödenmesi kuralı, eski Anayasalarımızın da gözettiği bir nokta olmuştur. 1961 Anayasası bu ilkeyi 38. md.sinde belirtmiş, 1924 Teşkilatı Esasiye Kanunu da 74. md.sinde "Umumi menfaatler için lüzumu, usulüne göre anlaşılmadıkça ve mahsus kanunları mücbince değer pahası peşin verilmedikçe hiçbir kimsenin malı istimval ve mülkü istimlak olunamaz" hükmünü getirmiştir.

1982 Anayasası için de kural "peşin ödeme" olmakla beraber, belli projeler için bedelin taksitle ödenebileceği özel durumu da kabul edilmiştir. 46. md.nin 3. fıkrasına göre, "Kamulaştırma bedeli, nakden ve peşin olarak ödenir. Ancak tarım reformunun uygulanması, büyük arazi ve sulama projeleri ile iskan projelerinin gerçekleştirilmesi ..." amacıyla kamulaştırılan toprakların bedellerinin ödeme şekli kanunla gösterilir. Kanunun taksitle ödemeyi öngörebileceği bu hallerde, taksitlendirme süresi beş yılı aşamaz; bu takdirde taksitler eşit olarak ödenir ve peşin ödenmeyen kısım Devlet borçları için öngörülen en yüksek faiz haddine bağlanır". (59)

(59) Madde gerekçesinde şöyle denmektedir "...maddenin 4 üncü fıkrası sınırlı hallerde taksitle ödemeyi öngörüştür. Bu sınırlı hallerde taksitle ödemeye imkan verilmesi, kamulaştırmanın büyük çapta yapılması ile ilgilidir. Maliklerinin de bu ölçüde toplu elden çıkarılmayı muhtemelen peşin ödeme koşulu ile yapamayacakları düşüncesine dayalı olarak taksitle ödeme kabul edilmiştir..."

b. 2942 Sayılı Kamulaştırma Kanunu

8 Ekim 1956 tarihinden beri yürürlükte olan 6830 sayılı İstimlak Kanunu'nu kaldıran 2942 sayılı Kamulaştırma Kanunu, 8 Kasım 1983 tarihli ve 18215 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanmış ve yine aynı gün yürürlüğe girmiştir.

2942 sayılı Yasa, 1982 Anayasasının konu ile ilgili hükümlerini gözeterek, yeni Anayasa çerçevesinde hazırlanan bir yasadır. Danışma Meclisi'ne sunulan Hükümet Tasarısı gerekçesinde "2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 46.ncı maddesinde kamulaştırma konusunda yeni ilkeler getirilmiş bulunduğundan, uygulamada bugüne kadar hasıl olan duraksama ve tereddütler de gözönüne bulundurulularak 31 Ağustos 1956 tarih ve 6830 sayılı İstimlak Kanununun kaldırılarak yeniden yasal düzenlemeye gidilmesi zorunluluğu doğmuştur"(60) açıklaması yer almıştır.

41 ana maddeden ve 4 geçici maddeden oluşan yeni Kamulaştırma Kanunu, şekil olarak düzgün sistematiğe sahip bir görüntü vermektedir. Birçok yasanın özen göstermediği bilimsel sistematiklik, yeni Kamulaştırma Kanunu'nun gözettiği bir ilke olarak belirlemektedir.

2942 sayılı Yasa ile, imar mevzuatı uygulanan ya da özel parselasyon yapılan yerler (m. 25), kamulaştırmadan sonra alınan tapu kaydının iptali (m. 36), yetkili ve görevli mahkeme ve yargılama usulü (m. 37), kamulaştırma bedeli açısından vergi beyanı üzerinde kalan ya da vergi beyanı vermeyenlerin vergilendirilmesi (m. 39) konularında yeni düzenlemelere gidilmiştir. Bir başka özellik de, kamulaştırma bedelinin hesabında vergi beyanındaki miktarla

(60) Bk. Arcak, Ali, Kamulaştırma Kanunu, Ankara 1990, s.51

bağıllık ilkesi getiren 2587 sayılı Kanun'un geçici 2. md. ile Toplu Konut Kanunu'nun 5. md.sinde bu yolda yer alan hükümlerin kaldırılmış olmasıdır. Böylelikle, kamulaştırılan taşınmazın nesnel ve gerçek değerinin saptanması sağlanmak istenmiştir.

Bu arada belirtilmesi gereken bir diğer nokta da, 2942 sayılı Yasa'da; Anayasa'nın 46. md.sinde hangi hallerde taksitle ödemenin mümkün olduğunu gösteren "... tarım reformunun uygulanması ..." amacıyla yapılacak kamulaştırmaları da sayan 3. fıkradan bir ayrılma gözlemlenmiştir. "Kamulaştırmanın Şartları" başlığını taşıyan 3. maddesinin 2. fıkrasında taksitle ödeme halleri sayılırken, "tarım reformu uygulaması" dışında bırakılmıştır. Bunun nedeni Yasa'nın ilgili md.sinin gerekçesinde yer almaktadır: "Anayasamızın anılan maddesinin 3.üncü fıkrasında belirtilen hallerden, tarım reformu uygulaması ayrı bir kanunla düzenlenmeye çalışıldığı bilindiğinden bu maddenin 2 inci fıkrasında yer almamıştır."

Gerçekten, bir süre sonra çıkartılan 3083 sayılı "Sulama Alanlarında Arazi Düzenlemesine Dair Tarım Reformu Kanunu" adlı kanun (R.G.yayın tarihi 1.12.1984), 1. md.sinde belirtilen amaçlar doğrultusunda toplulaştırma ve kamulaştırma yapılabileceğini hükme bağlanmış, 2. md.sinde de ilgili ya da uygulayıcı kuruluş olarak Tarım Orman ve Köy İşleri Bakanlığı'na bağlı Toprak ve Tarım Reformu Genel Md.lüğünü göstermiştir. Yine aynı Yasa, 5. maddesinde kamulaştırmaya ilişkin hükümler sevkederken, anılan md.nin 6. fıkrasında belirtme yapmamıştır, ancak aynı maddenin son fıkrası "Bu kanunda hüküm bulunmayan hallerde yapılacak kamulaştırmalara 4.11.1983 tarih ve 2942 sayılı Kamulaştırma Kanunu hükümleri uygulanır" diyerek, bu konuda genel düzenlemeden ayrılmamıştır.

c. Kamulaştırmanın Aşamaları

Kamulaştırma süreci, esas olarak iki ana aşamadan oluşur. Bunlar da idari ve adli aşamadır.

i) İdari Aşama

Türk Hukukunda "İdari karar"ların oluşmasında izlenecek yöntemle ilişkin genel bir yasal düzenleme yoktur. Bir diğer deyişle, örneğin ABD'de 1946'da çıkartılan "Administrative Procedure Act" ve Federal Almanya'da 1976'dan beri yürürlükte olan "Verwaltungsverfahrensgesetz" gibi, bir yönetsel Yöntem Yasası, hukukumuzda mevcut değildir. Bu tür yasalar ile genel olarak tüm idari işlemlerin yapılması belli yöntemlere bağlanırken, farklı ve aykırı işlem türleri için de özel yöntemler geliştirilmiştir. Açıkça ki, böylesi bir yasa idare için, neyin, nasıl ve hangi biçimde yapılacağını gösterirken, bireyler için de, kendilerine uygulanacak olan idari işlemin ne şekilde bir yöntemle oluşacağını açıkça göstermesi bakımından bir güvence oluşturur.

Kamulaştırma bu alanda farklı bir örnek oluşturmaktadır; çünkü nihayet o da bir idari işlem olmakla beraber, kendi yasası ile, bu alanda yapılacak işlemlerin oluşma yöntemlerini ayrıntılı bir şekilde düzenlemiş, "zincir işlem" denilen, birden fazla işlemin yapılması ile oluşan idari kararların oluşma sürecini belirtmiştir.

Çeşitli işlemlerden oluşan kamulaştırmanın idari aşaması kamu yararı kararının alınması ile başlar. Diğer bir deyişle, kamu yararı kararı ile kamulaştırma işleminin sebep unsuru belirlenmiş olur. 2942 sayılı Kanunun 5. maddesinde

kamu yararı kararı vermeye yetkili kuruluşlar gösterilmiştir, 6. md. ise, bu kararın onay mercilerini göstermektedir.

Bundan sonra, kamulaştırılacak taşınmaz tesbit edilir. Bu taşınmazın ölçekli plan ve krokisi yaptırılır ve tapu kayıtlarında, bunlar yoksa vergi ve nüfus kayıtları üzerinden taşınmazın sahibi saptanır.

Bundan sonraki aşama değer tesbitidir. Anayasanın 46. md. bu konuda dayanılacak ilkeyi gösterirken, Kamulaştırma Kanunu da 11. md.sinde, kamulaştırma bedelinin nasıl tesbit edileceğinin esaslarını koymaktadır.

Bedel tesbitinden sonra, ilgili idarede kamulaştırma kararı alınır ve alınan bu karar tebliğ ve ilan olunur.

Tebliğat ve ilan ile birlikte kamulaştırmanın idari aşaması tamamlanır. Ancak bu tamamlanma, idareye ilgili taşınmaza el koyma hakkı vermez, çünkü malın mülkiyeti henüz idareye geçmemiştir.

İdari aşamanın tamamlanmasının bir sonucu, malik için dava açma hakkının doğmasıdır. Malik, kendine yapılan tebligattan itibaren otuz gün içinde, taşınmaz malının bulunduğu yer idare mahkemesinde iptal davası açabilir.

ii) Adli Aşama

İdari aşama ile kamulaştırma esas olarak tamamlanır. Buna karşın, bazı durumlarda adli yargının da karıştığı bir yeni süreç başlar. Bu da büyük ölçüde, bedele itirazı içeren bir süreçtir. Taşınmaz maliki takdir olunan bedeli düşük buluyor

ise, tebliğattan itibaren 30 gün içinde bu kez Adliye Mahkemesi'ne başvurabilir, bedel artırımı davası açabilir. Aynı hak, idareye de tanınmıştır; idare de takdir olunan kamulaştırma bedelini yüksek bulursa, aynı şekilde Adliye Mahkemesi'nde bedel indirimi davası açabilir. Ancak burada süre 60 gündür ve başlangıç da, kamulaştırma belgelerinin tebliğat için notere teslim edildiği günden itibaren işlemeye başlar.

Adli aşama, uygulamada kamulaştırma sürecini epeyce uzatan, bu nedenle her iki taraf açısından da ilginç sonuçlar ve safhalar yaratan bir süreçtir. Bu sonuçlara ve ayrıntısına ileride değinilecektir.

2. GAP Bölgesinde Kamulaştırma Uygulamaları ve Sorunlar

a. Uygulayıcı Kuruluş ve Yetki

Genel olarak, sulamaya ilişkin projelerin hazırlanması ve uygulanması, Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü'nün yetki ve sorumluluğunda yürütülmektedir. Salt GAP Bölgesi'nde yapılmı planlanan toplam 26 baraj olduğu düşünülürse, DSİ'nin anılan bölgedeki faaliyet ve sorumluluk payının büyüklüğü görülebilir.

6200 sayılı "Devlet Su İşleri Umum Müdürlüğü Teşkilat ve Vazifeleri Hakkında Kanun", 1. maddesinde, "Yerüstü ve yeraltı sularının zararlarını önlemek ve bunlardan çeşitli yönden faydalanmak maksadıyla Bayındırlık Vekaletine bağlı hükmi şahsiyeti haiz mülhak bütçeli "Devlet Su İşleri Umum

Müdürlüğü" kurulmuştur"(61) derken, kanunun 2. maddesinin başlığı da "Vazife ve Selahiyetler" olarak düzenlenmiş ve burada 15 Bend halinde Genel Müdürlüğün görevleri ve yetkileri sayılmıştır. Anılan maddenin (b) bendi, "Sulama tesislerini kurmak, sulama sahalarında mevcut parsellerin tamamını veya aksamını gösterir harita ve planları yapmak veya yaptırmak ve icabı halinde kadastrosunu yaptırmak"; (1) bendi, "Hükümet daireleriyle Hükümete bağlı müesseseler ve diğer hükmi ve hakiki şahıslar tarafından yapılıp amme menfaati bulunan ve Umum Müdürlüğün vazifesi ile ilgili işlere ait proje ve keşif evrakını tetkik ve tasdik etmek, inşaatın yapılmasının proje ve fenni icaplara uygunluğunu murakebe etmek ve bu işlerin etüd ve projelerini uygun gördüğü bir ücret mukabilinde yapmak veya yaptırmak" hükümlerini getirmiş ve nihayet (n) bendi, Kurumun kamulaştırma yetkisini belirtmiştir: "Umum Müdürlüğün vazifesi içinde bulunan işlerin yapılmasına lüzumlu arazi ve gayrimenkulleri kanunlarına göre muvakkat olarak işgal etmek veya istimlak etmek veya satın almak" DSİ'nin yetki ve görevlerindedir.

DSİ'nin GAP Bölgesi'ndeki baraj ve sulama projelerine yönelik kamulaştırma faaliyeti 2942 sayılı Kamulaştırma Kanunu'na göre yürütülmektedir. Ancak bu kanunun genel bir kanun olması bir yana, DSİ'nin Bölge'deki kamulaştırmalarının kapsam ve nitelik olarak "özelliği", bu kurumu ayrıntılı talimatlar hazırlamaya yöneltmiş; 1.3.1979 tarihinde yürürlüğe konulan DSİ Genel Müdürlüğü Emlak ve Kamulaştırma Talimatı ile 23.5.1980 tarihinde yürürlüğe konulan buna ek Talimat, Emlak ve Kamulaştırma Dairesi

(61) DSİ Genel Müdürlüğü, 19.2.1985 tarih ve 3154 sayılı Kanunun 24. md. ile Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'na bağlanmış iken, 27.9.1984 tarih ve 3046 sayılı Kanunun 3313 sayılı kanunla değişik 10.maddesi gereğince, yeniden Bayındırlık ve İskan Bakanlığı'na bağlanmıştır.

Başkanlığı'nca yeniden düzenlenmiş ve Genel Müdürlükçe 1.5.1990 tarihinde geçerli olmak üzere yürürlüğe sokulmuştur.(62)

b. Uygulamada Kamulaştırma Süreci ve İçerdiği Sorunlar

GAP Bölgesi'ne yönelik kamulaştırma faaliyetinin gerek kapsamı alan, gerek etkilediği insanlara ilişkin sayısal verileri yinelenmeden, hemen söylenebilecek olan gerçek şudur: Bu süreç, hem idare açısından, hem de etkilenen bireyler açısından başarısız ve beklentileri karşılamaktan uzak kalmıştır. Yürürlükteki onca yasaya ve devletin seferber ettiği onca emek ve paraya karşın, bu başarısızlık önlenememiş ve dahası, bu sonucun nedenleri arandığında da, kurumsal ya da hukuki bir yetersizliği saptayan yanıtlar ortaya somut olarak konamamıştır.

Bu çalışma böylesi yanıtları içerecektir. Ancak önce, kamulaştırma sürecinde karşılaşılan sorunları ayrı ayrı irdelemekte ve analitik bir yaklaşımla bu sorunların ilgili olduğu yasal düzenlemeleri ve uygulamayı sorgulamakta yarar görülmektedir.

1) Taşınmazın Maddi ve Hukuki Varlığına Saptanması ve Mülkiyete İlişkin Anlaşmazlıklar

Kamulaştırma Kanunu'nun 7. maddesi 1. fıkrada, "Kamulaştırmayı yapacak idare, kamulaştırma veya kamulaştırma yolu ile üzerinde irtifak hakkı kurulacak taşınmaz malların veya

(62) 172 maddeden oluşan ve gayet ayrıntılı hükümler içeren bu belge için bkz. Emlak ve Kamulaştırma Talimatı, T.C. Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, DSİ Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara, 1990.

kaynakların sınırlarını, yüzölçümünü ve cinsini gösterir ölçekli planını yapar veya yaptırır.." demektedir.

Tamamen idari bir faaliyet olan bu saptama, taşınmaz malın maddi ve geometrik durumunu belirlemeye yöneliktir ve bu durum belgesi de Kamulaştırma Planı olarak adlandırılmaktadır. DSİ Emlak ve Kamulaştırma Talimatı'nın.(63) 3. bölümü yalnızca bu sayfaya özgülenmiş ve 35. maddede, "Kamulaştırma planları DSİ Genel Müdürlüğü Kamulaştırma Planları Yapımı Teknik Şartnamesi'nde belirtilen usullere göre yapılır" hükmü getirilmiştir.

Taşınmaz malikine tebliğ edilmesi gereken belgeler arasında sayılan bu plan (K.K.md.13), özellikle, imar planı ve kadastro tesbiti yapılmamış bir taşınmazın saptanmasında önem kazanır. Böylesi taşınmazların geometrik şekil ve alanlarının belirgin olmayışları, idare açısından önce bir belirleme yapmayı zorunlu kılmaktadır. DSİ Talimatı, konuyu üçlü bir ayırım ve usul içinde düzenlemiş, Kadastrosu Yapılan Yerlerde (md. 36), Kadastrosu Devam Etmekte olan Yerlerde (md. 37) ve Kadastrosu Yapılmayan Yerlerde (md. 38) bu belirlemenin nasıl yapılacağı gösterilmiştir.

Öte yandan, taşınmazın hukuki durumunun ortaya konması ise, taşınmazın malikinin saptanması zorunluluğunu gösterir. Kamulaştırma Kanunu md. 7/1, 2. cümleye göre (idare) "... kamulaştırılan malın sahiplerini, tapu kaydı yoksa zilyetlerini ve bunların adreslerini, tapu, vergi ve nüfus kayıtları üzerinden veya ayrıca haricen yaptıracığı araştırma ile belgelere bağlamak suretiyle tesbit ettirir".

(63) Bundan böyle Talimat olarak anılacaktır.

Görüldüğü gibi, burada idareye bir yüküm getirilmiştir; malik/zilyet ve adreslerinin aranıp bulunması, gerekirse haricen araştırma yapılması zorunludur.⁽⁶⁴⁾ Belirtmeye gerek yok ki, tüm bu süreç son derece ağır işlemekte ve zaman almaktadır. Tüm bunlara bir de taşınmaz mülkiyeti üzerindeki anlaşmazlıklar ve bunların çözümünün beklenmesi eklendiğinde, tablonun olumsuzluğu görülebilir.

Üzerinde anlaşmazlık olan taşınmazların kamulaştırılma işlemi, çok zor gerçekleşmektedir. Malik(ler)in saptanmasının güçlüğü ve bazen olanaksızlığı, işlemlerin sonuçlanmasını tam bir çılmaza sokmaktadır. Öte yandan zilyetlik kurumuna Yasa'nın tanıdığı koruma, gerçekte amacına ulaşamamaktadır. Kazandırıcı zaman aşımı ile toprağı uzun süre işleyen hukuk düzenince malik sayılabilmesi, bölgedeki güçlerin özelliğı nedeniyle tersine işlemekte, ekonomik güce sahip olanların toprağı işleyen ve zilyet olana karşı tapuda kendi lehlerine sonuç çıkarabilmesi sıkça görülmektedir. Bu bağlamda anılacak bir başka konu da, bölgede mülkiyetin el değıştirme yönteminde, noter belgesi ve adi senet uygulamasının yaygınca görülmesi, dolayısıyla tapuya yansımayan işlem biçimlerinin olağan sayılmasıdır.

Kadastrosu tamamlanmayan, tapu kayıtları sağlıklı olmayan, mülkiyetin tapu dışı geleneksel yollarla el değıştirebildiğı bir bölgede, kamulaştırma faaliyeti daha başta duraklamaya ve tıkanmaya uğramaktadır.

1987 yılında yapılan bir Sempozyumda, dönemin Tapu ve Kadastro Genel Müdürü gerçi son derece iyimser bir tablo çizerek "Kadastro hizmetlerinin Türkiye'ye dağılımında

(64) Bu araştırmanın eksik yapılması hallerinde açılan idari davalarını mahkemeler kabul etmektedir. Ayrıca karşıt. K.K. m. 14.

Güneydoğu Anadolu'yu şanslı bir bölge olarak görmekteyiz... Kadastro hizmetleri bu bölgede diğer hizmetlerin zamanında yürütülebilmesine imkan vermek üzere süratle yerine getirilmiş ve hiçbir zaman darboğaz teşkil etmemiştir", (65) demekteyse de, bunun gerçeği yansıttığı kuşkuludur. Hala, büyük oranda kadastro tamamlanmamış kent ve köy kamulaştırmalara konu olabilmektedir.

ii) Kamulaştırmadan Önce Yapılacak İşlerde
İlgili İdari Birimler Arası İlişki

Kamulaştırma Kanunu m. 7/1'de, daha önce de değinildiği gibi, taşınmaz malikinın saptanmasında, idarenin bu işlemde tapu, vergi ve nüfus idaresi ile ilişkiye girdiği görülmektedir. Aynı maddenin 2. ve 3. fıkralarına göre, "İlgili vergi dairesi idarenin isteği üzerine taşınmaz mal ve kaynakların vergi beyan ve değerlerini, vergi beyanı bulunmadığı hallerde beyan yerine geçecek takdir edilecek değeri en geç bir ay içerisinde verir.

İdare kamulaştırma kararı verdikten sonra kamulaştırmanın tapu siciline şerh verilmesini kamulaştırmaya konu taşınmaz malın kayıtlı bulunduğu tapu idaresine bildirir. Bildirim tarihinden itibaren malik değiştiği takdirde, mülkiyette veya mülkiyetten gari aynı haklarda meydana gelecek değişiklikleri tapu idaresi kamulaştırmayı yapan idareye bildirmek zorundadır. Şerh tarihinden itibaren iki yıl içerisinde 13 üncü maddeye göre tebligata başlanılmamış ise bu şerh sicilden silinir."

(65) ÇORBALI, Halim. "GAP Alanında Kadastro Planlaması", GAP 1.Urfa-Harran Kalkınma Sempozyumu, Ankara 1988, s.142.

Uygulamada, bu belirtilen işlemlerin ve anılan safhanın tamamlanması, sanıldığından çok daha fazla zaman almakta ve bürokrasi çarkları arasında öğütülen dosyalarla, bu süreç tümüyle -deyim yerindeyse- felce uğramaktadır. Yitirilen zaman ve emek ve bunun taraflara yansımaları, olağan sayılmaktadır.

Bu olumsuz tablonun nedeni açıktır:

Anılan idari birimler, kendi içlerinde taşıdıkları geleneksel iş görme yöntemlerini bu sürece yansıttıkları gibi, aralarında bir eşgüdüm de yoktur. Birbirinden kopuk ve bağımsız, herbiri kendi içinde geliştirdiği farklı yöntemlerle çalışan vergi, tapu ve nüfus daireleri, aslında basit ve kolay olan bir safhanın uzamasına, dolayısıyla daha baştan kamulaştırma sürecinin topallamasına neden olmaktadır.

DSİ yetkilileri ile yapılan görüşmelerde, bu dairelere yazılan yazılara aylarca yanıt alınmadığı ve devamı işlemlere bu yüzden geçilemeyip beklendiği, gelen yanıtların da çoğu kez eksik ve özensiz hazırlandığı saptanmıştır.

GAP gibi büyük bir projede, anılan bu birimlerin eşgüdümünün önceden sağlanması, örgütlerinin geliştirilip uzmanlaştırılması beklenirken, bu yapılmamış; bu daireler, Türkiye'nin herhangi bir yöresinde geçerli olan yöntemlerden daha özellikli bir yörenin ve faaliyetin, gerektirdiği yeni yapılanmaya ve işleve geçememiştir.

C. Kamulaştırma Bedeli: İdare ve Vatandaş

Açısından Kamulaştırma Sürecinin En Sancılı Noktası

Kolaylıkla dile getirilebilecek olan bir saptama, kamulaştırma bedeline ilişkin olarak doğan uyuşmazlık ve şikayetlerin, bu süreç içinde diğer tüm uyuşmazlıkların önüne belirgin bir farkla geçtiğidir. İşin bir diğer gerçeği, bu şikayetlerin her iki taraf için de geçerli olması, yani hem idarenin, hem de vatandaşın, aynı kamulaştırma olayında "ödenecek bedel" in gerçeği yansıtmadığı savında bulunmasıdır. Normal olarak, bir hukuki ilişkide taraflardan birinin "mağdur" olması rastlanmayacak bir sonuç değildir; ancak, diğer tarafın da aynı şekilde zararlı çıktığını ileri sürüp bu mağduriyete ortak olması ve görüldüğü kadarıyla bu şikayetlerde "samimi" olmaları, işi güçleştirmektedir. Kaybedenin bu kadar çok olduğu bir süreçte, kimin kazandığı sorusu da yanıt beklemektedir.

Bu süreç yalnızca yarattığı "mağdur"larla değil, içerdığı birçok işlemler dizisi ile de, ayrıntısıyla ele alınmayı gerektirmektedir; her işlem ve safha ayrı başlıklar halinde incelenmeyi hakeder biçimde önem ve sorunla çevrili bulunmaktadır. Ancak burada, "bedele ilişkin" tüm sorunları tek bir başlık altında inceleme yoluna gidilmiştir. Nedeni açıktır: Bu sorunlar birbirinden kopuk değildir ve tablonun tümünü gösterebilmesi açısından, birbiriyle etkileşimleri ve belirleyicilikleri ile hep beraber incelenecektir.

Kamulaştırma bedeli, üyeleri önceden seçilen Kıymet Takdiri Komisyonları'nca saptanmaktadır. Kamulaştırma Kanunu, İkinci Kısım'da bu konuyu düzenlemiş, Kamulaştırma Bedeli, Tefligat, Dava Hakkı ve Bilirkişiler başlığını taşıyan bu kısmın birinci bölümü de Kamulaştırma Bedelinin Tesbiti'ndeki esasları göstermiştir.

Yasa'nın 10. maddesi, Kıymet Takdiri Komisyonlarının oluşumunu düzenlemektedir. İl ve ilçe dahilinde görev yapmak üzere beş asıl ve beş yedek üyeden oluşan komisyonlarda görev süresi 1 yıldır ve süresi biten üye yeniden seçilebilmektedir.

Gerek ilde, gerek ilçede, üyelerin üçü merkezi idare örgütü (il ya da ilçe İdare Kurulu), ikisi de yerel idare (il veya ilçe Belediye Encümenleri'nce) seçilmektedir. Kurulların seçtiği üyeler Maliye Bakanlığı memurları, resmi kuruluşların ziraat mühendisleri ya da teknisyenleri ya da yöredeki fen adamları arasında oluşmakta, yerel idareler ise encümen aracılığı ile taşınmaz malikleri arasından iki üye seçmektedir. Kararlar çoğunlukla alınmaktadır.

Yasa'dan kaynaklanan bu genel esasın yanında, kamulaştırmalarda DSİ Emlâk ve Kamulaştırma Talimatında, özel bir komisyondan söz edilmektedir. Gerçekten, Talimatın 52. maddesine göre: "Bölge DSİ Müdürlüklerinde, kamulaştırma konusu olan taşınmaz mallara DSİ adına kıymet takdir etmek ve kamulaştırma bedeline ilişkin DSİ görüşünü saptamak üzere "DSİ Kıymet Takdiri Özel Komisyonu" kurulur". Bu komisyonun kararları doğaldır ki, salt kurum politikasının belirlenmesi açısından bir iç etkiye sahiptir ve DSİ'nin, esas komisyonca saptanan kıymet takdirine ait tutumunu, bedel indirim davası açılıp açılmayacağını belirlemeye yöneliktir.

Kıymet Takdiri Komisyonu'nun kararları, belirtmeye gerek yok ki, sürekli itirazlara ve davalara konu olmaktadır. Bu durumun, salt komisyonun idare ağırlıklı yapısından kaynaklandığını ileri sürmek güçtür; vatandaşların büyük bir bölümü komisyonun saptadığı değerlere güvensizlik duymakta ve bedel artırım davaları açma yoluna gitmektedirler. Öte yandan genelde idare, özelde DSİ de bu değer saptama sürecinin bilimsellikten ve nesnellikten uzak olduğu, çoğu

kez özensiz incelemelerle komisyonların karara vardığı ve bu kararların da arazi sahiplerinin ve bölgedeki ekonomik/siyasal güçlerin etkilerine açık olduğu kanısını taşımaktadır. Bu kanı, dava açıldıktan sonra oluşturulan "bilirkişi" kurumu açısından çok daha kuvvetle ileri sürülmektedir.⁽⁶⁶⁾

Vatandaşlar açısından hoşnutsuzluğu anlamak kolaydır. Yapılan anket bulgularının da gösterdiği gibi, malının gerçek bedeliyle kamulaştırıldığı kanısını taşıyanların yüzdesi son derece düşüktür. Bunda, komisyonların devletten yana bedel saptama politikası güttüğü yolundaki güçlü inanç ön sırayı almakta, kamulaştırma bedelleri arasında bir denge ve benzerlik olmadığı, ağaların ve diğer güçlü kesimlerin topraklarına gerçek değeri üzerinde bedel verilirken, diğer kesimlerin sürekli mağdur edildiğine yönelik inanç da ardından gelmektedir. Her şeyden önce yöre halkı, komisyonları ve üyelerini, kendilerine yakın görmediği gibi, mallarının gerçek değerini anlatma ve gösterme olanağı sağlayacak bir diyalog ve güven ortamının da yokluğunu, bu süreçte belirttiktedirler. Bunun dışında yeknesak uygulamaların olmadığı, aynı toprağa farklı bedeller takdir edilebildiği, verimsiz toprakların verimlilerden daha değerli gösterildiği de ortak şikayetler arasında yer almaktadır.

Sonuçta, devlet ile arasındaki ilişki güvensizliğe dayalı olduğundan, yöre halkı, burada kuramadığı diyalogu ve çözümü avukatlarda aramakta, avukatların çıkarının da uyumsuzluk sayısının artmasında olması gerçeğiyle beraber, her bedel takdiri "değiştirilebilecek bir takdir" kimliğine sokulmaktadır. Bundan sonra dava yoluna gidilmekte ve

(66) Bkz. DSİ Hukuk Müşavirliği Faaliyet Raporları.

yılları alabilecek yeni ve uzun bir dönem, hem birey, hem de idare açısından birçok mağduriyete neden olabilmektedir.

İdare ve DSI açısından ise, sorun doğal olarak başka bir açıdan görülmektedir. Her şeyden önce, kamulaştırma tarihleri arasındaki farklar ve bunun enflasyonun da etkisiyle bedel takdirlerine yansımaları, bölgede dengeli ve adil bir takdir yapılmalılığı inancına yol açmaktadır. Bunun psikolojik kökenli olduğuna inanan DSI, para değerinin sıkça dalgalandığı bir ülkede halkın bu yansımaları gözetmeden karşılaştırmalar yaptığını ileri sürmekte, sonuçta komisyonların güven duyulmayan birimler olarak algılanmasıyla karşılışıldığına dikkat çekmektedir.

Öte yandan, DSI'nin, yaptığımız görüşmelerde dile getirilen, bedel takdirlerinin saptanmasında mal sahiplerinin tutumlarına ilişkin gözlemleri de çarpıcıdır. Buna göre, toprak ile mahsul arasındaki ilişki başkalaştırılmakta, arazinin değerinde artırma sağlamak için, yanıltıcı bilgiler verilmektedir. Örneğin, mahsul sayısında abartmalar yapılmakta, bir mahsul alınan yerler üç mahsul alır gösterilebilmekte; susuz tarlaların bir anda sulu hale getirildiği (öyle gösterildiği) belirtilmektedir. Bu durumun salt bölgeye özgü olduğunu söylemek mümkün değildir. Örneğin, yine DSI'nin Balıkesir İkizcetepe Barajı için yaptığı kamulaştırmalarda, birçok yerde en değerli bitkinin ekili olduğu görüntüsü verildiği belirtilmiş, yörede gösterilen bamya üretiminin tüm Türkiye'nin tüketiminin iki katı olduğu gibi sonuçlarla karşılaşılmıştır. Yine DSI'ye göre, kamulaştırmalar sırasında, örneğin Malatya'nın dağına taşına lahanaya ekili olduğu görüntüsü verilmiş, ekimi izne tabi olan şeker pancarı, tütün, çeltik gibi ürünler sıkça, kamulaştırılan arazide üretimi yapılan türler olarak gösterilmiştir.

Daha da ilginç nokta, bu ürünler için Şeker Fabrikaları A.Ş.'ne, Tekel İdaresi'ne ve Tarım Bakanlığı'na DSİ tarafından yapılan başvurular (ilgili yörelerde bu tür ekimin yapılıp yapılmadığı, yapılıyorsa dönüm başına üretim gideri ve verimi öğrenme) aşırı sonuçlar çıkarmış, gerçekte izni olmayanların dahi izin belgesi gösterebildiği durumlarla karşılaşmıştır. Aynı şekilde İl Tarım Müdürlüklerine yapılan başvurular ve alınan bilgiler de bu tür vakaları teyid etmektedir.

Kamulaştırma Kanunu, 11. maddesinde kıymet takdirinde taşınmaz mala uygulanacak kıstasları gayet ayrıntılı olarak saymaktadır. Maddenin (c) bendinde de malın "kıymetini etkileyebilecek bütün nitelik ve unsurlarının ve her unsurun ayrı ayrı değerini" düzenlenecek raporda gösterilmesinden söz edilmektedir. DSİ, bu değerlendirmelerde, gerçeğe uymayan birçok nitelik ve unsurun devreye sokulduğu inancındadır.

DSİ'nin bu savları daha ağırlıklı olarak, "bilirkişi" safhası için ileri sürülmektedir. Kanunun 14. maddesine göre, kamulaştırılacak malın sahibi, zilyedi ve diğer ilgililer tebligat veya ilan süresinin bitiminden itibaren 30 gün içinde "... kamulaştırma işlemine karşı idari yargıda ve takdir olunan bedel ile maddi hatalar karşı da adli yargıda dava açabilirler". Adli yargıda açılan bedele ilişkin davada hakim bilirkişiye başvurmuştur. "Bilirkişi kurulu, kamulaştırmaya konu olan yerin cins ve niteliğine göre, ikisi Odalar listesinden, biri de taşınmaz mal sahipleri listesinden seçilmek suretiyle üç kişiden oluşur" (K.K.md. 15/f.4).

Bilirkişilerin yapısı ve işlevi, birçok yakınmaya konu olmaktadır. Her şeyden önce bu kişilerin yerel etkilere, siyasal ve kişisel baskılara açık olduğu ileri

sürülmektedir; ayrıca bu listelere girmek bir "piyango" olarak görülmekte, kanunun gerçeğin bulunması amacıyla düzenlediği bir kurum, bir gelir yolu haline dönüştürülmekte, bu listelerde yer alabilmek için kıyasıya bir mücadeleye olağan gözle bakılmaktadır.

Yapılan görüşmelerde, bilirkişi için sıkça "bilmez kişiler" nitelmesi yapılmış, ziraat mühendislerinin çoğunluğunun masa başı işi yapan bürokratlardan oluştuğu ve yine çoğunluğunun arpa ile buğdayı ayırt edemediği görüşü ileri sürülmüştür. (67)

Bu süreçte, kamulaştırmanın tarafı olmayanları zenginleştiren bir garip mekanizma kendiliğinden ortaya çıkmış, avukat-yargıç-bilirkişi üçgeni içinde, artan uyuşmazlıklar ve dosyalar asli taraf olmayan bu aracı kişi ve kurumları zenginleştiren bir unsur olmuştur. Bu çark içinde dolaşan vekalet ücreti - yargıçların her dosya ile ilgili olarak aldığı keşif harcı - bilirkişilere ödenen resmi ve gayri resmi paralar, son tahlilde, hem devletten, hem vatandaştan çıkmış ve büyük rakamlara ulaşmıştır. Uyuşmazlıklar, kamulaştırma olgusunun her iki tarafını mağdur ederken, bu olguya taraf olmayanları ihya eden bir işleve bürünmüş, dava ve uyuşmazlıklar, varlık nedeni bunları çözmek olan kişi ve kurumlara hizmet eder hale gelmiştir.

Gelinen bu noktada, ödemede gecikmeler yüzünden ve zaman aşındırması ile vatandaş gerçek rayıcı alamaz olmuş, aldığıının büyük kısmı avukatlara gitmiş, devlet de bu

(67) Mahkemenin seçeceği bilirkişilerin uzman olma gereği varken, bu kişiler başka "uzmanlar"dan yardım isteme gibi yollara başvurabilmektedir. Önceki uygulamalardan bir örnekte, "Elazığ'da Keban Barajı kamulaştırılmasından ötürü değerini gelire göre bilimsel yolla nasıl hesaplanacağı hakkında üniversite profesörlerinden rapor alınarak ibraz edilmiş ise de bu şekildeki davranış ve alınan rapor Kamulaştırma Yasası'nın hükümlerine aykırı bulunduğundan geçerli kabul edilmemiştir". Arcak, s.273. dn.1.

gecikmeler ve bedel artırımları nedeniyle ınduğu ödeme rakamlarının çok üzerine ıkmiş ve bütçeyi sarsacak kayıplarla karşılaşmıştır. Gerçekten, Maliye Bakanlığı para vermeyince, bedeller bankaya bloke edilememiş, tebligat yapıldığında da enflasyon nedeniyle rakam idare aleyhine büyümüş, ama vatandaş da bu yıllar sürebilen gecikmelerle "kaybedenler" safında yer almış, kazananlar da yalnızca aracılar olmuştur. DSİ'nin trilyonlara varan kamulaştırma borcu olduğu, Karakaya Barajı için yapılan kamulaştırma bedellerinin hala ödenemediği yine DSİ yetkililerince ifade edilmiştir. DSİ'nin 1991 yılına ilişkin bir faaliyet raporunda şu görüşler yer almaktadır: "Kamulaştırma bedellerine itiraz edilerek açılan davalar sonucu verilen kararlarda, DSİ aleyhine karara bağlanan meblağlarda büyük artışlar meydana gelmektedir. Özellikle toplu kamulaştırma yapılan Karakaya, Atatürk, Kapulukaya, Derbent, İkiçetepe, Bayramiç Barajı gibi rezervuarlarda kamulaştırılan taşınmazlarda takdiri kıymetin tesbit edildiği tarihten başlayarak aradan birkaç yıl geçtikten sonra kamulaştırma bedeli bloke edilerek tebligat çıkartılabilmektedir. Aradan geçen zaman içinde para değerindeki düşüşler idare'nin aleyhine olmakta ve mahkeme kararları ile hükme bağlanan miktarlar çok artmaktadır.

Takdiri Kıymetin yapıldığı tarihten itibaren bir yıl içerisinde bedeller bloke edilip, tebligatlar yapılabildiği takdirde bedel artışlarının büyük ölçüde önleneceği tabiidir.

Bu arada kamulaştırılan malın bedelinin zamanında ve tam olarak ödenmemesi nedeni ile taşınmaz mal sahiplerince yüksek oranda faiz talepleri ile karşılaşılmaktadır." (68)

(68) DSİ 1991 Yılı Hukuk Msavirliği Faaliyet Raporu, Ankara 1992, s.2.

B. İSKANIN HUKUKİ ÇERÇEVESİ VE UYGULAMA

1. İskân Mevzuatı

a. Anayasal Açıdan

İskan, sözcük olarak yerleşme, oturma/yerleştirme, oturma anlamındadır. Ancak hukuki ve teknik karşılığı bu yalın anlamı aşar ve bir aileye toplumsal gereksinimlerini karşılayacak yeterlikte konut ve geçimini sağlayacak biçimde gelir olanakları temin edecek bir yerleştirme plan ve uygulamasını içerir. Doğaldır ki, bu plan ve uygulamanın niteliği, her ülkenin benimsediği hukuki kalıp ve yaklaşıma göre değişiklik gösterebilir.

Gerek kamulaştırma, gerek iskan, arkasında "kamu yararı" olan bir amaç ya da projeden kaynaklansa da, insanların gönülsüzce ellerindeki taşınmazdan vazgeçmeleri ve yine gönülsüzce yerlerinden edilmeleri ortak paydasıyla, otorite-birey karşılaşmasının tipik bir örneğini oluştururlar. Kamu hukukunun klasik yaklaşımıyla, "genel yarar için özel yarar(lar) feda edilebilmektedir". Bireylerin her iki alanda da irade özgürlükleri ve pazarlık güçleri sınırlanır ya da ortadan kaldırılır. Kamulaştırma ile mülkiyet hakkının dokunulmazlığına, iskan ile de yerleşme özgürlüğüne "istisna" getirilir.

Anayasa kamulaştırma konusunda daha önce de gösterildiği gibi ayrıntılı sayılabilecek bir hüküm sevkederken, aynı yaklaşım biçimini iskan için göstermemiştir. Anayasa'da "iskan" başlıklı bir madde olmadığı gibi, bir kurum olarak

da Anayasa içinde düzenlenmemiştir. Ancak yasayla sınırlanabilecek olan "Kişinin hakları" açısından, Anayasa'nın birçok hükmü söz konusu uygulamaya izin vermektedir. 23. md. "Herkes, yerleşme ve seyahat hürriyetine sahiptir" derken, devamı fıkrada "yerleşme hürriyeti, suç işlenmesini önlemek, sosyal ve ekonomik gelişmeyi sağlamak, sağlıklı, düzenli kentleşmeyi gerçekleştirmek ve kamu mallarını korumak ... amaçlarıyla kanunla sınırlanabilir" denmektedir. Diğer yandan, bu özel sınırlama nedenleri dışında, "Temel Hak ve Hürriyetlerin Sınırlanması" başlıklı 43. md.de, genel bir sınırlama hükmü getirilmektedir. Bu sınırlayıcı düzenlemeler ise ancak anılan amaçlar doğrultusunda, kanunla yapılabilecektir.

Öte yandan, yine Anayasa "Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler" başlıklı üçüncü Bölümünde, 41. md. ile ailenin korunması için devlete gereken tedbirleri alma yükünü getirirken, Toprak Mülkiyeti başlıklı 44 md.de "Devlet, toprağın verimli olarak işletilmesini korumak ve geliştirmek, erozyonla kaybedilmesini önlemek ve topraksız olan veya yeter toprağı bulunmayan çiftçilikle uğraşan köylüye toprak sağlamak amacıyla gerekli tedbirleri alır..." hükmünü getirmekte, 45. md. ile de tarım, hayvancılık ve bu üretim dallarında çalışanların devletçe korunup, gereken tedbirlerin devletçe alınacağını belirtmekte; 56. madde "Herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir" derken, 57. md. ile de "Devlet, şehirlerin özelliklerini ve çevre şartlarını gözeten bir planlama çerçevesinde, konut ihtiyacını karşılayacak tedbirleri alır, ayrıca toplu konut teşebbüslerini destekler" demektedir.

İskân olgusu ve yasal düzenlemeler incelenirken, tüm bu hükümlerin çizdiği tablo içinde düşünmekte, konuyu çok boyutlu değerlendirmekte yarar vardır.

b. 2510 Sayılı İskân Kanunu

Türkiye'de iskân uygulamalarının dayandığı temel kanun, epeyce eski tarihli bir düzenlemedir: 2510 sayılı ve 14.6.1934 tarihli İskan Kanunu. Kanun, epeyce dağınık ve bir sistemden yoksun olan İskan mevzuatını düzeltme ve tek bir kanun içinde toplama amacıyla çıkarılarak 21.6.1934 günlü ve 2733 sayılı Resmi Gazete'le yayınlanmıştır.

60 yıla yaklaşan bir süre içinde uygulanan, halen de yürürlükte olan 2510 sayılı Kanun, bu süre içinde -saptayabildiğimiz kadarıyla- 16 kez değişiklik ya da ek getiren kanunlarla, yeni gereksinimleri karşılayabilmeye çalışmıştır.(69)

2510 sayılı Kanun, yurt içinde göçürülenleri de kapsamakla beraber, aslında Kanun koyucunun amacının yurt dışından gelen göçmenlerin ve çingenelerin iskanını hedeflediği görülebilir. Gerçekten, Kanun 1. maddesiyle, "Muhacir ve mültecilerle göçebelerin ve gezginci çingenelerin yurt içinde yerleştirilmeleri..."ni iskanın konusu görmekte, diğer madde hükümleri de bunu teyid eden bir yaklaşım sergilemektedir.

Doğaldır ki, 1930'lu yıllarda "genç" Türkiye Cumhuriyeti'nin iskan nedenleri arasında "büyük projelerin gerçekleştirilmesi"ni de öngörüp, buna yönelik düzenlemeler yapması henüz beklenemezdi. Ancak, 60 yıla varan uygulama süreci içinde yapılan değişiklik ve eklemelere karşın, İskan

(69) Bu kanunlar, tarih ve sayılarıyla şöyle sıralanmaktadır.

- 23.13.1934/2650; 18.11.1935/2848; 10.2.1937/2650; 25.4.1938/3371;
30.6.1939/3657; 5.7.1939/3683; 11.6.1945/4753; 18.6.1947/5098;
28.6.1948/5227; 2.6.1949/5429; 3.8.1951/5826; 1.7.1953/6093;
15.5.1959/7269; 16.6.1970/1306; 16.6.1989/3583; 27.5.1992/3805.

Kanunu'nun eski dokusunun korunduğu ve 1970 yılından bu yana, -1989 ve 1992'de yapılan ve Bulgaristan'dan göçe zorlanan Türk soylu kişilere ilişkin birkaç madde eklemesini saymazsak- İskan Kanunu'na hemen hiçbir şey eklenmediği görülebilir. Türkiye'de, özellikle GAP olgusu etrafında ortaya çıkan birçok yeni ve büyük boyutlu soruna, "eski hükümlerle" çözüm getirme yolu tercih edilmiştir.

İskan uygulamasının içinde olan bir yetkili de "Bu kanunla uzun yıllar değişik ülkelerden yurdumuza göçmen olarak gelen soydaşlarımızın iskani sağlanmış, çok sınırlı olmak şartıyla da yurt içindeki göçebelerin ve zorunlu iskana tabi tutulan yerli halkın iskani sağlanmıştır"(70) saptamasıyla Kanun'un yöneldiği kitle ve uygulamayı açıkça göstermektedir. Kanun'un ve iskan olgusunun bu yönü o denli belirgindir ki, 1985 yılında basılan bir hukuk sözlüğü dahi(71) "İskan" maddesinin karşılığında, "Türkiye'ye yerleşmek amacıyla yurt dışından gelen kimselerin, belli koşullarla Türk vatandaşlığına alınarak, ülkede yerleştirilmeleri..." ifadesine yer verebilmektedir.

Kanun'un gördüğü 16 değişiklik ve ekleme süreci içinde en dikkate değer 16.6.1970 yılında 1306 sayılı Kanun'la getirilen ek maddelerdir. Türkiye'de planlı kalkınma döneminin başlamasıyla ve gelişmenin hızlandırılmasına yönelik tesisler ile enerji/sulama amaçlı baraj inşaatlarının gereksinim duyduğu taşınmazların kamulaştırılması nedeniyle, yerlerinden edilen nüfusun

(70) AYDEMİR, Kutfettin, "Türkiye'de Yapılan İskan Çalışmaları, 2510 sayılı Kanun Uygulamaları ve Uygulamada Karşılaşılan Darboğazlar" (yayınlanmamış Rapor), s.2; ayrıca bk. SİLİER, s.162-163.

(71) YILMAZ, Ejder, Hukuk Sözlüğü, 3.Baskı, Ankara 1985, s.348.

doğurduğu iskan sorunları 1970 yılında yapılan değişikliğin nedeni olarak söylenebilir. Özellikle Keban uygulamasından doğan/doğacak iskan sorunları 1970 yılında getirilen ek maddelerin, yani 1306 sayılı Kanun'un çıkarılış nedenidir.

1306 sayılı Kanun'un 1.maddesi ile getirilen (madde numarasının teselsülü ile, 2510 sayılı Kanuna Ek Madde 10 olarak yansıyan) hükme göre:

"Hükümetçe vücuda getirilecek baraj, fabrika, ekonomik ve savunma ile ilgili diğer tesislerin inşası, tarih ve tabiat kıymetlerinin korunması gibi amaçlar için yapılacak kamulaştırmalar veya özel kanunların uygulanması sebebiyle taşınmaz mallarının kısmen veya tamamen ellerinden çıkması neticesi yerlerini terk etme zorunda kalanlardan;

- a) Taşınmaz malları tamamen kamulaştırılanlar,
- b) Taşınmaz malları kısmen kamulaştırılıp bu yerleri terk etmek zorunda kalanlar,
- c) İskan planlama etütlerinin başladığı bütçe yılı başlangıcından en az üç yıl önce kamulaştırma sahasında yerleşmiş olup da taşınmaz malı olmayanlar.

diledikleri takdirde Hükümetçe gösterilecek yerlerde 2510 sayılı Kanunla bu kanun hükümlerine göre iskan edilirler. Şu ana kadar ki zor durumda olmadan bu kanunun yürürlüğe girmesinden sonra taşınmaz mallarını ellerinden çıkaranlar bu kanundan faydalanamazlar. Zor durum hali yönetmelikle belirtilir."

Gerek bu hüküm, gerek konuyla ilgili diğer hükümlere aşağıda uygulamaya ilişkin bölümde daha ayrıntılı olarak değinilecektir. Ancak şimdilik söylenebilecek bir nokta, Keban ile ilgili sorunları açısından 1306 sayılı Kanun'un gecikerek çıktığıdır. Bu haliyle de, SİLİER'in ifadesiyle

"... Keban iskan sorununun, kanuni çerçevesi olma durumuna yetişememiştir. Keban iskan sorununun çözümü, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde henüz tartışılmakta olan 1306 sayılı Kanun teklifinin esas prensiplerine uygun bir biçimde hazırlanarak, 1968, 1969 ve 1971 yıllarında çıkarılan yönetmeliklere dayandırılmıştır". (72)

2. Uygulamada İskan ve Sorunlar

a. İdari Yapılanma ve Organizasyon

Türkiye'de, 2510 sayılı İskan Kanunu'na dayalı olarak yürütülen iskanda, ilgili bakanlık Tarım Orman ve Köy İşleri Bakanlığı, (73) ilgili kurum da Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü'dür. (74) 2510 sayılı Kanun dışında, durum 3202 sayılı Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanunu'nun görev başlıklı 2. maddesinin (1) bendinde "Baraj, havaalanı, fabrika, savunma ile ilgili tesislerin ve diğer tesislerin inşaatı, tarih ve tabiat kıymetlerinin korunması gibi amaçlarla yapılacak kamulaştırmalar ve özel kanunların uygulanması sebebiyle yerlerini terk etmek zorunda kalanlardan geçim imkanlarını kısmen veya tamamen kaybederek nüfus ile göçmen ve göçebeleri ve bulunduğu yerde nüfusunun çoğunluğu tarafından istenmesi halinde köylerin mahalle, kom, mezra gibi dağınık yerleşme yerlerini yeni bir yerleşme yerinde toplamak, tarım içi ve tarım dışı sahalarda iskan etmek" şeklinde

(72) SİLİER, s.169.

(73) 2510 sayılı kanun ile bu kanunu değiştiren kanunlarda Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'na verilmiş olan görev ve yetkiler, 6.3.1985 tarih ve 3161 sayılı kanun ile Tarım Orman ve Köy İşleri Bakanlığı'na devredilmiştir.

(74) Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 7.7.1993 tarih ve 39-08/D-1-93-335 sayılı Cumhurbaşkanlığı onayı ile Başbakanlık'a bağlanmıştır.

belirtilmiş, (75) 2510 sayılı Kanun'a göre yapılacak iskanda, uygulama esaslarını göstermek amacıyla çıkartılan (R.G. 9.11.1989) İskan Kanunu Uygulama ve Özel İskan Fonu Yönetmeliği ile, 3. maddesinde ilgili kurum olarak Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nü göstermiştir.

Bunun dışında, 3083 sayılı Sulama Alanlarında Arazi Düzenlemesine Dair Tarım Reformu Kanunu da 1. maddesinde sayılan amaçlar doğrultusunda kamulaştırma, toplulaştırma ve iskan yetkilerini düzenlemekte ve uygulayıcı kuruluş olarak da Toprak ve Tarım Reformu Genel Müdürlüğü'nü yetkili kılmaktadır.

Görüldüğü kadarıyla, hukukumuzda, görev alanı iskan konusuna özgülenmiş bir uzman kurum yoktur. Daha önceleri Toprak ve İskan İşleri Genel Müdürlüğü olarak görev yapan böylesi bir kuruluş, yazık ki, sonradan kaldırılmıştır. Yürürlükte olan yapıda, zaten çok geniş bir görev alanına sahip olan Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü içinde, "Arazi ve İskan Dairesi" adlı bir birimle yetinilmektedir.

b. Uygulamada İskan ve Sorunları

İsteğe bağlı bir uygulama olan iskan, cebri, zorlayıcı bir lurumu içermemesi açısından kamulaştırmadan ayrılmaktadır. Ancak, yine de iskan olayının "seçilmesi" dışında, vatandaşların uygulamayı belirleme ya da yönlendirme güçleri yok denecek kadar azdır ve devletin bu olay açısından

(75) Bu hükmün, 2510 sayılı Kanun'u değiştiren 1970 yılındaki 1306 sayılı Kanun'la getirilen ek.10. madde hükmü ile aynı biçimde kaleme alındığı dikkat çekicidir.

gerekli görüp belirlediği kural ve kalıplar, iskan olgusunu büyük ölçüde "tek taraflı" bir uygulama haline getirmektedir. Hatta 1961 Anayasası'na dek "iskan", yürütmenin yargısal denetim dışında görülen "hükümet tasarrufları" kategorisi içinde mütalaa edilmiş, hükümetin siyasal alanda kalan, dolayısıyla yargı önüne götürülemeyecek olan işlemlerinden sayılmıştır. Bu tür işlemler önüne geldiğinde Danıştay, "devletin yüksek siyaseti", "devletin siyasi icraatı", "siyasi tasarruflar" gibi deyimlerle, davaya bakmaktan kaçınmıştır. Örneğin, Bakanlar Kurulu'nun bir iskan uygulaması sonrasında Danıştay'a açılan iptal davasında, Yüksek Mahkeme, "memleketin yüksek menfaatlarını korumak maksadı ve gayesiyle Cumhuriyet Hükümetince yapılan bu gibi siyasi tasarruflara müstenid icraat, idari dava zemini teşkil edemeyeceğinden verilen arzualin bu noktadan reddine ..." karar vermiştir (Dan. 5.Daire, 18.3.1939 gün ve E.38/6, K.39/182 sayılı kararı).

Bu yaklaşım, hem 1961 Anayasası, hem de 1982 Anayasası karşısında terkedilmiştir. Ancak, şu da belirtilmeli ki, iskan olgusuna yönelik eski yaklaşım ve tanım, "büyük projeler nedeniyle arazileri kamulaştırılanları" içermemekte, daha çok hükümetin güvenlik gerekçeleriyle başvurduğu bir yol olarak düşünölmektedir.

Yürürlükteki mevzuata göre, iskan edilecekler (i) Daha önce andığımız "gerekçelerle arazi ve/ya konutları kamulaştırılanlar, (ii) göçebe ve gezginci yaşayan nüfus, (iii) özel kanunlarla iskana tabi tutulan göçmenler, olarak belirlemektedir.

Iskan uygulamasında, 1970 yılındaki değişikliğe kadar hibe şeklinde uygulanmakta olan iskan kaldırılmış, devletin yöneldiği büyük projelerin doğuracağı büyük çaplı iskanların, bütçeye getireceği ağır külfet gözetilerek, uzun

vadeleri taksitlerle geri dönmesi usulüyle, borçlandırma ilkesine yönelinmiştir.

Uygulamada "kentsel" ve "tarımsal" olarak iki biçimde karşımıza çıkan iskan, projeli ve toplu halde yapılmakta, 2510 sayılı Yasa karşısında bireysel iskan gibi bir uygulamaya yer verilmemektedir.

Yasa'ya göre (Ek. madde 13), "Nakil ve iskanları kararlaştırılanların ne zaman, nereye ve ne surette ve ne gibi şartlarla iskan edilecekleri önceden duyurularak aile reisinden rızalarını bildiren bir taahhüname alınır.

İstekli çok olup da iskan programına göre bir yılda hepsinin yerleştirilmelerinin mümkün olmadığı hallerde öncelik sıraları ve esasları yönetmelikte belirtilir".

İskan Kanunu Uygulama ve Özel İskan Fonu Yönetmeliği, 18. maddesinde, bu ilanın nasıl yapılacağı, nerelere asılacağı ve sonuçlarını düzenlemiş, ardından da iskan edileceklerin öncelik sırasını saymıştır. Buna göre,

- "Tarım"da iskan edileceklerin öncelik sırası:

- a) Çiftçilik yapmakta iken konut ve arazisinin tamamı kamulaştırılanlar,
- b) çiftçilik yapmakta iken arazisi tamamen kamulaştırılıp da konutu kamulaştırılma dışı kalanlar,
- c) çiftçilik yapmakta iken arazisinin bir kısmı kamulaştırılan ve kamulaştırılma dışında kalan arazisinde geçimini sağlama imkanı olmadığı anlaşılanlar,
- d) arazisi olmayıp da geçimini ortakçılık, kiracılık ya da tarım işçiliği ile sağlayanlardan konutu kamulaştırılanlar,

- e) yalnız konutu kamulaştırılıp da kamulaştırma dışı kalan arazisi ile geçimini sağlayamayanlar,
 - f) geçimini ortakçılık ya da kiracılıkla sağlayıp da taşınmaz malı bulunmayanlar,
 - g) geçimini tarım işçiliği ile sağlayanlardan taşınmaz malı bulunmayanlar.
- "Şehir"de iskan edileceklerin öncelik sırası:
- a) mülkiyeti kendisine ait olan konutu ya da işyeri kamulaştırılmış sanat ve meslek sahipleri,
 - b) mülkiyeti kendisine ait olan işyeri kamulaştırılmış sanat ve meslek sahipleri,
 - c) konut ya da işyeri olmayan sanat ve meslek sahipleri,
 - d) tarım nüfusunun ihtiyaçtan çok fazla olduğu yerlerde şehirde iskanını isteyenler ile yeter gelirli tarımsal aile işletmesine sahip bulunması maksadıyla topraklandırılmayan çiftçiler,
 - e) bir sanat ve mesleğe sahip olmayı isteyenler ile bir sanat ve mesleğe sahip olup da başka bir sanat ve meslek dalında çalışmak isteyenler.

Yönetmeliğin düzenlediği bu öncelik sırasında konut ve arazisinin tamamı kamulaştırılan çiftçilerden taşınmaz malı bulunmayanlara doğru bir saymaya gidilmesi anlaşılabilir bir durumdur. Kaybettikleri fazla olanların diğerlerine göre öncelik hakkı doğaldır, ancak bu sıralama, uygulamada öngörülen biçimde işlememekte, geniş toprak sahipleri kamulaştırma bedellerini alıp iskan programına dahil olmayarak kendi seçtikleri yörelere yerleşmeyi daha cazip bulurken, bölgede yaygın olan az topraklılar ya da topraksızlar büyük bir yüzde ile iskana tabi olmaktadır.

Bu durum, ekonomik bakımdan güçsüz olanları bir anlamda "kollayan" ve toprak sahibi yapan bir sonuç yaratırken, eski toprak sahipleri de bu kez topraksız duruma düşmüş ve tarımsal üretim dışında yer almışlardır. Diğer bir açıdan, iskan uygulamasının, yoksul gruplara daha bir özenle eğilinmesi ilkesine -dolaylı da olsa- duyarlı olmasıyla da, sonuca olumlu yaklaşılabilir (risk altındaki zayıf gruplar kategorisi, dünya uygulamasında en dikkatle yaklaşılması gereken kesim olarak nitelenmektedir).

2510 sayılı Kanun'un ek. 22. maddesine göre, "iskan edilenler veya nakledilenler kendilerine verilen taşınmaz mallardan dolayı, kamulaştırılan veya satın alınan taşınmaz mallar için kamulaştırma veya satın alma bedelleri, yapı ve tesisler için maliyet bedelleri, hazine arazisi için rayiç bedelleri üzerinden borçlandırılırlar.

Tahakkuk edecek borçlanma bedelleri ile faizleri borçlanmayı takip eden 5inci yılın Ocak ayından başlamak üzere 20 yılda ve 20 eşit taksitle tahsil olunur. Taşınmaz malların borçlandırma bedelleri faize tabi değildir. Kredi ve taşınır malların borçlandırma bedeli üzerinden malike, Ticaret ve Köyişleri Bakanlıklarınca tesbit edilecek hadler dahilinde yıllık faiz yürütülür" İskan yönetmeliğinin "Borçlandırma İşlemleri ve Kamulaştırma Bedellerinin Mahsubu" başlıklı 22. maddesi de konuya eğilmekte, 3. fıkrada "iskan edilenlere verilen taşınmaz mallardan dolayı tesbit edilen borca, açılan donatım ve işletme kredileri ile faizlerinin ilavesiyle bulunan toplam borç tutarından, iskan edilen adına fona yatırılan kamulaştırma bedelleri mahsup edilir" demektedir. Yine aynı maddenin 6. fıkrası da, 2510 sayılı Kanun'un "Hükümetçe iskan edilenlere borçlu veya borçsuz olarak iskan yoluyla verilen gayrimenkuller on yıl süre ile hiçbir suretle satılamaz, bağışlanamaz, terhin edilemez, haciz olanamaz. Tapularına o yolda kayıt düşülür" diyen

30. maddesine gönderme yapmakta, Kanun'un ek. 31. maddesi de "Bu kanun hükümlerine göre borçlanma suretiyle yapılan iskan yardımlarının tamamı için verilecek taşınmaz mallar üzerinde T.C.Ziraat Bankası lehine birinci derecede ipotek tesis edilir" hükmünü getirmektedir.

Borçlanmaya ve devletin alacaklarını tahsile ilişkin bu kilitiz yaklaşımın, iskan edilenlerin durumlarına da gösterildiğini söylemek zordur. Kanun ek 24.maddesinde "Bu kanuna göre iskan edilenlerin müstahsil hale gelebilmeleri ve yönetmelikte tesbit edilecek hayat seviyesine kavuşabilmeleri için geliştirme, yan gelir temini gibi tedbirler, Köyişleri Bakanlığı ile diğer ilgili Bakanlıklarca müştereken hazırlanacak plan ve projelere göre yürütülür. Bu projeler için lüzumlu kredi özel iskan forundan karşılanır hükmünü getirmiş, ama hemen 25. maddesinde hiç de yumuşak sayılmayacak bir yaptırımını ihmal etmemiştir: "Temin edilen imkanlar ve yapılan tavsiyelere rağmen, geliştirme ve yan gelir temini için alınan tedbirlere uymayan ve ilgili Bakanlıklarca yapılan teknik tavsiyeleri tatbik etmeyenlere, yapılmakta olan veya yapılacak karşılıksız yardımlar ve krediler kesilir. Borçlanmadan mütevellit fon alacakları muacceliyet kesbeder".

Kanun'un ek. 26. maddesinde, kredilere, yan gelir tedbirlerine, karşılıksız yardımlarla, kredilerin kesilmesi gibi konulara ilişkin çözümler yönetmeliğe havale edilmiş, ilgili yönetmelik de, "Krediler ve Karşılıksız Yardımlar" başlıklı 20. maddesinde konuyu düzenlemiştir. Buna göre, krediler,

- a) Donatım Kredisi: İskan edilenlerin üretici hale gelebilmesi için projesinde öngörülen miktar kadar iş ve irat hayvanı, gerekli olan motorlu araç, alet ve ekipmanın aynı veya nakdi olarak, peşin veya

peyderpey verilmesi. Yüzde 10 faiz, en çok 7 yıl vadeli, 60 gün içinde amaca uygun kullanılma zorunluğu içeriyor.

- b) İşletme Kredisi: İskan edilenlerin üretici hale gelebilmesi için projesinde öngörülen şekilde, aynı veya nakdi olarak verilmesi. Amaca uygun kullanılmama halinde kesiliyor. 1 yıl vadeli ve yüzde 10 faizli.
- c) Arazi ve Arsa Edindirme Kredisi: İskan edilecekler için iskan hakkından vazgeçmeleri halinde arazi ve/ya arsa bedeline kadar kredi verilmesi. 20 yılda eşit taksitle ve faizsiz tahsil ediliyor.

Ancak her üç kredi de "verilebilir" şeklinde bir "takdir yetkisi" içinde öngörülmüş ve güvenceli bir sistem içinde düzenlenmemiştir. Aynı belirsizlik ve takdir yetkisi, karşılıksız iskan yardımı için de geçerlidir.

Kısaca ortaya konan bu tablonun uygulamada yaşanan sıkıntıları ve darboğazları, bir yönüyle mevzuattan kaynaklandığı gibi, birçok yönüyle de onu aşan niteliktedir.

Bu darboğazlar da iki yönden ele alınabilir: Uygulayıcı kuruluş açısından ve iskana tabi kılınanlar açısından.

Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün karşılaştığı sorunlar esas olarak 3 başlık halinde belirlemektedir: Arazi Temininde Güçlük, Ödeneklerin Yetersizliği, Mevzuatın Eskiliği ve Zayıflığı.

Genel Müdürlük, gerek hizmetiçi yayınlarda, gerek kendileri ile yapılan görüşmelerde, iskana elverişli arazi temininde çok büyük güçlükler çekildiğini belirtmektedir. Bu arazilerin toplu, ifraza müsait olma zorunluluğu işi güçleştirmekte, Tapu Kadastro Yönetmeliği'nde belirtilen

koşullar olmadan ifraza gidilememektedir. "İskan için kullanılacak arazinin, "hukuki yönden problemsiz", "ifraz planı yapılabilecek bütünlük ve büyüklük"te, "tarıma elverişli" olması gerekmektedir. Bu niteliklere sahip araziler öncelikle hazineden tahsis yoluyla sağlanmaya çalışılmaktadır. Ne var ki, hazinenin mülkiyetinde iskan amacıyla kullanılabilen arazi artık kalmamıştır. Satın alma ve kamulaştırma yoluna gidildiğinde teklifler Doğu ve Güneydoğu Bölgeleri'nden gelmektedir. Buralarda da ancak bu bölgelerden hak sahibi olan aileler iskan istemektedir." (76)

Görülebildiği kadarıyla, Köy Hizmetleri, "hazine arazisi kalmadığı gerekçesiyle" satın alma yoluna gitmekte, arazi niteliklerini belirterek ilan vermektedir. Bu arada, Kanun'da olmayan bir uygulamaya da başvurulmakta, satın almadan önce halktan "gideceklerine dair taahhüname" alınmaktadır. Hukukiliği tartışmaya açık olan bu uygulamanın gerekçesi olarak da, "aksi halde, satın alınan araziye halkın gitmediği" gösterilmiştir: "Ağrı'da 2000 dönüm sulu arazi alındı, iskana hak kazananlardan kimse oraya gitmedi."!

Bir diğer sancılı nokta da, yatırım ödenekleri açısından çıkmaktadır. Köy Hizmetleri bu konuda DPT'den iki ödenek talep etmektedir: Kamulaştırmalar için ve inşaatlar için. Ancak iskan projelerini gerçekleştirmeye yönelik bu ödeneklerin DPT'den çıkma biçimi, anılan faaliyetleri karşılamaktan tümüyle uzak ve yetersizdir. (77) DPT, proje bedelinin tamamını vermediği gibi, verdiği yetersiz miktarın

(76) AYDEMİR, s.6.

(77) DPT, tapu ve tahsis belgesi istemekte, bunlar gelmeden ödenek vermemekte. Köy Hizmetleri de ödenek olmadan arazi almanın ve dolayısıyla anılan belgeleri sunmanın olanaksızlığını belirtmektedir.

kullanımını da serbest bırakmamaktadır. Tüm bunların ardından, Başbakanlık tasarruf genelgesi de devreye girdiğinde, o kısıtlı para da kullanılamaz hale gelmektedir. Sonuçta uzun yıllar alan bir süreçte tıkanıp kalınmakta, iskan bekleyen aileler birikmekte, artan inşaat maliyetleri karşısında çaresiz bir kısır döngüye girilmektedir. DPT'ye başvuru, ödeneğin -o da kısıtlı- çıkması ve müteahhit/inşaat safhalarının, iyimser deyişle, en az iki yılı aldığı gözlenmiştir.

Tüm bunlara ek olarak da, böylesi büyük projeleri öngören hükümler bakımından eski ve yetersiz bir iskan mevzuatı da, anılan sorunları çözmekten uzak kalmaktadır. Yaşanan idari sıkıntılar ve ödenek gücüyle desteklenmiş bir hareket kabiliyetinin olmaması, mevzuatın duyarsız kaldığı bir durum olarak dile getirilmektedir. Kurum içinde 1980 tarihinde İskan Kanunu'nu yeniden düzenleme yolunda yapılan çalışma ve Bakanlığa sunulan taslaktan hiçbir sonuç da çıkmamıştır.

Bu arada saptanan bir diğer olgu da DSI ve KHGM arasındaki eşgüdümün yok denecek kadar zayıf oluşudur. Köy Hizmetleri yetkilileri, "DSİ kamulaştırmayı yapmakta ve sonrasında hiç ilgilenmemekte, ortaya çıkan ve çözüm bekleyen iskan sorununu tümüyle ortada bırakarak devreden çıkmaktadır" görüşünü dile getirmişlerdir. İskan, DSI'nin görevi içinde olmamakla beraber, konuya ilişkin bilgilerin ve kamulaştırma haritasının KHGM'nin kendi çabasıyla sağlandığı ileri sürülmekte, bu alanda Genel Müdürlüğün yalnız bırakıldığı inancı taşınmaktadır.

Konuya, iskan edilenler açısından bakıldığında da tablo iyimser olmaktan uzaktır.

Her şeyden önce, vatandaşların, resmi yerleştirme programlarına karşı olumsuz ve güvensiz bir tavır içinde

oldukları ortadadır. Sorun daha, başlangıçtan itibaren bilgilendirmeyi de içeren bir katılım süreci içinde ele alınmamakta, iskan programına dahil olacak kesime karşı aydınlatıcı ve sorunlarına onlar kadar yakınlıkla eğilen bir tutum sergilenmemektedir. Dünya Bankası Uygulama Talimatı'nda bu konuda dile getirilen öneriler, Türkiye uygulamasında gözlenememektedir. Alt projelerin hazırlanması, gerekli önlemlerin planlanması ve ilgililere ayrıntıyla duyurulması açısından Türkiye uygulaması başarılı değildir. Bölge halkıyla bütünleşme ve desteklerini içeren bir katılım olgusuna sırt çeviren bu uygulama, sorunu salt teknik bir yasal düzenleme boyutuyla görmekte, iskanın toplumsal ve kültürel boyutunun gerektirdiği uzlaşmacı ve mutabakat arayan yaklaşımlara duyarsız kalmaktadır. Örneğin, uygulayıcı kuruluş KHGM'nün dile getirdiği sıkıntılar, salt kurumun karşılaştığı sorunlar etrafında odaklanmakta, bu uygulama sırasında iskânâ tâbi tutulanların sorunları kurumun ilgi göstermediği bir konu olarak belirlemektedir. Bir başka deyişle, iskân olgusunun sorunu, KHGM'nin nasıl rahat uygulamak yapacağı ile bütünleşmekte, olgunun esas tarafı olan insanlar/toplumsal boyut hiç dile getirilmemektedir.

Gerek İskan Kanunu, gerek buna dayanılarak çıkartılan yönetmelik, idare-iskan edilenler arasındaki iletişimi tebligat ve ilan ile sınırlamakta, Bölge halkıyla bütünleşmek bir yana, her türlü katılım ve diyalog kanallarını tıkamaktadır. Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü ile yapılan görüşmelerde, Dünya Bankası Talimatı'nın Türkiye açısından uygulanma şansı "tebessüm"le karşılanmış ve "hayal" olarak nitelendirilmiştir.

Sonuçta, birkaç ayrıkçı uygulama dışında, iskan edilenlerin eski yöre ve oradaki standartları özlenir olmuş ve yeni yöre halkı ile bir entegrasyon da gerçekleşmemiş, ülkelerinde "yabancı" duygusunu taşıyor olmuşturlardır. Geldiklerinde

yerleşim yerlerinin hazır olmayışı, eğitim ve sağlık hizmetlerindeki yetersizlikler, kente uzaklık, arazilerin verimsizliği ve yetersizliği, su sıkıntısı vb ortak şikayet paydası olmuştur. Devletçe verilen konutların uygunsuzluğu, hayvan bakım ve işletmeciliği için gereken koşullardan uzak oluşu, mevzuatın bu alanlarda iyi temennilerde bulunmasının yetmediğini ortaya koymuştur. Geçim sıkıntısının hemen her örnekte karşımıza çıkması, öngörülen kredi ve yardım programlarının yetersizliğini ortaya koymaktadır.

İskan, yer göstermeyle ve yerleştirmeye biten bir olgu değil, yaşayan, sürekli takibi gerekli kılan bir süreçtir. Bu ise geniş açılı bir paket projeyi ve alt projeleri zorunlu kılmakta, iş olanakları sağlamadan konut sağlama, sorunu çözmektedir. İskan edileceklere kendi bölgelerinden yer gösterilmesinin sağlayacağı yararlar, mevzuatın duyarsız kaldığı bir konu olmuştur. Öte yandan, ipoteklenen taşınmazların kredi taleplerinde olumsuz rolünü, üretkenliği ve bu alandaki yatırımları destekleyen bir kredi politikasıyla dengeleyen düzenlemelerin eksikliği de ortadadır.

Tüm bu sorunlar, salt bir mevzuat konusu da değildir. Devletin ilgili tüm birimlerinin soruna eşgüdüm içinde ve teknik boyutunun ötesinde, insani ve kültürel işlevleriyle ve katılımı açık tutan bir ortak politikayla sahip çıkması zorunluluk olarak belirmektedir; ayrı ve bağımsız bir İskan Genel Müdürlüğü'nün yeniden ihdası da önemle vurgulanmaktadır.

VI. SONUÇ VE ÖNERİLER

A. TOPLUMSAL SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Gerçekleştirilen herhangi bir proje nedeniyle göç etmeleri gereken ve bunun için zorlananlar ile yeniden yerleştirmeye konu olan kişilere ilişkin uygulamalar temelde toplumsal değişmeyi gündeme getirmektedir. "Toplumsal değişme" kavramı, toplumu oluşturan başlıca ögeleri, bunların toplum bütünü içindeki yerlerini ve aralarındaki ilişkileri ve böylece işleyişlerindeki düzenlilikleri anlatmaktadır.(78) Buradan hareketle, kurumsal olarak toplumsal değişmeyi yönlendiren "iç" ve "dış" iki etkenden söz etmek mümkündür. Kırsal topluluklarda toplumsal değişimin daha çok dış etkenlere bağlı olduğu birçok toplumbilimci tarafından vurgulanmaktadır. Köyün idari, siyasi, ekonomik ve kültürel alanlarda dışa bağımlı olması, daha çok dış etkenler aracılığı ile etkilenebileceğini göstermektedir. Köyün kendi yapısında bulunan iç etkenler, bağımsız olarak değişme sürecini harekete geçirecek güce sahip değillerdir.(79)

(78) ÖZANKAYA. Özer. Toplumbilime Giriş. SBF Yayın No:403. Ankara. 1977. s.108.

(79) GÖKÇE. Birsen. Bir iç iskân Uygulaması Olarak Dönendere Köyü ve Toplumsal Sorunları. Çoğaltma. Samsun.1985. s.53.

Toplumsal yapıyı etkileyerek en önemli dışsal etkenlerden birisi "zorunlu göç" ve "yeniden yerleştirme" uygulamalarıdır. Herhangi bir nedenle, insanları yaşadıkları yerlerden kendi istekleri dışında ayırmak, çok önemli bir toplumsal, ekonomik ve kültürel olaydır. Bu tür uygulamalarda, uygulamaya neden olan öncelikler ne olursa olsun, konunun insanlarla ilgili boyutunun öncelikli olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Yapılan araştırmalar, kendi istekleri ile göç edenler ile istekleri dışında göçe zorlananlar arasında olaya bakışları açısından önemli farklılıklar bulunduğunu göstermiştir.

Türkiye'de son yıllarda yapılan en büyük entegre bölgesel kalkınma projesi GAP'la ilgili olarak yapılan çalışmalarda da en çok eleştirilen noktalardan birisi burada yoğunlaşmaktadır. Az önce de vurgulandığı gibi, bir projenin ülke ya da bölgenin ekonomisi açısından hayati önem taşıması, o projenin toplumu ilgilendiren ve toplumsal yaşama doğrudan etkili olan yönlerini ihmal etmeyi mazur gösteremez. Sorun, son noktada insanları ve toplumu ilgilendiren bir olaydır.

GAP ile Türkiye'de bir kalkınma modeli yaratılmaktadır. Bu model hem Bölge'nin, hem de Türkiye'nin kalkınmasında önemli bir rol oynayacaktır. Yöreye götürülen projeler demetinde, fiziksel koşullarla ilgili çeşitli yönler bulunmakla birlikte, ortaya çıkacak yeni modelleri uygulayacak, bilgi ve becerileriyle katkıda bulunacak insan faktörü üzerinde hiç durulmamıştır. GAP'la ilgili olarak BAĞIŞ'ın da belirttiği gibi, entegre kalkınma projesini başarılı olarak sonuçlandırabilmek açısından bu bir zorunluluktur.(80) Elazığ'da yeniden yerleştirilenlerin bulunduğu 1800 Evler

(80) BAĞIŞ, Ali İhsan, Southeastern Anatolian Project. The Cradle of Civilisation Regenerated (Güneydoğu Anadolu Projesi, Medeniyetin Besiğinde Yeniden Doğuş), 1989, s.188.

bulunduğu 1800 Evler üzerinde araştırma yapan ATAY da benzer sorunlara dikkat çekerek, özünde "istenmeyen" zorunlu göçün yapılması ile meydana gelecek sorunların çözümü'nün, daha en başından toplum yapısına, insan faktörüne hassasiyet göstermeyi gerekli kıldığı görüşünü ifade etmektedir.

Yaşanılan yerden kendi istekleri dışında ayrılmak durumunda bırakılmak, istisnalar dışında, bu araştırma da dahil olmak üzere her zaman uygulamaya tâbi tutulanlarca istenmeyen bir durum olarak algılanmıştır. Uygulamaya neden olan proje ülke ya da bölge için ne kadar önemli olursa olsun, kişisel olarak bundan olumsuz etkilenenler projeyi kendilerine "zarar veren" bir olay olarak nitелеmektedirler: Bu araştırmada görüşülenlerin yüzde 38.6'sına göre GAP kendilerine zarar veren bir projedir. Daha önce iskâna tâbi tutululardan devletçe yerleştirilenlerin yüzde 67.2'si, kamulaştırma bedelini alanların yüzde 88.6'sı eskiden yaşadıkları yere geri dönme isteğindedirler. Bu sonuç oldukça çarpıcıdır; 1993 yılında Türkiye genelinde gecekondularda yapılan bir araştırmada elde edilen bulgular, bu araştırmanın tersine, kendi istekleri ile göç eden kişilerin çok yüksek oranda artık göçtükleri yere geri dönmeyi düşünmediklerini göstermektedir.⁽⁸¹⁾ Oysa bu projeyi "Adıyaman'ın zararına Şanlıurfa yararına" bir proje olarak değerlendiren insan sayısı da oldukça fazladır. Kişiler, doğal olarak somut bir biçimde olayın kendilerini ilgilendiren yönünü gözönünde bulundurmak- tadırlar. Oysa GAP'la ilgili olarak yapılan çalışmaların hemen hepsinde, toplumun bütün kesimlerinden olumlu değerlendirmeler, görüşler alınmaktadır. Buna birçok örnek vermek mümkündür. Örneğın Harran Kasabası'nda yapılan bir araştırmada, yerlerinden ayrılmaları gerekmeyen Harran Kasabası

(81) GÖKÇE, Birsen. vd. Gecekondularda Aileler Arası Geleneksel Dayanışmanın Çağdaş Organizasyonlara Dönüşümü, Sosyoloji Derneği, Ankara, 1993. Başbakanlık Kırın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı

sakinlerinin GAP'tan beklentilerinin çok olumlu olduğu, hatta bir "yeşil devrim"den söz ettikleri görülmektedir.(82) Belki başlı başına bu durum bile yapılan projelerdeki toplumsal vurguyu, insan faktörünü belirlemeye yeterli bir unsurdur.

Yerlerinden ayrılmak durumunda bırakılanların yeni yerleşecekleri yerler için talepleri, çok büyük oranda "bölge içi" yerlerdir. Topluca göçe zorlananlar, yaşadıkları yerin doğa ve insan dokusundan uzakta kalmak istememektedirler. Benzer sonuçlara başka uygulamalarda da rastlanılmıştır. Örneğin SİLİER'in Keban ile ilgili olarak yaptığı çalışmada da göçe tâbi olanların (büyük toprak sahipleri hariç) bölge içinde kalmayı tercih ettikleri görülmektedir.(83)

Yapılan uygulamalarda devletin öncülüğü konusu da doğrudan etkilerini gösteren bir unsur olarak ortaya çıkmıştır. Kamulaştırılan alanlarda, kamulaştırma bedeli ödenerek kişilerin gelecek kararlarında bağımsız davranmalarını sağlamak ile bu kişileri devlet eliyle yeniden yerleştirme arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır. Bu farklılıklar yeni alanlardaki yaşanan konut, çevre, fiziksel olanaklar gibi somut konularda olduğu gibi, kültürel duygusal alanda da gerçekleşmektedir. Kamulaştırma bedelini alanlar, öncelikle bu bedelin yeterli olmadığına inanmakta, ardından da bu bedeli en yüksek oranda taşınmaza yatırmakla birlikte, çoğunlukla da günlük tüketimlerine harcadıkları gözlemlenmektedir. Böylece yeni yerlerindeki uyum sorunlarıyla birlikte yoğun olarak ekonomik sıkıntılar da yaşamaktadırlar. Devlet eliyle yerleştirilenler ise, fiziksel koşulların olumsuzluğuna ve hareket alanlarının

(82) KIR. İbrahim. "GAP'tan Önce Harran Kasabası'nın Sosyal Yapısı". Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ. 1993. (Basılmamış Doktora Tezi). s.21.

(83) SİLİER. Oya. Keban Köylerinde Sosyo-Ekonomik Yapı ve Yeniden Yerleşme Sorunları. Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara. 1976. s.248.

kısıtlanmasına tepki göstermektedirler. Bunlar, yerleştirilme yerine kamulaştırma bedelinin alınmasının kendilerine daha iyi bir gelecek yaratma olanağı sağlayabileceği düşüncesindedirler. Ayrıca, yeniden yerleştirilenler ile kamulaştırma bedeli alanlar arasında çevre ile ilişkilerinde de bir takım farklılıklar oluşmaktadır. Kamulaştırma bedelini alanların temel sorunları "ekonomik" iken, yerleştirilmeye tâbi tutulunanların temel sorunlarının "çevre ile uyum" oluşu da bunun bir kanıtıdır.

Yeniden iskân edilenlerin kırsal ya da kentsel alanlarda yerleştirilmeleri yaşantıları ve beklentileri üzerinde önemli etkiler yaratmaktadır. Çalışmanın ortaya çıkardığı ilginç bulgulardan birisi de yeniden yerleştirmeye ilişkin tercihlerdir. Yeniden yerleştirmeye konu olan kişiler, büyük ölçüde bunun "toplucu" olmasını tercih etmektedirler (%70.5). Ancak bunun hemen sonrasında sorulan soruya verilen yanıt ilginç bir bulguyu sergilemektedir. Yerleştirilmeye konu olanlar, kamulaştırma bedellerini topluca değil, bireysel olarak almak istemektedirler (%69.7). Bu durum, geleneksel bağları sürdürmenin yanı sıra, pazara açılmanın getirdiği bir davranış türü olarak da değerlendirilebilir. SILIER'in çalışmasında da buna benzer bulgulardan söz edilmektedir.

"Çevreye uyum" ve "çevreyle çatışma", hem halen yerleştirilme yapılmış yerlerde söz konusu olan önemli bir toplumsal sorun, hem de henüz daha yerleştirilmeyen kişilerde önemli bir endişe kaynağıdır. Bu durum bundan önce yapılan uygulamalarda da söz konusu olmuştur. Örneğin Keban Barajı dolayısı ile yapılan yeniden yerleştirme ile ilgili çalışmada,⁽⁸⁴⁾ uzun vadedeki başlıca sorunun göçmenlerin

(84) Silier, a.g.e

yeniden yerleşim ve uyum süreçleriyle ilgili olduğu vurgulanmaktadır. SİLİER'e göre, söz konusu sorunun niteliğini ve boyutlarını tahmin edebilmenin, dolayısıyla çözüm yolları üstünde tartışabilmenin ön koşullarından birinin Bölge'nin varolan sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyinin ve bu düzeye gelinceye kadarki gelişme çizgisinin analizidir. Köylülerin zorunlu göç olayını nasıl karşıladıkları, neden şu ya da bu bölgeye gitmek istedikleri, hayatlarını nasıl yeniden düzenlemeyi düşündükleri gibi sorular ve yanıtlar, kuşkusuz, içinde buldukları sosyo-ekonomik ortamdan etkilenmektedir. Uyum süreciyle ilgili sorunların büyük ölçüde zorunlu göçten önce ve sonra karşılaşılan yapı farklılığından kaynaklanması ya da göç öncesi ve sonrası benzer toplumsal ve ekonomik ortamın söz konusu olduğu hallerde, uyum sorunlarının azalması beklenebilir. (85)

Bu konuda özellikle üzerinde durulması gereken bir başka nokta da, zorunlu iskâna tâbi tutulanlara devlet tarafından yapılan yardımlar ve desteğin (örneğin ev yapma, arazi verme, yol açma gibi), gidilen yörede daha önce yaşayanları rahatsız etmesidir. Bu durum, göç edenlerin uyum sorunlarını daha da artırmaktadır. Örneğin Dönerdere araştırmasında belirtildiği gibi, arazi dağıtımında "yerli"lerin gözetilmemesi büyük sorunlar yaratmıştır. Sadece yerleştirilenleri düşünerek yerlileri ihmal etmek, insan psikolojisinin en hassas olduğu, karşılaştırma ve kıskançlık güdüsünün ortaya çıkmasına neden olmuştur. Yerlilerin arasında "hep onlara verdiler, bizim onlardan farkımız ne?" fikri onbeş yıldır bir çığ gibi büyümüş ve "biz", "siz" giderek perçinlenmiştir. Burada çevrenin de projeden etkilenmesi amacını gerçekleştirecek çabalar da ihmal

(85) Silier. a.g.e.

edilmiştir.(86)

Toplum yapısına ani ve dıştan gelen değişiklikler, bünyede beklenmeyen sonuçlara yol açabilir. Özellikle Keban örneğinde bu durum açıkça ortaya çıkmıştır. Topraktan kopma eğilimleri fazla olmayan Keban Bölgesi'nde, zorunlu göç olayı ile karşı karşıya gelen köylüler açısından bu durum, temelde göçe karşı büyük bir direnmenin ortaya çıkmasına yol açmakta ve uyumsuzlukları artırıcı yönde etkili olmaktadır.(87)

Devlet tarafından iskân edilme yaygın bir istek olarak karşın çıkmaktadır. Daha önce iskân edilenler de, nakliye esnasında ve daha sonrasında karşılaştıkları sorunlara karşın devletçe iskân edilmeyi tercih etmektedirler. Göçe tâbi tutulanlar ve tutulacaklar bir taraftan devletçe iskân edilmeyi, öte taraftan ise yüksek kamulaştırma bedeli almayı istemektedirler. Hem korunmak, hem de "daha fazla"ya sahip olmak insan tâbiyatının vazgeçilmez özelliklerindedir.

Yeniden yerleştirme ile ilgili en önemli sorunlardan birisi de kamulaştırmalardan doğan ekonomik kaynağın kullanımına ilişkindir. Kamulaştırma bedellerinin "hakkaniyet" ölçülerinde olması ile ilgili sorunların yanı sıra, bu bedellerin nasıl ve nerelere harcanacağına ilişkin yönlendirici bir paketin hazırlanmamış olması, hem göçenlerin ellerindeki parayı gereksinim dışı "çar-çur" etmelerine, hem de orta ve uzun vadede büyük ekonomik sıkıntılar yaşamalarına neden olmaktadır. Araştırmada tesbit

(86) GÖKÇE, Birsen. Bir İç İskân Uygulaması Olarak Dönendere Köyü ve Toplumsal Sorunları. Coğrafya, Samsun, 1985, s.55.

(87) SİLİER, Oya. Keban Köylerinde Sosyo-Ekonomik Yapı ve Yeniden Yerleşme Sorunları. Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara, 1976, s.248.

edilen bir unsur olarak, göçle ilgili sorunlarla ilgilenmek üzere "Köy Kurulu"nun kurulmasına sıcak bakan insanların, ekonomik kaynakları kullanma konusunda da benzeri bir organizasyon için teşvik edilmeleri ve desteklenmesi gerekmektedir. Zira ekonomik sorunlar içinde bulunan yeniden yerleştirilenlerin uyum sorunları daha da büyümekte ve kronikleşmektedir. Özellikle toplumsal yapıyı ve değişmeyi doğrudan etkileyen uygulamalar söz konusu olduğunda, olay çok yönlü olarak ele alınmalıdır. (88) Tuğrul'un vurguladığı gibi bu anlamda sosyolojik araştırmaların önemi çok büyüktür. Çünkü elinizdeki malzeme insanla ilgilidir. Hiçbir proje salt ekonomik yönü ile ele alınamaz. Ortaya koyacağınız sonuç, insanları daha refah içinde yaşamaya yönlendirmektir.

Bu nedenle, bu tür projelerde hazırlık aşamalarından başlayarak toplumbilim uzmanlarının devrede olması gerekmektedir. Bu tip uygulamalarda toplumbilimin araçlarına ve uzmanlarına önem vermedikçe, özde yaşanan uyum sorunlarını çözmek mümkün olmayacak, hatta sorunlar sürekli olarak büyüyecektir. (89) Dünyada yapılan yeniden yerleştirme uygulamaları da, sorunun kültürel olmanın ötesinde evrensel bir içerik taşıdığını ve her uygulamada insan faktörüne ilişkin sorunların gündeme geldiğini göstermiştir. Norris Barajı dolayısı ile Amerika'da gerçekleştirilen Tennessee Vadisi uygulamasındaki başarısızlığın temel nedeni, insanlara empoze edilmeye çalışılan "modernizasyon"dur. Buna ekonomik uygulama hataları da eklenince, proje başarısızlığa mahkum edilmiş olmaktadır. Sosyal planlamanın öneminin ortaya çıkışı açısından önemli birer proje olan TWA gibi

(88) Tuğrul, İbrahim. "GAP Örneğinde Sosyolojik Yaklaşım ve Araştırmanın Kalkınma Projelerinin Tasarlanması ve Uygulanmasına Katkıları", 3-5 Kasım I. Ulusal Sosyoloji Kongresi'nde sunulan bildiri, 1994. İzmir.

(89) GÖKÇE, Birsen. Bir İç İskân Uygulaması Olarak Dönendere Köyü ve Toplumsal Sorunları, Çoğaltma, Samsun 1985. s.58.

Kuzeydoğu Tayland'daki Pa Wong Barajı uygulaması, Kahire'de Aswan Barajı ve etkilenen Nubyalı aileler, Afrika'da Kainji Barajı dolayısı ile kurulan Yeni Bussa ve sorunları, 1986) ya da Çin'deki Oç Vadi Barajı uygulamalarında sürekli olarak toplumsal sorunlarla karşılaşılması bir rastlantı değildir. Toplumsal bilimlerden yararlanılmaması, uzmanlara yeterince önem verilmemesi, projelerin salt ekonomik getirileri ile ele alınması, yöre halkının hem mekanlarından, hem de gelir kaynaklarından mahrum edilmesi, yönetsel ilgisizlik, eski-yeni ayrımı... vb, bütün bu sayılan projelerin ortak sorunları olarak ortaya çıkmıştır.

Yukarıdaki bulgular ve değerlendirmeler ışığında:

1. Yeniden yerleştirme uygulamasına bütün çareler tüketildikten sonra başvurulması gerekmektedir.
2. Göç öncesinden başlayarak, sağlıklı araştırmalar yapılmalı ve yerleşim yeri ve biçimi buna göre belirlenmelidir.
3. Mümkün olan en yakın mekanlar ve en az farklılık bulunan yerler seçilmelidir.
4. Nakil sürecine hassasiyet gösterilmelidir.
5. Göçe zorlananların tüm kayıpları karşılanmalıdır.
6. Kamulaştırma bedelleri, muhataplarını zor durumda bırakmayacak biçimde belirlenmeli ve ödenmesinde mümkün olduğunca hızlı davranılmalıdır.
7. Kamulaştırma bedellerinin çar-cur edilmemesi için

rehberlik edilmeli, gerekli yatırım alanları açılmalıdır.

8. Çevre ile uyumun sağlıklı olarak sağlanabilmesi için ne göç edenleri, ne de yerleştikleri alanda bulunanları rahatsız etmeyecek uygulamalar yapılmalıdır. Bunun için toplumbilim, ekonomi uzmanları ile sosyal psikologlar görevlendirilmelidir.
9. Bütün yeniden yerleştirme uygulamalarında benzer sorunlarla karşılaşmaktadır. Bu konuda, ister ülkede daha önce yapılmış uygulamalar, ister farklı ülkelerdeki uygulamalar olsun özenle incelenmeli ve mevcut uygulamalar için göz önünde bulundurulmalıdırlar.
10. Yapılan projenin global hedefi ne olursa olsun, bu nedenle yerlerinden edilecek kişilerin yaşayacakları somut sorunlara karşı önlemler daha en baştan ilgili uzmanlar yardımıyla alınmalıdır.

B. EKONOMİK SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Göl aynasından etkilenen hanelerin ekonomik sorunları, hanelerin göl aynası altında kalan arazilerinin büyüklüğüne, iskân edildikleri ya da yerleştikleri yörelerin özelliklerine, ekonomik uğraşlarının niteliklerine ve aile nüfusunun yaş-egitim durumuna göre farklılıklar göstermektedir. Örneğin, büyük toprak sahibi olup önemli bir miktarda kamulaştırma bedeli alanlar için en önemli ekonomik sorun sahip olunan sermayeyi etkin bir biçimde kullanamama iken, kente yerleşen küçük toprak sahibi ya da topraksızlar

için en önemli sorun işsizlik, kırsal alana iskân olanlar için en önemli sorun kendilerine tahsis edilen toprakların yetersizliğidir. Ancak çoğu kez, yukarıda sayılan grupların tümü benzer ekonomik sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır. Bu bakımdan öncelikle göl aynasından etkilenen hanelerin tümünü ilgilendiren genel ekonomik sorunlar, daha sonra da hanelerin buldukları iskân / kendiliğinden yerleşme durumlarına göre özel ekonomik sorunlar ele alınıp değerlendirilecektir.

- Göl aynasından etkilenen hanelerin büyük bir çoğunluğu *yeniden yerleşimden memnun değildir*. Bu saptama tüm hane grupları için geçerlidir. Yeniden yerleşmeden memnun olmamanın temel nedeni ise ekonomiktir.

Bulgular, göl aynasından etkilenen hanelerin 2/3'sinden biraz çoğunun yerleşilen yerden memnun olmadığını göstermektedir. Memnuniyetsizlik oranı kamulaştırma bedelini alıp kendi isteği ile yerleşenlerde biraz daha yüksek (yüzde 74), devlet tarafından iskâna tâbi olan hanelerde biraz daha düşüktür (yüzde 63).

Yerleşilen yerlerde yeterli düzeyde gelir elde edememe memnuniyetsizliğin en önemli nedenidir. Anketlerde ilgili soruya hanelerin büyük bir çoğunluğu (yüzde 41) "*geçim sıkıntısı*" diye yanıt vermiştir. Bu oran iskâna tâbi olanlarda yüzde 37'ye düşerken, kamulaştırma bedelini alanlarda yüzde 49'a yükselmektedir. Memnuniyetsizlik nedenlerinden olan "*Arazinin verimli olmayışı*" ve "*İş imkânlarının azlığı*" gibi yine ekonomiden kaynaklanan nedenler gözönüne alındığında, doğrudan ekonomik nedenlerden dolayı yeniden yerleşimden memnun olmama yüzde 54'e kadar yükselmektedir.

Bulgulara göre, "eğer iş olanağı sağlanırsa", göl aynasından

etkilenip göç eden hanelerin, yüzde 77'den fazlası eski yörelerine dönmek arzusundadır. Eski yöreye dönmek isteğinin yüzde 70 ağırlıkla temel nedeni ise, eskiden yaşam standartlarının daha iyi olduğu düşüncesidir.

Göl aynasından etkilenen hanelere yöneltilen "yerleştiğiniz yerde karşılaştığınız sorun ne olmuştur" sorusuna verilen yanıtlar, yeniden yerleşmede temel sorunun yeterli gelir düzeyine sahip olamama olduğunu bir kez daha doğrulamaktadır. Hanelerin verdiği yanıtlar içerisinde "Geçim sıkıntısı ve işsizlik" ile "Arazinin azlığı, verimsizliği" gibi doğrudan ailenin geçimini ilgilendiren yanıtlar toplam yanıtların yaklaşık yüzde 40'ını oluşturmaktadır. Bu oran kırsal alanlar için yüzde 31'e düşerken, kentsel alanlar için yüzde 48'i aşmaktadır.

- İskan yapılan ve kendiliğinden yerleşilen yörelerde ilgili hanelerle yapılan görüşmeler ve gözlemler, yukarıda değinilen bulguları doğrular niteliktedir. Söz konusu hanelerin çok büyük bir bölümü, ailelerini geçindirecek yeterli düzeyde bir gelir elde edememekten ve eski yaşam standartlarını tutturamamaktan yakınmaktadır.

Yeni yerleşim yerlerinde, özellikle de kentsel alanlarda hanelerin *tüketim kalıpları* genişlemiş, kişi başına düşen harcamalar önemli ölçüde yükselmiştir. Göl aynası altında kalan yörelerde aile tüketim kalıplarında olmayan buzdolabı, çamaşır makinası, çeşitli elektrikli ev aletleri gibi dayanıklı tüketim malları zorunlu tüketim malları haline gelirken, kırsal koşullarda aileler tarafından üretilebilen sebzededen yumurtaya çoğu gıda ürünü yeni yerleşim alanlarında piyasalardan belli bir fiyat ödenerek temin edilen iktisadi mallara dönüşmüşlerdir.

Kısacası, yaşam düzeylerini iyileştirmek bir yana, eski yaşam standartlarını tutturmak isteyen hanelerin eskiye oranla daha yüksek bir gelir düzeyine sahip olmaları zorunludur. Yeniden yerleştirme politikalarında genel amaç, yerlerinden olan hanelerin en azından eski yaşam düzeylerini tutturmak, mümkünse iyileştirmek olduğuna göre, devletin, özellikle iskâna tâbi olanlara yeterli geliri sağlayacak kaynakları tahsis etmesi gerekmektedir. Bu, aynı zamanda Türkiye'de şu an yürürlükte olan 2510 sayılı İskan Yasası'nın da bir gereğidir.

Göl aynasından etkilenen hanelerde yeterli gelir düzeyine ulaşamama sorunu, genel olarak sahip oldukları ekonomik kaynakların yetersizliğinden ve irrasyonel kullanımından kaynaklanmaktadır. Ekonomik sorunlar, yeniden yerleşimin niteliğine göre farklılaşma gösterdiğinden konu iki ana gruba ayrılarak irdelenecektir: Kırsal İskâna Tâbi Olanlar ve Kente Yerleşenler.

a. Kırsal İskâna Tâbi Olanlar

- Kırsal iskâna tâbi olanlara, özellikle Denizköy ve Yalıköy ile Tayfur Sökmen hanelerine yeterli toprak tahsis edilmediği daha önce belirtilmişti. Üstelik tahsis edilen araziler, nitelik yönünden de göl aynasında kalan arazilerden daha geri düzeydedir. İskan alanlarındaki boş ya da Hazine arazileri değerlendirilerek tarımsal iskâna tâbi çiftçilerin arazi varlıklarını artırmak mümkündür. Eğer değilse, söz konusu iskân alanlarında, finansman ve teknik eğitim yardımlarıyla arıcılık, tavukçuluk gibi ikinci bir tarımsal gelir kaynağı ya da Denizköy ve Yalıköy gibi yerleşim alanlarında pansiyon işletmeciliği

ya da balıkçılık gibi yeni gelir kaynakları yaratılmalıdır.

- İskandan önce hanelere tahsis edileceği bildirilen *büyükbaş hayvan, işletme ve donatım kredileri* verilmemiştir. Bu vaatlerin yerine getirilmesi ilgili hanelerin gelir düzeyini yükseltirken, devletin iskân faaliyetlerine duyulan güveni de artıracaktır.
- Göl aynasından etkilenen hanelerin çiftçilikle ilgili ya da çiftçilik dışı *mesleki becerilerini değerlendirebilecekleri* olanaklar yaratılmamıştır. Örneğin, daha önce sulu tarıma bağlı olarak çok çeşitli üretim yapabilen haneler sulu tarım yapılan alanlara yerleştirememiş, ya da el dokumacılığı gibi çiftçilik dışı beceri ve gelir kaynakları olanlara, yeniden yerleştikleri yörelerde aynı mesleği icra edip ikinci bir gelir sağlamaları için gerekli finansman olanakları sağlanamamıştır (Örnek: Denizköy). Bu alanda yapılacak kredi yardımları hanelere ek gelir sağlama yollarını açacaktır.
- Eski yerleşim alanlarında var olup da yeniden yerleşme ile kaybedilen doğal faktör sadece su ve göreceli toprak kalitesi değildir. Yeniden yerleşme ile kaybedilen önemli bir *doğal üretim faktörü* de meralar, otlaklıklar ve orman arazileridir. Köylerin ortak malı olan ve hanelere en azından öz tüketime yönelik hayvan yetiştirme olanağı veren kayıt dışı varlıklar iskân ve yeniden yerleşme alanlarında olmadığı için göl aynasından etkilenen haneler reel gelir kaybına uğramışlardır. Bu kayıp, ilgili çiftçilere hayvan ve işletme kredileri gibi entansif hayvancılık yapma olanakları sağlanarak telafi edilmelidir.
- İsmi "kentsel iskân" olmakla birlikte çiftçilikle uğraşan

Yeni Samsat'ta işsizlik özellikle genç nüfusu etkilemektedir. Bu yörelerde açılacak, çevredeki iş olanaklarına yönelik mesleki eğitim kursları ve iş danışma-yönlendirme büroları işsizliği azaltacağı gibi, ilgili ailelerin gelir, buna bağlı olarak da refah düzeylerini yükseltecektir. Bunun yanında, iş olanakları çok sınırlı olan Yeni Samsat'ta iş sahası yaratacak sanayi ve hizmet yatırımları özellikle teşvik edilmelidir.

- İskan edilen haneler, kendilerine tahsis edilen konut ve arazi için, 5 yıl ödemesiz, 20 yılda ve 20 eşit taksitle faizsiz olarak geri ödemek koşuluyla borçlandırıldıkları için 25 yıl boyunca, konut ve arazilerini *ipotek* ettirip, T.C. Ziraat Bankası'ndan tarım kredisi ya da diğer bankalardan ihtisas kredisi alamamaktadırlar. Bu da hanelerin ekonomik gelişmelerine büyük bir engel oluşturmaktadır. 25 yıl boyunca konut ve arazilerin satışını önleyen, ancak kredi kullanımında *ipotek* ettirme olanağı verecek biçimde yasal bir düzenleme, iskân uygulamalarının başarısı için bir zorunluluktur.
- Yıllık enflasyonun yüzde 60 olduğu bir ülkede, 5 yıl ödemesiz, 20 yılda eşit taksitlerle faizsiz geri ödemek koşuluyla borçlandırılıp konut, arazi ya da arsa tahsis etmek, *hibe* ile eş anlamlıdır. Adı geçen taşınmazları iskân hanelerine bu şekilde *hibe* etmek yerine, geri ödenebilir bir faiz oranı üzerinden borçlandırılarak verilmesi ve bu yolla elde edilecek finansman kaynağının iskân edilen hanelere donatım ya da işletme kredisi olarak aktarılması çok yararlı olacaktır. Bu tür finansman olanakları, özellikle iskânın ilk yıllarında, hanelerin üretim kapasitelerinin artmasına ve işletmelerinin modernleşmesine katkı sağlayacaktır.

- İskan edilen hanelere devlet tarafından sağlanan konut, işletme binası, arsa, arazi ve kredi gibi ekonomik kaynakların iskân amacına uygun olarak etkin bir biçimde kullanımlarının sağlanması için devlet tarafından *denetim ve yönlendirme birimlerinin* oluşturulması gerekmektedir. Aralarında deneyimli iktisatçı, teknik eleman ve sosyologların bulunacağı söz konusu birimler, ekonomik ve teknik danışmanlık hizmetleri yanında iskân hanelerinin, buldukları yeni toplumsal ve fiziki çevreye uyum sağlamalarına yardımcı olacak ve onları "terkedilmişlik" ya da "yalnızlık" duygularından kurtaracaktır.

- Kırsal iskân için yer seçiminde ilgili devlet kurumlarının (Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü) çok seçenekleri yoktur. Zira bir köy oluşturacak sayıdaki haneye yeterli büyüklükte Hazine'ye ait arsa ve tarım arazisini bir arada bulmak çok zordur. Muhtemelen bu zorluktan dolayı, Aydın ili Yenihisar ilçesinde, turizm sektörü gelişme sahalarında iki tarımsal iskân gerçekleştirilmiştir (Denizköy ve Yalıköy). Turizm kesiminin ilgili köylere sunduğu iş olanakları, bir ölçüde devletin tahsis ettiği yetersiz tarım arazilerini telafi edici niteliktedir. Ancak hanelere tahsis edilen arazilerin turizm gelişme alanı içerisinde olması ilerki yıllarda çok büyük bir *arsa spekülasyonunun* yaşanmasına, bölgede rant ekonomisinin doğmasına ve doğal dengeyi bozacak bir çarpık yapılaşmanın oluşmasına neden olacaktır. Yerinde araştırmalar, ilgili arazilerin ileriye dönük olarak şimdiden pazarlanmaya başlandığını göstermektedir. Bu bakımdan, kırsal iskân alanları seçiminde tarımsal amaç dışı kullanım olasılığı olan bölgelerden kaçınılması gerekmektedir.

b. Kente Yerleşenler

- Kamulaştırma bedelini alıp kendiliğinden *kentlere yerleşen hanelerin* de çok çeşitli ekonomik sorunları bulunmaktadır. Kamulaştırma bedellerinin yetersiz oluşu, zamanında alınamayışı, ekonomik yönden etkin kullanılmayışı ve nihayet işsizlik, ilgili hanelerin en önemli ekonomik sorunları olarak tespit edilmiştir. Gelir durumuna ilişkin bulgular, kente yerleşen hanelerin sadece yüzde 9'unda eskiye göre bir iyileşme olduğunu göstermektedir.

ÇİZELGE 143: GELİR DURUMUNDA İYİLEŞME
(n=186)

	Hane Sayısı	% Dağılımı
Evet	17	9.29
Hayır	166	90.71
Toplam	183	100.00
Yanıtsız	3	

- *Kamulaştırma bedellerinin yetersiz olduğu, göl aynasından etkilenen hanelerde genel bir kanıdır. Kamulaştırma ile ilgili olarak açılan bedel arttırma davalarının büyük bir çoğunlukla arazi sahipleri lehinde sonuçlanması, bu kanıyı güçlendirip, yaygınlaştırırken, kamulaştırmaya "bedel" yönünden itirazı ve davaları otomatik hale getirmektedir.*

Kamulaştırma bedelini alarak kente ya da kırsal alana kendiliğinden yerleşen toplam 116 haneden 112'si, kamulaştırma bedellerinin yeterli düzeyde olmadığını beyan etmişlerdir.

Kamulaştırma bedellerini yetersiz bulan hanelerin yüzde 84'ü bedel artırımı davası açmıştır. Çoğunlukla 2-3 yıl süren bedel arttırma davaları taşınmaz sahibi hanelerden çok, Bölge'deki avukatlara yaramakta, bir başka ifade ile, etkin olmayan bir kamulaştırma uygulaması sonucu devlet kendi eliyle Bölge avukatlarına bir rant yaratmaktadır. Yüksek avukatlık ücretinden başka, kazanılan davalar sonucu elde edilen ek kamulaştırma bedelleri istismar edilerek, uzunca bir süre avukatlar tarafından kullanılarak haksız bir gelir elde edilmektedir.

- Kamulaştırma uygulamasında sorunlar dizisi, kamulaştırma bilirkişi komisyonunun oluşturulmasından başlamaktadır. Taşınmazı kamulaştırılacak hanelerin etkilemesine açık olan komisyon üyeleri çoğunlukla iki eşit taşınmaz için çok farklı değerler tespit edebilmektedirler. İleriye dönük olarak ilk yapılması gereken, bedel belirleme komisyonunun, iktisatçı, ziraat mühendisi, inşaat mühendisi ve emlakçı gibi istimlâka konu olan taşınmazın gerçek değerini, toprağın cinsi, su ve iklim gibi doğal faktörleri de gözönünde bulundurarak tespit edebilecek uzmanlardan oluşturulmasıdır; aynı zamanda, söz konusu kişilerin Bölge'yi iyi tanınması, ama hanelerin etkilerinden uzak kalabilecek niteliklerde olması da gerekmektedir. Söz konusu komisyonun, tapulu arazilerin dışında kalan, ama hanelere ek gelir sağlama olanağı veren mera, otlaklık, akarsu, göl ve orman gibi doğal ekonomik kaynakları da gözönünde bulundurup ilgili hanelere belli bir tazminat belirlenmesi gerekmektedir.

Tutarlı ve güven veren bir bedel takdir komisyonu, devletin güvenilirliğini artırıp, kamulaştırma ile ilgili giderlerini azaltırken, kamulaştırmaya konu olan hanelerin tereddütlerini ortadan kaldırıp ileriye dönük kararlı adımlar atmalarına yardımcı olacaktır.

- Kamulaştırma bedellerinin tespitinde ekonomik sorun yaratan bir başka uygulama, göl aynasında kalacak yapıların değerlerinin belirlenmesinde ortaya çıkmaktadır. Hak sahibi hanelere yapı bedeli, yapının içerdiği malzeme ve o anki "eski-yeni" durumu üzerinden verilmektedir. Kısacası, konutları eski olanlar ya da kerpiç gibi ucuz malzemeden inşa edilmiş olanların kamulaştırma bedeli ile gittikleri yerlerde konut yaptırmak ya da satın almak mümkün olmamaktadır. Bu bakımdan konutların bedel takdirinde, asgari konut edinme düzeyi belirlenmeli ve bu düzeyin altında bir bedel biçilmemesi gerekmektedir.
- Kamulaştırma programında ekonomik sorun yaratan bir başka uygulama, kamulaştırma bedellerinin hak sahiplerine ödenme takvimi ile ilgilidir. Arazi ve/ya yapıları su altında kalacağı için kamulaştırılan haneler, *kamulaştırma bedellerini zamanında* alamamaktan yakınmaktadırlar.

Kamulaştırma bedellerinin, bir bölümünün de olsa, gecikme ile alınması ilgili haneler için iki tür ekonomik kayba yol açmaktadır. Birincisi, kamulaştırma bedellerinin bölünmesi hanelerin yatırım yapma kapasitelerinin azaltmakta, ikincisi yüksek enflasyondan dolayı haneleri reel gelir kaybına uğratmaktadır. Üstelik kamulaştırma bedellerinin parçalı alınması, bedellerin ciddi bir yatırıma ya da plasmaya gitmeden günlük harcamalarda eritilmesine de yol açmaktadır.

Kamulaştırma bedellerinin ödeme zamanının uygunluğuna ilişkin soruya olumsuz yanıt verenlerin sayısı gerçekte daha da yüksektir. Bunun nedeni, kamulaştırma bedellerinin bedel belirlendiği yılda, ancak 10-11 ay gibi bir gecikme ile ödemesidir. Yıl dolmadığı için gecikme faizi de ödenmeyen haneler, gecikme döneminde gerçekleşen enflasyon kadar bir reel gelir kaybı ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Kamulaştırma bedellerinin ödenmesinde gecikmelerin yol açtığı gelir kayıplarının önlenmesi için, her şeyden önce bedel tespitinin hemen arkasından bedellerin ilgili hanelere ödenmesi, eğer kamu bütçesi yetersizliğinden dolayı bir gecikme olacaksa, kamulaştırma bedellerinin toptan eşya fiyatları artışına endekslenmesi gerekmektedir.

- Kamulaştırma bedellerini alarak kendiliğinden kentlere yerleşen hanelerin ikinci önemli sorunu, *kamulaştırma bedellerinin etkin bir biçimde kullanılmayışıdır*. Etkin olmayan kullanım, bedel sahibi ailelerin refah düzeylerini düşürüp, hatta ekonomik iflase sürüklerken, yerleşilen bölgenin, giderek ülkenin ekonomik kalkınmasına katkı sağlayacak finansman kaynaklarının israf edilmesi anlamına gelmektedir.

Göl aynasında kalan hanelere verilen kamulaştırma bedelleri istihdam yaratıcı üretken yatırımlara gitmemektedir. İlgili hanelerle yapılan anket sonuçları ve gözlemler, elde edilen kamulaştırma bedellerinin özel bir mesleki beceri gerektirmeyen otomobil ticareti, toptancılık, konut ve arsa alımı, taksicilik, kamyonculuk gibi iş alanları, otomobil, konut, beyaz eşya ve ailenin günlük harcamaları ile lüks tüketime yöneldiğini ortaya koymaktadır. Yukarıda anılan iş alanlarının çoğunda, özellikle belli bir deneyim gerektiren ticaret işinde

başarılı olamayan söz konusu haneler kısa sürede iflasa sürüklenebilmektedirler.

- Piyasa ve iş alanları konusundaki bilgisizlik, kamulaştırma bedellerini irrasyonel bir biçimde kullanmanın en önemli nedenidir. Bilgi eksikliği sonucu alınan yanlış yatırım kararlarına bir de mesleki beceri eksikliği eklenince yönelinen iş alanlarında başarı şansı iyice azalmakta, yatırımlar sermayeyi eriten faaliyetlere dönüşmektedir. İş alanlarına yatırımlar başarısızlığı, başarısızlık ise iş alanlarına güvensizliği doğurmuştur. Kamulaştırma bedellerini alarak kente yerleşen haneler ile Yeni Samsat'ta kentsel iskâna tâbi olan hanelere sorulan "kamulaştırma bedelini alan hanelere ne tavsiye edersiniz" sorusuna, hanelerin sadece yüzde 21'i "İş alanlarına yatırım yapsınlar" diye yanıt vermiştir. "Taşınmaz mallara yatırım yapsınlar" diye öneride bulunanların oranı ise yüzde 41'dir.

- Kamulaştırma bedellerinin etkin olmayan kullanımında rol oynayan ikinci önemli etken, yerleşilen kentlerin ilgili hanelere sunduğu yatırım alanlarının kısıtlılığıdır. Daha önce de belirtildiği gibi, yerlerinden olan hanelerin yoğun olarak yöneldikleri Güneydoğu Anadolu Bölgesi, sınai gelişmişlik yönünden zaten çok gelişmiş bir düzeyde değildir. Örneğin, Türkiye toplam imalat sanayinde Bölge'nin payı, işyeri sayısı bakımından yüzde 2'nin, yaratılan katma değer bakımından yüzde 1.5'un altında bulunmaktadır.⁽⁹⁰⁾

- Mali piyasalar, bölgelerin ekonomik ve gelişme dinamiklerinin çok önemli göstergesidir. Mali piyasalar aynı zamanda ekonomik yatırımların beslendiği temel

(90) GAP il İstatistikleri 1993, s.127.

kaynaktır. Mali piyasalarla ilgili çeşitli veriler, Bölge'de yatırım ortamının henüz yeterince oluşmadığını göstermektedir. Örneğin, 1991 yılı verilerine göre Türkiye'de ortalama 2.9 milyon TL olan kişi başına banka mevduatı, Güneydoğu Anadolu'da 0.5 milyon TL'na düşmektedir.⁽⁹¹⁾ 1991-1992 yılları arasında, banka kredilerinin bölgesel paylaşımında söz konusu bölgenin payı sadece yüzde 0.7'dir.⁽⁹²⁾ Banka şubelerinin bölgesel dağılımında ise Güneydoğu'nun payı yüzde 3.5'tir. Ancak, 1991'den 1992'ye adı geçen bölgede tam 18 banka şubesinin kapatıldığını gözönüne alınırsa bu payın gelecek yıllarda daha da gerileyeceği öngörülebilir.

- Öretken ve istihdam yaratıcı nitelikte yatırımları uyarıcı ortam ve koşulların henüz oluşamalılığı Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde kamu yatırım ve teşvikleri de son yıllarda bir gerileme sürecine girmiştir. Örneğin, 1990 yılında yüzde 22.7'ye kadar yükselen Bölge'ye sağlanan yatırım teşviklerinin toplam teşvikli yatırımlar içindeki payı, 1991 yılında yüzde 12.6'ya ve 1992 yılında da yüzde 2.3'e gerilemiştir.⁽⁹³⁾ 1990 yılında, 1993 yılı fiyatları ile 5.1 trilyon TL olan Bölge'ye kamu yatırım harcamaları 1991 yılında 3.4 ve nihayet 1992 yılında 2.9 trilyon TL'na gerilemiştir.⁽⁹⁴⁾ Gerçi son on yıllık dönemde gerçekleştirilen doğrudan kamu yatırımları ve özel yatırımlara sağlanan teşvikler Bölge'nin iç gelişme dinamiklerini harekete geçirememiştir. Bazen teknoloji ve donanım, bazen finansman ve hammadde yetersizliği, bazen de toplumsal huzursuzluk nedeniyle Bölge'de başlayan teşvikli yatırımların çoğu yarım kalmış ya da tamamlandığı halde işletilememiştir.

(91) İller İtibarıyla Çeşitli Göstergeler, DPT, 1993, s.17.

(92) Türkiye Bankacılık Sistemi, BANK-SEN, 1993, İstanbul, s.36.

(93) İller İtibarıyla Çeşitli Göstergeler, s.16.

(94) İller İtibarıyla Çeşitli Göstergeler, s.9.

Kısacası, kamulaştırma bedellerini alan hanelerin yerleştiği Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde, kamulaştırma bedellerini üretken yatırımlara çekecek koşullar oluşmamıştır. Bu olumsuz duruma, hanelerin ekonomik piyasaların sunduğu olanaklar hakkındaki bilgi eksikliği de eklenince, kamulaştırma bedellerinin kendiliğinden üretken yatırımlara yönelmesi artık beklenemez.

- Bu bakımdan, kamulaştırmanın ortaya çıkardığı sermayeyi ekonomik kalkınma ve istihdam yaratmaya katkıda bulunacak yatırım alanlarına yönlendirecek bir kuruluş kesin bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır. Bölge'de kurulması düşünülen "Ekonomik Kalkınma Ajansı" bu işlevi yerine getirebilir. Ancak bu kuruluşun Bölge sanayi ve ticaret odaları ile eşgüdümlü çalışması ve muhtemel yatırım alanlarını belirleyebilen, projelendirebilen ve nihayet kamulaştırma bedellerini alan kişilere sunabilen, Bölge ekonomisini çok iyi tanıyan uzman kadrolardan oluşması gerekmektedir. Öte yandan, T.C. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nın şu an Bölge'de gerçekleştirmeyi planladığı KOSGEB (Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdare Başkanlığı) projelerinin yukarıda sözü edilen kamulaştırma bedellerini değerlendirecek biçimde oluşturulması ve kurulması düşünülen Yatırımları Yönlendirme Kurumu'nun projelerine entegre edilmesi gerekmektedir.
- Göl aynasından etkilenen hanelerin önemli bir bölümünün en büyük ekonomik sorunlarından biri de *işsizlik*dir. İşsizlik, öncelikle ailesinin geçimini sağlamak için kendi el emeğine gereksinim duyan küçük toprak sahipleri ile topraksızları etkilemektedir. Kendiliğinden kente yerleşen ve Yeni Samsat'ta kentesele iskâna tâbi olan haneler içinden ilgili sorulara yanıt veren 106 hanede 314 işsiz olduğu tesbit edilmiştir. Yani hane başına

ortalama yaklaşık üç işsiz düşmektedir.

ÇİZELGE 144: ÇALIŞMA YAŞINDA OLUP DA
İŞ BULAMAYANLAR
(n=186)

Hanedeki İşsiz Sayısı	Hane Sayısı	Toplam İşsiz Sayısı	% Dağılım
1	21	21	19.81
2	30	60	28.10
3	25	75	23.58
4	18	72	16.98
5	4	20	3.77
7	2	14	1.89
8	2	16	1.89
9	4	36	3.77
Toplam	106	314	100.00
Yanıtız	80		

İşsizliğin genelde kaynağı Bölge'nin sunduğu sınırlı istihdam olanakları olmakla birlikte, göl aynasından etkilenen kişilerin çiftçilik dışında herhangi bir mesleki becerilerinin olmayışı istihdam edilmelerini daha da zorlaştırmaktadır. Bölge'de çok az sayıda mesleki eğitim kurumu bulunmaktadır. Türkiye genelinde yüzde 16 olan mesleki eğitim gören okul çağındaki nüfusun toplam nüfusa oranı, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yüzde 7'nin altına düşmektedir. (95)

- Göl aynasından etkilenen kişilere belli bir mesleki beceri kazandıracak yaygın mesleki okullar istihdam sorunun çözümünde atılacak ilk adımdır. Daha çok okul yaşındaki nüfusa hitap edecek mesleki okullarla birlikte, çalışma yaşına gelmiş nüfusu belli bir meslek okulunda eğitecek, daha kısa süreli meslek kursları da açılmalıdır.

(95) İller İtibariyle Çeşitli Göstergeler, s.32.

Bu tür mesleki okul ve kursların açılmasında Bölge'nin şimdiki ve gelecekteki işgücü gereksinimi gözönünde bulundurulmalı ve Bölge sanayi ve ticaret odaları ile işbirliğine gidilmelidir. Mesleki okulların kurulup yaygınlaşması zaman alıcı bir iş olduğu için acilen yapılması gereken, İş ve İşçi Bulma Kurumu'nca düzenlenen işgücü yetiştirme kurslarının Bölge'de etkin bir biçimde faaliyete geçirilmesidir. Bu tür mesleki eğitim kurumlarının çekiciliğini artırmak için de bu tür eğitimden geçenlerin kamu kuruluşlarında öncelikle istihdam edilmesi gerekmektedir.

- Elde ettikleri kamulaştırma bedellerini, kısa sürede bir iş kuramadıkları için günlük harcamalar ya da otomobil vb satın alarak tüketen küçük ve orta büyüklükte toprak sahipleri için açılacak mesleki eğitim ve danışmanlık kursları, hem kaynakların etkin kullanımına, hem de istihdam sorununun çözümüne yardımcı olacaktır. Küçük ölçekli işyeri açma kapasitesinde olan haneler orta ve uzun vadeli işletme ve donanım kredileri ile desteklenmelidir. Tahsis edilen kredilerin yerinde kullanıp-kullanmadığını kontrol edecek finansman uzmanları aynı zamanda iş sahiplerine danışmanlık yapmalıdır. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin mevcut ekonomik koşullarında en yaygın yatırım alanı ve başarı şansı olan işletmelerin küçük ve orta ölçekli işletmeler olduğu gerçeğinden hareketle bu yönde atılacak adımlar yoğun bir biçimde desteklenmelidir.

Bölge'de yapılacak yatırımlarda, göl aynası altında kalacak toprak sahibi hanelerin büyük bir bölümü 10 milyar TL altında kamulaştırma bedeli alacağından, Ek olarak verilen çözümlerde 0-10 milyar TL sermaye sınıfında görülen; süt işleme ve süt mamülleri üretimi, çeşitli balık yetiştiriciliği ve işlenmesi, bakliyat tasnif ve

ambalajlama, maden suyu şişeleme, gazlı meşrubat üretimi ve örgü kumaş ve çeşitli konfeksiyon üretim sektörleri ön plana çıkacaktır. Ancak 10 milyar TL'nin üzerinde kamulaştırma bedeli alacak büyük toprak sahiplerininde olması, teşvik politikalarıyla ve yapılacak yatırımlarda yukarıda diğer sermaye sınıflarına giren; besicilik ve et mamülleri üretimi, tavukçuluk ve kanik unu üretimi, konserve meyve ve sebze üretimi ve işlenmesi, pamuklu dokuma ve işleme, sentetik ve kamyarn iplik üretimi, baskı ve kumaş boyama, deri işleme, ham ve rafine yağ işleme, tütün işleme, küp şeker üretimi ve çeşitli tekstil sanayi alt kolları üretim sektörlerini de göz önüne almayı gerektirmektedir.

Göl aynasından etkilenen ve topraklarından çıkmak zorunda kalan kişilerin çiftçilik dışında herhangi bir mesleki becerisi olmaması, işsizliğin öncelikle onları etkilemesine yol açmaktadır. Yine Bölge genelinde topraksızlar ve küçük toprak sahipleri işsizlikten ilk etkilenen grup içinde yer almaktadır. GAP Bölgesi genelinde topraksız ve küçük toprak sahibi kişilerin yoğunluğu düşünülürse, hedef yatırımların belirlenmesinde, birim sabit sermaye başına düşen istihdam oranının da gözönüne alınması gerekmektedir. Tablo 6-A,B,C'deki verilerden yararlanılarak, sadece yatırımcılara yön vermek amacıyla basit hesaplamalarla belirlenen, birim sabit sermaye başına en çok istihdam sağlayan yatırım sektörleri şunlardır: Süt işleme ve süt mamülleri üretimi, maden suyu şişeleme ve gazlı meşrubat üretimi, bakliyat tasviye ve ambalajlama, meyve ve sebze işleme, çeşitli konfeksiyon ve dış giysi üretimi, pamuklu ve kumaş boyama, çeşitli deri konfeksiyon ve deri işleme.

**C. YERLEŞİMLERİ BARAJ GÖL AYNASINDA
KALACAK NÜFUSUN İSKANI VE İSTİHDAMINA
YÖNELİK EYLEM PLANI ÖNERİSİ**

1. Temel Kabuller, Politika ve Stratejiler

1.1.Yerleşimleri kısmen veya tamamen baraj göl aynasında kalan henelerin taşınmaz mallarının kamulaştırılmasında, yeniden yerleştirilme ve istihdam sorunlarının çözümünde;

- a) zorunluluk ve halkın gönülsüzlüğü,
- b) mevcut üretim sistemlerinde dağılma,
- c) gelir kaynaklarında azalma,
- d) topluluk yapılarında çözülme
- e) geleneksel güç, otorite ve yardımlaşma potansiyeli ile kültürel kimliklerinde değişme,
- f) toplumsal entegrasyon ve yeni irüzine uyum sağlamada sorunlarla karşılaşma,

1.2.Kamulaştırma, yeniden yerleştirme ve istihdam yaratma süreçlerinde hedef kitle, sosyal, ekonomik ve kültürel özelliklerine göre tanımlanmalı ve uygulamalarda buna göre davranılmalıdır.

1.3.Geliştirilen plan, program ve projelerde hedef grupların mevcut toplumsal ilişkileri, üretim becerileri ve genel eğilimleri dikkate alınmalı; tüm uygulamalar bu temelden hareket ederek gerçekleştirilmeye çalışılmalıdır.

1.4.Uygulamalarda, başta insan kaynakları olmak üzere tüm kaynakların en etkin bir biçimde kullanılması ve bu doğrultuda yönlendirilmesi temel amaç olarak kabul

edilmelidir.

1.5.Yeniden yerleştirme mümkün olduğunca aynı yörede ya da aynı bölge içinde yapılmalı, köyler toplulaştırılmalı, yeni yerleşimlerde, kente göçü önleyici ve istihdam yaratıcı "kırsal sanayi"lerin kurulması ve "yerinde kalkınma" stratejileri benimsenmelidir.

1.6.Kamulaştırma, yeniden yerleştirme ve istihdam ile ilgili geliştirilecek plan ve programlar bir siyasal tercih konusudur. Bu nedenle, önerilen politika ve stratejiler, ulusal politikalar, hukukulsal yapı ve resmi mevzuat ile bağdaşık olmalı, bunun için gerekli düzenlemeler yapılmalıdır.

2. ilkeler

2.1. Katılımcılık ve İletişim

Özellikle kamulaştırma ve yeniden yerleştirme gibi insani açıdan çok önemli etkileri olan bir olayın tüm gelişim aşamalarında (iskân öncesi ve sonrasında) aktif bir biçimde uygulanması zorunlu temel ilkedir. Katılımcı yaklaşım, üç temel evrede duyarlılıkla uygulanmalıdır.

a. Araştırma-Tanıma

Demokratik toplumun belirleyici ölçütü olan "katılımcılık" bu bağlamda, zorunluluktan kaynaklanan kamulaştırma ve iskân ile ilgili halkın mevcut sosyo-ekonomik özelliklerini tanımak ve bu niteliklere en uygun çözümleri birlikte üretmek ve ilerde doğması muhtemel sorunları en aza indirmek amacıyla uygulanmalıdır. Tanıma aşamasında açıkça ele

alınır-tartışılması ve yanıtlanması gereken soru ve konular şunlardır:

- a) Kamulaştırmaya niçin ve neden gerek duyulduğu, bunun kişilere, bölgeye ve ülkeye ne yarar sağlayacağı,
- b) Kamulaştırmanın haneler için ne türden yarar ve zararlar olacağı,
- c) Konutları ve arazileri kamulaştırılacak ailelerin daha sonraki yaşamlarını nerde ve nasıl sürdürmek istedikleri ve bu konuda Devletin kendilerine vereceği hizmetler, seçenekler ve olanakların neler olduğu,

b. Problem Tanımlama

- a) Kamulaştırmanın ve fiyat tesbitinin kimler tarafından nasıl yapılacağı, bedellerin ödenmesiyle ilgili süre ve koşullarının ne olacağı; bu konuda hanelerin görüş ve önerilerinin neler olduğu,
- b) Toprağı olmayan haneler için ne gibi imkanların bulunduğu halkın mevcut üretim becerilerinin yeni yörelerde uygulanabilirliğinin ve bu konudaki potansiyel ve engellerin neler olduğu,
- c) Katılım ve iletişimin sağlanmasında bir diğer amaç toplu iskâna tâbi tutulacak aileleri, bu toplumsal olaya psikolojik olarak hazırlamaktır. İskanla ilgili ön hazırlık süreçlerinde, özellikle yeni yerleşim yerlerinin belirlenmesinde, kararlar çoğunluğun istekleri doğrultusunda olmalıdır.

Katılım ve iletişim ile ilgili bu yaklaşım sadece KAMU

KURULUŞLARI ile TOPLU İSKANA TABİ OLACAK HANELER için değil, iskân edilecekleri yeni yerleşimlerdeki YERLİ HALK için de geçerlidir. Saha araştırması bulguları, böyle bir yaklaşımın "yerli haneler" ile "muhacirler" arasında ilerde doğması muhtemel uyum sorunlarını çözmeye önemli bir katkı sağlayacağı doğrultusundadır.

c. Planlama

- a) İskan yerinin belirlenmesinde sadece halkın istemlerinin dikkate alınması ile yetinilmemeli, buna paralel olarak topluluğun tarım ve hayvancılık konusundaki pratiklerinin yetiştirme bakımından uyumluluk gözetilmesi;
- b) Yeniden yerleşime tâbi tutulacak halkın, içinde bulunduğu sosyal, kültürel ve ekonomik koşullar ile yeni yörelerde karşılaşılması muhtemel sorunları birlikte tanımladıktan sonra yerleşim yerlerinden ne zaman ve nasıl nakledilecekleri, bu konudaki en uygun yol ve yöntemlerin neler olabileceği;
- c) Yer değiştirmek için göç esnasında çıkması muhtemel (bir ölçüde de kaçınılmaz) sorunlar için önlem alınması, ailelerin, yerlerini terketmelerinin verdiği psikolojik çöküntünün en yoğun dönemi olan bu aşamada, karşılaşılabilecek sorunların en aza indirgenmesi,
- d) İskan edilecek hanelerin konut, yol, su, elektrik, okul, sağlık ocağı ve benzeri sosyal altyapı hizmetleri ile arazi, üretim araçları, üretim konuları, istiham, kredi ve pazarlama gibi konulardaki temel gereksinimlerine yönelik planlama çalışmalarının biçimi, yöntemi ve zamanlaması,

e) Yeni yerleşim yerlerinde özellikle gençler ve kadınlar için ne gibi iş ve istihdam olanaklarının yaratılabileceğinin önceden planlanması; üretimin temel girdisi olan işgücü bu kategoride yer alan nüfus için mesleki eğitim, girdi temini, pazarlama ve örgütlenme desteğini öngören entegre bir yaklaşımla plan, program ve projelere bağlanması.

göç öncesi planlama süreçlerinin başlıca katılım ve iletişim konularıdır.

Bu konuların irdeleneceği katılımcı süreçlerde esas amaç, sadece tek yönlü bilgilendirme, bir kararı duyurma/ ilgililere iletme değil; alınacak kararlara halkın aktif katılımını sağlamaktır. Bu da, kuşkusuz, iletişim konusunda deneyimli, teknik, hukuki ve sosyal becerilere sahip, sorunları paylaşabilen, bürokratik olamayan bir tavır ve davranışı gösterebilen, fikirlerini empoze etmek yerine uzlaştırıcı olan bir uzmanlar ekibinin işidir.

2.2. Uygulamalarda Kalıcılık

Yeniden iskâna tâbi olan halkla ilgili olarak;

Tanıma,
Sorun Tanımlama,
İskan Öncesi Planlama,

süreçlerinde sağlıklı bir İLETİŞİM ve KATILIM sistemine göre davranmak, önerilen "eylem planı"nın vazgeçilmez ilkesidir. Ancak, bu aşamadan sonra, aynı ilkelerde devamlılığa paralel olarak, kararların ve öncelikli konuların uygulamaya

konulmasında KALICILIK ve SÜREKLİLİK önem kazanmaktadır. Geçmiş uygulamalarda bu açıdan ciddi boşluklar vardır. Nitekim, saha gözlemleri, kamulaştırma, bedellerin ödenmesi, konut ve arazi tahsisleri ile yeni yörelere intikal işlemlerinden sonra toplulukların, bu işlemlere destek sağlayan ve müdahale eden kamu kuruluşlarıyla ilişkilerinin koptuğunu ya da yer değiştirmeyen topluluklarla sürdürülen normal ilişkilere dönüştüğünü göstermiştir. Gönülsüz iskân edilen halk "kendi kaderi ile başbaşa bırakılmıştır". Oysa iskân edilen halkın yeni yörelere uyumu, toplumsal ve ekonomik ilişkilerinin güçlenip kökleşmesi, diğer bir deyişle kendine yeterlilik kazanması uzun bir süreyi gerektirmektedir. Kamu müdahale ve desteklerinde devamlılık bu uzun süreçte kaçınılmazdır.

Yeni yerleşim alanlarında yapılacak her türlü uygulamanın "kalıcı" ya da "sürdürülebilir" olmasında, göç eden toplulukların kendine yeterli ve kendi sorunlarını kendilerinin çözebilir hale getirilmesi için, araştırma bulguları ve saha gözlemleri ışığında aşağıdaki hususların önemli olduğu anlaşılmıştır. Bunlar;

- . Gelir Kaynakları ve Gelir Düzeyi,
- . Eğitim-Yayım Hizmetleri ve Örgütlenme,
- . Üretim Girdileri, Kredi Desteği ve Yönlendirme
- . Kamulaştırma ve İskan Mevzuatında Değişiklik Yapma
- . Kamu Kuruluşları Arasında Koordinasyon Sağlama
- . Uygulamalarda İzleme ve Değerlendirme

olmak üzere altı ana başlık altında toplanmaktadır.

a. Gelir Kaynakları ve Gelir Düzeyi

Arazileri kamulaştırılan ve üretim sistemleri dağılan

hanelere yeni yörelerde üretim amacıyla başta toprak olmak üzere konut ve bazı üretim araçları edindirilmektedir. Bozulan üretim sistemini yeniden kurmak için geçen zamanda hanelerin gelir düzeyleri açılmakta "mevcut olanı tüketme" zorunluluğu doğmaktadır. Tek faktör olmamakla beraber, yeniden yerleştirme sürecinde ekonomik amaçlı proje uygulamalarının kalıcılığı faaliyetlerden elde edilen gelir düzeyi ile doğrudan ilgilidir. Gelir düzeyinin yeterli hale getirilmesinde ve bu amaçla yapılacak eyleme yönelik plan ve programlarda şu konular üzerinde önemle durulması gerekmektedir.

(i) Yeni yerleşim yerlerinde ilgili hanelerin özelliklerine uygun tarım ve hayvancılık tekniklerini daha ileri bir düzeye çıkaracak olanakların yer değiştirme eyleminden önce *entegre bir yaklaşımla* planlanması ve gereken önlemlerin alınması,

(ii) *Hedef grup yaklaşımıyla* topraksız haneler ya da istan edilen yerleşimlerde yeterince toprak bulunmaması nedeniyle açıkta kalanlar ile köyde kalan bir kısım hanelere yönelik olarak alternatif iş yaratma stratejilerinin geliştirilmesi,

(iii) Hane büyüklükleri, toprak kalitesi, ürün ve ürün maliyeti ile pazar fiyatları dikkate alınarak *optimum işletme* büyüklüklerinin belirlenmesi,

öncelikli konular arasında yer almaktadır.

b. Eğitim-Yayım Hizmetleri ve Örgütlenme

Gelir düzeyinin yükseltilmesi ve gelir kaynaklarının rasyonel kullanımı için kamu kuruluşları tarafından ya da

aynı amaçla kurulmuş özel şirketler tarafından çiftçilere, kadınlara ve tarım sektörü dışında istihdam edilen nüfusa her türlü eğitim ve yayım hizmeti düzenli ve sürekli bir şekilde sağlanmalıdır. Bu konulardaki ekinliklerde;

- (i) İletişime, katılımcılığa ve işlevselliğe önem veren, teoriden ziyade uygulamaya yönelik olan programların geliştirilmesi ve gruplara yönelik uygulanması,
- (ii) Yeni yerleşimlerde, başlangıç yıllarında "proje kurulu", "köy kurulu" ve daha sonraki dönemlerde "kooperatif" veya "şirket" tipi resmi ve yarı-resmi örgütlenmelerin teşvik edilerek halkın örgütlü davranışının güçlendirilmesi,

dikkat edilmesi gereken ana unsurlar arasındadır.

c. Üretim Giderleri, Kredi Desteği ve Yönlendirme

Bozulan sosyal ve ekonomik dengelerin yeni yerleşim alanlarında yeniden kurulması, yalnız ekonomik alanda alınacak önlemlerle ve yeni yerleşimlerde sadece tarımsal kalkınmayla gerçekleşemeyeceği, diğer faktörlerin; sanayileşme ve özel girişimcilik stratejileri, istihdam politikaları, eğitime paralel olarak sağlık, konut, ulaşım vb gibi birbirleriyle ilişkili bir çok etkenin birlikte düşünülmesi gereği bugün herkes tarafından kabul edilmektedir. Yeni ortamlara daha hızlı bir uyum ve ekonomik faaliyetlerde kalıcılığı sağlamak bakımından aşağıda belirtilen hususlara gereken önemin verilmesi gerekmektedir.

- (i) Gerek iskâna tâbi olanlar, gerekse kamulaştırma bedelini alarak ortamlarını kendileri hazırlayacak olanlara yatırım ve iş kurmalarına imkan veren kamulaştırma bedelleri ya peşin verilmeli ya da çok

kısa vadelerde taksitlere bağlanmalıdır. Ödemelerde paranın zaman içindeki değer kaybı mutlaka dikkate alınmalıdır.

(ii) Kamulaştırma bedelleri kısa vadelerde ya da peşin ödenemediği hallerde, yerine yeterli miktarda ve düşük faizli kredi sistemini uygulamak, bir alternatif olarak düşünülmelidir.

(iii) Özellikle iskâna tâbi olan hanelere sağlanacak teşvik, tarımsal girdi ve krediler bireylere değil, üreticiler adına fakat onların üyesi bulunduğu "kooperatif", "birlik" ya da "şirket"lere verilmelidir. Kredilendirme işlemlerinde formaliteler basitleştirilmeli, iskâna tâbi olan hanelere için özel bir fon kurulmalıdır.

Araştırma bulgularına göre, iskâna konu olan haneler kamulaştırma bedellerini %69.7 oranında topluca değil bireysel olarak almak istemektedirler. Buna rağmen, başta topraksız haneler olmak üzere bedellerin savurganca kullanımını önlemek için hedef gruplar üzerinde gereken ikna çalışması dikkatle yapılmalıdır. Büyük arazi sahiplerinin bu kapsamın dışında tutulmasında toplumsal değişim açısından bazı yararlar olduğu düşünülebilir.

(iv) Yatırım alanları, projelendirme, kredi ve kaynak kullanımı ile mesleki eğitim ve üretim konularında özel bir danışmanlık organizasyonu kurulmalı ve bu organizasyon kanalıyla kaynakların rasyonel kullanımı sağlanmaya çalışılmalıdır.

(v) Kamulaştırma bedellerinin bir bölümü, GAP Bölgesi'nde, iskâna tâbi hanelerin de ortağı olacağı bazı tarımsal

sanayi tesislerinin kurulması için kullanılabilir. Bu alanda geçmişte yaşanan ve çoğu başarısız olan deneyimler ışığında aynı hataların tekrar edilmemesi için gerekli teknik, mali ve idari önlemler alınmalıdır.

Kamulaştırma bedelini bireysel olarak kullanmayı tercih eden hanelere, bu tercihlerine rağmen kaynaklarını en etkin şekilde kullanmaları için yönlendirici hizmet verilmelidir. Örneğin, özelleştirilecek işletme / fabrikalardan hisse senedi veya kurulmakta olan barajların enerji gelirlerinden pay almaları düşünülmelidir.

- (vi) Araştırma, projelendirme, eğitim, yönlendirme ve destek hizmetleri sağlamak amacıyla, GAP bünyesinde ve ilgili köy ve hanelerle yakın temas içersinde çalışacak bir ekip oluşturulmalıdır. Bu ekip içinde farklı disiplinlerden gelen uzmanlar yer almalı ve sorunlara çok boyutlu yaklaşılarak çözümler üretilmelidir.

d. Kamulaştırma ve İskan Mevzuatının Güncelleştirilmesi

Baraj göl aynasında kalan köylerde kamulaştırma ve halkın yeniden yerleştirilmesi ile ilgili mevcut yasa ve yönetmeliklerde, GAP ile birlikte meydana gelen sorunlara ve doğan ihtiyaçlara yanıt veremede önemli engeller bulunmaktadır. Bu nedenle, bu raporun ilgili bölümünde de ayrıntılı olarak irdelendiği gibi, sorunların çözümü amacıyla "*insanı merkez alan*" bazı yasal düzenlemelere; mevcut mevzuatta tadilata gereksinim vardır. Bu gereksinim karşılanmadığı, güncel sorunlara yanıt verecek hale getirilmediği sürece uygulamalardan başarılı sonuçlar almak,

"gönülsüz göç etme"yi "gönüllü göç"e dönüştürmek ve projeyi sağlıklı, kalıcı bir temelde geliştirmek mümkün görülmemektedir.

- Söz konusu alanlarda ilgili yasa ve uygulamaların çok eksiği olabilir. Ama sorunun bu münferit saptamaları aşan bir boyutu vardır: GAP gibi büyük kapsamlı ve çok sayıda insanın konumlarını gerek mülkiyet ilişkileri gerek toplumsal ve kültürel bağlamda esastan değiştiren projeler, olağan uygulamalar için çıkartılan kanunlarla yürütülemez. Ülkenin herhangi bir yöresinde bir ilkokul yapmak için başvurulmuş kamulaştırma mevzuatı ile, ülkenin yaklaşık yüzde 10'u bir coğrafyada ve bir o kadar oranda nüfusu ilgilendiren sahada yapılacak kamulaştırmaların tâbi olduğu mevzuat aynıdır! Bu durum, salt hukuki bir darboğaz yaratılmakta, ama tüm hedefleri rayından çıkartan, zaman, emek, para ve toplumsal değer kayıpları yaratmaktadır. Böylesi büyük bir entegre projenin hakettiği ve hatta zorunlu kıldığı "özel düzenlemeler", amaçlanan hedefleri yeknesak bir çatı altında gerçekleştirmeye yönelmiş olarak tasarlanmalı ve çıkarılmalıdır.
- Aynı yaklaşım iskân olgusu için de gösterilmelidir. 60 yıl önce muhacir, göçmen ve çingene nüfusu yerleştirme amacıyla çıkartılan bir yasa, bir takım rötüşlerle GAP için de uygun kılınmaya çalışılmış, ancak getirilen onca değişiklik ve ek maddeye karşın, yamalı bir görüntüyü aşır da, anılan projeye destek olacak niteliğe kavuşmamıştır. Geçen onca zaman ve yaşanan Keban deneyimine karşın, yörenin ve projenin gereklerine uyarlı bir iskân mevzuatı ortaya konamamış, toplumsal ve insani boyutun "teknik" bir boyut olan "büyüme" içinde erimesine kayıtsız kalınmıştır. Bir başka deyişle, kendi başına bir "büyüme"nin toplumsal boyutu da içeren

"kalkınma" ile özdeş olmadığı yeterince farkedilememiştir.

e. Kamu Kuruluşları Arasında Koordinasyon

Yapılan araştırma kamulaştırma ve yeniden yerleştirme konusunda rol oynayan, örgütsel açıdan yaklaşık 200 kuruluşun (yerel birimler, idareler, kurumlar) bulunduğunu ortaya koymuştur. Sadece Proje'de rol üstlenen merkezi birimlerin sayısı 100'e yakındır. Pratikte bu kuruluşlar arasında herhangi bir koordinasyondan söz etmek mümkün değildir. Hatta çoğu kez farklı kurum ve kuruluşların yetki ve görev alanlarında çakışma ve çatışmalar meydana gelmekte, en basit idari işlevler bile büyük zaman ve para kaybı olmadan yerine getirilememektedir.

Bu durum, yeni gereksinimlere uyan, aynı amaca yönelik işlevleri yerine getiren kuruluşlar arasında yeni bir eşgüdüm ve yapılanmayı gündeme getirmektedir. Koordinasyon sorunu, sadece merkezi hükümet kuruluşları ile taşra örgütleri arasında değil, bunların yerel ve bölgesel örgütleriyle olan ilişkileri ile de ilgilidir.

Tüm bu gerçekler, bölge düzeyinde eşgüdüm sağlayacak yeni bir organizasyonun gereğini ortaya koymaktadır. GAP'ta Bölgesel Kalkınma Ajansı'nın kurulması ve faaliyete geçmesi bu açıdan önemli bir boşluğu giderecektir.

- Bölgedeki uygulama, yerel yönetimleri dışlayan ve çözümleri merkezi idare tekelinde tutan yapıdadır. Zaten yeterince güçlü ve gelişkin olmayan yerel idare geleneği, GAP uygulamasında neredeyse tümünden kenarda bırakılmış, bunun sonucu bölge insanının projeye katılımı ve sahiplenmesi gerçekleşmemiştir.

- Yürürlükteki mevzuatı zorlamadan da gerçekleştirilebilecek olan bazı uygulamaların yararı, yeterince farkedilememiştir. Örneğin, bölgede özellikle kamulaştırma nedeniyle fazla olan dava yükü, mahkeme ve yargıç sayısının artırılması ve uzman mahkemelerin kurulmasıyla, vergi ve tapu dairelerinin örgüt ve eleman açısından desteklenmesiyle büyük ölçüde hafifletilebilirdi. Ancak, bölgenin bu açıdan rekor sayılabilecek dava yükü, ülkenin en az sorunlu yöresindeki kadar bir örgüt ve eleman ile çözülmeye çalışılmaktadır.
- Bölgede yaşanan gerek kamulaştırma, gerek iskân uygulaması, Türkiye'deki idare-birey ilişkilerinin geleneksel yapısını bir kez daha göstermiş, "paylaşılmayan otorite geleneği", bu uygulamalarda katılımı içermeyen, tek taraflı belirleme ve icra etme ile sürdürülmüş ve diyalog aranmamıştır. Eğitim olanakları ve düzeyi zaten ülke ortalamasının çok altında olan bölge insanı, devletin bir açıklama ve bilgilendirmeden yoksun soğuk yüzlü ilan ve tebligatları ve doldurmak zorunda kaldığı karmaşık formları karşısında, umarsız kalmaktadır.
- Kamulaştırmalar nedeniyle bütçeden büyük paralar çıkmasına karşın, hem idare hem de vatandaşlar mağdur olmaktan kurtulamamıştır. Yıllı içinde kıymet takdiri, yıllı içinde bankaya bloke, yıllı içinde çözüm gerçekleşemediği için, gecikmeler sonucu her iki kesim de zararlı çıkmış, Avukat-Yargıç-Bilirkişi'leri zengin eden bir döngü ortaya çıkmıştır.
- Toplulaştırma uygulaması da bir hayal kırıklığı olmuş; amacı kişiyi toprağından ayırmadan verimlilik yaratmak olması gereken bu kurum, bu anlamda bir reform

sağlayamamış; kişiyi toprağından ayırıp başka bir kişiyi oraya getiren uygulamayla anlamsızlaşmıştır. Diğer yandan, DSİ ile Toprak ve Tarım Reformu Genel Müdürlüğü arasında eşgüdüm sağlanamamış, yetkililerin deyişyle "davul ve tomak ayrı birimlerin elinde" olduğundan amaç da gerçekleşmemiştir.

Son olarak, anılan sorunların çözümünde tek başına bir anlam ifade etmese de, üzerinde düşünülmesi gereken bir kurum "Bölge Ombudsmanı"dır. Ombudsman bizde olmayan bir kurum ve uygulama. Dilimize "kamu denetçisi" olarak çevrilen bu terim, vatandaş başvuruları üzerine ya da kendiliğinden harekete geçen ve idareyi hukuka bağlılığı açısından denetleyen bir işlevi anlatıyor. Her türlü belge ve bilgiye ulaşma imkanı olan Ombudsman, çalışma ve raporlarını Parlamento'ya verir, kamuoyuna sunar, bunlar idare tarafından dikkate alınır ve uygulanır. Yani, bir anlamda idari yargının işlevine benzer bir işlevle donatılmıştır, ama yargıdan daha hızlı ve pratik çalışır ve idare ile birey arasındaki uyumsuzlukları çözer. Bu faaliyetin niteliği yargısal sayılamaz, "ama yargı ne denli gelişmiş, az masraflı, biçimcilikten uzak, ne denli vatandaş koruyucu olursa olsun yine de belli biçim kurallarına bağlıdır; zaman alır ve vatandaşa uzaktır. Yönetmelik başvuru yolunda da dağınık ve düzensiz yönetimin sakat işlem ve eylemini kendiliğinden ya da vatandaş başvurusu üzerine düzeltme eğilimi ve alışkanlığı olduğu söylenemez. Vatandaşın yönetim önünde korunması konusunda başta Yönetmelik Yöntem Yasası olmak üzere yapmamız gereken daha çok şey var... Bizde denetimin yeterli olduğu, vatandaş ile yönetim ilişkilerinin iyileştirmeye gereksinimi olmadığı söylenemeyeceğine göre ucuz, basit ve etkili olan bu kurumu benimsememizde yarar olacağı aşiktir". (96) Bu gerçekler, hiç olmazsa, büyük

(96) ULER, Yıldırım, "Ombudsman (Kamu Denetçisi)", I. Ulusal İdare Hukuku Kongresi, 3.Kitap, Ankara 1992, s.1021-1028.

Ölçüde uyumsuzluk yaşanan bölgede böylesi bir kurumun yararını hatırlatmaktadır. Davaların yıllarca sürdüğü, bu süreler içinde hem idarenin hem de bireylerin kazançlı çıkmadıkları bir yana, yürütülmesi gereken işlerin de yargısal sorunun çözülmesine erte'endiği durumlarda, böylesi bir "Bölgesel Ombudsman"ın düşünülmesinde epey yarar görünüyor.

f. Uygulamalarda İzleme ve Değerlendirme

Kamulaştırma ve yeniden yerleştirme sorunlarının çözümü kısa vadede, salt "bedellerin ödenmesi" ve "yeni yörelerde konut ve arazi sağlanması" ile mümkün değildir. Konu, dinamik bir planlama, uygulama, uygulamaları sürekli izleme ve değerlendirmeyi gerektirmektedir.

Bu nedenlerle oluşturulması önerilen Ekip'in görevleri arasında "izleme-değerlendirme" (I/D) işlevi de eklenmelidir. İzleme faaliyetleri halkın katılımıyla ortaklaşa belirlenecek kriterlere göre yapılmalıdır. Plan ve programların öngördüğü proje hedeflerinde elde edilen "başarı" ve "başarısızlıklar" her yıl bir rapor halinde yayınlanmalı ve sonuçların nedenleri tartışılmalıdır. Uygulamalarda karşılaşılabilecek "engeller" ve harekete geçirilmesi olası "potansiyeller" dönemsel olarak yeniden tanımlanmalıdır.

Bu uygulamalar en az beş yıl devam etmelidir.

3. Pilot Uygulama için Öneriler

3.1. Hazırlık ve Organizasyon Çalışmaları

Geliştirilecek Eylem Planı'nın esaslarına ilişkin bu öneriler GAP bünyesinde oluşturulacak bir uzmanlar kurulunda tartışılmalıdır. Planlama çalışmaları bu kurulun alacağı ortak kararlardan sonra fiilen başlatılmalıdır.

Eylem Planı çerçevesinde önerilen Ekip oluşturulmalı ve kısa süreli bir oryantasyon eğitiminden geçirilmeli ve bilahare formasyonu olan ve mümkünse yöre koşullarına yabancı olmayan üyelerin yer almasına dikkat edilmelidir.

3.2. Alanda Pilot Uygulama

Bu aşamada yapılacak uygulamalar "pilot çalışma" niteliğinde olacak ve gelecek uygulamalara yol gösterici deneyimlerin kazanılmasına yardımcı olacaktır.

Alan çalışmasına ilk etapta, 'Masankeyf'in etkileneceği İlisu ve Halfeti Barajları'nın göl aynasında kalacak olan yerleşimlerde başlanabilir. Örneğin, fiziki yerleşim için alternatiflerin belirlendiği ancak istihdam ve toplumsal konularda ayrıntılı bir çalışmanın henüz başlatılmadığı bu yörelerde "insanı merkez alan" bir yaklaşımın denenmesi; modelin pratikte sağlayacağı "başarılar", uygulamadaki "zaaflar"; ile yöredeki "potansiyel" ve bu potansiyeli harekete geçirmede karşılaşılan "engeller" alanda bizzat yaşayarak ortaya konulmalıdır.

3.3. Değerlendirme

Bu pilot uygulama, aynı zamanda Ekip Üyeleri için bir işbaşında eğitim uygulaması olarak da tasarlanmalı, sonuçlar yakından izlenmeli ve değerlendirilmelidir.

Değerlendirme ölçütleri ile başarı ya da başarısızlık göstergeleri bizzat kamulaştırma ve yeniden yerleştirme konusu olan halkla birlikte, katılımcı bir yaklaşımla oluşturulmalıdır.

Değerlendirme sonuçları yöre halkı, kamu kuruluşları, DPT, basın-yayın ve GAP Bölge ve Merkez organizasyonlarında tartışılmalıdır.

KAYNAKÇA

- AÇIKALIN, Oya, "Yeniden Yerleştirme ve İstihdam Eğilimleri", GAP Bölge Kalkınma İdaresi, 1990, yayınlanmamış hizmetiçi rapor.
- Anadolu Kalkınma Vakfı, "Kayraktepe İskân Planlaması", Ankara, 1993, Çoğaltma.
- ARCAK, Ali, Kamulaştırma Kanunu, Ankara, 1990.
- ATAY, Mahmut, "Keban Barajı Nedeniyle Elazığ'da 1800 Evler Mahallesine Göç Edenlerin Kentlileşme Sorunları", Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.
- AYDEMİR, Kutfettin, "Türkiye'de Yapılan İskan Çalışmaları, 2510 sayılı Kanun Uygulamaları ve Uygulamada Karşılaşılan Darboğazlar", yayınlanmamış Rapor.
- BAĞIŞ, Ali İhsan, Southeastern Anatolian Project, The Cradle of Civilisation Regenerated (Güneydoğu Anadolu Projesi, Medeniyetin Beşiğinde Yeniden Doğuş), 1989.
- BANK-SEN, Türkiye Bankacılık Sistemi, 1993, İstanbul.
- BURTCHEK, David, Report On a Visit To Turkey to Review Resettlement in Relation to Four Hydropower Projects, World Bank, 1986.
- ÇORBALI, Halim, "GAP Alanında Kadastro Planlaması", GAP 1. Urfa-Harran Kalkınma Sempozyumu, Ankara, 1988.
- DEUTSCH, Karl W., Nationalism and Its Alternatives, New York, 1969.
- DOĞANAY, Filiz, "Ulusal Planlama İçinde Yeniden Yerleşim Politikaları" Yerleri Baraj Altında Kalanların Yeniden Yerleştirilmeleri Semineri, DSİ ve Dünya Bankası, 1-5 Kasım 1993, Fethiye.
- DPT, Güneydoğu Anadolu Projesi Master Planı Çalışması, Cilt 1,2,3,4, Ankara, 1990.
- DPT, İller İtibarıyla Çeşitli Göstergeler, 1993.

- DSİ 1991 Yılı Hukuk Müşavirliği Faaliyet Raporu, Ankara 1992.
- DİE, 1991 Genel Tarım Sayımı, Ankara, 1992.
- DİE, GAP İl İstatistikleri 1993.
- DİE, Kasım 1993'de Türkiye Ekonomisi, 1993, Ankara.
- DİE, Tarım İstatistikleri Özeti 1991, 1993, Ankara.
- DİE, Tarımsal Yapı ve Üretim 1990, 1993.
- Egnrais FAO 1990, Birleşmiş Milletler, Roma.
- ERDOĞAN, M.Murat, "Güneydoğu Anadolu Projesi Bölgesi'nde Seçmen Davranışları", 1970-1990 (yayınlanmamış master tezi).
- ERGUN, Tuğay, "Bölgelerarası Dengesizliklerin Giderilmesinde Bölgesel Örgütlenmelerin Önemi: Tennessee Valley Authority", Amme İdaresi Dergisi, Cilt. 26, Sayı 1, Mart 1993, s.71-82.
- EVRİM, M., "İslah Politikaları" 2000'lere Doğru Türkiye Hayvancılığı Kongresi, 9-10 Haziran 1993, Ankara.
- FEARNSIDE, Philip M., "China's Three Gorges Dam: "Fatal" Project or Step Toward Modernization?" World Development, 1988, Vol.16, N.5, pp.615-630.
- GEİSER, Peter, "Cairo's Nubian Families", International Journal of Sociology of the Family, 1981, Vol.11, Part:2, pp.285-312.
- GOLDSMITH Edward and McCULLY Patrick, "De la Construction des Barrages", Entwicklung /Development, No.41/1993, DDA, Bern.
- GOUBET, Andre, "Les Barrages: Histoire-Roles et Risques", PCM, s.15, Şubat 1985.
- GÖKÇE, Birsen, Ağın ve Keban Köylerinin Sosyo-Ekonomik Durumu, Bildiri Özetleri, Türk Sosyal Bilimler Derneği ve ODTÜ Sosyoloji Bölümü, Ankara, 1989.
- GÖKÇE, Birsen, Bir İç İskân Uygulaması Olarak Dönerdere Kövü ve Toplumsal Sorunları, Samsun, 1985, çoğaltma.

GÖKÇE, Birsen, Gecekondularda Aileler Arası Geleneksel Davranışmanın Çağdaş Organizasyonlara Dönüşümü, Başbakanlık Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı, Ankara, 1993.

GÖKÇE, Birsen, Toplumsal Bilimlerde Arastırma, Savaş Yayınları, 2.Basım, Ankara 1992.

Güneydoğu Anadolu Projesi, 1992 Durum Raporu.

GÖRBÜZ, Mahir (Hazırlayan), Türkiye Tarımı 1993, Yapı, Gelişim, Sorunlar, Çözümler, TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası, Şubat 1993.

HAFNER, A.James, "Urban Resettlement and Migration in Northeast Thailand: The Specter of Urban Involution", The Journal of Developing Areas, Vol. 14, July 1980, pp.483-500.

KARAER, Tacettin, ÖKTEM, M. Kemal, "Güneydoğu Anadolu Projesi'nin Yönetmel Boyutu Üzerine", Amme İdaresi Dergisi, Cilt 21, Sayı 2, Haziran 1988, s.37-61.

KIR, İbrahim, "GAP'tan Önce Harran Kasabası'nın Sosyal Yapısı", Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ, 1993, (Basılmamış Doktora Tezi).

KONGAR, Emre, Toplumsal Değişme, İstanbul 1972.

Kültür Bakanlığı, Milli Kütüphane Başkanlığı, GAP Bibliyografyası, Ankara, 1990.

La Mediterranee inquiete, Datar/Editons de l'Aube, Paris, 1993.

McDONALD, Michael J. and MULDOWNY John, TVA and Dispossessed: The Resettlement of Population in the Norris Dam Area, University of Tennessee Press, 1982.

MERTON, Ralph, The Study of Man, New York, Applecentry Crofts, 1936.

MERTON, Robert K., Social Theory and Social Structure, Glenceo Ill: The Freepress, 1964.

MUTLU, Servet, "Bölge Gelişmesinde Temel Etmenler ve Türkiye'de Durum", Amme İdaresi Dergisi, Cilt 25, Sayı 3, Eylül 1992, s.93-129.

OZANKAYA, Özer, Toplumbilime Giriş, SBF Yayın No:103, Ankara, 1977.

ÖZER, Ahmet, Güneydoğu Anadolu ve GAP Gerçeği, Damar Yayınları, Ankara, 1990.

PİRLER, Orhan, "Köylerde Kamulaştırma İşleri", Amme İdaresi Dergisi, C .XXI, Sayı 4, Aralık 1988.

RALPH, Mills-Tettey, "New Bussa: The Township and Resettlement Housing", TWPR, 1986, Vol.8 (1), pp.31-49.

SOYSAL, Mümtaz, Anavasanın Anlamı, İstanbul 1986.

SİLİER, Oya, Keban Köylerinde Sosyo-Ekonomik Yapı ve Yeniden Yerleşme Sorunları, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara, 1976.

TKB, Sanayi, Turizm ve Ev Pansiyonculuğu Kredileri İlke ve Şartları-1993.

TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası, Türkiye Tarımı 1993, Ankara, 1993.

TUĞRUL, İbrahim, "GAP Örneğinde Sosyolojik Yaklaşım ve Araştırmanın Kalkınma Projelerinin Tasarlanması ve Uygulamasına Katkıları", 3-5 Kasım I. Ulusal Sosyoloji Kongresi'nde sunulan bildiri, 1994, İzmir.

TZOB, "2000'lere Doğru Türkiye Hayvancılığı" Kongresi, 9-10 Haziran 1993, Ankara.

T.C. Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, Emlak ve Kamulaştırma Talimatı, DSİ Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara, 1990.

T.C. Ziraat Bankası, Türkiye Tarımsal Üretim Değeri, 1990, Ankara.

ULER, Yıldırım, "Ombudsman (Kamu Denetçisi)", I. Ulusal İdare Hukuku Kongresi, 3.Kitap, Ankara 1992, s.1021-1028.

YASA, İbrahim, Türkiye'nin Toplumsal Yapısı, TODAİE, Ankara, 1973.

YILMAZ, Ejder, Hukuk Sözlüğü, 3.Baskı, Ankara 1985.

İGEME, Dış Ticaret ve Yatırım Mevzuatı-1993.

ŞEKER, Murat, Güneydoğu Anadolu Projesi, Sosyal ve Ekonomik Sorunlar.

EK 1 : KAYNAKLARIN ETKİN KULLANIMINA YÖNELİK ÖNERİLER

A. BÖLGE'NİN İSTİHDAM DURUMU VE EKONOMİK YAPISI

GAP Bölgesi genelinde iktisadi yaşam çok boyutlu bir görünüm sergilememektedir. Bölgenin coğrafi konumunun yarattığı sıkıntılar ve ekonomik kaynakların Bölge genelinde çok kısıtlı olması, GAP'ın ekonomik yapısını belli sektörlerle sınırlamaktadır. Şu an için Bölge'de en yaygın sektörler tarım, tarıma dayalı sanayi ve son yıllarda GAP'nin gelişmesiyle birlikte ortaya çıkan hizmet sektörüdür. Bu üç sektör, hem Bölge'nin koşullarına daha uygun olduğu için, hem de yarattıkları istihdam ve katma değer açısından diğer sektörlerden daha çok önem taşımaktadır. Ancak GAP Bölgesi'nin bu ekonomik yapısı Bölge'nin en önemli sorunu olan işsizliğe bir çözüm getirememektedir. İşsizlik ise sadece ekonomik bir sorun değil, aynı zamanda birçok toplumsal problemin kaynağıdır. Kişilerin iş bulamamak ya da ailesini geçindirecek derecede gelir sağlayamamaktan dolayı başka yerleşim yerlerine göç etmeleri, gittikleri bölgelerde hem ekonomik, hem de toplumsal açıdan yeni sorunlara yol açmaktadır. Ayrıca Türkiye, özellikle de Bölge ekonomisine büyük zararları olan yıkıcı örgütlerin çoğunlukla insan gücünü bu işsiz kitlelerden sağladığı da bilinmektedir. Bu

derece önemli boyutlarda sorunlara yol açan işsizlik karşısında, Bölge'de hedef olarak gösterilecek yatırım sektörlerinin çok iyi belirlenmesi ve istihdam kapasitelerinin yüksek olması gerekmektedir.

Çizelge 1, GAP illerinde iktisaden faal nüfusun, "12+" yaş ve genel nüfusa oranlarını göstermektedir. "12+" yaş grubunun çalışabilecek nüfusu temsil ettiği düşünülürse, Gaziantep dışındaki GAP illerinde, bu grubun toplam nüfusa oranlarının genel Türkiye oranının ortalama 10 puan altında olduğu görülmektedir. Bu, çalışabilir nüfusun kendi illerinde barınmadığını, ekonomik koşullar yüzünden göçe zorlandığını ve Bölge'de doğurganlık oranının çok yüksek olduğunu göstermektedir. Burada ilginç olan bir diğer nokta, aynı illerdeki iktisaden faal nüfusun, "12+" yaş grubundaki

ÇİZELGE 1: TOPLAM VE "12+" YAŞ NÜFUS İÇİNDE İKTİSADEN FAAL NÜFUSUN PAYI

İller	Toplam	"12+" Yaş	B/A	İktisaden	C/B	C/A	C'de Olup	D/B	D/A
	Nüfus	Nüfus		Faal Nüfus			İş		
	A	B	%	C	%	%	D	%	%
Adıyaman	513131	317280	61.83	219040	69.04	42.69	16349	5.15	3.19
Batman	344689	197262	57.23	122425	62.06	35.52	10505	5.33	3.05
Diyarbakır	1094996	664618	60.70	412197	62.07	37.67	47490	7.15	4.34
Gaziantep	1140594	755586	66.24	414019	54.79	36.30	31941	4.23	2.80
Mardin	557727	323005	57.91	216217	66.94	38.77	19467	6.03	3.49
Siirt	243495	138289	56.81	93599	67.68	38.45	6176	4.47	2.54
Sanlıurfa	1001455	603457	60.26	378927	62.73	37.84	29115	4.82	2.91
Sırtak	262006	149440	57.04	107291	71.80	40.95	3958	2.65	1.51
GAP	5158013	3148937	61.05	1964015	62.37	38.08	165001	5.24	3.20
Türkiye	57473035	40783431	70.96	24726601	60.63	43.02	1314708	3.30	2.34

Kaynak: Çizelgeki oranlar DİE, 1990 Nüfus Sayımı verilerine dayanarak hesaplanmıştır.

nüfusa oranının, Türkiye oranından ortalama 2 puan daha fazla olmasıdır. Bu da Bölge'de çalışma hayatının daha erken yaşlarda başladığını göstermektedir. Gaziantep'te ise, incelenen iki oranda da Türkiye rakamlarına yakın bir sonuç çıkması, ilin diğer illere göre daha yüksek bir gelişmişlik düzeyine ulaştığını ortaya koymaktadır. İktisaden faal nüfus içindeki iş arayanlar grubu da, Şırnak dışındaki bütün illerde Türkiye rakamından yüksektir. Eğer Şırnak'taki bu durum ilin genel nüfusunun çok düşük olması ile açıklanırsa, diğer illerdeki iş arayanların oranı Bölge'den dışarıya verilen göçü açıklamaktadır.

İktisaden faal nüfusun üretim faaliyet kollarına göre dağılımı ve bu kolların Türkiye üretim faaliyet kolları içerisinde yarattığı katma değer payları Çizelge 2 ve Çizelge 3'de gösterilmektedir. Çizelge 2'de gösterilen üretim kollarından toplam içindeki paylarına göre, tarım, imalat sanayii, inşaat, ticaret ve çeşitli hizmetlerin en fazla istihdamı sağlayan sektörler olduğu görülmektedir. Ancak istihdam açısından öncü sektör tarımdır. Gaziantep dışındaki illerde, tarımın toplam istihdam içinde payı ortalama yüzde 70 dolayında iken, bu oran Gaziantep'de yüzde 50'ye düşmektedir. Yarattığı istihdam açısından imalat sanayii, Gaziantep'de yaklaşık yüzde 16'lık bir payla hem diğer sektörlerden, hem de diğer illerdeki imalat sanayii istihdam oranlarından daha yüksek bir paya sahiptir. Diğer illerde ise, imalat sanayi istihdam oranı ticaret ve inşaat sektörleriyle hemen hemen aynıdır. Burada dikkat çekici bir nokta, Gaziantep dışındaki illerde, toplumsal ve kişisel hizmetlerin tarımdan sonra en fazla istihdam yaratan sektör haline gelmesidir ki, bu da GAP'nin Bölge'de gelişmesine yol açtığı bir sektör olarak düşünülebilir.

Toplam nüfusun yaklaşık yüzde 9'unu, toplam iktisaden faal

nüfusun da yaklaşık yüzde 8'ini barındıran GAP Bölgesi'nin, Gayri Safi Yurtiçi Hasıla'daki payı ancak yüzde 4 dolayındadır. GSYH'nın bu kadar düşük olması, hem öncü olarak gösterilen sektörlerin, hem de diğer sektörlerin etkin çalışmadığını göstermektedir. Çizelge 3, Bölge'de yaratılan katma değer, Türkiye'ye en fazla katkıyı tarım ve inşaat sektörlerinde yaptığını göstermektedir. Bununla beraber, GAP Bölgesi'nde tarımsal üretim diğer bölgelere göre daha elverişsiz koşullarda yapılmaktadır. Bölge'de kuru tarım yaygındır ve bu durum hem ürün çeşitlenmesine engel olmakta, hem de üretim verimlerinin düşmesine yol açmaktadır. Modern girdi kullanımı diğer bölgelere oranla daha düşüktür. Bu sorunlar ancak GAP'nin gerçekleşmesi ile ortadan kalkacaktır. Tarımsal üretimdeki bu sorunlar, tarıma dayalı sanayiinin hammaddesini oluşturduğu için orada da sorunlar doğurmaktadır.

Bölge imalat sanayii genellikle tarıma dayalı sanayilerden oluşmaktadır. Burada da en yoğun olarak dokuma ve giyim eşyası sanayi ile gıda ve içki sanayii görülmektedir. Gaziantep ve daha az olmakla birlikte Diyarbakır diğer sektörlerin de geliştiği illerdir. Ancak tüm illerde yapılan yatırımların geneli küçük ve orta ölçekli olup özel sektöre aittir. Kamu yatırımları ise büyük ölçekli, fakat çok az sayıdadır. İmalat sanayii, hem kaynakların üretken kullanılabilmesini sağlaması açısından, hem de emek yoğun üretimlerde yüksek istihdam olanağı yaratması açısından Bölge'nin geleceği için önemli ve geliştirilmesi gereken bir sektördür. GAP'nin çalışması ile birlikte hem çeşit, hem de miktar olarak çoğalacak olan tarımsal üretim, tarıma dayalı sanayilere bol hammadde sağlayacaktır. Onun için yatırımcıların çeşitli politikalarla tarıma dayalı sanayilere yönlendirilmesi gerekmektedir. Bu sektörlerde sağlanacak gelir artışı hem sermaye birikimine yol açacak, hem de diğer sektörleri de Bölge'de zamanla cazip hale

ÇİZELGE 2: İKTİSADEN FAAL NÜFUSUN ÜRETİM FAALİYET KOLLARINA GÖRE DAĞILIM ORANI

İller	Toplam	A%	B%	C%	D%	E%	F%	G%	H%	I%	J%
Adıyaman	100.00	79.18	0.52	4.15	0.16	2.98	3.29	1.42	0.44	7.79	0.07
Batman	100.00	70.00	0.37	6.13	0.21	5.98	4.35	2.59	0.53	9.81	0.03
Diyarbakır	100.00	68.95	0.10	3.10	0.29	4.16	5.15	2.15	0.85	15.00	0.25
Gaziantep	100.00	50.15	0.03	15.93	0.24	4.91	10.09	3.41	1.25	13.49	0.50
Mardin	100.00	74.38	0.13	1.96	0.16	3.00	3.60	2.63	0.44	13.32	0.38
Siirt	100.00	71.61	0.15	2.23	0.18	3.60	3.23	1.81	0.40	16.69	0.10
Şanlıurfa	100.00	71.25	0.01	3.56	0.12	5.22	5.59	2.51	0.59	10.61	0.54
Sırnak	100.00	68.02	0.71	1.21	0.13	4.37	3.20	1.89	0.21	20.21	0.05
GAP	100.00	67.29	0.18	5.94	0.20	4.36	5.65	2.45	0.72	12.89	0.32
Türkiye	100.00	53.66	0.56	11.90	0.34	5.06	7.93	3.32	2.32	14.30	0.61

- A: Ziraat, Avcılık, Ormancılık ve Balıkçılık
 B: Madencilik ve Taşocakçılığı
 C: İmalat Sanayi
 D: Elektrik, Gaz, Su
 E: İnşaat
 F: Toptan ve Perakende Ticaret, Lokanta ve Oteller
 G: Ulaştırma, Haberleşme ve Depolama
 H: Mali Kurumlar, Sigorta, Tasınmazlara ait işler ve Kurumları,
 Yardımcı İş Hizmetleri
 I: Toplum Hizmetleri, Sosyal ve Kişisel Hizmetler
 J: İyi Tanımlanmamış Faaliyetler

Kaynak: DiE, 1990 Nüfus Sayımı, yayınlarındaki verilere dayanarak hesaplanmıştır.

ÇİZELGE 3: ÜRETİM FAALİYET KOLLARI İTİBARIYLA KATMA DEĞERLERİN TÜRKİYE ÜRETİM FAALİYET KOLLARI KATMA DEĞERİ İÇİNDEKİ PAYI (%)

İller	Tarım				Sanayi				İnşaat	Ticaret	Ulaştırma	Mali Mües.	Konut Gelirleri	Serbest Meslek ve Hzm.	İzafi Banka Hizmet Masrafları	Devlet Hzm.	İthalat Vergisi	GSYH
	Toplam	Çiftçilik ve Hayv.	Ormançılık	Balıkçılık	Toplam	Maden. ve Taşocak.	İmalat Sanayi	Elektrik Gaz ve Su										
Adıyaman	0,86	0,90	0,34	0,01	0,10	0,11	0,11	0,03	0,21	0,19	0,28	0,29	0,41	0,11	0,29	0,43	0,12	0,30
Diyarbakır	1,95	2,06	0,07	0,00	0,29	0,62	0,28	0,24	2,76	0,26	0,37	0,79	1,25	1,06	0,79	1,09	0,31	0,81
Gaziantep	1,57	1,65	0,34	0,06	0,69	0,27	0,77	0,46	0,81	1,49	0,94	1,16	1,65	2,00	1,16	1,22	0,78	1,16
Mardin	1,70	1,80	0,05	0,00	0,14	0,44	0,09	0,27	0,61	0,08	0,40	0,48	0,62	0,27	0,48	0,72	0,12	0,50
Siirt	0,66	0,69	0,12	0,01	0,61	2,88	0,50	0,20	0,27	0,10	0,20	0,43	0,52	0,27	0,43	0,48	0,51	0,44
Şanlıurfa	2,12	2,24	0,13	0,00	0,12	0,10	0,12	0,16	1,83	0,15	0,52	0,68	0,94	0,75	0,68	0,74	0,15	0,68
GAP	8,86	9,34	1,05	0,08	1,95	4,42	1,87	1,36	6,49	2,17	2,51	3,40	4,87	4,19	3,40	4,20	1,48	3,45
Türkiye	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

Kaynak: DIE, GAP II İstatistikleri-1993.

**B. YATIRIMLARI DESTEKLEME-TEŞVİK
POLİTİKALARI VE BARAJ YAPIMINDAN
ETKİLENECEK HANELER İÇİN YATIRIM ALANLARI**

**1. Yatırımları Destekleme
Ve Teşvik Politikaları**

GAP Bölgesi kapsamında geliştirilmesi hedeflenen sektörler belirlenirken öncelikle destekleme ve teşvik politikaları, GAP illerinin çeşitli sektörlerdeki yatırım ve üretim potansiyelleri ve Bölge'ye yapılacak değişik yatırımlarda gerekli olan minimum sabit yatırım tutarları incelenmiştir. Yatırım yapılacak sektörlerin belirlenmesi, belli bir alanda Bölge'ye içeriden ya da dışarıdan gelen yatırımcılara, yatırım kararı aşamasında rehberlik edecektir. Bu tür bir çalışma aynı zamanda, göl aynasında kalacak hanelerin eline geçecek kamulaştırma bedellerinin üretken yatırımlara yönelip etkin bir biçimde kullanılmasına yardımcı olacaktır.

Yalnızca GAP Bölgesi için değil, Türkiye'nin ekonomik ve toplumsal gelişmişlik yönünden değişiklik gösteren tüm bölgelerinde yapılacak yatırımlara verilen destek ve teşviklerde üç kuruluş çok önemli rol oynamaktadır. Bunlar Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı (HDTM), Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. (TKB) ve T.C.Ziraat Bankası (TCZB)'dir.

HDTM tarafından verilen teşvik belgeleri, yatırımın yapılacağı sektöre ve yatırım yörelerine göre, hem teşvik çeşidinde, hem de teşvikin tutarı ve uygulanma sürecinde farklılıklar göstermektedir. Çizelge 4-A'da görüldüğü gibi yatırımların yapılacağı yöreler dört bölgeye ayrılmıştır.

Konu kapsamında olan GAP illerinden Gaziantep dışında kalan diğerleri "1.Derecede Kalkınmada Öncelikli Yörelere (1.Der.K.Ö.Y.)'e girerken, Gaziantep "Normal Yörelere" kapsamında incelenmektedir. Burada dört bölge içerisinde 1.Der.K.Ö.Y.'de verilen teşvikler çeşitli açılardan yatırımcılara en fazla avantaj sağlayan uygulamalardır. Bu bölgede teşvik belgesi alt sınırı ve başvuru teminatları diğer bölgelere göre daha düşük miktarlarda uygulanırken, yatırıma başlangıç aşamasında ya da üretim sürecinde de diğer bölgelere göre daha avantajlı uygulanan birtakım istisnalar ve muafiyetler vardır. Çizelge 4-B'de gösterilen sektör bazında verilen teşvikler incelendiğinde, GAP illerinde yapılabilecek yatırımlarda, üretime dönük olmayan ve sadece çevre kirliliğini önlemeye yönelik yatırımlar; teşvik belgesi alt sınırı ve başvuru teminatı miktarında, toplu konut ve basın-yayın sektörü yatırımları; bulundurulması gereken minimum özkaynak oranında, tarımsal ve su ürünleri sektörü yatırımları; yatırım indirim oranlarında diğer sektörlerle göre avantajlı gözükmektedir. Yine 1.Der.K.Ö.Y.'deki eğitim, her türlü sağlık ve turizm yatırımları; gümrük muafiyet oranında, tekstil terbiyesi, otomotiv ve otomotiv yan sanayi, demir-çelik, tarım ve tarıma dayalı sanayi ve mermer sanayi sektörleri; yatırımları ve döviz kazandırıcı hizmetleri teşvik fonu kaynaklı kredilerde diğerlerine göre daha elverişli koşullara sahiptir. Ayrıca yukarıda adı geçen sektörlerden tarım-tarıma dayalı sanayi ve her türlü eğitim ve sağlık yatırımları, ithalatta fona tâbi olmayan yatırımlardır.

Teşvik tedbirlerinden yararlanabilecekler; "Teşvik tedbirlerinden sermaye şirketleri, kooperatifler ve iş ortaklıkları tarafından yapılan yatırımlar istifade edebilmektedir. Ancak, kamu kuruluşları, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, gelirin yarısından fazlasını kamu görevi niteliğindeki işlere harcayan ve

Bakanlar Kurulu'nca vergi muafiyeti tanınmış olan vakıflar ile 11/7/1972 tarihli ve 1606 sayılı kanunla vergi, resim ve harçlardan muaf tutulması öngörülen dernek ve kurumların yapacağı yatırımlarda sermaye şirketi olma şartı aranmaz".(1)

TKB tarafından sağlanan yatırım destekleri, sektör farkı gözetmeden sadece yatırım yörelerine göre bir ayırım yaparak piyasa koşullarından daha düşük faizli ve daha uzun vadeli çeşitli krediler şeklinde olmaktadır. Banka bu kredileri TL ya da döviz cinsinden verebilmektedir.

TL kredileri Banka'nın kendi bünyesinden verilebildiği gibi aynı zamanda Kredi Özel Fonu (KÖF), Kamu Ortaklığı Fonu (KOF), Toplu Konut Fonu (TKF), Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu (KKDF) ve Teşvik Fonu gibi çeşitli fonlardan da kullanılabilir. Tablo 10'dan görüldüğü gibi TL kredileri genel olarak yatırım ve işletme olarak ve daha sonra da gelişmişlik yörelerine göre ayrılmaktadır. Faiz ve vade koşulları yatırım kredilerinde işletme kredilerine göre daha uygun ve 1.Der.K.Ö.Y.'de diğer yörelere göre yatırımcılar için daha fazla avantaj sağlamaktadır.

Döviz kredileri ise kur garantili ve kur garantisiz olarak ikiye ayrılmaktadır. Bu krediyi kullandıran bankalardan biri dışında hepsi krediyi yatırım kredisi şeklinde vermektedir. TKB tarafından kredi tahsis edilecek yatırımlarda aranan koşullar; "Banka teşvik edilmesi devletçe kararlaştırılan her sektöre kredi vermektedir,

a. Yatırımcının anonim şirket olması,

(1) İGEME. Dış Ticaret ve Yatırım Mevzuatı--1993.

b. Yatırımcının teşvik belgesine sahip olması (Türk-Alman Kredi Fonu II kaynağından kredilendirilecek olan işçi şirketleri ile KOF ve TKF kaynaklarından kredilendirilecek K.Ö.Y'deki yatırımlarda teşvik belgesi şartı aranmayabilir).

c. Firma hakkında yapılacak istihbarat sonuçları ve firma ile ilgili ekonomik, mali ve teknik değerlendirmenin sonuçlarının olumlu olması gerekmektedir.

Ayrıca Krediler Yönetmeliği gereğince yatırımcı firmanın uyması gereken koşullar şunlardır;

1. iflas etmemiş veya konkordato ilân etmemiş olması,
2. Vergi, gümrük ve diğer parasal suçlardan, kaçakçılıktan hüküm giymemiş olması,
3. Kamu ihalelerine girmekten yasaklı olmaması, ithalat ve ihracattan men edilmemiş olması,
4. Mali durumu bozulmamış, protestoya maruz kalmamış, düzeltme hakkı olmaksızın karşılıksız çek düzenlememiş veya protesto kaydının kaldırıldığına ve mali durumunun düzeldiğine ilişkin Bankaca kabul edilebilir yeterli belge/bilgi alınmış olması,
5. Bankaya olan borçlarını ödememeleri nedeniyle haklarını idari/kanuni takibe gidilmemiş olması (mali yapısı düzelenler, yeterli teminat alınması, muaccel borçlarının tasfiye edilmesi kaydıyla kredi başvurusunda bulunabilirler),
6. Bankalar, finans kuruluşları ve kamu kurum/kuruluşları tarafından temerrüde düşmeleri nedeniyle haklarında

idari/kanuni takibe geçilmemiş olması,

7.Bankamız yetki kanunu ve kuruluş kararnameşi, kredi ilkeleri ve iş programında öngörülen hukuki statü ve faaliyet alanı dahilinde olması".(2)

TKB tarafından verilen kredilerde aranan teminatlar;

"Kredinin teminatı:

Bankamızca uygun görüldüğü takdirde aşağıda belirtilen teminatlardan bir veya birkaçı birlikte alınabilir.

1. Gayrimenkul rehni,
2. Ticari işletme rehni,
3. Nakit blokaj,
4. Banka teminat mektubu,
5. Banka kontrgarantisisi,
6. Kefalet,
7. İstihkak temliki,
8. Alacak temliki,
9. Kambiyo senedi,
10. Devlet tahvili, Hazine bonosu"(3).

(2) TKB. Sanayi, Turizm ve EV Pansiyonculuğu Kredileri İlke ve Şartları-1993.

(3) a.g.m.

ÇİZELGE 4-A: YATIRIM TEŞVİK TEDBİRLERİ VE TEDBİRLERİN YÜRESEL MUKAYESESİ

Teşvik Tedbirleri	Gelişmiş Yörelere	Normal Yörelere	2. Derecede K.Ü.Y. (1)	1. Derecede K.Ü.Y.
Teşvik Belgesi Alt Sınırı	5 milyar	5 milyar	1 milyar	1 milyar
Başvuru Teminatı:				
a.Toplam Sabit Yatırım Tutarı 50 milyar TL'sine kadar	20 milyon	20 milyon	-	-
b.Toplam Sabit Yatırım Tutarı 50 milyar TL'nin üzerinde	50 milyon	50 milyon	-	-
Minimum Özkaynak Oranı (%)	60	50	40	40
Yatırım İndirimi (%)	30	40	60	100
Büyük Kredi Alt Sınırı	60 milyar	60 milyar	20 milyar	20 milyar
Vergi,Resim,Harc İstisnası	var	var	var	var
İthalatta Gümrük Muafiyeti	var	var	var	var
İthalatta Fon Muafiyeti	yok (İstisnalar hariç)	yok	var	var
Çalışanlara Vergi Avantajı	yok	yok	var	var
Teşvik Primi (yerli makina ve teçhizat için)	KDV kadar	KDV kadar	KDV kadar	KDV kadar
İşletme Mallarında Gümrük Muafiyeti	var	var	var	var
Yatırımları ve Döviz Kazandırıcı Hizmetleri Teşvik Fonu Kaynaklı Kaynaklı Kredilerde Faiz Oranı (%)*	35	25	20	15
SSK Primi, Zorunlu Tasarruf, Konut Edindirme Fonu ve Enerji Teşviki	-	var	var	var
Arsa Tahsisi	var (İstisnalar hariç)	var	var	var
İlave İstihdam için Zorunlu Tasarruf ve Konut Edindirme Fonları İşveren Hisselerinin Fondan Karşılanması	var	var	var	var

* Fon kaynaklı krediler iki yıl ödemesiz toplam beş yılda dört eşit taksitle geri ödenir. Faiz ödemeleri yılda bir defa dönem sonunda yapılır. Ödemesiz dönemde faiz yüzle 10'dur.

(1) K.Ü.Y.: Kalkınmada Öncelikli Yörelere

1. Teşvik Belgesi Alt Sınırı (yöre farkı gözetilmeksizin)		
a. - Finansman kiralama şirketlerinin teşvik belgesine esas teşkil eden yatırım projelerinde, - Üretime dönük olmayan ve sadece çevre kirliliğini önlemeye yönelik yatırımlarda.	250 milyon TL	
b. - Serbest bölge yatırımlarında, - Bilgisayar yazılım şirketlerince yapılacak yatırımlarda, - Turizm yatırım bölgesine haiz turizm yatırımlarında, - Konfeksiyon yatırımlarında, - Her türlü teşvik, modernizasyon, tamamlama vb yatırımlarda.		1 milyar TL
2. Başvuru Teminatı:		
- Üretime dönük olmayan ve sadece çevre kirliliğini önlemeye yönelik yatırımlar, - Araştırma ve geliştirme yatırımları	5 milyon TL	
3. Minimum Özkaynak Oranı (%):		
- Her türlü gemi inşa ve yat inşa ve gemi ithalâtı yatırımları:	% 15	
- Finansal kiralama şirketlerinin yapacağı kiralama yatırımları:	% 10	
- Toplu konut alanı ilan olunan yerlere konut (proje bazında) üretimi yatırımları:	% 30	
- Komple yeni entegre basın-yayın yatırımları:	% 30	
4. Yatırım indirimi (%) (yöre farkı gözetilmeksizin):		
- Zirai yatırımlarda:	% 40	
- Özel önem taşıyan sektörlerde sermaye şirketleri ve kooperatiflerce yapılacak yatırımlar:	% 100	
- Su ürünleri yatırımları:	% 100	
- Sermaye şirketleri, kooperatif ve iş ortaklarının yapacağı bilimsel araştırma ve geliştirme yatırımları:	% 100	
5. İşletme mallarına gümrük muafiyet:		
Yeni işletmeye geçen teşvik belgeli komple yatırımların ihtiyacı olan işletme mallarına		
a. Sabit yatırım tutarı 10 milyar TL'nin üzerindeki yeni yatırımlara ithal ve yerli makina teçhizat bedelleri toplamının %20'sini geçmemek kaydıyla, azami üç aylık		

işletme mali ihtiyaçları dikkate alınarak %10 fon yatırılmak kaydıyla.

Yatırım Konuları	Gelişmiş Yöreler	Normal Yöreler	2. Derecede K.Ş.Y.	1. Derecede K.Ş.Y.
.Çevre Kirliliğini Önleyici Yatırımlar	25	25	25	25
.Araştırma ve Geliştirme Yat.	25	25	25	25
.Liman Yatırımları	25	25	25	25
.Eğitim Yatırımları	20	25	30	35
.Hastane Yatırımları	25	30	35	40
.Hastane Dışı Sağlık Yat.	0	15	30	40
.Özel Belgili Öncelikli Tür Turizm Yatırımları	30	30	50	60
.Diğer Turizm Yatırımları	10	10	20	30
.Bu Tabloda Yer Almayan veya Yer Alıpta Oranı Bu Sütunda Belirtilenden Daha Düşük Olan Yatırımlara Ait Modernizasyon Kalite Düzeltme,Darboğaz Giderme, Yenileme Yat.	20	20	30	30
.Bu Tabloda Yer Almayan Yatırımlara Ait Tevsi Yatırımlar	0	20	30	30
.Bu Tabloda Yer Almayan Yatırım Konularında Yapılacak Büyük Proje Yatırımları	0	10	15	20

1.Söz konusu yatırımların, organize sanayi bölgesinde yapılması halinde bulunduğu yöre oranına 5 puan ilave edilir. (Otomotiv yan sanayi yatırımlarının gelişmiş yörelerin org. san. bölgelerinde yapılması halinde bu oran %15'dir.)

2.Bağımsız Devletler Topluluğu'nda yapılacak yatırımlar ile yine bu ülkelere yapılacak müteahhütlik hizmetleri yatırımlarında bu oran oran yüzde %30'dur.

b.Normal yörelerdeki büyük proje yatırımlarına, ithal ve yerli makina teçhizat bedelleri toplamının % 30'unu geçmemek kaydıyla azami 6 aylık

işletme mali ihtiyaçları dikkate alınarak % 10 fon yatırılmak kaydıyla.

c.Kalkınmada öncelikli yörelerdeki "büyük proje" yatırımlarına, ithal ve yerli makina,teçhizat bedellerinin toplamının %40'ını geçmemek kaydıyla azami 12 aylık işletme mali ihtiyaçları dikkate alınarak fonsuz olarak.

6.Yatırımları ve döviz kazandırıcı hizmetleri teşvik fonu kaynaklı kredilerde uygulanacak sektör bazındaki kredi oranları:

Yatırımlara uygulanacak fon kaynaklı kredi oranları:

Yatırım Konuları	Gelişmiş Yöreler	Normal Yöreler	2. Derecede K.Ü.Y.	1. Derecede K.Ü.Y.
Deri ve Tekstil Konfeksiyon Yat.	25	25	25	25
Tekstil Terbiyesi Yatırımları	0	25	25	25
Elektronik Sanayi Yatırımları	25	25	25	25
Otomotiv Sanayi Yatırımları	0	15	15	15
Otomotiv Yan Sanayi Yatırımları	0	20	25	30
Kalıp Yatırımları	25	25	25	25
Demir Çelik Yassı Mamul Yat.	0	20	25	30
Tarım veya Tarımsal Sanayi Yat.	0	30	40	50
Gemi İnşa ve Yat İnşa Yat.	30	30	30	30
Mermer İstihraç ve İşleme Yat.	0	25	30	30

3.Serbest bölgedeki yatırımlar yukarıdaki tabloya tabidir.

4.Karadeniz Bölgesinde yapılacak tarımsal sanayi, yayla, nehir, sahil, turizm yatırımlarına uygulanacak oran %50'dir.

5.Turizm yatırımlarında yukarıda belirtilen fon kaynaklı kredilerin oranını yatırımcı firmaların anonim şirket statüsünde olmaları halinde uygulanır.

6.Bu tabloda yer alan yatırım konularında yapılacak teşvi, modernizasyon benzeri yatırımlar, söz konusu konulardaki komple yeni yatırımlara uygulanan bölgesel oranlara tabidir.

7.SSK primi, zorunlu tasarruf, konut edindirme fonu ve enerji teşviki:

1.Büyük proje yatırımlarında (toplam sabit yatırım tutarı itibarıyla):

a.Kalkınmada öncelikli yörelerde.

- 25-50 milyar TL arasındaki yatırımların ilk bir işletme yılındaki.
- 50-100 milyar TL arasındaki yatırımların ilk iki işletme yılındaki.
- 100 milyar TL ve daha üzerindeki yatırımların ilk üç işletme yılındaki b. Normal yörelerde.
- 200-400 milyar TL arasındaki yatırımların ilk bir işletme yılındaki.
- 400-750 milyar TL arasındaki yatırımların ilk iki işletme yılındaki.
- 750 milyar TL ve daha üzerindeki yatırımların ilk üç işletme yılındaki

2. Kalkınmada öncelikli yörelerdeki komple yeni tarımsal sanayi yatırımlarında ise ilk üç işletme yılındaki, elektrikli tüketimin %30'u, SSK primlerinin işveren hissesininin %50'si, zorunlu tasarruf ve konut edindirme fonunun işveren hissesininin tamamı, yatırımları ve döviz kazandırıcı hizmetleri teşvik fonu kaynaklarından karşılanır.

8. İthalatta fona tabi olmayan yatırımların konuları:

- Hastane yatırımları.
- Eğitim yatırımları.
- Gemi-yat inşa yatırımları.
- Gemi inşa ve onarım tesisleri yatırımları (yüzer havuz dahil).
- Uçak-gemi ithali yatırımları.
- Münhasıran doğal gaz dağıtım ve iletimi yatırımları (bu yatırımlara istinaden müteahhidler ve müteahhidlerin tasarrufları tarafından yapılacak müteahhitlik yatırımları hariç).
- Müşteriler için uygun görülen yap-işlet-devret modeli çerçevesindeki altyapı yatırımları.
- Karadeniz bölgesindeki turizm yatırımları.
- Tarım ve tarımsal sanayi yatırımları.
- Elektronik sanayi yatırımları.
- İthalatı doğrudan teşvik edilen yatırım malları listesinde fonsuz olarak ithali öngörülen mallar.

Kaynak: Çizelge 4-A.B DPT, Kalkınma öncelikli Yöreler Raporu, No:10, Eylül 1992 yayınından aynen alınmış ve üzerinde İGEME, Dış Ticaret ve Yatırım Mevzuatı'na göre son değişiklikler yapılmıştır.

KREDİLERİN VADE VE FAİZ ORANLARI

Kredinin Kaynağı	Türü	Faiz Oranı	Vadesi
A. TL Krediler			
1. TKB (I)	Yatırım İşletme Kısa Vadeli	Değişken (%65) Değişken (%70) Değişken (%85)	2/5 1/3 1
2. KÖF II (II)	Yatırım ve İşletme Rehabilitasyon	18	4/10(maks.)
3. KOFON (III)	Normal Yatırım I. KÖY (%25 hibe) II. KÖY (%20 hibe) Diğer Yörelere İşletme I. KÖY II. KÖY Diğer Yörelere	26 35 35 40 35 35 50	4/10(maks.) 3/6 (maks.) 3/6 (maks.) 2/6 (maks.) 1/3 (maks.) 1/3 (maks.) 1/3 (maks.)
4. TKF (IV)	Yatırım İşletme	Değişken Değişken	1/6 1/3
5. KKDF (V)	Yatırım I. KÖY II. KÖY Öncelikli Normal Yörelere Normal Yörelere Gelişmiş Yörelere	10 15 20 25 30	2/5 2/5 2/5 2/5 2/5
6. Teşvik Fonu	Yatırım I. KÖY II. KÖY Diğer Yörelere Org.San.Böl. ve Serbest Bölgelere İşletme Bütün Yörelere	10 15 30 (*) 30	2/5 2/5 2/5 2/5 1
B. Kur Garantili Döviz Kredileri			
1. İslam Kalkınma Bankası	Yatırım	Sabit + %3	5-8
2. FMO	Yatırım	Değişken + %3	5-10
3. Chartered West Lb	Yatırım	Değişken + %3	5 (min.)
4. Generale Bank	Yatırım	Değişken + %3	5 (min.)
5. Swiss Bank	Yatırım	Sabit + %3 ve Değişken + %3	5 (min.)
C. Kur Garantisiz Döviz Kredileri			
1. KFW	Yatırım	Kaynak Faizi + %3	5 (min.)
2. Swiss Bank	Yatırım	Kaynak Faizi + %3 (sabit)	2-5
3. Bank of Tokyo	Yatırım + İşletme	Kaynak Faizi + (**)(değişken)	(***)

(I) : Türkiye Kalkınma Bankası

(II) : Kredi Özel Fonu II

(III) : Kamu Ortaklığı Fonu

(IV) : Toplu Konut Fonu

(V) : Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu

(*) : Bulunduğu yörenin bir üst

yörenin oranında

(**) : Kullanılan döviz cinsine göre

değişmektedir.

(***) : Kaynağın anapara ve faiz geri

ödeme tarihini geçmek üzere

proje bazında belirlenir.

Vade : 2/5 = 2 yıl ödemesiz toplam 5 yıl

Kaynak: Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. Sanayi, Turizm ve Ev Pansiyonculuğu
Kredileri ilke ve Şartları-1993.

Çizelge 4-A,B üzerinde görüldüğü gibi, HDTM'nin çeşitli yörelerde uyguladığı teşvik politikaları ve teşvik verdiği yatırım sektörleri şunlardır: Çevre kirliliğini önleyici yatırımlar, araştırma ve geliştirme yatırımları, konut inşa ve basın-yayın sektörü yatırımları, tarımsal ve su ürünleri sektörü yatırımları, her türlü eğitim ve sağlık yatırımları, turizm, deri ve tekstil sektörü yatırımları, elektronik, otomotiv, mermer istihraç ve işleme, gemi inşa sektörleri yatırımları ve kalıp, demir, çelik ve yapı malzemeleri yatırımlarıdır. Bu sektörlerde yatırım yörelerine göre farklı tedbirler uygulanabildiği gibi aynı yörelerde sektörler göre de değişik tedbirler uygulanabilmektedir. HDTM'nin yöre farkı gözetmeksizin uyguladığı iki teşvik tedbiri; yatırımlarda verilen minimum başvuru teminat miktarı ve yatırım için bulundurulması gereken minimum özkaynak oranıdır. Bunlardan birincisi çevre kirliliğini önleyici ve araştırma, geliştirme yatırımlarına uygulanırken diğeri, gemi ve konut inşa ve basın-yayın sektörlerine uygulanmaktadır. Diğer bir yöre farkı gözetmeden uygulanan teşvik tedbiri ise yatırım indirim oranıdır. Çeşitli sektörlerde yapılan yatırımlarda, makina ve teçhizat maliyetlerinin vergiden düşürülebilen oranına yatırım indirim oranı denmektedir. Bundan yararlanabilen yatırımlar tarımsal, su ürünleri ve araştırma, geliştirme yatırımlarıdır. Yöre farklarına göre uygulanan teşvik tedbirleri ise, gümrük muafiyet oranlarında, yatırımları ve döviz kazandırıcı hizmetleri teşvik fonu kaynaklı kredilerin sektörel dağılımında, SSK primi, zorunlu tasarruf, konut edindirme fonu ve enerji teşviki kesintilerinde uygulanmaktadır. Gümrük muafiyet yörelerine ve sektörlerine göre, çevre kirliliğini önleyici yatırımlarda, araştırma ve geliştirme yatırımlarında, her türlü sağlık, eğitim ve turizm yatırımlarında uygulanmaktadır. Yatırımları ve döviz kazandırıcı hizmetleri teşvik fonu kaynaklı kredilerin dağılımı, tarımsal ve su ürünleri sektörü yatırımları, deri

ve tekstil sektörü yatırımları, elektronik, otomotiv, mermer istihraç ve işleme, gemi inşa sektörleri yatırımları ve kalıp, demir, çelik ve yapı malzemeleri yatırımları sektörlerine uygulanmaktadır. SSK primi ve diğer fon kesintisi tedbirleri, tüm büyük proje yatırımlarında ve tarımsal yatırımlarda uygulanmaktadır. Ayrıca eğitim, sağlık, turizm (Karadeniz Bölgesi'nde), gemi inşa, elektronik sanayi ve tarımsal sanayi yatırımları ithalatta fona tâbi olamayan yatırımlardır.

GAP Bölgesi'nin iktisadi yapısını oluşturan tarım ve tarıma dayalı sanayi yatırımlarına verilen teşvikler ise şunlardır: Tarımsal yatırımlarda yöre farkı gözetilmeksizin yüzde 40 yatırım indirimi uygulanmaktadır, aynı oran su ürünleri yatırımlarında ise yüzde 100'dür, yatırımları ve döviz kazandırıcı hizmetleri teşvik fonu kaynaklı kredilerin sektör bazında dağılımında, 1.Der.K.Ö.Y.'de hem tarım ve tarıma dayalı sanayilerde hem de deri ve tekstil konfeksiyonu sektörlerinde, yatırımların sırasıyla yüzde 50 ve yüzde 25'i HDTM tarafından kredilendirilmektedir, yine tarım ve tarıma dayalı sanayi yatırımlarındaki ithalatta fon uygulanmamaktadır. Ayrıca 1.Der.K.Ö.Y'deki komple yoni tarımsal sanayi yatırımlarında ilk üç işletme yılındaki, elektrik tüketiminin yüzde 30'u, SSK primlerinin işveren hissesinin yüzde 50'si, zorunlu tasarruf ve konut edindirme fonunun işveren hissesinin tamamı, yatırımları ve döviz kazandırıcı hizmetleri teşvik fonu kaynaklarından karşılanmaktadır.

Tarım ve tarıma dayalı sanayi yatırımlarına yapılan desteklemede önemli bir rol alan diğer kuruluş ise Ziraat Bankası'dır. Banka teşvik kredilerini tarım ve tarıma dayalı sanayi sektörü olmak üzere iki kanaldan yapmaktadır. Tarım sektöründe bitkisel, hayvansal ve su ürünleri olmak üzere üç alt gruba kredi verilmektedir. Bu gruplarda işletme,

donatım, yapı-tesis ve pazarlama kredileri mevcuttur. Tarımsal sanayide ise genel olarak yatırım ve işletme kredileri bulunmaktadır. Bu Banka verdiği kredilerde uzun vade ve faiz sübvansiyonu uygulayarak yatırımcıya destek olmaktadır. Ziraat Bankası bünyesinde ayrıca kurulmuş bulunan GAP Müdürlüğü, genel kredi politikasının dışında, GAP'a yönelik ayrı bir destekleme programı oluşturma çalışmaları yapmaktadır.

GAP Bölgesindeki hedef yatırım sektörlerine yönelik diğer bir ciddi çalışma ise KOSGEB tarafından yürütülen ve önümüzdeki aylarda sonuçlanması beklenen "Yatırımları Yönlendirme Çalışması"dır. Bu proje, GAP Bölgesinde il bazında hangi sektörlere yatırım yapılması, dolayısı ile hangi sektörlere teşvik verilmesi konusunda aydınlatıcı bir fizibilite çalışmasını içermektedir.

Gerek HDTM, gerekse diğer iki Banka tarafından uygulanan destekleme politikalarına bakıldığında, yöre olarak GAP'ın yedi ilinin 1.Der.K.Ö.Y. kapsamında olması GAP'a diğer bölgelere göre daha avantajlı bir konum sağlamıştır. İllerin çeşitli sektörlerdeki yatırım ve üretim potansiyelleri ile sabit yatırım maliyetleri incelenmeden, sadece uygulanan teşvik politikalarını gözönüne alan bir değerlendirmeye göre şu sektörlerdeki yatırımlar bölge için ilk aşamada uygun görülmektedir: Bunlar, çevre kirliliğini önlemeye yönelik yatırımlar, eğitim, her türlü sağlık ve turizm, tarım-tarıma dayalı sanayi ve su ürünleri yatırımları, demir-çelik, basın-yayın ve inşaat sektörü yatırımlarıdır. İllerin çeşitli sektörlerdeki yatırım ve üretim potansiyelleri ile sabit yatırım maliyetlerinin incelenmesinden sonra elde edilecek bilgiler, teşviklerler birleştirildiğinde daha somut sonuçlar ortaya çıkabilecektir.

2. GAP illerinin Yatırım Potansiyelleri ve Gelişmesi Muhtemel Sektörler

GAP illerinin çeşitli sektörlerdeki yatırım ve üretim potansiyelleri incelenirken, temelde DPT'nin GAP Master Plan Çalışmasında kullanılan yöntem ve sonuçlardan yararlanılmıştır. Burada asıl amaç, GAP kapsamındaki illerin herhangi birinde yapılacak bir yatırımın gerektirdiği bazı girdilerin veya iktisadi şartların o il tarafından karşılanabilirliğini ölçmek veya bir başka deyişle herhangi bir sektörde yapılacak yatırımın o il için ekonomik olup olmayacağını ortaya koymaktır. Böylece bu yöntemin uygulanması ile hangi ilde, hangi sektörlerde yatırım yapılması gerektiği ortaya çıkacaktır.

Yatırım yapılacak çeşitli sektörlerdeki yatırım ve üretim potansiyelini belirleyebilmek amacı ile il bazında beş kriter kullanılmıştır. Bunlar; hammadde yeterliliği (R), işgücü ve kalifiye işgücü gereksinimi (L), sermaye gereksinimi (C), çeşitli girdilere (elektrik, su vb) olan gereksinim (U) ve pazarlama olanakları (M)'dir. Ölçüm ve değerlendirme bu beş maddenin her birine yeterlilik ve yetersizlik seviyelerine göre sırasıyla (1-5) ve (-1--5) arasında bir puan vererek, her maddenin aldığı puanların toplanmasından elde edilen genel sektör puanına göre yapılmaktadır. Puanların sırasıyla anlamları şöyledir:

- 1: Yeterli değil fakat gelecek için ümit vaad ediyor.
- 2: Yeterli değil fakat yakın gelecek için ümit vaad ediyor.
- 3: Yeterli.
- 4: Yeterli ve gelecek için ümit vaad ediyor.
- 5: Yeterli ve yakın gelecek için ümit vaad ediyor.

- 1: Yetersiz fakat bazı tedbirler alınırsa yakın gelecek için ümit vaad ediyor.
- 2: Yetersiz fakat bazı tedbirler alınırsa gelecek için ümit vaad ediyor.
- 3: Yetersiz.
- 4: Yetersiz ve yavaş yavaş tükeniyor.
- 5: Yetersiz ve hızla tükeniyor.

Çalışmanın genişletilmiş bölgesel sonuçları GAP Bölgesinde yatırım yapılması öngörülen sektörleri şöyle belirlemiştir; tarıma dayalı sanayi, inşaat ve yapı malzemeleri ve basın-yayın sektörü. Bu sektörlerin alt dallara ayrıştırılmasında ise ortaya şu sanayiler çıkmaktadır; buğday unu, makarna, irmik, ham-rafine yağ işleme, hayvan kesimi, et ürünleri-tabaklama, deri-ayakkabı, süt işleme tarıma dayalı sanayi altında, beton blok, hazır beton, beton boru, kiremit, tuğla imali inşaat ve yapı malzemeleri sanayinde görülmektedir.

Burada öncü sektör, bölge kaynaklarının yapısından ve bölge ekonomisine etkileri nedeniyle tarıma dayalı sanayilerdir. İnşaat ve yapı malzemeleri sanayi ve basın-yayın sektörünün gelişmesi ise, bölge gelirin artması ve buna bağlı olarak nüfusun artması dolayısı ile tarıma dayalı sanayilerin gelişmesiyle bağlantılıdır. Üçüncü etapta gelişmesi beklenen sektörler ise taze sebze ve meyva işleme, şişeleme, konserve, balık işleme, fıstık işleme ve turizmdir. Bölgede halen işlemekte olan fakat rezervlerinin küçük ve ürünlerin içpazara yönelik olmasından dolayı, petrol rafinerileri, bakır madenleri ve bakır işleme, gübre, çimento ve seramik bölge gelişmesi için stratejik gözükmemektedir. GAP Bölgesi genelinden il bazında gelecek vaad eden yatırım sektörlerinin saptanmasına geçerken yine DPT'nin GAP Master Plan Çalışması'ndan yararlanılmıştır. Çalışmanın verilerine dayanarak hazırlanan ve il bazında çeşitli sektörlerdeki yukarıda adı geçen beş kriterin ölçümünü gösteren Şekil 1-6, hedef sektörlerin belirlenmesinde yardımcı olacaktır.

Şekil 1-A,E üzerinde Adıyaman ilinde çeşitli imalat sanayi sektörlerinde yapılmış yeterlilik ölçümleri gösterilmektedir. Burada fıstık işleme sanayinin ve rafine tuz üretiminin şu an için yeterli ve fıstık işleme sanayinin gelecek için ümit vaad ettiğini görüyoruz. Eğer üç önemli girdi olan sermaye, hammadde ve kalifiye işgücüne bakılırsa hem fıstık işleme hem de rafine tuz üretiminin diğer sektörlerle göre daha iyi durumda olduğu görülmektedir. Tekstil sanayiinde alt dallarda yapılan çalışmalar örgü kumaş ve hazır giyim sanayinin genel olarak şu an için yeterli olduğunu göstermekte, yalnız örgü kumaş üretiminde hammadde konusunda yakın gelecek için mutlaka tedbir almak gerekmektedir. Yine aynı sektörde giyim malzemeleri ve deri giysi üretim sanayileri genel olarak yeterli görülürken, bunların hammadde açısından -henüz tükenmemiş olmakla beraber- kesinlikle yetersiz olduğu gözlenmiştir. Aynı durum ipek ve yün halı dokumacılığı için de geçerlidir. Bir başka tekstil sanayi alt kolu olan yarı kamgarn iplik üretimi ise hem hammadde hem de sermaye açısından kesin olarak yetersiz bulunmuştur. Madensuyu üretimi ve dolun sektörü sermaye açısından yakın gelecek için tedbirlere ihtiyaç duymakta, diğer açılardan yeterli durumdadır. Şekilde gösterilmeyen fakat Adıyaman ekonomisi için çok önemli olan ve beraberinde toplumsal hayat üzerinde çok değişiklikler getirecek olan diğer sektör ise turizm ve bağlı endüstrilerdir.

Diyarbakır'da imalat sanayi hem çeşit hem de yeterlilik açısından Adıyaman'a göre daha gelişmiş durumdadır. Şekil 2-A,E'de görüldüğü gibi tekstil sanayi alt kollarında; çırçır, kardelenmiş pamuk ipliği ve pamuk işleme sektörleri şu an için yeterli gözükmektedir. Aynı şekilde tabakçılık, deri ayakkabı ve ipek el halısı üretimi de şu an için yeterli gözükmektedir, fakat tabakçılık ve ipek el halı dokumacılığı gelecek için de ümit vaad etmektedir. Diğer

illerde olmayan mobilya üretim sektörü genel olarak yeterli olmakla birlikte sektörün sürdürülebilmesi için kalifiye işgücü alanında tedbirler gerekmektedir. Gıda sektörü altında görülen buğday ürünlerinden un ve makarna üretimi şu anda yeterli gözükmekteyken buğday unu üretimi gelecek için de ümit vaad etmektedir. Kırmızı ve beyaz et (tavuk) üretim sektörleride şu an için yeterli durumdadır yalnız tavukçuluğun yakın gelecekte devam ettirilebilmesi için sermaye alanında tedbirler alınması gerekmektedir. Diğer et mamülleri ise şu anki durumu ile gelecek vaad eden sektördür. Kuru meyva ve konserve sebze üretimi sermaye yeterliliği ve pazar olanakları açısından desteklendiği takdirde her bakımdan yeterli hale geleceklerdir. Ham yağ üretim ve bağlı olarak hayvan yemi üretimi ise hem şu anda yeterli hem de gelecek için öncü olacak sektörlerden biridir. Çeşitli alkolsüz meşrubat üretim sektörü bazı altyapı hizmetlerinde ve hammadde gereksiniminde tedbirlere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu tedbirler alındığı takdirde sektör her bakımdan yeterli hale gelecektir.

Gaziantep, bölge'nin ekonomik açıdan en gelişmiş ilidir. Özellikle tekstil sanayi ve alt dallarında il şu an için yeterli gözükmektedir. Bu tekstil alt dalları şu sektörlerden oluşmaktadır: jüt, kardelenmiş pamuk ipliği, saf pamuk ipliği üretimi, çırçırılama, örgü kumaş, kamgarn, yarı kamgarn iplik, dikiş ipliği üretimi, pamuk işleme, merserize, karışık pamuk ipliği üretimi, hazır giyim ve giyim malzemeleri. Yalnız Şekil 3-A,H'da görüldüğü gibi çırçır fabrikaları hammadde açısından yavaş yavaş tükenmeye başlamıştır. Deri ve spor ayakkabı üretiminde ise genel olarak günümüz için yeterli gözükürken, spor ayakkabı imalat sanayi hammadde açısından kesinlikle yetersizdir. Gıda sektörü altında tavukçuluk, süt ürünleri, ham ve rafine yağ üretimi gelecek için öncü olacak sektörlerdir. Buğday ürünlerinden un ve makarna ise şu anda yeterli ve gelecek

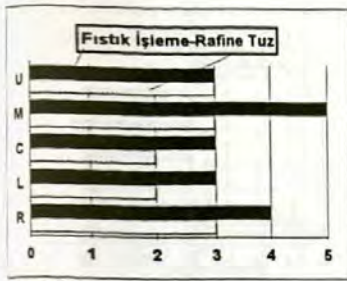
vaad ederken, buğday unu hammadde konusunda yakın gelecek için tedbirlere ihtiyaç duymaktadır. Şu an için bir diğer yeterlilik gösteren sektör ise alkolsüz meşrubat üretimidir.

Şekil 4-A,C'de görüldüğü gibi Mardin imalat sanayi gıda sektörüne dayanmaktadır. Kırmızı et mamülleri, tavukçuluk ve süt ürünleri genel olarak şu an için yeterli olmakla beraber sermaye alanında alınacak tedbirlerle yakın gelecekte ümit vaad eden sektörler durumundadır. Konserve sebze üretimi hem pazar olanakları hem de sermaye açısından ciddi tedbirlere ihtiyaç duymaktadır. Şu an için yeterli olup gelecek vaad eden tek sektör ise buğday unu üretimi olarak görülmektedir. İl çırçır fabrikaları hammadde açısından -çok büyük boyutlu olmamakla beraber- bir sıkıntı duymaktadır, fakat genel olarak şu an için yeterlidir. Şu an için yeterli olan bir diğer sektör ise yün el halısı üretimidir.

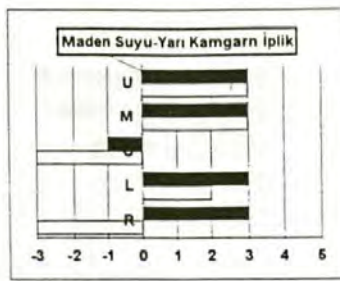
Siirt ili de, Mardin gibi fazla gelişmemiş bir imalat sanayi yapısına sahiptir. Burada da tekstil sanayiinden ziyade gıda sanayi gelişmiş durumdadır. Şekil 5-A,C üzerinde görüldüğü gibi et mamülleri ve tavukçuluk diğer illerde görülmeye kadar çeşitli alanlarda yetersizlik çekmektedir. Tavukçuluk alanındaki sermaye yetersizliği tedbirlerle gelecekte ümit vaad eder gözüksede, et mamullerinde sermaye yetersiz ve yavaş yavaş tükenmektedir. Yine tavukçuluk için hammadde kesinlikle yetersiz düzeydedir. Siirt'te tütün işleme, rafine tuz ve buğday unu üretim sektörleri şu an için yeterli gözükmektedir, fakat tütün işleme sektöründe sermaye yetersizliği için tedbir alınmak zorunludur. İlin şu an için yeterli ve gelecek vaad eden tek sektörü ise fıstık işlemedir. Mardin ilinde olduğu gibi il çırçır fabrikaları hammadde açısından -çok büyük boyutlu olmamakla beraber- bir sıkıntı duymaktadır, fakat genel olarak şu an için yün el halısı üretiminde olduğu gibi yeterlidir.

Şekil 6-A,F'de Şanlıurfa için imalat sanayi yeterlilik ölçümleri görülmektedir. İl gıda sanayiinde oldukça gelişmiş durumdadır. Et mamülleri üretimi, ham ve rafine yağ işleme, buğday unu ve makarna üretimi ve fıstık işleme sektörleri şu an için yeterli ve aynı zamanda gelecek için öncü sektörler olarak gösterilebilir. Salça üretimi ve tavukçuluk ise sermaye bakımından yetersiz gözüküp bu konuda tedbire ihtiyaç duymaktadır. Fakat diğer kriterlerde genel olarak yeterli sayılabilirler. Diğer gıda alt sektörlerinden kuru meyva ve konserve sebze üretiminde ise hem hammadde hem de sermaye yetersizliği vardır ve ciddi tedbirler alınması gerekmektedir. Şanlıurfa'da diğer gelişmiş sektör gıda sektörü kadar olmamakla birlikte tekstil ve alt dallarıdır. Burada çırçır fabrikaları ve tabakçılık şu anda yeterli gözükmekte ve gelecek vaad etmektedirler. Kardelenmiş, merserize, pamuk ipliği, pamuk işleme, havlu vb. üretimi ve örgü kumaş üretim sektörleri ise genel olarak yeterli gözükmektedir.

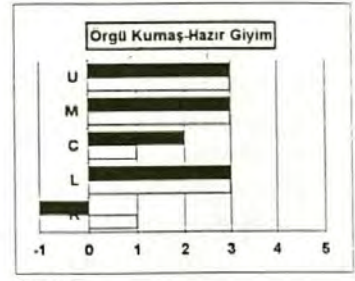
ADIYAMAN

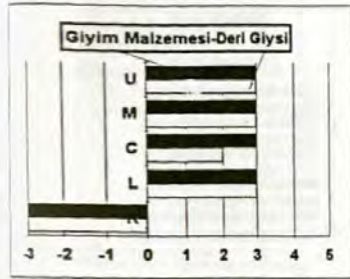
Şekil 1-A

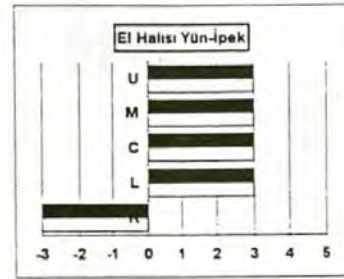
Şekil 1-B

Şekil 1-C

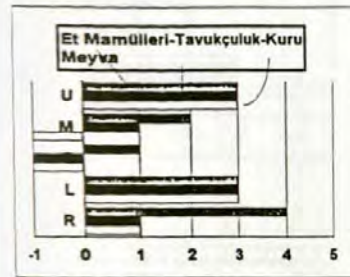

Şekil 1-D

Şekil 1-E

DİYARBAKIR

Şekil 2-A

Şekil 2-B

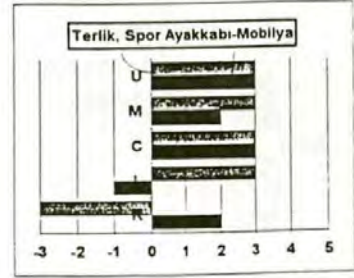
Şekil 2-C

Şekil 2-D

Şekil 2-E

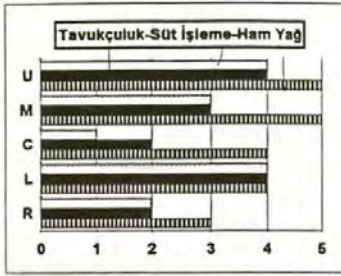
Şekil 2-F

R.Hammaddenin yeterliliği
L:İşgücü ve kalifiye işgücü gereksinimi
C.Sermaye gereksinimi

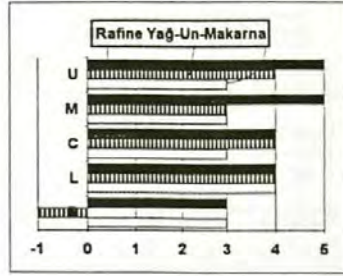
M Pazarlama olanakları
U Altyapı gereksinimi

5 En yüksek yeterlilik
-1 En yüksek yetersizlik

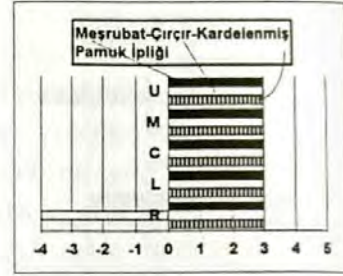
GAZİANTEP

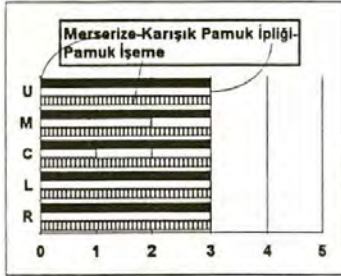
Şekil 3-A

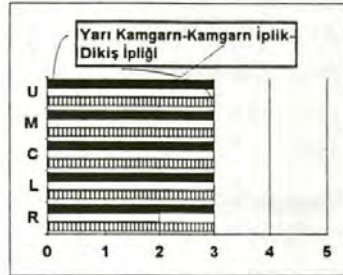
Şekil 3-B

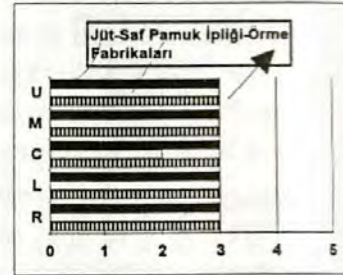
Şekil 3-C

Şekil 3-D

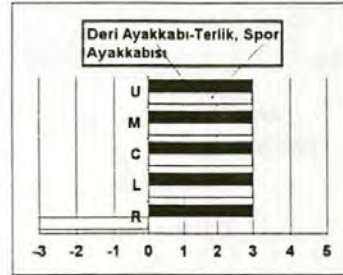
Şekil 3-E

Şekil 3-F

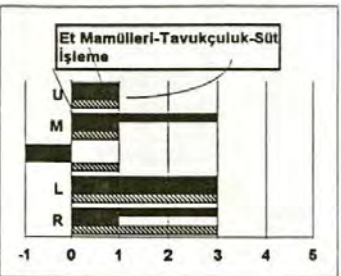

Şekil 3-G

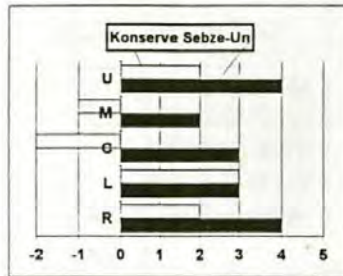

Şekil 3-H

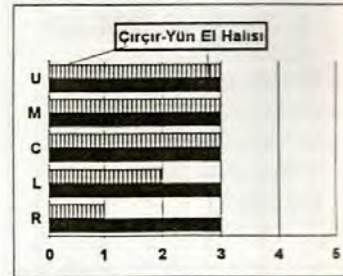
MARDİN

Şekil 4-A

Şekil 4-B

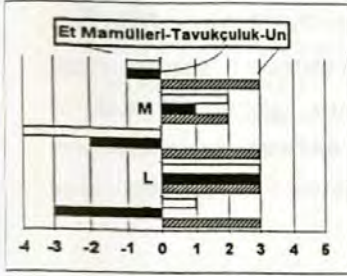
Şekil 4-C

R. Hammaddede yeterlilik
L. İşgücü ve kalifiye işgücü gereksinimi
C. Sermaye gereksinimi

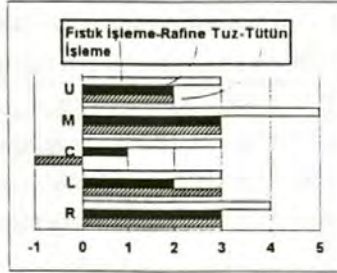
M. Pazarlama olanakları
U. Altyapı gereksinimi

5. En yüksek yeterlilik
-1. En yüksek yetersizlik

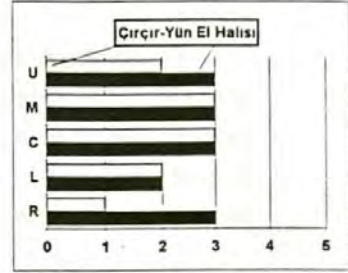
SIIRT

Şekil 5-A

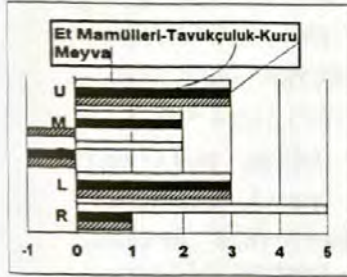

Şekil 5-B

Şekil 5-C

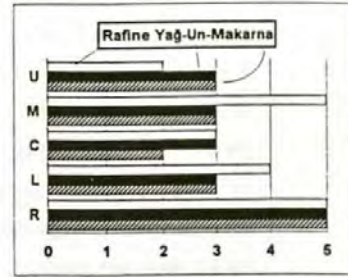
ŞANLIURFA

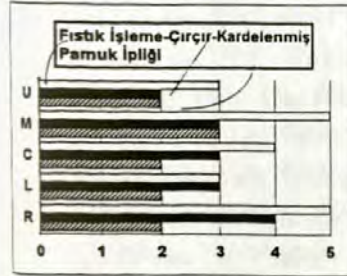
Şekil 6-A

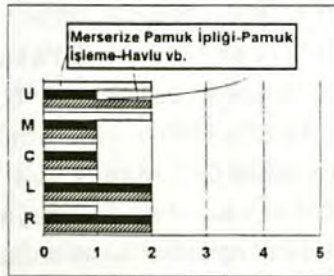
Şekil 6-B

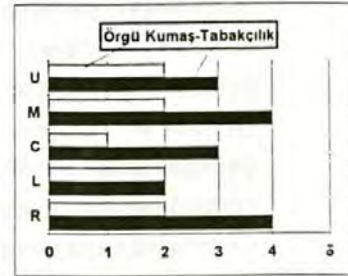
Şekil 6-C

Şekil 6-D

Şekil 6-E

Şekil 6-F

R-Hammaddenin yeterliliği

L-İlgücü ve kalifiye işgücü gereksinimi

C-Sermaye gereksinimi

Kaynak: Bütün şekiller DPT, Final Master Plan Report yayınındaki verilerden derlenmiştir

M-Pazarlama olanakları

U-Altyapı gereksinimi

5-En yüksek yeterlilik

-1-En yüksek yetersizlik

DPT GAP Master Plan alışması sırasında Batman ve şırnak henüz il olarak kabul edilmediğinden yatırım ve üretim potansiyelini ölçme çalışması bu iki il için yapılmamıştır. Fakat bu iki ilin tarımsal ürün desenlerinin ve kurulu imalat sanayi tesislerinin yapılarının incelenmesi sonucunda şu sektörlerde yatırım yapılması uygun görülmüştür. Batman'da tütün, mercimek işleme, buğday ürünleri üretimi ve pamuk işleme, şırnak'ta ise buğday ürünleri üretimi ve mercimek işleme sanayileri öngörülmüştür.

GAP illerinin iktisadi kaynak potansiyellerine göre sadece tekstil ve gıda sanayiinde yoğunlaşması diğerk sektörlerle yatırım yapılmayacağı anlamına gelmemelidir. Esasen Bölge illerinin her konuda her türlü yatırıma ihtiyacı vardır. Burada yeterlilik ölçümüne göre çıkan sonuçlar son derece kesin ve katı kurallar getirmemekle birlikte sadece yatırımcıya bir yol göstermektedir. Çünkü bölge gelirin artması ve yaşayan nüfusun çoğalması yeni ekonomik sektörleri de devreye sokacaktır. Bölge gelirin artması ise, şu anda çok fazla yeni sermaye veya daha başka iktisadi girdi gerektirmeyen sektörlerde, eldeki kaynakları veya iktisadi potansiyeli kullanarak bir birikim oluşmasına bağlıdır. İşte bu birikimin başlatılacağı il bazında stratejik sektörleri seçmek açısından bu çalışma son derece faydalı ve yol göstericidir. Bu stratejik sektörlerin gelişmesiyle ikinci etapta inşaat ve inşaat malzemeleri sanayiinin, daha sonra ise tarıma dayalı sanayilerde daha ileri düzeylerin gerçekleşmesi mümkündür. Yukarıda verilen önceki il bazındaki özetlerden bir sonuç çıkaracak olursak GAP illerinde şu sektörler stratejik kabul edilmektedir;

- Adıyaman : turizm ve bağılı sanayiler, fıstık işleme
Batman : tütün ve mercimek işleme, buğday ürünleri, pamuk işleme
Diyarbakır: ham yağ üretimi, hayvan yemi sanayi, ipek el halısı, tabakçılık
Gaziantep : ham ve rafine yağ üretimi, buğday ürünleri, tavukçuluk, süt ürünleri
Mardin : buğday ürünleri
Siirt : fıstık işleme
Sanlıurfa : ham ve rafine yağ üretimi, hayvan yemi sanayi, fıstık işleme
buğday ürünleri, et mamülleri, tabakçılık, çırçırılama.
Şırnak : buğday ürünleri üretimi, mercimek işleme

3. Yatırım Maliyetleri ve Baraj Yapımından Etkilenecek Haneler için Yatırım Alanları

Yukarıda öncü ya da stratejik olarak gösterilen sektörlerin alt dallarındaki sabit yatırım maliyetleri ve istihdam sayıları Çizelge 6-A,B,C üzerinde gösterilmiştir. Bu veriler HDTM'nin Yatırım Teşvik Belgelerinin Firma Bazında Sektörel Dağılımı-1992 adlı yayınından çıkarılmıştır. Tablolardaki sabit yatırım maliyetleri değerlendirilirken iki konu dikkate alınmalıdır. Bunlardan birincisi, HDTM'nin, yatırımcının gösterdiği sabit yatırım maliyeti üzerinden teşvik belgesi düzenliyor olması, yatırımcının gösterdiği maliyet tutarında ne kadar gerçekçi davranıp davranmadığı sorusunu akla getirmektedir, dolayısı ile bu rakamlar maksimum olarak kabul edilebilir. İkinci konu ise, HDTM'nin 1993 yılı için bu çalışması tamamlanmadığından Çizelge 6-A,B,C'de gösterilen 1993 sabit yatırım maliyetleri, 1992'den 93'e ortalama yüzde 60'lık bir enflasyon oranı düşünülerek getirilmiştir.

Bölge'ye yapılacak özel yatırımlar iki grup tarafından gerçekleştirilebilir. Bunlardan birincisi Bölge dışından sermaye getirip Bölge işgücünü kullanan genellikle orta ve büyük ölçeklerdeki yatırımcılar -bunlar GAP'ta yerleşik olmayan yatırımcılardır-, ikincisi ise GAP bölgesi içinde yerleşik olan genellikle sermayesini Bölge'den sağlamış ve işgücünü de oradan temin edecek olan küçük ve orta ölçekli yatırımcılardır. Her iki grup yatırımcı da Bölge'ye verilen her türlü teşvikten yararlanabilmekle birlikte, Bölge'ye dışarıdan gelen yatırımcılar daha seçici olmakta ve yatırımlarını daha üretken sektörlerle yapmaktadırlar. Hem Bölge'ye göre daha iyi yaşam koşullarından gelmeleri hem de iktisadi faaliyet kolları ile çeşitli şekillerde ilişki içinde olmaları birinci gruptakileri daha bilinçli yatırımlara yönlendirmektedir. İkinci grubun ise genellikle düşük yaşam seviyesinden çıkmaları ve ekonomik yaşam ve piyasa göstergeleri ile ilgili bilgilerinin çok sınırlı olması, yatırımlarının genellikle üretken olmayan sektörlerde yoğunlaşmasına, yaşam standartlarını yükseltme amacı ile ellerindeki sermayenin kısa sürede tükenmesine yol açmaktadır. Buradan da görüldüğü gibi öncelikle Bölge içindeki birikimin daha önce gösterilen stratejik sektörlerle yönlendirilmesi önem kazanmaktadır. Bölge'de GAP projesinin yapımı esnasında proje gereğince kamulaştırmalar yapılmıştır. Fert başına kamulaştırma bedeli olarak elli milyar TL üst sınırına kadar varabilen bu değerler ve kamulaştırma olayı, Bölge insanını ya Bölge dışına doğru bir harekete ya da Bölge içinde illere veya başka kırsal yörelere harekete yönlendirmiştir. Göç hareketi ister Bölge dışına ister içine olsun, kamulaştırma bedelini alarak yerini terk edenlerin ellerindeki sermayenin değerlendirilebileceği stratejik sektörler tarım ve tarıma dayalı sanayilerdir. Kişilerin sermayeyi tüketmeden yatırım yapabileceği değişik, ancak Bölge şartlarına uygun sektörler hakkında bilgi sahibi olması ve onlara bu yatırımlarda

devletin ne tip kolaylıklar sağladığını biliyor olması, sermayenin Bölge dışına ve Bölge içinde üretken olmayan sektörlerle kaçışını engelleyecektir. Bu amaçla, Bölgede kurulması düşünülen Ekonomik Kalkınma Ajansı, Bölgedeki diğer iktisadi kuruluşlarla birlikte çalışarak bu işlevi yerine getirebilecektir. Yukarıdaki düşünceye uygun olarak, teşvik politikalarından sonra Çizelge 6-A,B,C üzerinde Bölge koşullarına uygun değişik yatırımlardaki sabit maliyetler verilecektir.

ÇİZELGE 6-A: HDTM TARAFINDAN 1992 YILINA TESVİK BELGESİ VERİLEN
BAZI YATIRIMLARIN SABİT MALİYET VE İSTİHDAMLARI

İstihdam (kişi)	Sabit Yatırım (*) (milyon TL)	Tam Kapasitede Üreteceği Mal ve Hizmetler
21	29.502	.2500 büyükbaş/dönem sığır besiciliği .50 baş/gün et kesimi şarküteri ürünleri ve 1200 m ³ soğuk hava deposu
35	17.685	.6000 küçükbaş/dönem koyun besiciliği .200 küçükbaş/gün et kesimi
171	50.717	.6000 adet/saat piliç kesimi ve muhtelif et üretimi
18	5.094	.3500 kg/gün süt işleyerek, 441 ton dondurma üretimi
27	13.677	.8 ton/gün süt işleyerek süt mamülleri üretimi .400 baş/yıl süt inekçiliği
45	35.106	.50 ton/gün süt işleyerek süt mamülleri üretimi
49	5.213	.18000 ton/yıl süt işleyerek, 2188 ton/yıl beyaz peynir, 71 ton/yıl kaşar peyniri üretimi
114	60.213	.422 adet damızlık süt sığırı .9000 ton/yıl süt ve süt ürünleri .24000 ton/yıl yem üretimi
35	11.613	.2000 adet/saat broiler kesimi .600 kg/gün kemik unu
116	42.045	.6000 adet/saat piliç kesimi .90000 adet/yıl civciv üretimi .46000 adet parent-stock .1620 ton/yıl kemik unu imalatı
12	5.989	.100 ton/yıl alabalık .12 ton/yıl sazan balığı üretimi ve işleme
15	8.989	.300 ton/yıl alabalık yetiştiriciliği ve işletmesi
16	10.178	.100000 adet/ dönem yavru cupra .200000 adet/dönem yavru levrek .500000 adet/dönem yavru karides yetiştiriciliği
34	17.451	.500 ton/yıl somon balığı yetiştiriciliği

ÇİZELGE 6-B: HDTM TARAĞINDAN 1992 YILINDA TEŞVİK BELGESİ VERİLEN
BAZI YATIRIMLARIN SABİT MALİYET VE İSTİHDAMLARI

İstihdam (kişi)	Sabit Yatırım (milyon TL)	Tam Kapasitede Üreteceği Mal ve Hizmetler
20	45.240	.22500 ton/yıl küp şeker üretimi
30	29.707	.3000 t n/yıl küp şeker üretimi
10	63.925	.30000 ton kapasiteli mekanik bakliyat deposu
25	7.166	.31200 ton/yıl bakliyat tasnif ambalajlama .1000 ton/yıl baharat ambalajlama
32	38.869	.meyve.sebze soklama, donmuş suhafaza .tasnifleme, ambalajlama
25	3.240	.1000 ton/yıl bakliyat tasnifleme, ambalajlama .1000 ton/yıl kuruyemiş tasnifleme, ambalajlama
500	50.560	.7500 ton/yıl tütün işleme
15	1.970	.20000 litre/gün maden suyu şişelenmesi
17	19.435	.7944000 şişe/yıl şişe üretimi ve dolumu
20	5.894	.3600000 litre/yıl gazlı meşrubat üretimi
25	4.344	.1000 şişe/saat 30 cc'lik memba suyu dolumu
30	23.750	.10000 şişe/saat 300 cc'lik memba suyu dolumu .5000 şişe/saat 3 litre'lik memba suyu dolumu
40	24.374	.97500 ton/yıl rafine ayçiçek yağı .5000 ton/yıl soap stock
103	69.322	.300 ton/gün hamyağ işleyerek, 81000 ton/yıl rafine yağ üretimi
5	9.437	.12400 ton/yıl kuruyemiş kavurma, ayırma ve paketlenmesi .750 m3 soğuk hava deposu
53	63.118	.16800 ton/yıl salça üretimi
200	5.432	.2500 ton/yıl kuru kaysı işleme
50	25.586	.1300000 kutu/yıl sebze ve meyve konservesi .6600000 kutu/yıl sebze salamurası .500 ton/yıl sebze ve meyve kurutma ve dondurulmuş ürün imalatı
107	12.875	.160000 kutu/yıl biber konservesi .442000 kutu/yıl vigne konservesi .136000 kutu/yıl turşu
43	31.726	.7000 ton/yıl entegre sebze, meyve ve muhtelif gıda işlenmesi
50	12.899	.32400 ton/yıl entegre meyve, sebze işleme
30	34.885	.2100 ton/yıl nişasta .1200 ton/yıl dekstrin .7600 ton/yıl glikoz
30	37.296	.9600 ton/yıl çiş patates işlenerek .4800 ton/yıl parmak patates üretimi
132	75.125	.100000 hl/yıl bira üretimi

ÇİZELGE 6-C: HDTM TARAFINDAN 1992 YILINDA TEŞVİK BELGESİ VERİLEN
BAZI YATIRIMLARIN SABİT MALİYET VE İSTİHDAMLARI

İstihdam (kişi)	Sabit Yatırım (milyon TL)	Tam Kapasitede Üretilecek Mal ve Hizmetler
19	7.230	.282900 kg/yıl örgü kumaş
20	9.280	.320 ton/yıl örgü kumaş
60	9.691	.435 ton/yıl örgü kumaş
10	10.963	.174000 kg/yıl yuvarlak örgü kumaş
15	8.589	.300000 kg/yıl yuvarlak örgü kumaş
30	22.400	.640000 kg/yıl yuvarlak örgü kumaş
30	8.142	.20000 düzine/yıl çorap
50	43.200	.564000 düzine/yıl çorap
25	24.000	.405000 düzine/yıl çorap
		.720000 kg/yıl havlu kumaş
52	109.920	.3540 ton/yıl pamuk ipliği
90	112.813	.750 ton/yıl pamuk ipliği
22	1.184	.120000 adet/yıl muhtelif konfeksiyon
50	5.846	.1287500 adet/yıl muhtelif konfeksiyon
87	5.717	.500000 adet/yıl muhtelif konfeksiyon
100	7.179	.520000 adet/yıl muhtelif konfeksiyon
306	16.960	.750000 adet/yıl muhtelif konfeksiyon
5	11.578	.1036800 adet/yıl nakış
10	5.530	.283500 adet/yıl nakış
27	13.600	.3810000 adet/yıl nakış
10	10.701	.100000 adet/yıl muhtelif yatak
125	6.720	.300000 adet/yıl muhtelif dış giysi
130	12.320	.288000 adet/yıl muhtelif dış giysi
60	12.427	.1516800 adet/yıl muhtelif konfeksiyon
		.100000 adet/yıl muhtelif nakış
		.92 ton/yıl örgü kumaş
213	20.371	.750000 adet/yıl muhtelif konfeksiyon
		.432 minvurus/yıl muhtelif nakış
		.81 ton/yıl örgü kumaş
178	21.778	.17200000 m/yıl lastikli şerik dokuma
		.30000 kg/yıl gipeli lateks iplik
		.1500000 adet/yıl muhtelif aksesuar
80	35.235	.1245000 adet/yıl muhtelif konfeksiyon
		.373 ton/yıl yuvarlak örme kumaş
19	19.397	.180000 adet/yıl muhtelif konfeksiyon
		.54 ton/yıl örme kumaş
75	17.966	.675000 adet/yıl muhtelif konfeksiyon
		.165 ton/yıl örme kumaş
100	19.000	.450000 adet/yıl muhtelif konfeksiyon
		.251 ton/yıl örme kumaş
120	16.933	.1200000 adet/yıl muhtelif konfeksiyon
		.300 ton/yıl örme kumaş
15	9.752	.20000 kg/yıl örgü kumaş
		.10000 kg/yıl triko
40	20.320	.490000 kg/yıl örgü kumaş
		.900000 adet/yıl triko

İstihdam (kisi)	Sabit Yatırım (milyon TL)	Tam Kapasitede Üreteceği Mal ve Hizmetler
40	10.539	.352512 m/yıl pamuklu dokuma
30	7.731	.460000 kg/yıl pamuklu boyama
75	58.939	.172800 kg/yıl pamuklu örme kumaş .216000 kg/yıl pamuklu boyama .300000 m/yıl emdirme baskı
80	28.987	.232200 kg/yıl pamuklu örme kumaş .885000 kg/yıl pamuklu boyama
50	30.320	.4000000 m/yıl pamuklu terbiye
100	72.459	.3000000 m/yıl pamuklu terbiye .240000 m/yıl pamuklu dokuma
50	19.571	.590 ton/yıl kangarn iplik
68	32.432	.960000 kg/yıl boyama
50	53.717	.700000 m/yıl baskı .1260000 kg/yıl boyama, terbiye
35	15.024	.360000 m ² /yıl halı
45	69.829	.5184000 m/yıl sentetik kumaş baskı ve terbiye
100	30.150	.1000 ton/yıl sentetik iplik ve boyama
37	13.760	.600000 kg/yıl sentetik iplik
75	194.603	.2034 ton/yıl polipropilen iplik
20	5.544	.36000000 adet/yıl dokuma etiket
15	13.499	.300000 m/yıl muhtelif etiket
51	39.974	.3840000 m/yıl hambez üretimi
10	12.832	.3500000 m/yıl rotasyon baskı
67	22.475	.8650000 m/yıl kumaş baskı .150 ton/yıl kumaş boyama
60	13.462	.960 ton/yıl kumaş boyama
47	45.304	.1300 ton/yıl kumaş boyama, apre, terbiye
75	58.776	.200000 m/yıl döşemelik kumaş .2000000 m/yıl döşemelik kumaş terbiyesi
30	53.750	.200000 m/yıl tül perde
180	70.400	.984000 m/yıl brode
12	32.093	.280000 m/yıl polyester perdelik kumaş
88	5.320	.25900 adet/yıl muhtelif deri konfeksiyon
125	10.704	.60000 adet/yıl muhtelif deri konfeksiyon .450000 adet/yıl küçükbaş deri işleme
43	14.400	.224 ton/yıl büyükbaş hamderi
47	3.757	.7200000 çift/yıl spor ayakkabı veya terlik
27	10.448	.300000 adet/yıl küçükbaş hamderi işleme
52	33.600	.450000 adet/yıl küçükbaş hamderi işleme
20	25.496	.528 ton/yıl deri işleme
35	11.742	.1500000 kg/yıl deri işleme
52	42.510	.2400000 m/yıl suni deri

* Tablolardaki sabit maliyetler 1993'ü temsil etmektedir.
1992 sabit maliyetleri ortalama %60'lık enflasyon oranıyla 1993'e taşınmıştır.

Kaynak: Tablo 6 A-C kapsamındaki veriler HDTH, Yatırım Teşvik Belgelerinin Firma Bazında Sektörel Dağılımı-1992 yayınından yararlanılarak hazırlanmıştır.

1.Der.K.Ö.Y.'de HDTM'ce verilecek teşviklerde minimum özkaynak oranı yüzde 40 olarak ele alınılığında, sadece bir fikir vermek açısından kolaylaştırılmış hesaplamalarla elinde 5 milyar TL'si olan bir yatırımcının 12.5 milyar TL'ye kadar, 10 milyar TL'si olanın 25 milyar TL'ye kadar veya 20 milyar TL'si olanın 50 milyar TL'lik yatırımlar yapabileceği çok kaba hesaplarla mümkün gözükmektedir. Bu durumda bir sınıflama yapılırsa, HDTM'nin 1992 yılında verdiği ve tarafımızdan değerleri güncelleştirilen teşvik belgelerini belirten Çizelge 6-A,B,C'den çıkarılan sonuçlarla, aşağıdaki sermaye tutarlarında Bölge'de şu tip yatırımlar yapılabilir:

Sabit Sermaye Tutarı	Yatırımın Cinsi
0-10 milyar TL	- Süt işleme ve süt mamülleri üretimi. - Çeşitli balık yetiştiriciliği ve işlenmesi. - Bakliyat tasnif ve ambalajlama. - Maden suyu işleme. - Gazlı meşrubat üretimi. - Örgü kumaş ve çeşitli konfeksiyon üretimi.
10-20 milyar TL	yukarıdakilere ek olarak. - Besicilik ve et mamülleri üretimi. - Süt işleme ve süt mamülleri üretimi. - Tavukçuluk ve kemik unu üretimi. - Çeşitli balık yetiştiriciliği ve işlenmesi. - Konserve meyve ve sebze üretimi ve işlenmesi. - Örgü kumaş, çeşitli nakış ve muhtelif konfeksiyon üretimi. - Pamuklu dokuma ve işleme. - Sentetik ve kamgarn iplik üretimi. - Baskı ve kumaş boyama. - Deri işleme.
20-50 milyar TL	yukarıdakiler ek olarak. - Ham ve rafine yağ işleme. - Tütün işleme. - Küp şeker üretimi. - Çeşitli tekstil sanayi alt kollarında üretim.

GAP BÖLGESİ
BARAJ GÖL AYNASI ALTINDA KALACAK YÖRELERDE
İSTİHDAM VE YENİDEN YERLEŞTİRME SORUNLARI
ARAŞTIRMASI

KÖY GENEL BİLGİ ANKETİ
(KIRSAL İSKAN)

Destekleyen Kuruluş:

- T.C
Başbakanlık Güneydoğu Anadolu Projesi
Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı - Ankara

Yürüten Kuruluş:

- Sosyoloji Derneği - Ankara

Anketlerden Sorumlu Kuruluş

- ESDA Ekonomik Ve Sosyal Dokümantasyon Ve Araştırma A.Ş.- Ankara

İl Adı :

İlçe Adı :

Bucak Adı :

Köyün Adı :

Köyün -Varsa- Eski Adı:

Köye Yerleşim Tarihi :

Gelinen Köyün Adı :

Gelinen Köyün -Varsa- Eski Adı:

Aralık 1992

Not: Köyle ilgili olarak görüşme boyunca elde edilen bilgiler / gözlemler / izlenimler not edilecek.

1. Köydeki hane sayısı?

Eski köy: adet

Yeni köy: adet

2. Köyün nüfusu ne kadardır? (Anket tarihindeki nüfus)

	Eski	Yeni
1. - 49	()	()
2. 50- 99	()	()
3. 100-199	()	()
4. 200-299	()	()
5. 300-399	()	()
6. 400-499	()	()
7. 500-999	()	()
8. 1000 +	()	()

3. Köyün yol durumu?

	Eski	Yeni
1. Patika	()	()
2. Ham yol	()	()
3. Stabilize	()	()
4. Asfalt	()	()

4. Köyün en yakın il / ilçe merkezine uzaklığı?

	Eski	Yeni
1. 0- 4 km	()	()
2. 5- 9 km	()	()
3. 10-14 km	()	()
4. 15-19 km	()	()
5. 20 +	()	()

5. Köyde içmesuyu sıkıntısı çekilir mi(ydi)?

	Eski	Yeni
1. Evet	()	()
2. Hayır	()	()
3. Diğer (belirtiniz):	().....	().....

6. Köy içme suyunu nasıl temin eder(di)?

	Eski	Yeni
1. Evde çeşme	()	()
2. Köy çeşmesi	()	()
3. Adı kuyu	()	()
4. Pompalı kuyu (Tulumba dahil)	()	()
5. Nehir, dere, çay	()	()
6. Sarnıç	()	()
7. Göl	()	()
8. Artezyen	()	()
9. Diğer (belirtiniz):	()	()

7. Köydeki temel hizmet kurumları:

	Eski	Yeni
1. İlkokul	()	()
2. Ortaokul	()	()
3. Sağlık ocağı	()	()
4. Kooperatif	()	()
a. Sulama koop.	()	()
b. Köy kalkınma koop.	()	()
c. Tarım koop.	()	()
d. Diğer (belirtiniz)	()	()
5. Cami	()	()
6. Köy odası	()	()
7. Okuma Odası	()	()
8. Elektrik	()	()
9. Telefon	()	()
10. Kahve	()	()
11. Umumi hela	()	()
12. Köy ortak çamaşırhanesi	()	()
13. Diğer (belirtiniz):	()	()

8. Köydeki işyerleri:

	Eski	Yeni
1. Un değirmeni	()	()
2. Kasap	()	()
3. Bakkal	()	()
4. Mandıra	()	()
5. El tezgahı	()	()
6. Fırın	()	()
7. Diğer (belirtiniz):	()	()

9. İhtiyacınızı duyduğunuz işyerleri nedir?

Yeni

1. Un değirmeni
2. Kasap
3. Bakkal
4. Mandıra
5. El tezgahı
6. Fırın
7. Diğer (belirtiniz):

10. Köyde açılan kurslar:

Eski

Yeni

1. Hiç kurs açılmadı
2. Marangozluk
3. Demircilik
4. İnşaat
5. Gezici köy kadın kursu
6. Ev ekonomisi
7. Köy el sanatları
8. Orman işçi eğitim kursu
9. Okuma yazma kursu
10. Kur'an kursu
11. Diğer (belirtiniz):

11. Açılmasını istediğiniz kurslar nelerdir?

Yeni

1. Açılmasını istemiyorum
2. Marangozluk
3. Demircilik
4. İnşaat
5. Gezici köy kadın kursu
6. Ev ekonomisi
7. Köy el sanatları
8. Orman işçi eğitim kursu
9. Okuma yazma kursu
10. Kur'an kursu
11. Diğer (belirtiniz):

12. Köydeki zanaatkâr ve ustalar:

Eski

Yeni

1. İnşaat ustası
2. Demirci
3. Marangoz
4. Motor tamircisi
5. Elektrikçi
6. Diğer (belirtiniz):

13. Köyün temel geçim kaynağı:

	Eski	Yeni
1. Besicilik (Hayvancılık)	()	()
2. Çiftçilik	()	()
3. Tavukçuluk	()	()
4. Arıcılık	()	()
5. Balıkçılık	()	()
6. İşçilik	()	()
7. Ortakçılık	()	()
8. Diğer (belirtiniz):	().....	().....

14. Köyün toplam arazisinin miktarı:

Eski köy: dekar

Yeni köy: dekar

15. Hazine arazisi miktarı: Eski köy dekar Yeni köy:..... d.

. Kirada: Eski köy dekar

Yeni köy dekar

. Boş : Eski köy dekar

Yeni köy dekar

16. Tapu ve/ya ipotekle ilgili herhangi bir sorun var mı?

1. ()Evet var

2. ()Hayır yok

17. Arazi topografyası:

	Eski	Yeni
1. Dağ	()	()
2. Ova	()	()
3. Yayla	()	()
4. Orman Köyü	()	()
5. Deniz Kenarı	()	()
6. Dalgalı(inişli-çıkışlı)	()	()

18. Ekime elverişli arazinin kullanımı:

	Eski	Yeni
Bağ	: dekar	dekar
Bostan	: dekar	dekar
Ağaçlı	: dekar	dekar
Sulu Tarla	: dekar	dekar
Kuru Tarla	: dekar	dekar
Meyvelik	: dekar	dekar

19. Köyde yeteri kadar sulama suyu bulunur mu(ydu)?

	Eski	Yeni
1. Sulama suyu yoktur	()	()
2. Yeteri kadar yoktur	()	()
3. Yeteri kadar vardır	()	()

20. Sulama suyunuz nereden geliyor(du)?

	Eski	Yeni
1. Akarsu	()	()
2. Gölet	()	()
3. Baraj	()	()
4. Artezyen	()	()
5. Diğer (belirtiniz):	()	()

21. Köyünüzde kaç traktör var(dı)? Eski:.....adet Yeni:.....adet

22. Köyünüzde kaç biçerdöver var(dı)? Eski:.....adet Yeni:.....adet

23. Köyünüzde kaç su motoru (pompa) var(dı)? Eski:.....adet Yeni:.....adet

24. Köyde kaç otomobil var(dı)? Eski:..... adet Yeni:..... adet

25. Köyde kaç minibüs var(dı)? Eski:..... adet Yeni:..... adet

26. Köyde kaç kamyon var(dı)? Eski:..... adet Yeni:..... adet

27. Köyde üretilen temel ürün : (1)
28. Üretilen başka ürünler:
	Eski	Yeni
1. Tahıl (arpa, çavdar vb)	()	()
2. Meyve	()	()
3. Sebze	()	()
4. Baklagiller	()	()
5. Yağlı Tohumlar (pamuk, kendir, susam, ayçiçeği, kenevir vb)	()	()
6. Yem bitkileri (korunga, yanıca, fig vb)	()	()
7. Diğer (belirtiniz)	().....	()

29. Köyde mevcut hayvan sayısı:

	Eski	Yeni
Büyükbaş Hayvan (inek vb):	adet	adet
Küçükbaş Hayvan (keçi vb):	adet	adet
Kümes Hayvanları(tavuk vb):	adet	adet

30. Eski köyünüzden hayvan getirdiniz mi? 1. ()Evet 2. ()Hayır

31. Burada yeni hayvan aldınız mı? 1. ()Evet 2. ()Hayır

32. Nereden?
.....

33. Köyün sahibi olduğu

	Eski		Yeni	
. Mera var mı?	1. ()Var	2. ()Yok	1. ()Var	2. ()Yok
. Yayla var mı?	1. ()Var	2. ()Yok	1. ()Var	2. ()Yok

34. Süt sağma makinasınız var mı(ydı)?

	Eski	Yeni
1. Evet	()	()
2. Hayır	()	()

35. Yağ-peynir yapma makinasınız var mı(ydı)?

	Eski	Yeni
1. Evet	()	()
2. Hayır	()	()

36. Elektrikli kırkım makinasınız var mı(ydı)?

	Eski	Yeni
1. Evet	()	()
2. Hayır	()	()

37. Bu köy ile başka köyler arasında bir arazi, mera ve/ya su anlaşmazlığı var mı?

1. ()Evet 2. ()Hayır

38. Çevrenizdeki köylerin sizin buraya yerleşmenize bir tepkisi oldu mu?

1. ()Evet, oldu 2. ()Hayır, olmadı

39. Eski köyünüzde toprağı olmayan ailelere burada toprak verildi mi?

1. ()Evet 2. ()Hayır ise, soru 41'e geçin.

Evet ise;

40. Bir haneye en az ne kadar toprak verildi? dekar

Bir haneye en çok ne kadar toprak verildi? dekar

41. Nakil esnasında karşılaştığınız en önemli sorun ne oldu?

.....
.....
.....
.....

42. Köy halkı bu köye yerleşmekten memnun mu? 1. ()Evet 2. ()Hayır

43. Neden?

.....
.....
.....
.....
.....
.....

(42. soruya hayır diyenlere sorulacak);

44. Köy halkı, eski bölgenizde kalmayı ister miydi?

1. ()Evet 2. ()Hayır

Neden?

.....
.....
.....
.....
.....
.....

45. Şimdiki aklınız olsa, kamulaştırma bedelini almayı tercih eder miydiniz?

1. ()Evet 2. ()Hayır

Neden?

.....
.....
.....
.....
.....

Evet ise;

46. Kamulaştırma bedelini alarak nereye yerleşmeyi düşünürdünüz?

() Köye yerleştirdik

1. () Aynı yörede

2. () Başka yörede

() Kente yerleştirdik

1. () Aynı yörede

2. () Başka yörede

47. Kamulaştırma bedeli ile ne yapardınız?

() Ticaret yapardık : 1. () Bireysel 2. () Ortaklaşa

() Yatırım yapardık : 1. () Bireysel 2. () Ortaklaşa
Hangi alana? (belirtiniz)

() Diğer (belirtiniz):

48. GAP hakkında ne düşünüyorsunuz?

.....
.....
.....
.....
.....

49. Sizce ne yapılmalıydı / ne yapılmalıdır?

.....
.....
.....
.....
.....

50. Eski köyünüzde olmayan, burada kavuştuğunuz imkânlar neler oldu?

.....
.....
.....
.....
.....
.....

51. Burada karşılaştığınız sorunlar ne oldu?

.....
.....
.....
.....
.....

Muhtarın/görüşülen kişinin

Adı, Soyadı:

Telefon numarası:

Anketin doldurulduğu tarih:

Anketörün adı, soyadı :

GAP BÖLGESİ
BARAJ GÖL AYNASI ALTINDA KALACAK YÖRELERDE
İSTİHDAM VE YENİDEN YERLEŞTİRME SORUNLARI
ARAŞTIRMASI

HANE HALKI ANKETİ
(KIRSAL İSKAN)

Destekleyen Kuruluş:

. T.C
Başbakanlık Güneydoğu Anadolu Projesi
Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı - Ankara

Yürüten Kuruluş:

. Sosyoloji Derneği - Ankara

Anketlerden Sorumlu Kuruluş

. ESDA Ekonomik Ve Sosyal Dokümantasyon Ve Araştırma A.Ş.- Ankara

İl Adı :

İlçe Adı :

Bucak Adı :

Köyün Adı :

Köyün -Varsa- Eski Adı:

Köye Yerleşim Tarihi :

Gelinen Köyün Adı :

Gelinen Köyün -Varsa- Eski Adı:

Aralık 1992

Not: Haneyle ilgili olarak görüşme boyunca elde edilen bilgiler / gözlemler / izlenimler not edilecek.

1. Ailede 18 yaşın üzerinde kaç kişi yaşıyor?

Kadın : kişi

Erkek : kişi

2. Kaç ocuğunuz var?

Kız ocuk sayısı:

Erkek ocuk sayısı:

3. Kaç yaşındalar?

1. () -7

2. () 7+

4. ocuk sayısı sizce yeterli mi?

1. () Evet, yeterli

2. () Hayır, az

3. () Hayır, ok

5. Hanehalkının eğitim durumu nedir?

İlkokul mezunu () kişi

Ortaokul mezunu () kişi

Lise mezunu () kişi

Sanat okulu mezunu () kişi

Yüksekokul öğrencisi () kişi

Okur-yazar () kişi

Okuma-yazma bilmez () kişi

6. Evinizde kaç oda (mutfak, tuvalet vb hariç oturma mekânı olarak) var?

7. Evinizden memnun musunuz, eksiği, fazlası var mı?

.....

.....

.....

(işin yakacak olarak ne kullanıyorsunuz?

1. Tezek
2. Odun
3. Kömür
4. Diğer (belirtiniz):

Elektriğiniz var mı? 1. Evet 2. Hayır ise soru 11'e geçin.

Televizyonunuz var mı? 1. Evet 2. Hayır

Toprağınız var mı(ydı)?

Eski
1. Evet

Yeni
1. Evet

Sulu arazi:

- 100 dönüm
- 101-150 dönüm
- 151-200 dönüm
- 201-250 dönüm
- 250 + dönüm

Sulu arazi:

- 100 dönüm
- 101-150 dönüm
- 151-200 dönüm
- 201-250 dönüm
- 250 + dönüm

Kuru arazi:

- 100 dönüm
- 101-150 dönüm
- 151-200 dönüm
- 201-250 dönüm
- 250 + dönüm

Kuru arazi:

- 100 dönüm
- 101-150 dönüm
- 151-200 dönüm
- 201-250 dönüm
- 250 + dönüm

2. Hayır

2. Hayır

Hayır ise:

12. Neyle geçiniyor(d)sunuz?

	Eski	Yeni
1. Besicilik (Hayvancılık)	()	()
2. Çiftçilik	()	()
3. Tavukçuluk	()	()
4. Arıcılık	()	()
5. Balıkçılık	()	()
6. İşçilik	()	()
7. Ortakçılık	()	()
8. Diğer (belirtiniz):	().....	().....

13. Burada size toprak verildi mi?

1. ()Evet

2. ()Hayır ise, soru 15'e geçin.

Evet ise

14. Ne kadar?

1. () -100 dönüm
2. ()101-150 dönüm
3. ()151-200 dönüm
4. ()201-250 dönüm
5. ()250 + dönüm

Mülkiyet biçimi:

	Eski	Yeni
- Kendi toprağı:		
1. ()	-100 dönüm	1. () -100 dönüm
2. ()	101-150 dönüm	2. () 101-150 dönüm
3. ()	151-200 dönüm	3. () 151-200 dönüm
4. ()	201-250 dönüm	4. () 201-250 dönüm
5. ()	250 + dönüm	5. () 250 + dönüm
- Kira :		
1. ()	-100 dönüm	1. () -100 dönüm
2. ()	101-150 dönüm	2. () 101-150 dönüm
3. ()	151-200 dönüm	3. () 151-200 dönüm
4. ()	201-250 dönüm	4. () 201-250 dönüm
5. ()	250 + dönüm	5. () 250 + dönüm
- Ortakçılık :		
1. ()	-100 dönüm	1. () -100 dönüm
2. ()	101-150 dönüm	2. () 101-150 dönüm
3. ()	151-200 dönüm	3. () 151-200 dönüm
4. ()	201-250 dönüm	4. () 201-250 dönüm
5. ()	250 + dönüm	5. () 250 + dönüm

Tapu ve/ya ipotekle ilgili herhangi bir sorun var mı?

1. ()Evet, var
2. ()Hayır, yok

17. Arazinin kullanılışı:

	Alan(dönüm)		Sulanan alan	
	Eski	Yeni	Eski	Yeni
- Ekilen arazi:				
1. () -100 dönüm	()	()	()	()
2. () 101-150 dönüm	()	()	()	()
3. () 151-200 dönüm	()	()	()	()
4. () 201-250 dönüm	()	()	()	()
5. () 250 + dönüm	()	()	()	()
- Nadasa bırakılan arazi:				
1. () -100 dönüm	()	()	()	()
2. () 101-150 dönüm	()	()	()	()
3. () 151-200 dönüm	()	()	()	()
4. () 201-250 dönüm	()	()	()	()
5. () 250 + dönüm	()	()	()	()
- Kavaklık-Söğütlük:				
1. () -100 dönüm	()	()	()	()
2. () 101-150 dönüm	()	()	()	()
3. () 151-200 dönüm	()	()	()	()
4. () 201-250 dönüm	()	()	()	()
5. () 250 + dönüm	()	()	()	()
- Bahçe (meyve ...) :				
1. () -100 dönüm	()	()	()	()
2. () 101-150 dönüm	()	()	()	()
3. () 151-200 dönüm	()	()	()	()
4. () 201-250 dönüm	()	()	()	()
5. () 250 + dönüm	()	()	()	()
- Bostan (sebze ...) :				
1. () -100 dönüm	()	()	()	()
2. () 101-150 dönüm	()	()	()	()
3. () 151-200 dönüm	()	()	()	()
4. () 201-250 dönüm	()	()	()	()
5. () 250 + dönüm	()	()	()	()

- Çayır :

1. () -100 dönüm	()	()	()	()
2. ()101-150 dönüm	()	()	()	()
3. ()151-200 dönüm	()	()	()	()
4. ()201-250 dönüm	()	()	()	()
5. ()250 + dönüm	()	()	()	()

B. Yetiştirilen ürünler (1992):

	Eski	Yeni
- Tahıl		
. Buğday		
. Arpa		
. Mısır		
. Çavdar		
- Baklagiller		
. Fasulye		
. Nohut		
. Mercimek		
. Börülce		
- Endüstriyel ürünler		
. Tütün		
. Şeker Pancarı		
- Yağlı tohumlar		
. Keten		
. Kenevir		
- Yem bitkileri		
. Yonca		
. Yulaf		
. Fiğ		
. Korunga		
- Meyve		

- Sebze

.....
.....
.....

- Kavak (sayı)

:

19. Bir dönüm topraktan ne kadar hububat elde ediyorsunuz?

Eski :

Yeni :

20. Arazinizi nasıl işliyorsunuz?

Eski köy

Yeni köy

.Traktörle : ()..... dönüm

()..... dönüm

.Çift hayvanıyla : ()..... dönüm

()..... dönüm

21. Traktör kendinizin mi?

1. () Evet ise, soru 23'e geçin

2. () Hayır, Ortak

3. () Hayır, Kira

Kira ise:

22. Kimden kiralıyor sunuz?

23. Hasadı nasıl yapıyorsunuz?

Eski

Yeni

1. Biçer-döver ()

()

2. Tırpan ()

()

24. Su motoru kullanıyor musunuz?

Eski

Yeni

1. Evet ()

()

2. Hayır ()

()

8. Kimyasal gübre kullanıyor musunuz?

	Eski	Yeni
1. Evet	()	()
2. Hayır	()	()

9. Zirai mücadele ilacı kullanıyor musunuz?

	Eski	Yeni
1. Evet	()	()
2. Hayır	()	()

10. Sahip olduğunuz hayvan varlığı?

	Eski	Yeni
- Büyükbaş (inek vb):	adet	adet
- Küçükbaş : Koyun	adet	adet
Keçi	adet	adet
- Kümes Hayvanı :	adet	adet

11. İneğiniz yerli ırk mı?

	Eski	Yeni
1. Evet	()	()
2. Hayır	()	()

12. İneğiniz günde ne kadar süt veriyor?

Eski :

Yeni :

13. Fabrika yemi kullanıyor musunuz?

	Eski	Yeni
1. Evet	()	()
2. Hayır	()	()

(Soru 31, 32, ve 33 (i) mumhtar "var" dediyse ve (ii) soru 27'ye verilen yanıtın büyüklüğü elverişliyse, sorulacak)

31. Süt sağma makinanız var mı(ydı)?

	Eski	Yeni
1. Evet	()	()
2. Hayır	()	()

32. Yağ-peynir yapma makinanız var mı(ydı)?

	Eski	Yeni
1. Evet	()	()
2. Hayır	()	()

33. Elektrikli kırkım makinanız var mı(ydı)?

	Eski	Yeni
1. Evet	()	()
2. Hayır	()	()

34. Mevsimlik işçi çalıştırıyor musunuz?

	Eski	Yeni
1. Hayır	()	()
2. Evet ise	() 1-3 kişi () 4-7 kişi () 8 + kişi ()	() 1-3 kişi () 4-7 kişi () 8 + kişi ()

35. Ziraat Bankası'ndan kredi alıyor musunuz?

	Eski	Yeni
1. Evet	()	()
2. Hayır	()	()

Hayır ise:

36. Ziraat Bankası'ndan kredi istediniz mi?

	Eski	Yeni
1. Evet	()	()
2. Hayır	()	()

37. Ziraat'ten teknik bilgi alıyor musunuz?

	Eski	Yeni
1. Evet	()	()
2. Hayır	()	()

38. Dışarıdan tohumluk alıyor musunuz?

	Eski	Yeni
1. Evet	()	()
2. Hayır	()	()

39. Köyde diğer hanelerle birlikte köy için yol, kanal vb için birlikte, imece vb çalışmalarını yapıyor musunuz?

	Eski	Yeni
1. Evet	()	()
2. Hayır	()	()

40. Pazara sattığınız en önemli üç ürün nedir?

	Eski	Yeni
1. Tahıl		
. Buğday	()	()
. Arpa	()	()
. Mısır	()	()
. Çavdar	()	()
	()	()
	()	()
2. Baklagiller	()	()
. Fasulye	()	()
. Nohut	()	()
. Mercimek	()	()
. Börülce	()	()
	()	()
	()	()
3. Endüstriyel ürünler		
. Tütün	()	()
. Şeker Pancarı	()	()
4. Yağlı tohumlar		
. Keten	()	()
. Kenevir	()	()
5. Meyve-sebze	()	()
6. Süt	()	()
7. Tereyağı	()	()
8. Peynir	()	()
9. Koyun	()	()
10. Keçi	()	()
11. Sığır	()	()
12. Yün	()	()
13. Yumurta	()	()
14. Bal	()	()

41. Nerede satıyorsunuz(d)unuz?

	Eski	Yeni
1. Kendi köyünde satıyor	()	()
2. Köy dışında, il/ilçe'de satıyor	()	()

3. Kime satıyorsunuz(d)unuz?

	Eski	Yeni
1. Tüketiciciye	()	()
2. Tüccara	()	()
3. Kooperatife	()	()
4. TMO'ne	()	()
5. Diğer (belirtiniz):	()	()

5. Köy dışında çalışan aile ferdi var mı?

1. () Hayır ise, soru 46'ya geçin
2. () Evet ise, kaç kişi?

	Çalıştığı il/ilçe/vb	Yaptığı iş	Sürekli	Geçici
1.				
2.				
3.				
4.				
5.				
6.				
7.				

4. Temel gidiş nedeni nedir? (tek yanıt alınacak)

1. () İşsizlik
2. () Geçim sıkıntısı
3. () Toprak yetersizliği
4. () Huzursuzluk
5. () Daha iyi bir iş olanağı
6. () Başka (belirtiniz)

Bu sorunun çözülmesi için sizce ne yapmalı, ne düşünürdünüz?

.....
.....
.....
.....

45. Eski köyünüzden buraya nakil esnasında karşılaştığınız en önem
sorun ne oldu?

.....
.....
.....
.....

46. Bu köye yerleşmekten memnun musunuz?

1. Evet 2. Hayır

47. Neden?

.....
.....
.....
.....
.....

Hayır ise;

48. Eski bölgenizde kalmayı ister miydiniz?

1. Evet 2. Hayır

19. Neden?

20. Şimdiki aklınız olsa, kamulaştırma bedelini almayı tercih eder miydiniz?

1. Evet

2. Hayır

Neden?

Evet ise;

21. Kamulaştırma bedelini alarak nereye yerleşmeyi düşünürdünüz?

Köye yerleşirdik

1. Aynı (eski) yörede

2. Başka yörede

Kente yerleşirdik

1. Aynı (eski) yörede

2. Başka yörede

22. Kamulaştırma bedeli ile ne yapardınız?

Ticaret yapardık : 1. Bireysel

2. Ortaklaşa

Yatırım yapardık : 1. Bireysel

2. Ortaklaşa

Hangi alana? (belirtiniz)

Diğer (belirtiniz):

53. GAP hakkında ne düşünöyorsunuz?

.....
.....
.....
.....
.....
.....

Sizce ne yapılmalıydı/yapılabilir?

.....
.....
.....
.....
.....
.....

54. Eski köyünüzde olmayan, burada kavuştuğunuz imkânlar neler oldu?

.....
.....
.....
.....
.....
.....

55. Burada karşılaştığınız sorunlar ne oldu?

.....
.....
.....
.....
.....

Buradaki diğör hanelerle ilişkileriniz nasıl?

.....
.....

İş imkânı sağlanırsa, eski bölgenize dönmek ister misiniz?

1. ()Evet 2. ()Hayır

7. Hastalandığınızda ne yapıyorsunuz?

.....
.....

Eskiden ne yapardınız?

.....
.....

8. Hanenizdeki kadınlardan, hanedışında, ücret karşılığı çalışan var mı?

1. () Evet ise, Nerede?
2. () Hayır

Hayır ise

9. Çalışmasını ister miydiniz?

1. ()Evet 2. ()Hayır

10. Ailenizle, toprağınızla vb herhangi bir sorunuz olsa köyde kime danışırsınız?

Eski:
.....
.....

Yeni:
.....
.....

61. Adliyeye intakal etmiş herhangi bir ihtilafınız var mı?

Eski

Yeni

1. Evet

()

()

Hangi konuda?

.....

2. Hayır

()

()

62. Çevrenizde ve/ya tanıdığınız kamulaştırma bedelini alan kimse var mı?

Adı ve Adresi:

.....

.....

Anketin doldurulduğu tarih:

Anketörün adı, soyadı:

GAP BÖLGESİ
BARAJ GÖL AYNASI ALTINDA KALACAK YÖRELERDE
İSTİHDAM VE YENİDEN YERLEŞTİRME SORUNLARI
ARAŞTIRMASI

HANE HALKI ANKETİ
(KENTSEL İSKAN)

Destekleyen Kuruluş:

- T.C
- Başbakanlık Güneydoğu Anadolu Projesi
- Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı - Ankara

Yürüten Kuruluş:

- Sosyoloji Derneği - Ankara

Anketlerden Sorumlu Kuruluş

- ESDA Ekonomik Ve Sosyal Dokümantasyon Ve Araştırma A.Ş.- Ankara

İl Adı :

İlçe Adı :

Bucak Adı :

Yerleşim Tarihi :

Gelinen Köyün Adı :

Gelinen Köyün Varsa Eski Adı:

Mart 1993

Not: Haneyle ilgili olarak görüşme boyunca elde edilen bilgiler / gözlemler / izlenimler not edilecek.

1. Köy yerine neden Yeni Samsat'a yerleşmeye karar verdiniz?
 1. Daha kolay iş imkânı sağladığı için.
 2. Çocukların eğitimi için
 3. Kent yaşamı daha rahat ve çekici olduğu için
 4. Eski köyüme yakın olduğu için
 5. Diğer (belirtiniz):

2. Yeni Samsat'a yerleşirken kimden destek gördünüz?
 1. Hemşehrilerimden
 2. Yerel yöneticilerden
 3. Başka (belirtiniz):
 4. Hiç kimseden

3. Bu hanede toplam kaç kişi yaşıyor? kişi

4. Ailede 18 yaşın üzerinde kaç kişi yaşıyor?
Kadın : kişi
Erkek : kişi

5. Kaç çocuğunuz var?
Kız çocuk sayısı:
Erkek çocuk sayısı:

6. Kaç yaşındalar?
 1. -7
 2. 7+

7. Çocuk sayısı sizce yeterli mi?
 1. Evet, yeterli
 2. Hayır, az
 3. Hayır, çok

Hanehalkının eğitim durumu nedir?

- İlkokul mezunu () kişi
Ortaokul mezunu () kişi
Lise mezunu () kişi
Sanat okulu mezunu () kişi
Yüksekokul öğrencisi () kişi
Okur-yazar () kişi
Okuma-yazma bilmez () kişi

Sizin dışınızda, hanehalkından kaç kişi gelir getirici bir işte çalışmaktadır.

() kişi

Yaptığı iş	Statüsü(*)	Sürekli	Geçici
1. ()	()	()	()
2. ()	()	()	()
3. ()	()	()	()
4. ()	()	()	()
5. ()	()	()	()

(*)

1. Ücretli/Maaşlı
2. İşveren
3. Kendi hesabına
4. Aile işçisi
5. Diğer :

Ailenizde, çalışacak durumda olan, ama iş bulamayan kaç kişi vardır?

() kişi

Oturduğunuz ev kendinizin mi?

1. () Evet
2. () Hayır

Evet ise

12. Evinizi nasıl edindiniz?

1. Satın aldım
2. Devlet yaptırdı
3. Arsayı devlet verdi ben yaptırdım
4. Arsayı ben aldım ve yaptırdım
5. Kooperatif yaptırdı
6. Başka (belirtiniz):

13. Evinizde kaç oda (mutfak, tuvalet vb hariç oturma mekânı olarak) var?

.....

14. Evinizden memnun musunuz, eksiği, fazlası var mı?

.....
.....
.....

15. Eviniz ipotekli mi?

1. Evet
2. Hayır

16. Kışın yakacak olarak ne kullanıyorsunuz?

	Eskiden	Şimdi
1. Tezek	☐	☐
2. Odun	☐	☐
3. Kömür	☐	☐
4. Saman	☐	☐
5. Diğer (belirtiniz):	☐	☐

17. Televizyonunuz var mı?

1. Evet, siyah-beyaz
2. Evet, renkli
3. Hayır

18. Telefonunuz var mı?

1. ()Evet

2. ()Hayır

19. Ailenizin geçimini nasıl sağlıyorsunuz?

1. ()Serbest meslek

2. ()Memur

3. ()Sürekli işçi

4. ()Geçici işçi

5. ()Çiftçilik

6. ()Hayvancılık-besicilik

7. ()Diğer (belirtiniz):

20. Geldiğiniz köyde toprağınız var mıydı, ne kadar?

1. ()Evet, dönüm sulu

2. ()Evet, dönüm kuru

3. ()Hayır

21. Burada toprağınız var mı, ne kadar?

1. ()Evet, dönüm sulu

2. ()Evet, dönüm kuru

3. ()Hayır

22. Mülkiyet biçimi:

Eski

Yeni

()Kendi toprağı: dönüm

()Kendi toprağı: dönüm

()Kira : dönüm

()Kira : dönüm

()Ortakçılık : dönüm

()Ortakçılık : dönüm

23. Arazinin kullanılışı:

Toplam Alan(dönüm)

Sulanan alan(dönüm)

Eski

Yeni

Eski

Yeni

- Ekilen arazi :

- Nadasa bırakılan arazi:

- Kavaklık-Söğütlük :

- Bahçe (meyve ...) :

- Bostan (sebze ...) :

- Çayır :

24. Yetiştirilen ürünler (1992):

	Eski	Yeni
- Tahıl		
. Buğday		
. Arpa		
. Mısır		
. Çavdar		
- Baklagiller		
. Fasulye		
. Nohut		
. Mercimek		
. Börülce		
- Endüstriyel ürünler		
. Tütün		
. Şeker Pancarı		
- Yağlı tohumlar		
. Keten		
. Kenevir		
- Yem bitkileri		
. Yonca		
. Yulaf		
. Fiğ		
. Korunga		
- Meyve		
- Sebze		
- Kavak (sayı) :		

25. Arazinizi nasıl işliyorsunuz?

	Eski köy	Yeni köy
.Traktörle :	()..... dönüm	()..... dönüm
.Çift hayvanıyla :	()..... dönüm	()..... dönüm

26. Traktör kendinizin mi?

1. () Evet ise, soru 28'e geçin

2. () Hayır, Ortak
3. () Hayır, Kira

Kira ise:

27. Kimden kiraliyorsunuz?

28. Hasadı nasıl yapıyorsunuz?

	Eski	Yeni
1. Biçer-döver	()	()
2. Tırpan	()	()

29. Su motoru kullanıyor musunuz?

	Eski	Yeni
1. Evet	()	()
2. Hayır	()	()

30. Kimyasal gübre kullanıyor musunuz?

	Eski	Yeni
1. Evet	()	()
2. Hayır	()	()

31. Zirai mücadele ilacı kullanıyor musunuz?

	Eski	Yeni
1. Evet	()	()
2. Hayır	()	()

32. Sahip olduğunuz hayvan varlığı?

	Eski	Yeni
- Büyükbaş (inek vb):	adet	adet
- Küçükbaş : Koyun	adet	adet
Keçi	adet	adet
- Kümes Hayvanı :	adet	adet

33. Mevsimlik işçi çalıştırıyor musunuz?

	Eski	Yeni
1. Hayır	()	()
2. Evet ise	() kişi kadın kişi erkek	() kişi kadın kişi erkek

34. Kredi alıyor musunuz?

	Eski	Yeni
1. Evet	()	()
Nereden?		
2. Hayır	()	()

Hayır ise:

35. Ziraat Bankası'ndan/Tarım Kredi Kooperatiflerinden kredi istediniz mi?

	Eski	Yeni
1. Evet	()	()
2. Hayır	()	()

36. Ziraat'ten teknik bilgi alıyor musunuz?

	Eski	Yeni
1. Evet	()	()
2. Hayır	()	()

37. Dışarıdan tohumluk alıyor musunuz?

	Eski	Yeni
1. Evet	()	()
2. Hayır	()	()

38. Pazara sattığınız en önemli üç ürün nedir?

	Eski	Yeni
1. Tahıl		
. Buğday	()	()
. Arpa	()	()
. Mısır	()	()
. Çavdar	()	()
	()	()
	()	()
2. Baklagiller		
. Fasulye	()	()
. Nohut	()	()
. Mercimek	()	()
. Börülce	()	()
	()	()
3. Endüstriyel ürünler		
. Tütün	()	()
. Şeker Pancarı	()	()
4. Yağlı tohumlar		
. Keten	()	()
. Kenevir	()	()
5. Meyve-sebze	()	()
6. Süt	()	()
7. Tereyağı	()	()
8. Peynir	()	()
9. Koyun	()	()
10. Keçi	()	()
11. Sığır	()	()
12. Yün	()	()
13. Yumurta	()	()
14. Bal	()	()

40. Kime satıyorsunuz(d)unuz?

	Eski	Yeni
1. Devlete	()	()
2. Tüccara	()	()
3. Diğer (belirtiniz):	()	()

41. Geçici işçi ise: İş türü nedir?
1. ()Amelelik
 2. ()Tarım işçiliği
 3. ()Seyyar satıcılık
 4. ()Hammallık
 5. ()Bekçilik
 6. ()Diğer (belirtiniz):.....

42. İşçi ve memur ise: Bu işi nasıl buldunuz?
1. ()İş ve İşçi Bulma Kurumu'ndan
 2. ()Devlet buldu
 3. ()Tanıdıklar vasıtasıyla
 4. ()Kendim buldum

43. Serbest iş yapıyorsa: İşinin türü?
1. ()Ticaret
 2. ()İmalat
 3. ()Otelcilik
 4. ()Lokanta
 5. ()Tamirhane
 6. ()Diğer (belirtiniz):.....

44. İşçi çalıştırıyor musunuz? 1. ()Evet 2. ()Hayır

Evet ise

45. Kaç kişi çalıştırıyorsunuz?
- kadın işçi: kişi
- erkek işçi: kişi

46. İşinizi kurarken hangi kaynaklardan yararlandınız?

1. ()..... bankasından kredi aldım
2. ()evimi sattım
3. ()arsa, tarla vb taşınmaz mallarımı sattım.
4. ()altın bozdurdum
5. ()döviz bozdurdum
6. ()anne ve babamızın katkısı ile
7. ()akraba ve yakınlardan borç aldım
8. ()diğer

47. Yeni Samsat dışında çalışan başka aile ferdi var mı?

1. () Hayır
2. () Evet ise, kaç kişi?

	Çalıştığı il/ilçe/vb	Yaptığı iş	Sürekli	Geçici
1.				
2.				
3.				
4.				
5.				
6.				
7.				

48. Yaptığınız işten memnun musunuz?

1. ()Evet
2. ()Hayır

49. Eskiye göre gelir durumunuzda bir iyileşme oldu mu?

1. ()Evet
2. ()Hayır

50. Yeni Samsat'a yerleşmekten memnun musunuz?

1. Evet 2. Hayır

Evet ise

51. Neden?

.....
.....
.....
.....
.....
.....

Hayır ise

52. Neden?

.....
.....
.....
.....
.....
.....

53. Yeni Samsat yerine kırsal alana (köye) yerleşmek ister miydiniz?

1. Evet 2. Hayır

Evet ise

54. Nereye yerleşmek isterdiniz?

1. Aynı (eski) yörede 2. Başka yörede

55. Kamulaştırma bedeli aldınız mı?

1. Evet 2. Hayır

56. Kamulaştırma bedeli ile ne yaptınız?

.....
.....
.....

Evet ise

57. Şimdiki aklınız olsa, aldığınız kamulaştırma bedeli ile ne yapardınız? (Dikkat:sadece eski köyünde toprağı olanlara sor)

.....
.....
.....
.....

58. Kamulaştırma bedelini topluca almayı tercih eder miydiniz?

1. Evet 2. Hayır

Evet ise

59. Bu kamulaştırma bedeli ile ne yapardınız?

Ticaret yapardık : 1. Bireysel 2. Ortaklaşa

Yatırım yapardık : 1. Bireysel 2. Ortaklaşa

Hangi alana? (belirtiniz)

Diğer (belirtiniz):

60. GAP hakkında ne düşünüyorsunuz?

.....
.....
.....
.....
.....
.....

61. Sizce ne yapılmalıydı/yapılabilir?

.....
.....
.....
.....
.....
.....

62. Arazisi kamulaştırılacak köylülere ne tavsiye edersiniz?

.....
.....
.....
.....

63. Eski köyünüzde olmayan, burada kavuştuğunuz imkânlar neler oldu?

.....
.....
.....
.....

64. Yeni Samsat'da karşılaştığınız en önemli sorunlar neler oldu?

.....
.....
.....
.....

65. Buradaki diğer hanelerle ilişkileriniz nasıl?

.....
.....

66. Yeniden iskân konusunda karşılaştığınız en önemli sorunlar nelerdir?

1. Para ödemesinde gecikme
2. Ev yapımında ve dağıtımında sorunlar
3. Diğer (belirtiniz):

67. Hastalandığınızda ne yapıyorsunuz?

.....
.....

Eskiden ne yapardınız?

.....
.....

68. Hanenizdeki kadınlardan, hanedışında, ücret karşılığı çalışan var mı?

1. Evet ise, Nerede?
2. Hayır

Hayır ise

69. Çalışmasını ister miydiniz?

1. Evet
2. Hayır

70. Ailenizle, işinizle vb herhangi bir sorununuz olsa kime danışırsınız?

Eskiden:

.....
.....

Şimdi:

.....
.....

Anketin doldurulduğu tarih:

Anketörün adı, soyadı:

GAP BÖLGESİ
BARAJ GÖL AYNASI ALTINDA KALACAK YÖRELERDE
İSTİHDAM VE YENİDEN YERLEŞTİRME SORUNLARI
ARAŞTIRMASI

HANE HALKI ANKETİ

(KAMULAŞTIRMA BEDELİNİN TÜMÜNÜ ALARAK KÖYE YERLEŞENLER)

Destekleyen Kurulus:

- . T.C
- Başbakanlık Güneydoğu Anadolu Projesi
- Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı - Ankara

Yürüten Kurulus:

- . Sosyoloji Derneği - Ankara

Anketlerden Sorumlu Kurulus

- . ESDA Ekonomik Ve Sosyal Dokümantasyon Ve Araştırma A.Ş. - Ankara

İl Adı :

İlçe Adı :

Bucak Adı :

Köyün Adı :

Köyün -varsa- Eski Adı:

Köye Yerleşim Tarihi :

Gelinen Köyün Adı :

Gelinen Köyün -varsa- Eski Adı:

Mart 1993

Not: Haneyle ilgili olarak görüşme boyunca elde edilen bilgiler / gözlemler / izlenimler not edilecek.

1. Bu hanede toplam kaç kişi yaşıyor?

2. Ailede 18 yaşın üzerinde kaç kişi yaşıyor? Kadın :
Erkek :

3. Kaç çocuğunuz var? Kız çocuk sayısı :
Erkek çocuk sayısı:

4. Kaç yaşındalar? 1. () -7 2. () 7+

5. Çocuk sayısı sizce yeterli mi?

1. () Evet, yeterli
2. () Hayır, az
3. () Hayır, çok

6. Hanehalkının eğitim durumu nedir?

- İlkokul mezunu () kişi
Ortaokul mezunu () kişi
Lise mezunu () kişi
Sanat okulu mezunu () kişi
Yüksekokul öğrencisi () kişi
Okur-yazar () kişi
Okuma-yazma bilmez () kişi

7. Evinizde kaç oda (mutfak, tuvalet vb hariç oturma mekânı olarak) var?

8. Evinizden memnun musunuz, eksiği, fazlası var mı?
.....
.....

9. Kışın yakacak olarak ne kullanıyorsunuz?

1. Tezek 3. Kömür
2. Odun 4. Diğer (belirtiniz):

10. Elektriğiniz var mı? 1. Evet 2. Hayır ise, soru 12'ye geçin

11. Televizyonunuz var mı? 1. Evet, siyah-beyaz
2. Evet, renkli
3. Hayır

12. Toprağınız var mı(ydı), ne kadar?

Eski

1. Evet, dönüm sulu
2. Evet, dönüm kuru
3. Hayır

Yeni

1. Evet, dönüm sulu
2. Evet, dönüm kuru
3. Hayır

Hayır ise:

13. Neyle geçiniyor(d)sunuz?

Eski

Yeni

1. Besicilik (Hayvancılık)	☐	☐
2. Çiftçilik	☐	☐
3. Tavukçuluk	☐	☐
4. Arıcılık	☐	☐
5. Balıkçılık	☐	☐
6. İşçilik	☐	☐
7. Ortakçılık	☐	☐
8. Diğer (belirtiniz):	☐	☐

14. Mülkiyet biçimi:

Eski

Yeni

☐ Kendi toprağı: dönüm	☐ Kendi toprağı: dönüm
☐ Kira : dönüm	☐ Kira : dönüm
☐ Ortakçılık : dönüm	☐ Ortakçılık : dönüm

15. Arazinin kullanılışı:

Toplam Alan(dönüm)

Sulanan alan(dönüm)

	Toplam Alan(dönüm)		Sulanan alan(dönüm)	
	Eski	Yeni	Eski	Yeni
- Ekilen arazi :				
- Nadasa bırakılan arazi:				
- Kavaklık-Söğütlük :				
- Bahçe (meyve ...) :				
- Bostan (sebze ...) :				
- Çayır :				

16. Yetiştirilen ürünler (1992):

Eski

Yeni

- Tahıl		
- Buğday		
- Arpa		
- Mısır		
- Çavdar		
- Baklagiller		
- Fasulye		
- Nohut		
- Mercimek		
- Börülce		
- Endüstriyel ürünler		
- Tütün		
- Şeker Pancarı		
- Yağlı tohumlar		
- Keten		
- Kenevir		
- Yem bitkileri		
- Yonca		
- Yulaf		
- Fiğ		
- Korunga		
- Meyve		
- Sebze		
- Kavak (sayı) :		

17. Bir dönüm topraktan ne kadar hububat elde ediyorsunuz?

(Dikkat: Birim sorulacak!)

Eski :

Yeni :

18. Arazinizi nasıl işliyorsunuz?

	Eski köy	Yeni köy
.Traktörle :	()..... dönüm	()..... dönüm
.Çift hayvanıyla :	()..... dönüm	()..... dönüm

19. Traktör kendinizin mi?

1. () Evet ise, soru 21'e geçin
2. () Hayır, Ortak
3. () Hayır, Kira

Kira ise:

20. Kimden kiraliyorsunuz?

21. Hasadı nasıl yapıyorsunuz?

	Eski	Yeni
1. Biçer-döver	()	()
2. Tırpan	()	()

22. Su motoru kullanıyor musunuz?

	Eski	Yeni
1. Evet	()	()
2. Hayır	()	()

23. Kimyasal gübre kullanıyor musunuz?

	Eski	Yeni
1. Evet	()	()
2. Hayır	()	()

24. Zirai mücadele ilacı kullanıyor musunuz?

	Eski	Yeni
1. Evet	()	()
2. Hayır	()	()

25. Sahip olduğunuz hayvan varlığı?

	Eski	Yeni
- Büyükbaş (inek vb):	adet	adet
- Küçükbaş : Koyun	adet	adet
Keçi	adet	adet
- Kümes Hayvanı :	adet	adet

26. İneğiniz yerli ırk mı?

	Eski	Yeni
1. Evet	()	()
2. Hayır	()	()

27. İneğiniz günde ortalama ne kadar süt veriyor?

Eski :
Yeni :

28. Fabrika yemi kullanıyor musunuz?

	Eski	Yeni
1. Evet	()	()
2. Hayır	()	()

29. Süt sağma makinanız var mı(ydı)?

	Eski	Yeni
1. Evet	()	()
2. Hayır	()	()

30. Yağ-peynir yapma makinanız var mı(ydı)?

	Eski	Yeni
1. Evet	()	()
2. Hayır	()	()

31. Elektrikli kırkım makinanız var mı(ydı)?

	Eski	Yeni
1. Evet	()	()
2. Hayır	()	()

32. Mevsimlik işçi çalıştırıyor musunuz?

	Eski	Yeni
1. Hayır	()	()
2. Evet ise	()	()
	kişi kadın	kişi kadın
	kişi erkek	kişi erkek

33. Kredi alıyor musunuz?

	Eski	Yeni
1. Evet	()	()
Nereden?		
2. Hayır	()	()

Hayır ise:

34. Ziraat Bankası'ndan/Tarım Kredi Kooperatiflerinden kredi istediniz mi?

	Eski	Yeni
1. Evet	()	()
2. Hayır	()	()

35. Ziraat'ten teknik bilgi alıyor musunuz?

	Eski	Yeni
1. Evet	()	()
2. Hayır	()	()

36. Dışarıdan tohumluk alıyor musunuz?

	Eski	Yeni
1. Evet	()	()
2. Hayır	()	()

37. Köyde diğer hanelerle birlikte köy için yol, kanal vb için birlikte, imece vb çalışmaları yapıyor musunuz?

	Eski	Yeni
1. Evet	()	()
2. Hayır	()	()

38. Pazara sattığınız en önemli üç ürün nedir?

	Eski	Yeni
1. Tahıl		
. Buğday	()	()
. Arpa	()	()
. Mısır	()	()
. Çavdar	()	()
	()	()
	()	()
2. Baklagiller	()	()
. Fasulye	()	()
. Nohut	()	()
. Mercimek	()	()
. Börülce	()	()
	()	()
	()	()
3. Endüstriyel ürünler		
. Tütün	()	()
. Şeker Pancarı	()	()
4. Yağlı tohumlar		
. Keten	()	()
. Kenevir	()	()
5. Meyve-sebze	()	()
6. Süt	()	()
7. Tereyağı	()	()
8. Peynir	()	()
9. Koyun	()	()
10. Keçi	()	()
11. Sığır	()	()
12. Yün	()	()
13. Yumurta	()	()
14. Bal	()	()

39. Nerede satıyorsunuz(d)unuz?

	Eski	Yeni
1. Kendi köyünde satıyor	()	()
2. Köy dışında, il/ilçe'de satıyor	()	()

40. Kime satıyorsunuz(d)unuz?

	Eski	Yeni
1. Tüketicilere	()	()
2. Tüccara	()	()
3. Kooperatife	()	()
4. TMO'ne	()	()
5. Diğer (belirtiniz): ()	()	()

41. Köy dışında çalışan aile ferdi var mı?

1. () Hayır ise, soru 43'e geçin
2. () Evet ise, kaç kişi?

Çalıştığı il/ilçe/vb	Yaptığı iş	Sürekli	Geçici
1.			
2.			
3.			
4.			
5.			
6.			
7.			

42. Temel gidiş nedeni nedir? (tek yanıt alınacak)

1. () İşsizlik
2. () Geçim sıkıntısı
3. () Toprak yetersizliği
4. () Huzursuzluk
5. () Daha iyi bir iş olanağı
6. () Başka (belirtiniz)

Bu sorunun çözülmesi için sizce ne yapmalı, ne düşünürdünüz?

.....
.....
.....
.....

43. Eski köyünüzden buraya nakil esnasında karşılaştığınız en önemli sorun ne oldu?

.....
.....
.....

44. Neden kente değil de köye yerleştiniz?

.....
.....
.....

45. Neden başka köyü değil de bu köyü tercih ettiniz?

1. () Bu köyü önceden tanıyordum.
2. () Bu köyde akrabalarım vardı.
3. () Bu köyde toprağım vardı.
4. () Bu köy eski köyümüze yakındı.
5. () Bu köy kent merkezine daha yakındı
6. () Diğer (belirtiniz):

46. Bu köye yerleşirken kimden destek gördünüz?

1. () Hemşehrilerimden
2. () Köy muhtarından
3. () Başka (belirtiniz):.....
4. () Hiç kimseden

47. Bu köye yerleşmekten memnun musunuz?

1. Evet 2. Hayır

48. Neden?

.....
.....
.....
.....
.....
.....

Hayır ise;

49. Eski bölgenizde kalmayı ister miydiniz?

1. Evet 2. Hayır

50. Neden?

.....
.....
.....
.....
.....
.....

51. Kamulaştırma bedeli olarak ne aldınız? TL

52. Kamulaştırma bedelini hangi yılda aldınız?

53. Sizce, size ödenen kamulaştırma bedeli yeterli midir?

- 1.Evet 2.Hayır

54. Hayır ise, bedel artırma davası açtınız mı?

- 1.Evet 2.Hayır

55. Kamulaştırma bedeli zamanında ödendi mi?

1.Evet 2.Hayır

56. Kamulaştırma bedeli ile ne yaptınız?

.....
.....
.....
.....

57. Şimdiki aklınız olsa, kamulaştırma bedeli ile ne yapardınız?

Ticaret yapardık : 1. Bireysel 2. Ortaklaşa
Yatırım yapardık : 1. Bireysel 2. Ortaklaşa

Hangi alana? (belirtiniz)

Diğer (belirtiniz):

58. GAP hakkında ne düşünüyorsunuz?

.....
.....
.....
.....
.....

Sizce ne yapılmalıydı/yapılabilir?

.....
.....
.....
.....
.....

59. Eski köyünüzde olmayan, burada kavuştuğunuz imkânlar neler oldu?

.....
.....
.....
.....
.....
.....

60. Burada karşılaştığınız sorunlar ne oldu?

.....
.....
.....
.....
.....

61. Buradaki diğer hanelerle ilişkileriniz nasıl?

.....
.....

62. Hastalandığınızda ne yapıyorsunuz?

.....
.....

Eskiden ne yapardınız?

.....
.....

63. Hanenizdeki kadınlardan, hanedışında, ücret karşılığı çalışan var mı?

1. () Evet ise, Nerede?

2. () Hayır

Hayır ise

64. Çalışmasını ister miydiniz?

1. ()Evet 2. ()Hayır

65. Ailenizle, toprağınızla vb herhangi bir sorunuz olsa köyde kime danışırsınız?

Eski:

.....
.....

Yeni:

.....
.....

66. Adliyeye intikal etmiş herhangi bir ihtilafınız var mı?

	Eski	Yeni
1. Evet	()	()
Hangi konuda?		
2. Hayır	()	()

Anketin doldurulduğu tarih:

Anketörün adı, soyadı:

GAP BÖLGESİ
BARAJ GÖL AYNASI ALTINDA KALACAK YÖRELERDE
İSTİHDAM VE YENİDEN YERLEŞTİRME SORUNLARI
ARAŞTIRMASI

HANE HALKI ANKETİ

(KAMULAŞTIRMA BEDELİNİN TÜRÜNÜ ALARAK KENTE YERLEŞENLER)

Destekleyen Kurulus:

- . T.C
- Başbakanlık Güneydoğu Anadolu Projesi
- Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı - Ankara

Yürüten Kurulus:

- . Sosyoloji Derneği - Ankara

Anketlerden Sorumlu Kurulus

- . ESDA Ekonomik Ve Sosyal Dokümantasyon Ve Araştırma A.Ş.- Ankara

İl Adı :

İlçe Adı :

Bucak Adı :

Yerleşim Tarihi :

Gelinen Köyün Adı :

Gelinen Köyün -varsa- Eski Adı:

Mart 1993

Not: Haneyle ilgili olarak görüşme boyunca elde edilen bilgiler gözlemler / izlenimler not edilecek.

1. Köy yerine neden kente yerleşmeye karar verdiniz?
 1. Daha kolay iş imkânı sağladığı için.
 2. Çocukların eğitimi için
 3. Kent yaşamı daha rahat ve çekici olduğu için
 4. Diğer (belirtiniz):

2. Başka kenti değil de neden bu kenti tercih ettiniz?
 1. Bu kenti önceden tanıyordum
 2. Bu kentte akrabalarım vardı
 3. Bu kentte iş imkânı vardı
 4. Bu kent köyümüze yakındı
 5. Diğer (belirtiniz) :

3. Bu kente yerleşirken kimden destek gördünüz?
 1. Hemşehrilerimden
 2. Yerel yöneticilerden
 3. Başka (belirtiniz):
 4. Hiç kimseden

4. Bu hanede toplam kaç kişi yaşıyor? kişi

5. Ailede 18 yaşın üzerinde kaç kişi yaşıyor?
Kadın : kişi Erkek : kişi

6. Kaç çocuğunuz var?
Kız çocuk sayısı: Erkek çocuk sayısı:

7. Kaç yaşındalar?
 1. -7
 2. 7+

8. Çocuk sayısı sizce yeterli mi?

1. Evet, yeterli
2. Hayır, az
3. Hayır, çok

9. Hanehalkının eğitim durumu nedir?

- İlkokul mezunu kişi
Ortaokul mezunu kişi
Lise mezunu kişi
Sanat okulu mezunu kişi
Yüksekokul öğrencisi kişi
Okur-yazar kişi
Okuma-yazma bilmez kişi

10. Sizin dışınızda, hanehalkından kaç kişi gelir getirici bir işte çalışmaktadır.

..... kişi

Yaptığı iş	Statusü(*)	Sürekli	Geçici
1. ☐	☐	☐	☐
2. ☐	☐	☐	☐
3. ☐	☐	☐	☐
4. ☐	☐	☐	☐
5. ☐	☐	☐	☐

(*)

1. Ücretli/Maaşlı
2. İşveren
3. Kendi hesabına
4. Aile işçisi
5. Diğer :

11. Ailenizde, çalışacak durumda olan, ama iş bulamayan kaç kişi vardır?

..... kişi

12. Oturduğunuz ev kendinizin mi?

1. Evet
2. Hayır

Evet ise

13. Evinizi nasıl edindiniz?

1. Satın aldım
2. Devlet yaptırdı
3. Arsayı devlet verdi ben yapturdım
4. Arsayı ben aldım ve yapturdım
5. Kooperatif yaptırdı
6. Başka (belirtiniz):

14. Evinizde kaç oda (mutfak, tuvalet vb hariç oturma mekânı olarak) var?

15. Evinizden memnun musunuz, eksiği, fazlası var mı?

.....
.....
.....

16. Kışın yakacak olarak ne kullanıyorsunuz?

	Eskiden	Şimdi
1. Tezek	☐	☐
2. Odun	☐	☐
3. Kömür	☐	☐
4. Diğer (belirtiniz):	☐	☐

17. Elektriğiniz var mı?

1. Evet
2. Hayır ise, soru 18'e geçin.

18. Televizyonunuz var mı?

1. Evet, siyah-beyaz
2. Evet, renkli
3. Hayır

19. Telefonunuz var mı?

1. Evet
2. Hayır

20. Geldiğiniz köyde toprağınız var mı(ydı), ne kadar?

Eski

1. ()Evet, dönüm sulu
2. ()Evet, dönüm kuru
3. ()Hayır

Eski

1. ()Evet, dönüm sulu
2. ()Evet, dönüm kuru
3. ()Hayır

21. Burada herhangi bir tarımsal faaliyette bulunuyor musunuz?

1. ()Evet
2. ()Hayır ise, soru 24'e geçin

Evet ise

22. Ne yapıyorsunuz?

1. () Bahçe-bostan
2. () İnek-süt
3. () Tavukçuluk
4. () Diğer (belirtiniz):

23. Bu ürettiklerinizin bir kısmını satıyor musunuz?

1. ()Evet
2. ()Hayır

24. Ailenizin geçimini nasıl sağlıyorsunuz?

(Dikkat: En önemliye 1 vererek sıralayınız)

1. ()Serbest meslek
2. ()Memur
3. ()İşçi
4. ()Çiftçilik
5. ()Hayvancılık-besicilik
6. ()Diğer (belirtiniz):

25. İşçi ise: 1. ()Geçici 2. ()Sürekli

26. Geçici işçi ise: İş türü nedir?

1. Amelelik
2. Tarım işçiliği
3. Seyyar satıcılık
4. Hammallık
5. Bekçilik
6. Diğer (belirtiniz):.....

27. İşçi ve memur ise: Bu işi nasıl buldunuz?

1. İş ve İşçi Bulma Kurumu'ndan
2. Devlet buldu
3. Tanıdıklar vasıtasıyla
4. Kendim buldum

28. Serbest iş yapıyorsa: İşinin türü?

1. Ticaret
2. İmalat
3. Otelcilik
4. Lokanta
5. Tamirhane
6. Diğer (belirtiniz):.....

29. Ortağınız var mı? 1. Evet 2. Hayır

Evet ise

30. Kaç kişi?

31. Ortaklarınızı daha önceden tanıyor muydunuz?

1. Evet
2. Hayır

32. *Evet ise,*

Nereden tanıyordunuz?

.....

33. İşçi çalıştırıyor musunuz? 1. ()Evet 2. ()Hayır

Evet ise

34. Kaç kişi çalıştırıyorsunuz?

kadın işçi: kişi

erkek işçi: kişi

35. İşinizi kurarken hangi kaynaklardan yararlandınız?

1. ()..... bankasından kredi aldım

2. ()evimi sattım

3. ()arsa, tarla vb taşınmaz mallarımı sattım.

4. ()altın bozdurdum

5. ()döviz bozdurdum

6. ()anne ve babamızın katkısı ile

7. ()akraba ve yakınlardan borç aldım

8. ()diğer

36. Bulduğunuz kent dışında çalışan başka aile ferdi var mı?

1. () Hayır

2. () Evet ise, kaç kişi?

	Çalıştığı il/ilçe/vb	Yaptığı iş	Sürekli	Geçici
1.				
2.				
3.				
4.				
5.				
6.				
7.				

37. Yaptığınız işten memnun musunuz?

1. ()Evet

2. ()Hayır

38. Eskiye göre gelir durumunuzda bir iyileşme oldu mu?

1. ()Evet 2. ()Hayır

39. Eski köyünüzden buraya göç ederken karşılaştığınız en önemli sorun ne oldu?

.....
.....
.....
.....

40. Bu kente yerleşmekten memnun musunuz?

1. ()Evet 2. ()Hayır

Evet ise

41. Neden?

.....
.....
.....
.....
.....
.....

Hayır ise

42. Neden?

.....
.....
.....
.....
.....
.....

43. Kent yerine kırsal alana (köye) yerleşmek ister miydiniz?

1. Evet 2. Hayır

Evet ise

44. Nereye yerleşmek isterdiniz?

1. Aynı (eski) yörede 2. Başka yörede

45. Kamulaştırma bedeli olarak ne aldınız? TL

46. Kamulaştırma bedelini hangi yılda aldınız?

47. Sizce, size ödenen kamulaştırma bedeli yeterli midir?

1. Evet 2. Hayır

Hayır ise

48. Bedel artırma davası açtınız mı?

1. Evet 2. Hayır

49. Kamulaştırma bedeli zamanında ödendi mi?

1. Evet 2. Hayır

50. Kamulaştırma bedeli ile ne yaptınız?

.....
.....
.....

51. Şimdiki aklınız olsa, aldığınız kamulaştırma bedeli ile ne yapardınız?

.....
.....
.....
.....
.....

52. Kamulaştırma bedelini topluca almayı tercih edermiydiniz?

1. Evet 2. Hayır

Evet ise

53. Bu kamulaştırma bedeli ile ne yapardınız?

Ticaret yapardık : 1. Bireysel 2. Ortaklaşa

Yatırım yapardık : 1. Bireysel 2. Ortaklaşa
 Hangi alana? (belirtiniz)

Diğer (belirtiniz):

54. GAP hakkında ne düşünüyorsunuz?

.....
.....
.....
.....
.....
.....

55. Sizce ne yapılmalıydı/yapılabilir?

.....
.....
.....
.....
.....

56. Arazisi kamulaştırılacak köylülere ne tavsiye edersiniz?

.....
.....
.....
.....

57. Eski köyünüzde olmayan, burada kavuştuğunuz imkânlar neler oldu?

.....
.....
.....
.....

58. Bu kentte karşılaştığınız en önemli sorunlar neler oldu?

.....
.....
.....
.....

59. Buradaki diğer hanelerle ilişkileriniz nasıl?

.....
.....
.....
.....
.....

60. İş imkânı sağlanırsa, eski bölgenize dönmek ister misiniz?

1. ()Evet 2. ()Hayır

61. Hastalandığınızda ne yapıyorsunuz?

.....
.....

Eskiden ne yapardınız?

.....
.....

62. Hanenizdeki kadınlardan, hanedışında, ücret karşılığı çalışan var mı?

1. () Evet ise, Nerede?

2. () Hayır

Hayır ise

63. Çalışmasını ister miydiniz?

1. ()Evet 2. ()Hayır

64. Ailenizle, işinizle vb herhangi bir sorununuz olsa kime danışırsınız?

Eskiden:

.....
.....

Şimdi:

.....
.....

65. Adliyeye intikal etmiş herhangi bir ihtilafınız var mı?

	Eskiden	Şimdi
1. Evet	()	()
Hangi konuda?		
2. Hayır	()	()

Anketin doldurulduğu tarih:

Anketörün adı, soyadı:

GAP BÖLGESİ
BARAJ GÖL AYNASI ALTINDA KALACAK YÖRELERDE
İSTİHDAM VE YENİDEN YERLEŞTİRME SORUNLARI
ARAŞTIRMASI

KÖY GENEL BİLGİ ANKETİ
(GÖL AYNASINDA KALACAK YÖRELER)

Destekleyen Kuruluş:

- T.C
- . Başbakanlık Güneydoğu Anadolu Projesi
- Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı - Ankara

Yürüten Kuruluş:

- . Sosyoloji Derneği - Ankara

Anketlerden Sorumlu Kuruluş

- : ESDA Ekonomik Ve Sosyal Dokümantasyon Ve Araştırma A.Ş.- Ankara

İl Adı :

İlçe Adı :

Bucak Adı :

Köyün Adı :

Köyün -Varsa- Eski Adı :

Nisan 1993

Not: Köyle ilgili olarak görüşme boyunca elde edilen bilgiler / gözlemler / izlenimler not edilecek.

1. Köydeki hane sayısı? (:)
2. Köyün nüfusu ne kadardır? (Anket tarihindeki nüfus)(:.....)
3. Köyün yol durumu?
 1. Patika
 2. Ham yol
 3. Stabilize
 4. Asfalt
4. Köyün en yakın il / ilçe merkezine uzaklığı? (: km)
5. Köyde içmesuyu sıkıntısı çekilir mi?
 1. Evet
 2. Hayır
 3. Diğer (belirtiniz):
6. Köy içme suyunu nasıl temin eder?
 1. Evde çeşme
 2. Köy çeşmesi
 3. Adı kuyu
 4. Pompalı kuyu (Tulumba dahil)
 5. Nehir, dere, çay
 6. Sarnıç
 7. Göl
 8. Artezyen
 9. Diğer (belirtiniz):

7. Köydeki temel hizmet kurumları:

1. İlkokul
2. Ortaokul
3. Sağlık ocağı
4. Kooperatif
 - a. Sulama koop.
 - b. Köy kalkınma koop.
 - c. Tarım koop.
 - d. Diğer (belirtiniz):
5. Cami
6. Köy odası
7. Okuma Odası
8. Elektrik
9. Telefon
10. Kahve
11. Umumi hela
12. Köy ortak çamaşırhanesi
13. Diğer (belirtiniz):

8. Köydeki işyerleri:

1. Un değirmeni
2. Kasap
3. Bakkal
4. Mandıra
5. El tezgahı
6. Dokuma Atölyesi
7. Fırın
8. Marangozhane
9. Diğer (belirtiniz):

9. İhtiyacını duyduğunuz işyerleri nelerdir?

1. Un değirmeni
2. Kasap
3. Bakkal
4. Mandıra
5. El tezgahı
6. Dokuma Atölyesi
7. Fırın
8. Marangozhane
9. Diğer (belirtiniz):

10. Köyde açılan kurslar:

1. Hiç kurs açılmadı
2. Marangozluk
3. Demircilik
4. Biçki-dikiş kursu
5. Ev ekonomisi
6. Halıcılık kursu
7. Orman işçi eğitim kursu
8. Okuma yazma kursu
9. Kur'an kursu
10. Ana çocuk sağlığı
11. Aile plânlaması
12. Diğer (belirtiniz):

11. Açılmasını istediğiniz kurslar nelerdir?

1. Açılmasını istemiyorum
2. Marangozluk
3. Demircilik
4. Biçki-dikiş kursu
5. Ev ekonomisi
6. Halıcılık kursu
7. Orman işçi eğitim kursu
8. Okuma yazma kursu
9. Kur'an kursu
10. Ana çocuk sağlığı
11. Aile plânlaması
12. Diğer (belirtiniz):.....

12. Köydeki zanaatkâr ve usta sayısı?

1. İnşaat ustası : kişi
2. Demirci : kişi
3. Marangoz : kişi
4. Motor tamircisi : kişi
5. Elektrikçi : kişi
6. Diğer (belirtiniz): : kişi

13. Köyün temel geçim kaynağı:

1. Besicilik (Hayvancılık)
2. Çiftçilik
3. Tavukçuluk
4. Arıcılık
5. Balıkçılık
6. Köyde işçilik (mevsimlik işçilik dahil)
7. Köy dışında işçilik (mevsimlik işçilik dahil)
8. Ortakçılık
9. Diğer (belirtiniz):

14. Köyünüzde hiç toprağı olmayan hane var mı?
1. Evet hane 2. Hayır
15. Köyün (orman, mera, çayır, tarım vb alanları dahil) toplam arazi miktarı? (: dekar)
16. İşlenen arazi miktarı nedir? (..... dekar)
17. Köydeki hazine arazisi miktarı? (: dekar)
18. Arazi topografyası:
1. Dağ
2. Ova
3. Yayla
4. Orman Köyü
5. Dalgalı(engebeli-meyilli)
19. Köyde sulanabilen arazi miktarı? (: dekar)
20. Ekime elverişli arazinin kullanımı:
Bağ : dekar
Bostan (sebze): dekar
Bahçe (meyve): dekar
Sulu Tarla : dekar
Kuru Tarla : dekar
Kavaklık-söğütlük: adet/..... dekar
21. Sulama suyunuz nereden geliyor?
1. Akarsu
2. Gölet
3. Baraj
4. Artezyen
5. Diğer (belirtiniz):

22. Köyünüzde traktör var mı?
1. Evet, var (:..... adet)
2. Hayır, yok
23. Köyünüzde biçer-döver var mı?
1. Evet, var (:..... adet)
2. Hayır, yok
24. Köyünüzde su motoru (pompası) var mı?
1. Evet, var (:..... adet)
2. Hayır, yok
25. Köyünüzde süt sağım makinası var mı?
1. Evet, var (:..... adet)
2. Hayır, yok
26. Yağ-peynir yapma makinanız var mı?
1. Evet, var (:..... adet)
2. Hayır, yok
27. Elektrikli kırkım makinanız var mı?
1. Evet, var (:..... adet)
2. Hayır, yok
28. Köyde otomobil var mı?
1. Evet, var (:..... adet)
2. Hayır, yok
29. Köyde minibüs var mı?
1. Evet, var (:..... adet)
2. Hayır, yok
30. Köyde kamyon var mı?
1. Evet, var (:..... adet)
2. Hayır, yok

31. Köyde üretilen temel ürünler :
-
-
32. Pazara sunulan temel ürünler :
-
-
33. Üretilen başka ürünler:
1. Tahıl (arpa, çavdar vb)
 2. Meyve
 3. Sebze
 4. Baklagiller
 5. Tütün
 6. Yağlı Tohumlar (pamuk,kendir,susam,ayçiçeği,kenevir vb)
 7. Yem bitkileri (korunga,yonca,fig vb)
 8. Diğer (belirtiniz) :.....
34. Köyde mevcut hayvan sayısı nedir?
- Büyükbaş Hayvan (inek vb) : adet
- Küçükbaş Hayvan (koyun, keçi vb): adet
- Kümes Hayvanları(tavuk vb) : adet
35. Köy ortak malı
. Mera var mı?	1. ☐ Var(:..... dekar)	2. ☐ Yok
. Yayla var mı?	1. ☐ Var(:..... dekar)	2. ☐ Yok
. Çayır alanı var mı?	1. ☐ Var(:..... dekar)	2. ☐ Yok
36. Bu köy ile başka köyler arasında bir arazi, mera ve/ya su anlaşmazlığı var mı?
1. Evet
 2. Hayır (soru 38'e geçin)

Evet ise

43. Ne tür sorunlarla karşılaşılabilir?

.....
.....
.....
.....

44. İskân ve kamulaştırma konularında köy adına hareket edecek bir "köy kurulu" oluşturulmasını ister misiniz?

1. ()Evet 2. ()Hayır (soru 46'ya geçin)

Evet ise

45. Bu kurulda köyünüzden kimlerin bulunması daha yararlı olabilir?

1. () Muhtar
2. () Öğretmen
3. () İmam
4. () Bekçi
5. () Aşiret reisi
6. () Köyün ağası
7. () Köyde sözü dinlenen diğer kişiler (kimliklerini belirtiniz)

.....

46. Yeni yerleşeceğiniz yörede devletten en fazla beklediğiniz destek hangi konularda olmalıdır? (Tarım, hayvancılık, işyeri, kredi, iş imkânı, eğitim vb)

.....
.....
.....

47. Köyünüz su altında kaldığında nereye yerleşmek istersiniz?

1. () Bölge içinde başka köye
2. () Bölge içinde kente
3. () Bölge dışında başka köye
4. () Bölge dışında başka kente

48. Nereye? (Köy ya da kentin adı:)

49. Topluca iskân edilmeyi ister misiniz?

1. Evet

2. Hayır

50. Neden?

.....
.....
.....

51. Köy halkı kamulaştırma bedelini ferdi olarak almak yerine topluca almayı düşünür mü?

1. Evet

2. Hayır (soru 55'e geçiniz)

Evet ise

52. Kamulaştırma bedeli olarak elinize geçecek para ile ne yapacağınızı hiç düşündünüz mü?

1. Evet

2. Hayır (soru 56'ya geçiniz)

Evet ise

53. Neler yapmayı düşünüyorsunuz?

.....
.....
.....
.....

54. Neden?

.....
.....
.....
.....

Hayır ise

55. Siz böyle bir işe önyak olur musunuz?
1. () Evet 2. () Hayır

56. Köy halkı buradan ayrılmayı genelde nasıl karşılıyor?

.....
.....
.....

57. Köy halkı gelecekte ne bekliyor(En fazla istedikleri nelerdir?)

.....
.....
.....
.....
.....
.....

58. Köyünüz GAP hakkında ne düşünüyor?

.....
.....
.....
.....

Muhtarın / görüşülen kişinin

Adı ve soyadı:

Telefon numarası:

Anketin doldurulduğu tarih:

Anketörün adı ve soyadı :

GAP BÖLGESİ
BARAJ GÖL AYNASI ALTINDA KALACAK YÖRELERDE
İSTİHDAM VE YENİDEN YERLEŞTİRME SORUNLARI
ARAŞTIRMASI

HANE HALKI ANKETİ

(GÖL AYNASINDA KALACAK YÖRELER)

Destekleyen Kuruluş:

- T.C
- Başbakanlık Güneydoğu Anadolu Projesi
- Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı - Ankara

Yürüten Kuruluş:

- Sosyoloji Derneği - Ankara

Anketlerden Sorumlu Kuruluş

- ESDA Ekonomik Ve Sosyal Dokümantasyon Ve Araştırma A.Ş.- Ankara

İl Adı :

İlçe Adı :

Bucak Adı :

Köyün Adı :

Köyün -varsa- Eski Adı :

Nisan 1993

Not: Haneyle ilgili olarak görüşme boyunca elde edilen bilgiler ,
gözlemler / izlenimler not edilecek.

1. Bu hanede toplam kaç kişi yaşıyor? kişi
2. Ailede 18 yaşın üzerinde kaç kişi yaşıyor? Kadın : kişi
Erkek : kişi
3. Kaç çocuğunuz var? Kız çocuk sayısı :
Erkek çocuk sayısı:
4. Kaç yaşındalar? 1. () -7 2. () 7+
5. Çocuk sayısı sizce yeterli mi?
1. () Evet, yeterli
2. () Hayır, az
3. () Hayır, çok
6. Hanehalkının eğitim durumu nedir?
İlkokul mezunu () kişi
Ortaokul mezunu () kişi
Lise mezunu () kişi
Sanat okulu mezunu () kişi
Yüksekokul öğrencisi () kişi
Okur-yazar () kişi
Okuma-yazma bilmez () kişi
7. Evinizde kaç oda (mutfak, tuvalet vb hariç oturma mekânı olarak) var?
8. Kışın yakacak olarak ne kullanıyorsunuz?
1. () Tezek
2. () Odun
3. () Kömür
4. () Diğer (belirtiniz):
9. Evinizde elektriğiniz var mı?
1. () Evet 2. () Hayır (soru 11'e geçin)

10. Televizyonunuz var mı? 1. ()Evet, siyah-beyaz
2. ()Evet, renkli
3. ()Hayır

11. Toprağınız var mı, ne kadar?

1. ()Evet, dönüm sulu
2. ()Evet, dönüm kuru
3. ()Hayır

Hayır ise:

12. Neyle geçiniyorsunuz?

1. () Besicilik (Hayvancılık)
2. () Çiftçilik
3. () Tavukçuluk
4. () Arıcılık
5. () Balıkçılık
6. () Köyde işçilik (mevsimlik işçilik dahil)
7. () Köy dışında işçilik (mevsimlik işçilik dahil)
8. () Ortakçılık
9. () Diğer (belirtiniz):

13. Mülkiyet biçimi:

1. () Kendi toprağı: dönüm
2. () Kira : dönüm
3. () Ortakçılık : dönüm

14. Arazinin kullanılışı:

	Toplam Alan(dönüm)	Sulanan alan(dönüm)
- Ekilen arazi :		
- Nadasa bırakılan arazi:		
- Kavaklık-Söğütlük :		
- Bahçe (meyve ...)		
- Bostan (sebze ...)		
- Çayır :		

15. Yetiştirilen ürünler (1992):

	Miktar(kg)	Verim(kg/dekar)
- Tahıl		
- Buğday		
- Arpa		
- Mısır		
- Çavdar		
- Baklagiller		
- Fasulye		
- Nohut		
- Mercimek		
- Börülce		
- Endüstriyel ürünler		
- Tütün		
- Şeker Pancarı		
- Yağlı tohumlar		
- Keten		
- Kenevir		
- Yem bitkileri		
- Yonca		
- Yulaf		
- Fiğ		
- Korunga		
- Meyve		
- Sebze		
- Kavak (sayı) :		

16. Hangi ürünleri yetiştireceğinize nasıl karar veriyorsunuz?

.....

.....

.....

.....

17. Arazinizi nasıl işliyorsunuz?
.Traktörle : ()..... dönüm
.Çift hayvanıyla : ()..... dönüm

18. Traktör kendinizin mi?
1. () Evet ise, soru 20'ye geçin
2. () Hayır, Ortak
3. () Hayır, Kira

Kira ise:

19. Kimden kiralyorsunuz?

20. Hasadı nasıl yapıyorsunuz?
1. () Biçer-döver 2. () Tırpan

21. Su motoru kullanıyor musunuz?
1. ()Evet 2. ()Hayır

22. Kimyasal gübre kullanıyor musunuz?
1. ()Evet 2. ()Hayır (soru 25'e geçin)

Evet ise

23. Geçen yıl ne kadar gübre kullandınız? (:..... kg)

24. Gübreyi nereden, nasıl temin ediyorsunuz?

.....
.....

25. Zirai mücadele ilacı kullanıyor musunuz?

1. ()Evet 2. ()Hayır (soru 27'ye geçin)

Evet ise

26. Zirai mücadele ilacını nereden, nasıl temin ediyorsunuz?

.....
.....

27. Sahip olduğunuz hayvan varlığı?

- Büyükbaş (inek vb): adet
- Küçükbaş : Koyun adet
Keçi adet
- Kümes Hayvanı : adet

28. Sahip olduğunuz büyükbaş (inek) hayvanların ırkı:

1. ()Yerli baş
2. ()Melez :..... baş
3. ()Saf ırk :..... baş

29. Sağmal hayvanlarınızdan günde en fazla ve en az ne kadar süt alıyorsunuz?

En fazla : kg/gün

En az : kg/gün

30. Hayvanların beslenmesinde fabrika yemi kullanıyor musunuz?
1. Evet 2. Hayır (soru 33'e geçin)

Evet ise

31. Geçen yıl ne kadar yem satın aldınız? kg

32. Yemi nereden, nasıl temin ediyorsunuz?

.....
.....

33. Süt sağım makinanız var mı? 1. Evet 2. Hayır

34. Yağ-peynir yapma makinanız var mı? 1. Evet 2. Hayır

35. Elektrikli kırkım makinanız var mı? 1. Evet 2. Hayır

36. Mevsimlik işçi çalıştırıyor musunuz?

1. Hayır

2. Evet ise (: kişi kadın kişi erkek)

37. Kredi alıyor musunuz?

1. Evet ise, Nereden? (soru 39'a geçin)

2. Hayır

Hayır ise:

38. Ziraat Bankası'ndan/Tarım Kredi Kooperatiflerinden kredi istediniz mi?

1. Evet

2. Hayır

39. İl ve ilçe tarım teşkilatı teknik elemanlarından yararlanıyor musunuz?

1. Evet

2. Hayır (soru 41'e geçin)

Evet ise

40. Hangi konularda?

.....
.....
.....

41. Dışarıdan tohum alıyor musunuz?

1. Evet

2. Hayır (soru 44'e geçin)

Evet ise

42. Geçen yıl ne kadar tohum satın aldınız? kg

43. Tohumu nereden, nasıl temin ediyorsunuz?

.....
.....

44. Köyde imece çalışmalarını yapıyor musunuz?

1. ()Evet 2. ()Hayır

45. Pazara sattığınız en önemli üç ürün nedir?

1. () Tahıl		kg
. ()Buğday		kg
. ()Arpa		kg
. ()Mısır		kg
. ()Çavdar		kg
2. () Baklagiller		kg
. ()Fasulye		kg
. ()Nohut		kg
. ()Mercimek		kg
. ()Börülce		kg
3. () Endüstriyel ürünler		kg
. ()Tütün		kg
. ()Şeker Pancarı		kg
4. () Yağlı tohumlar		kg
. ()Keten		kg
. ()Kenevir		kg
5. () Meyve-sebze		kg
6. () Süt		kg
7. () Tereyağı		kg
8. () Peynir		kg
9. () Koyun		kg
10. () Keçi		kg
11. () Sığır		kg
12. () Yün		kg
13. () Yumurta		kg
14. () Bal		kg

46. Nerede satıyorsunuz?

1. Kendi köyünde köylüsüne
2. Kendi köyünde tüccara
3. Köy dışında tüccara
4. Köy dışında devlete/kooperatife
5. Köy dışında pazarda
6. Başka (belirtiniz:):.....

47. Köy dışında çalışan aile ferdi var mı?

1. Hayır (soru 49'a geçin)
2. Evet ise, kaç kişi?

Çalıştığı il	Yaptığı iş	Sürekli	Geçici	Cinsiyeti

1.				
2.				
3.				
4.				
5.				
6.				
7.				

48. Köy dışına temel gidiş nedeni nedir? (tek yanıt alınacak)

1. İşsizlik
2. Geçim sıkıntısı
3. Toprak yetersizliği
4. Huzursuzluk
5. Daha iyi bir iş olanağı
6. Başka (belirtiniz)

Bu sorunun çözülmesi için sizce ne yapmalı, ne düşünüyorsunuz?

Hanenizdeki kadınlar ne gibi işlerle uğraşırlar?

Hanenizdeki kadınların hane dışında, ücret karşılığı çalışmasını ister misiniz?

1. Evet 2. Hayır

Hastalandığınızda ne yapıyorsunuz?

Ailenizle, toprağınızla vb herhangi bir sorunuz olsa köyde kime danışırsınız?

Adliyeye intikal etmiş herhangi bir ihtilafınız var mı?

1. Evet ise, Hangi konuda?
2. Hayır

54. Köyünüz su altında kaldığında, ne istersiniz?
1. () Devlet tarafından iskân isterim.
2. () Kamulaştırma bedelini almak isterim.
55. Daha önce aynı nedenle iskâna tabi tutulmuş ya da kamulaştırma bedelini alarak başka yörelere yerleşmiş köy, aile ve kişilerle hiç temasınız oldu mu?
1. ()Evet 2. ()Hayır
56. İskân ve kamulaştırma sonucu karşılaşılan sorunlar ya da sağlanan yararlar hakkında bilginiz var mı?
1. ()Evet 2. ()Hayır

Evet ise

57. Neler biliyorsunuz?

.....
.....
.....
.....
.....

58. Yeni yerleşeceğiniz yörede devletten en fazla beklediğiniz destek hangi konularda olmalıdır? (Tarım, hayvancılık, işyeri, kredi, iş imkânı, eğitim vb)

.....
.....
.....
.....

59. Buradan ayrılmayı genelde nasıl karşılıyorsunuz?

.....
.....
.....

60. Yer değiştirme ile ilgili bazı sorunlarla karşılaşabilir misiniz?

1. ()Evet 2. ()Hayır

Evet ise

61. Ne tür sorunlarla karşılaşılabilirsiniz?

.....
.....
.....
.....

62. İşkân ve kamulaştırma konularında köy adına hareket edecek bir "köy kurulu" oluşturulmasını ister misiniz?

1. ()Evet 2. ()Hayır

Evet ise

63. Bu kurulda köyünüzden kimlerin bulunması daha yararlı olabilir?

1. () Muhtar
2. () Öğretmen
3. () İmam
4. () Bekçi
5. () Aşiret reisi
6. () Köyün ağası
7. () Köyde sözü dinlenen diğer kişiler (kimliklerini belirtiniz)

.....

64. Köyünüz su altında kaldığında nereye yerleşmek istersiniz?
1. () Bölge içinde başka köye
 2. () Bölge içinde kente
 3. () Bölge dışında başka köye
 4. () Bölge dışında başka kente

65. Nereye? (Köy ya da kentin adı:)

66. Topluca iskân edilmeyi ister misiniz?

1. () Evet
2. () Hayır

67. Neden?

.....
.....
.....
.....

Evet ise

68. Kamulaştırma bedeli olarak elinize geçecek para ile neler yapacağınızı hiç düşündünüz mü?

1. () Evet
2. () Hayır (soru 71'e geçin)

Evet ise

69. Neler yapmayı düşünüyorsunuz?

.....
.....
.....

70. Neden?

.....
.....
.....
.....

71. Bölgede barajların ortaya çıkaracağı turizm, ticaret, sanayi, balıkçılık gibi ekonomik faaliyetlerden yararlanmayı düşünür müsünüz?

1. () Evet 2. () Hayır (soru 73'e geçin)

Evet ise

72. Nasıl?

.....
.....
.....
.....
.....

73. Kamulaştırma bedelini ferdi olarak almak yerine topluca almayı düşünür müsünüz?

1. () Evet 2. () Hayır (soru 75'e geçiniz)

Evet ise

74. Ne yapmayı düşünürsünüz?

.....
.....
.....

75. Neden?

.....
.....
.....

76. Gelecekte ne bekliyorsunuz (En fazla istedikleriniz nelerdir?)

.....
.....
.....
.....
.....

77. GAP hakkında ne düşünüyorsunuz?

.....
.....
.....
.....
.....

Sizce ne yapılmalı/yapılabilir?

.....
.....
.....
.....
.....

Anketin doldurulduğu tarih:

Anketörün adı, soyadı: